

ENCHIRIDION ETHICUM,

PRÆCIPUA
MORALIS PHILOSOPHIÆ

Rudimenta complectens,

*Illustrata ut plurimum Veterum Mo-
numentis, & ad Probritatem vitæ
perpetuæ accommodata.*

Per
HENRICUM MORUM
Cantabrigiensem.

EDITIO NOVA:

Cui accessit Auctoris Epistola ad V. C.

CICERO Tusc. Quæst.

*O vitæ Philosophia dux ! O Virtutum indaga-
trix, expultrixque vitiorum ! Unus dies
bene & ex præceptis tuis actus peccanti Im-
mortalitati est anteponendus.*

AMSTELÆDAMI,

Apud Joannem Paullium. Prostant venales
apud Guil. Graves Bibliop. Cantab.

clō lōc xcv.

ENCHIRIDION
 ET HIC M.
 P. A. C. I. P. A.
 MORALIS PHILOSOPHIAE
 Rudimenta complectens
 Iustitiam, temperantiam, fortitudinem, fidem, etc.
 auctoritate, et ratione demonstrans.

CICERO TULI QUINTI
 De Officiis
 De Inventione
 De Senectute
 De Consolatione
 De Legibus
 De Republica
 De Divinatione
 De Fato
 De Natura Deorum
 De Stoicis
 De Epicureis
 De Academicis
 De Peripateticis
 De Pythagoricis
 De Socraticis
 De Platonicis
 De Aristoticis
 De Stoicis
 De Epicureis
 De Academicis
 De Peripateticis
 De Pythagoricis
 De Socraticis
 De Platonicis
 De Aristoticis

AD LECTOREM.

Non est quod diu te
morer, amice Lector,
præfandi causa; quan-
quam iterum te pror-
sus insalutatum præ-
terire non debeo, nisi
etiam tum cum de
Moribus scribo, ipse male moratus
videri velim. Quod igitur in plerisque
meis scriptis feci, ut intelligat uti-
que Lector quæ Occasio, quis Sco-
pus, quæque tandem Ratio scriben-
dorum singulorum fuerit, idem in
præfenti hoc Opusculo breviter fa-
ciendum putavi.

Quam invito & reluctanti animo
hoc quicquid est operis aggressus sim,
ipsi norunt qui me ad illud aggredien-
dum tanta contentione stimularunt.
Multa enim obstabant quo minus vel
vehementissimis sæpiusque iteratis il-
lorum efflagitationibus me passus sim
vinci. Unum, Quod is sum qui non
multum tribuere solebam huiusmodi
aridis & strigosis Moralis Philoso-
phiæ Systematis, quæ meris Defi-
nitionum & Divisionum *æonazis*
contra solidum Vitium ac Turpitudi-
nem præliari pertendunt. Vitium e-
nim

Ad Lectorem.

nim Virtute sola debellandum putabam; Virtutem autem veram vivamque doceri non posse, sed per Fidem in Deum ex Deo vivo vivisque illius Oraculis esse hauriendam. Divinum enim quendam sensum subesse oportere; quem qui habet & fovet, nec eum sciens volensque violat aut vulnerat, quid in quaque re honestum sit vel turpe quasi sua sponte tandem facile judicaturum: Qui vero hoc sensu destituitur, quantumvis instructissimus sit omnimodis Virtutum Distributionibus & Definitionibus, eum nunquam tamen ad veram Virtutem perventurum, neque, cum nondum seipsum exuerit, nosciturum quid sit vera Virtus, nec fortasse crediturum quod quicquam omnino sit præter inanæ nomen. Quo monstrorum genere (proh dolor!) hac ætate omnia fere loca opulentur.

Alterum erat, Quod amœnissimis quibusdam studiis tempus animumque recens addixeram, à quibus me tam derepente avelli admodum ægre ferebam; præsertim cum post labefactas & arefactas vires ex nuperis quibusdam laboribus, iisque paulo solito ferventioribus, harum novarum speculationum leni roscidaque aura miri-

Ad Lectorem.

mirifice me recreari persentiscerem & permulceri.

Postremum, quod supervacaneum fore putabam hanc operam, cum Vir quidam, prout ipsi norunt, præstantissimus doctissimusque absolutissimum *Opus Ethicum* de primaria illa *Quæstione circa immutabiles Boni Malique rationes* jam meditaretur; quod brevi in lucem proditurum me sperare dicebam. Hæc ego adversus ipsos urgebam strenue.

Illi vero contra maximi fore momenti respondebant, ut nunc sunt tempora, si quis istiusmodi *Rudimenta Ethica* concinnaret tam luculento ordine disposita & deducta, ut omnium Præceptorum ratio cuivis facile pateretur. Hoc enim esse præsentis seculi ingenium, ut Causas rerum omnium reposcant, Mentemque humanam ad nihil obligari contendant præterquam Rectam Rationem. Huiusmodi Opus tam affabre confectum magnopere oblectaturum probos, divinosque illos animi sensus, quibus forte defunt, feliciter ingeneraturum.

Amœniora illa porro studia quod attinet, deponi ea posse ad tempus, & postmodum resummi: nec privatæ

Ad Lectorem.

cujusvis voluptati utilitatem publicam posthaberi debere.

Quantum denique ad præstantissimi illius Viri Lucubrationes ; quamvis sat scirent accuratissimas eas fore & amplissimas, incertum tamen esse, propter multifaria illius negotia, quando finiendæ, quando mandandæ sint typis : sed & uno fere illo Argumento paulo supra nominato circumscribi. Se vero *Systema Ethicum* desiderare ; nec tamen justum Volumen, sed *Enchiridium* potius, Librum parvum, portatilem, & Tyronibus erudiendis non inidoneum.

Ad hunc fere sensum multo ultra citroque differuimus. Quibus tamen tunc temporis me nullatenus victum persensî nec vulneratum ; optimoque jure factum iri putabam, si nullo prætextu ab eis studiis revocari me paterer ex quibus tantam voluptatem percipiebam, viresque animi juxta ac corporis eis indulgendo tam mirifice recreari sentiebam & refici. Nec credibile tunc existimabam me ullis machinis hoc posse dimoveri loco. Cum tamen die postero (en humanorum consiliorum incertitudinem !) multo mane post somnum in lecto jacens, harumque rerum memoriam apud meipsum

Ad Lectorem.

ipsum recolens, idem ego, qui pridie
externa illa jacula tam fortiter repu-
li, internis conscientiae aculeis con-
fossus statim succumbo. Hoc enim in-
ter alia acriter animum momordit at-
que ulsit meum; Quod nisi nunc, cum
tanto voluptatis impetu alio rapior,
me ad opus hoc (in quo spes saltem a-
liqua publici commodi effulget) con-
tinuo accingerem, certus esse non
possem quin ad omnes illos quos ha-
ctenus in scribendo exantlavi labores
Jucundi potius ratio quam *Honesti* me
perpetuo instigasset, nec tam veræ
Virtutis fructus essent quam scriptu-
rientis cujusdam Cacoëthis effectus.
Adeo ut illud ipsum quod me ante re-
vocabat maxime, nunc violentissime
omnium impelleret ad præsens hoc o-
pus suscipiendum. Quoque ingratus
videbatur, eo obstinatius aggressus
sum, ut planius mihi ipsi de propria
mea sinceritate constaret.

Verum enimvero, ut ingenue fa-
tear quod res est, postquam semel to-
tius operis ambitum animo meo deli-
neaveram, (quod brevissimo feci spa-
tio,) partemque illius absolveram, a-
deo mihi arridere atque adblandiri in-
cipiebat institutum, ut, quanquam
quædam accidebant in medio cursu

Ad Lectorem.

quæ alias me violenter retrahere potuissent, non possem tamen tunc desistere ab Incepto, nec à calamo manum abstinere, donec inchoatum Opus finiverim. Et, ut nihil dissimulem, hoc etiam currenti calcar addidit, quod putabam minime dedecere hominem qui primis & potissimis Naturalis cujusdam Theologiæ fundamentis jaciendis operam tam gnaviter impenderam, demonstrando utique *Deum existere, Animamque humanam esse immortalem*, etiam tertiam hanc partem de *Vita* atque *Moribus* hisce jactis Fundamentis superstruere. Hæc fuit Occasio.

Scopus autem, non Scribentis, (is enim est quem dixi, propriæ scilicet conscientiæ pensum ut absolvam,) sed ipsius Scripti, idem est qui debet esse omnium Scriptorum Ethicorum, Humanæ nimirum Vitæ emendatio. In eo enim errore plerique versari videntur, ut Systemata Ethica ad inutiles tantummodo Quæstiunculas ventilandas constitui debere arbitrentur, *Moralemque disciplinam* (quod ait Cicero) *Ostentationem Scientiæ, non Legem Vitæ, putent*. Cum tamen verus ac genuinus Scopus Moralis Philosophiæ sit, ut ex illius Præceptorum lectione &

Ad Lectorem.

& meditatione Animus humanus amore Virtutis inflammetur, ut ad Virtutem perpetuo anhelet, ut Virtutem denique assequatur, cumque ipsa Virtute veram ac solidam Felicitatem.

Ex hoc fonte igitur, quod ultimo loco occurrit, petenda est tota hujus Scripti ratio. Per *rationem* enim non intelligo Methodum five *Syntheticam*, five *Analyticam*, sed totius Operis Formam atque Ingenium; quod ita comparatum spero, ut felicius & certius dictum scopum attingat quam pleraque alia hujus generis Scripta. Quanquam quod ad illam proprie dictam Methodum attinet, nullatenus eam neglexi, tametsi tam severiter & restricte ea in re me habendum non putavi. Semper tamen, quoad memini, quod clarius est præcedit, quodque obscurius sequitur. Quod unum omnium fere Methodorum summam in se complectitur.

Quod autem non omnia corrasa & congesti quæ ad *Systematis Ethici* integritatem videri poterant pertinere, in eo Prudentiæ indultum est, cum hac compendiaria ratione me citius finem assecuturum sperarem, quam si hisce efficacissimis maximeque necessariis

Ad Lectorem.

fariis documentis etiam ea quæ minus sunt efficacia accumulasset. Itaque ea fere selegi quæ aliquem calorem in se habent atque stimulum ad Virtutem. Quem certe illa habent maxime quæ ex intimo vivoque animi nostri sensu & experientia depromimus, non quæ ad alienorum Scriptorum exemplum excudimus externa quadam arte atque imitatione. Qualia perpauca hic occurrunt præterquam *Cartesiana* illa de Passionibus, * quas ex professo ad mentem *Cartesii* perpetuo fere definitio pariter & distribuo. Cæterum ea Ethicæ pars pure speculativa est, ita ut nihil hinc damni summo nostro scopo possit accidere.

Quanquam vero hic proprios animi mei sensus intimasque Emanationes quam maxime describere statuebam; ne quid tamen ipsis vel ornamenti vel autoritatis deesset, non solum verba, sed & sententias Veterum, in locupletius rei testimonium frequentissime adhibui; ut inde planius constaret, in hac scribendi libertate me extra cancellos non transiisse, nec tam innovasse quicquam in Morali Philosophia, quam *puram*

il-

* Lib. 1. cap. 6.

Ad Lectorem.

*illam atque antiquam quasi postliminio
revocasse.*

Siquis vero forte me cumulatius
hoc fecisse & copiosius contendat
quam opus erat, equidem non mul-
tum renitor. Fateor enim me omnem
prestitasse occasionem exponendi an-
te oculos Christiani Orbis sanctum il-
lum Virtutis sensum, qui etiam Eth-
nicorum animis tam alte insedit,
quemque per divinas illas voces at-
que sententias quas literis mandarunt
tam luculente testati sunt, ut merito
nos Christianos pudeat, è nobis tam
paucos esse qui aut tam juste vivere
deprehendimur, aut tam sapide lo-
qui; quinimo eousque cæcutiisse, ut
Virtutis tum rem tum nomen, quasi
data opera, proculcemus & asperne-
mur tanquam vile quiddam & profa-
num, Barbarisque Gentibus relin-
quendum. In quo tamen non tam
Nationibus exteris insultamus, quam
crassam nostram ostentamus ignoran-
tiam.

Est enim vera Virtus Divinæ quæ-
dam Naturæ participatio. Unde &
præcipua Christianæ Religionis pars
est jure merito existimanda. Quan-
quam enim *nominibus* differunt tria il-
la quæ toties in sermone hominum

Ad Lectorem.

occurrunt, *Virtus*, *Gratia*, & *Divina* (quæ dicitur) *Vita*; si quis tamen in ea penitus introspexerit, re prorsus reperiet idem. Vocari vero hanc Animi perfectionem *Dei vitam* quatenus *vita* illius in nobis imago est, non levis & superficialia Virtutis notio & imaginatio, sed solidus potius pervicaxque rerum pulcherri-
marum sensus & amplexus: *Gratiam* autem, quatenus gratuitum Dei donum est: *Virtutem* denique, ut quævis quædam Animi est qua Passioni-
bus corporeis ita dominamur, ut in re quaque constanter prosequamur quod absolute optimum est, quem-
admodum eam in subsequenti Tra-
ctatu definivimus. Quod sane mo-
nuisse operæ pretium censebam, ut
fœdo ac pernicioso quorundam erro-
ri hic occurrerem, qui, exfulante
Probitate, *Divinam* tamen *Vitam* do-
mi se putant posse retinere, & sub
prætextu *Gratiæ Virtutem* ejiciunt fo-
ras.

Datum è Musco, pridie

R. Maji, Anno Sa-

lutis M. DC. LXVII.

H. M.

De

De Secunda hac Editione ad Lectorem Præfatio.

1. **N**E plus forte me rearis, amice Lector, in hac Secunda Editione præstitisse quam revera præstiti, quid à me in ea præstitum sis paucis tibi enarrandum censui.

2. Primo igitur nullis novis sententiis rerumve notitiis novam hanc Enchiridii nostri Editionem ornavi vel locupletavi, quanquam Libri primi Capita numero plura hac tibi exhibet quam prior illa Editio. Quartum enim Caput in duo, septimum in quinque distribui; ut crebrior daretur legentibus interspirandi & meditandi opportunitas; & ex distinctis Titulis sive Argumentis, quæ singulis Capitibus præfixi, aliquanto facilius distinctiorque oriretur rerum præceptorum intelligentia.

3. Secundo, Græcæ quæ occurrunt omnia Latine reddidi; non quidem tam aride & jejune, vel, quod alii mallent appellare, tam accurate, ut verbum verbo perpetuo respondeat, sed laxè magis quoad voces, & Paraphrastice aliquando; verum quoad sensum fideliter semper satisque restitui & circumscripte. Hanc enim inter-
•••
pre-

De Secunda hac Editione

pretandi rationem instituto nostro accom-
modatiorem fore putavimus, ut qui ex
Grammaticorum Criticorumve minutius
nullam gloriam aucupamur, sed ubique sic
loqui studemus, ut per sermones nostros in
animis hominum, quantum possumus, ante-
rem Veritatis Virtutisque accendamus.
Porro, ipsos Textus Græcos, nequid eorum
oculos offendat qui Græce nesciunt, ex En-
chiridio tollendos fere perpetuo curavi-
mus, & ad illius calcem rejiciendos, Inter-
pretamentis solummodo contenti.

4. Tertio denique, Tamen si nihil non
in hac Secunda Editione ipsi Tractatu
ingessimus, Epistolam tamen nostram ad
V. C. illi superadjiciendam statuimus,
tandem ad Secundi Libri Caput de
Pietate non inconvenientem appendicem.
Ita enim comparata est hæc nostra Episto-
la, ut non solum idonea sit ad faciliorem
Cartesianæ Philosophiæ intelligentiam
Introductio, sed ad id omne quod in eo
docere possit incautis, Pietateque lade-
re, futuri tuta Præmunio & Præclusio.

Dua autem potissimum sunt Concla-
siones in ista Philosophia à quibus maxi-
mum Pietati impendat periculum. Qua-
rum una est, Quod illa ipsa Materia
ex qua Mundus consistit non potest
non existere quoquo versum indefini-
te extensa: quippe quod indefinita illa

Ex

Ad Lectorem Præfatio.

Extensio, quam nos animis nostris expungere nullo pacto possumus quin existat, necessario juxta mentem Cartesii sit corporea. Quam Opinionem, quamquam in hac præsentī leviter tantum perstrinximus, in prima tamen nostra secundaque Epistola ad Cartesium fuscè solidèque refutavimus.

5. Et certe vel ex uno hoc argumento quod jam occurrit à Terra motu desumpto cuius constare poterit, cui inganium nec tardum est nec magnis præjudiciis obsessum, hanc existendi necessitatem non quidem extensa Mundi materia, sed alteri alicui immateriali Extensioni, competere. Nullarum enim Speculationum in universa Philosophia (ne ipsa quidem Mathesi excepta) animo scientiaque magis sum compos quam hujus unius quam nunc eo propositum. Corpus Telluris annuo suo circuitu Ellipticum quendam annulum certis semidiametris à Sole undique distantem describere, in confesso est apud omnes melioris notæ Philosophos. Jam vero cum nulla Figura nisi in aliqua Extensione describi possit, nec in externa Mundi materia, Vortice puta quo deferretur Terra, hæc descriptio fiat, (neque enim transit per partes Vorticis, sed cum ipso Vortice certa à Sole distantia circumvohitur;) plane sequitur esse Extensum

De Secunda hac Editione

sum quoddam interim intra quod jacet totus Vortex, in quo circuitus hic Ellipticus per corpus Terra describitur, Extensumque hoc interius immobile esse, totumque in eo Vorticem moveri. Atque hoc denique illud esse Extensum cui soli illa existendi necessitas competit, ut quod finis sive imaginatio nostra nullis machinis è rerum Universalitate exturbare non vel exterminare, sed quocumque pervolvitur animus incidit vel innotat in hanc immobilem Extensionem.

6. Unde porro sequitur, si Cartesium audire velimus, qui toties nobis inculcat illud Dictum: Nihil nullam esse affectionem, quod immobilis hæc atque necessaria Extensio sit etiam Essentia quoddam sive Substantia. Quæ cum corpore esse non possit, ut quæ Corpus sive Materiam ubique penetrat, relinquitur ut si Incorporea sive Spiritus, vel, si mallet immensi cujuscumque Spiritus amplitudinem. Cum vero necessitas existendi nulli præterquam Deo soli competere potest oportet immensam hanc Amplitudinem quam deprehendimus necessario existenti non aliam esse quam ipsam Divinam qua vivimus, movemur & subsistimus.

7. Quæ si ita sint, recta quoddam Methodo planeque demonstrativa pervenimus tum ad Aristotelis Motorem primum

Ad Lectorem Præfatio.

immobilem, quem ille appellat τὸ ἀκίνητον, tum ad Anaxagoræ τὴν ἀμύσην, hoc est, Mentem impermixtam. Nam hinc clarè constat primam omnium motuum Physicorum originem esse immobilem, Numquam Divinum non solum quatenus Mens est Materia esse impermixtum, sed etiam quatenus Vis quadam movens universam Mundi materiam. Immensum enim hoc Extensum immobile non circumtorquetur cum innumeris istis circumactæ Materie Vorticibus; nec ita coalescit Deus cum Mundano corpore, (quemadmodum fit in particularibus Animalibus;) ut ipse simul aliquo cum illius motu abripiatur; sed illi tantum assistit, & sublimiori quadam magisque suspensa Magia Materie particulis debitor motus formasque imprimit.

8. Atque hæc ita sanè sint per me licet, qui ita à natura comparatus sum ut nihil revèra esse concipere possim quod omni caret Amplitudine. Neque equidem eorum hominum subtilitatem quicquam miror, qui, ex eo quod Substantia definiatur Ens per se subsistens, concludere volunt, Aliquas dari posse Substantias quæ nec ipsæ entensæ sive amplæ sunt, nec ad aliud quodvis extensum ullam habere possunt relationem vel habitudinem, nempe, quod in definitione Substantiæ

nul-

De Secunda hac Editione

nulla istiusmodi rerum fit mentio. Hac enim ipsorum confidentia plane oritur e rerum Dialecticarum Metaphysicarumque imperitia. Quod si quis eo suam curam intendere velit & cogitationem, ut rationes illas universalissimas omnibus rebus competentes, quas Dialectica vel Metaphysica tractat, penitus intelligat, invenit tandem omni omnino Enti quatenus Ens est aliqualem competere amplitudinem; nec id magis mirum videri debere, quam, quod materia rebus omnibus competat. Quod certe nisi esset. Causa illa quae Materia dicitur à Dialecticis tractari non posset.

9. Ut rem igitur comprehendam brevi. Quemadmodum omne id quod fit e quatuor Causis oriri intelligitur, Efficiente, Materia, Forma, & Fine; Efficiens vero & Finis externo duntaxat respectu rem attingunt, Materia & Forma ipsam Essentiam rei constituunt: ita id quod constituitur, ut ratione Efficientis Effectum dicitur, ratione Finis Destinatum, sic ratione Materiae & Formae, quae totam Essentiam continent, Essentiatum recte, etsi haud ita polite, dici potest, vel Essentiam habens, quod id ipsum est quod Ens. Unde Ens quatenus Ens Materiam aliquam in se complectitur. Quae, obsecro, quidnam esse

Ad Lectorem Præfatio.

esse potest nisi *Amplitudo generalissima* modo sumpta, cum nihil præter eam hæc ratione mentibus nostris potest obversari? Materia igitur Logica vel Metaphysica amplitudinem aliquam generalem cogitationibus nostris obvertit: Formæ vero distinctionem sive differentiam hujus *Amplitudinis* insert, idque innuit quo amplitudo ab amplitudine intime discriminatur. Atque hæc sunt duo illi *Entis* quatenus *Ens* est Principia incomplexa; non *Essentia* & *Existentia*, ut quidam imperite arbitrantur.

10. Neque me illud movet quod quidam hic proni sunt oggerere, Exinde utique consequi, nihil omnino esse in rerum *Natura* quod in partes recte discerpi non possit. Satis enim scio totum id ex puro puto præjudicio esse profectum, quod toties in quotidiana vita res extensas disfringi viderimus & diffecari. Merum vero Vacuum imaginari *Expansionem* illam in qua volvantur *Vortices* ætheris, ex eo nascitur, quod soliditatem *essentie* cujusque ex ea vi æstimare solentur qua afficere potest nostros sensus externos. Alioqui vel ex sententia *Cartesii* immobilis illa *Amplitudo* in qua omnis necesse est moveri statim deprehenderetur *Essentia* quædam realis, quam tamen discerpi posse omnibus animorum humano-

De Secunda hac Editione

rum facultatibus plane repugnat. Unde manifestum est quod Indiscerpibilitas & Amplitudo in uno eodemque subiecto optime possunt consistere.

11. Verum id fieri posse in rebus creatis si quis confidentius negaverit, is homo profecto reus laesa Divina Omnipotentia jure merito censebitur, ut qui ea omnia Divina potestati non tribuit quam nullam involvit contradictionem ipsi tribuisse. Quid enim? Annon potest Deus ad sui ipsius similitudinem substantiam unam per se perfecte simplicem creare? Ea vero substantia qua est per se una, & non per aliud, ut revera simplex est, nec ex ullis partibus Physice distinctis composita & coagmentata, ita in nullas discerni à quoquam potest, nec Physice dividi.

Neque ego quicquam moror eorum voces qui hic clamitant eas saltem à Deo posse divelli, quodque id nisi concedamus, Laesa Divina Omnipotentia nosmetipsi sumus iterum agendi rei. Nam si quid per se & immediate unum creaverit Deus, annihilare quidem potest, repugnat tamen idem cum posse diffecare; propterea quod ex eo solo quod est, unum est, per se, non per aliud quicquam quo Essentia amplitudo conglutinetur & quasi compages fiat multarum rerum,

non

Ad Lectorem Præfatio:

non una res atque simplex ; eodemque modo ac necessitate partes coherent quæ Proprietates essentielles cum Subiecto , quæ cum eo extingui quidem possunt , nec tamen realiter ab ipso distingui vel separari. Cujus nulla ratio reddi potest , nisi quod per se & immediate Subiectum sit tale ex illa ipsa Idea juxta quam illud creavit Deus.

12. Quamobrem cum Amplitudo sive Extensio æque late patet ac ipsa rei cujusvis Essentia , non continuo sequetur , si vel invitis nobis ante Mentis oculos semper oberret Idea quadam indefinitæ undique Extensionis tanquam necessario existentis , quam nullo modo animo nostro excutere possumus nec daponere , quod hæc corporea alicujus Materiæ sit Idea , quodque illi proinde existendi necessitas competat ; sed potius Ideam esse omnipræsentiæ Divinae obscuriori quodam modo representatæ , cui scimus necessitatem existendi competere. Ex eo vero quod quid extensum sit , inferre statim quod etiam moveri possit , quod discerpi in partes , quod nullum aliud extensum possit penetrare , & in universum pertendere quod in unaquaque Idea aliquod primum Attributum sit essenziale à quo cætera omnia necessario possint deduci ; lepidum.

De Secunda hac Editione

dum sane quiddam est & ingeniosum, sed in quo nulla solida est rationis coherencia vel sequela. Videnturque mihi qui sic philosophantur, ex eo quod primos Logicae fontes ignoraverint in tam immundas lacunas incidisse, vel, quod pejus est, Fines Ususque rerum & speculationibus Philosophicis etiam data opera exclusisse.

13. Nos vero, qui scimus omnia à Deo Optimo Maximo creata esse, ignorare non possumus, cum à tam benigno ac sapienti Principio proficiscantur, Rationes Ideasque rerum omnium à Fine, à quo & Bonæ appellantur, omnino esse petendas. Est enim, quod obiter monendum censui, res quaelibet, à toto collecta distinctaque à cæteris essentia Una, à Forma vero præcipue Vera, & à Fine denique Bona, nominata. Quæ præclara sive Metaphysicæ sive Dialecticæ Theoremata plane innuunt, Attributa rerum inseparabilia non ab uno aliquo principali in ipsi essentialique Attributo arida quadam ac Mathematica certitudine & necessitate derivari, tanquam si ipso posito reliqua necessario sequerentur virtute illius solius Attributi, atque ita hic fons esset ille essentialis à quo reliqua omnia Attributa immediato fluere-

rent;

Ad Lectorem Præfatio.

rent; sed Essentiam ipsam à Deo sic creatam fontem esse immediatum omnium suorum essentialium & inseparabilium Attributorum, quorum ratio nulla distincta peti potest ab ipsa Essentia, sed à Fine solo divina mente concepto, quo collineant omnia illa Attributa quæ inveniuntur inseparabiliter inesse alicui Subiecto.

Neque enim unum quicquam est præter hunc Finem, quo res Bona fit, à quo rationes Attributorum ipsius deduci possunt, vel ad quod quæunt ultimo reduci ab ipsove mensurari. Quod itaque Principium *τὸ δυνάμει* appellat alicubi Aristoteles: & recte sane, cum & ipsam fontem Divinitatis, quod Platonici *μυστικός* nuncupant, tam manifeste videatur attingere, redolere, spirare. Sed in hac prima Conclusionem excursus est ultra quam institui.

14. Altera illa Cartesii quæ Pietatem videtur minus sapere Opinio hæc est, Omnia scilicet Mundi Phænomena, ne Plantis quidem Organicisque Animalium corporibus exceptis, oriri posse ex Principiis mere Mechanicis, nimirum ex Motu solummodo locali ac Materia; necessariaeque eorum omnium causas ac rationes ab istis fontibus posse deduci. Quam male sanam

De Secunda hac Editione

Sententiam multis certe in locis in hac ipsa Epistola eadem perstrinximus. Verum unica tantum Instantia (de Striatarum scilicet formatione & motu) eam aggressi hic sumus operosius refutare. Nec mirari debes quod in re tanti momenti uno contentus essem argumento, cum tam multa suppetarent. Nam in alio meo Scripto tam claris & perspicuis Demonstrationibus rem confeci, ut superfluum fore putarem in hac iterum Epistola eidem studio insudare. Eas autem intelligo Demonstrationes quas adhibui in Libris adversus Atheos, & De Animæ Immortalitate: Qualis est illa quam desumpsi ab insigni illo Experimento magni Antlia Pneumatica Suctori appensi ponderis, ab eoque, ob extrusum aërem quasi sponte ascendente sursum subvehi; Alteraque à Descensu Gravium petita. Quibus denique addas ascensum Laminae lignae rotundae fundo Situlae, aqua impleta, fere aequalis & soluta. Quae Phaenomena omnia cum simplicissima sint, tantum tamen abest ut eorum ratio aliqua pure Mechanica reddi possit, ut communibus Mechanica Legibus planissime repugnent: quemadmodum aperte in praedictis illis Tractatibus de duobus prioribus, de ultimo alibi, demonstravimus.

15. Cum igitur in Phaenomenis tam
sim-

Ad Lectorem Præfatio.

simplicibus, tam undique nudis, tamque facile animo nostro comprehensibilibus perfectæque perviis, adeo misere balucinetur hac nimium nunc dierum decantata Philosophia Mechanica, quam furiosa, obsecro, spes est, & insana pollicitatio, omnium eorum quæ in Mundo apparent, etiam quæ maximo & intricatissimo constant artificio, causas pure Mechanicas quæquam posse exogitare? Quod mihi non absimile videtur illius impudentiæ & temeritati, qui, cum duorum scamnorum naviculam in portu evertisset, gloriabatur tamen se in Euxino Ponto Argonautarum navem posse gubernare. Quemadmodum scite juxta ac solide sua in causa ratiocinatur apud Ciceronem L. Crassus.

16. *Quod vero ad me attinet, in eam sum sententia, quod non solum intricatissima illa Phanomena ex Principiis pure Mechanicis explicari non possunt, sed quod nulla. Quanquam ex immodico quodam amore ac studio erga Cartesium in hac Epistola aureas aliquot catenas nexu pure Mechanico coherentes ipsi concesserim. Nunc vero (quod tamen nulla animi levitate aut inconstantia feci, sed rationum pondere oppressus,) mutavi sententiam, domumque revocavi. Neque enim quisquam*
est,

De Secunda hac Editione

est, opinor, qui animum habet nullo
præoccupatum præjudicio, qui non mal-
let Principium ubique unum & homo-
genum agnoscere, quam aliis atque aliis
in locis diversum totoque genere disso-
num. Ac proinde cum certus essem qua-
dam Phænomena ex Diviniori principio
originem traxisse quam quod pure Mecha-
nicum est, eo id animum inclinavit ut
credorem ex eodem itidem fonte cætera
omnia profluxisse. Deinde, videretur il-
la, siue Physicarum Monadum in
quaslibet particulas Coalescentia, vide-
tur sane res quæ omni modo Mechanico
prorsus sit inexplicabilis. Postremo, si
vel prima Mundi Rudimenta ex istius-
modi tornationibus facta sint & rasuris
quales fingit Cartesius, tanta profecto
reperiretur Elementi subtilissimi copia,
ut etiam supra Saturni Orbitam regur-
gitarret. Atque hasce rationes obiter hoc
modo subindicasse satis sit, cum hic non
sit illis immorandi locus, sed ex tan-
tummodo breviter notandi.

17. Caterum cum eo sim animo ut
nulla Phænomena per universum Mun-
dum pure Mechanica admittere possim,
necessario consequitur ut Causarum Fi-
nalianum indagationes in Naturalem et-
iam Philosophiam introducendas esse
perlibenter statuam. Quod quidem fa-
cere

Ad Lectorem Præfatio.

cere hominem Philosophum ita condecere putabam, ut, quod è sua eas sustulerit Cartesius; honestæ cuidam astutiæ imputare maluerim quam ulli ipsius ignorantia tam solidæ veritatis. In quo siquid sim lapsus, id certe humanitati meæ potius tribuendum est quam ulli ad officiose menticendum vitiosæ proclivitati. Quod vero meipsum spectat, equidem censeo Finalis causæ pervestigationem jucundissimam esse Naturalis Philosophiæ partem; addo & utilissimam, tum ad alias res, tum præcipue ad Pietatem veramque Religionem, quæ nihil præstabilius, nihil suavius aut dulcius, nihil denique perfectius à Deo immortali hominibus datum est.

18. Quamobrem siquis esset, sive cæco aliquo Fato pulsus, sive propria commotus arrogantia, qui jactaret se posse omnia Mundi Phenomena ex causis pure Mechanicis deducere, hoc est, illustrissima omnia solidissimæque Divinæ Existentiæ argumenta quasi uno ictu Naturæ rerum præcidere, cum tamen ne simplicissimi cujuslibet Phenomeni causas quisquam pure Mechanicas revera possit proferre; annon homo hic perquam ridiculum se præberet omnibus Spectaculum? Annon subsannandum (dicam, an atrocius insultandum?) se
diis

De Secunda hac Editione

diis hominibusque propinaret? Hic utique est ille Mundorum Mechanicus conditor, qui tamen ne lapidis quidem cuiuslibet descensum è rationibus pure Mechanicis explicare novit. Hic ille Navicula duorum scamnorum in portu everfor, qui tamen dignum se somniat qui praficiatur Argonavi. Hic est stupendus iste Sciolus, qui Mundorum condendorum scientiam sibi mavult arrogare, quam ut quis è Mundi conditi Phænomenis solidam Dei scientiam hauriat.

19. Nos vero interim, dum hac canitur cantilena, quid nos faciemus, qui sumus hujus tanti Artificis tam miselli, tam humiles, tam submissi, tam timidi, tam stupidi denique tamque undique superstitiosi admiratores? quibus religio est non pie credere omnia mechanice fieri posse ex eo solo quod hac ita fieri posse dixerit; cum tamen hac fides parem fere vim ad impietatem habeat ac si revera ita possint fieri: qui malumus esse serviles alieni ingenii admiratores quam religiosi laudatores imper-scrutabilis Sapientiae Dei quæ ex ipsius operibus effulget: Quid nos, inquam, faciemus? Imo vero quid ego, qui non multum absimilem Architectum, magnum illum Cartesium intelligo, tantis tamque immensis (tum in hac Epi-
stola

Ad Lectorem Præfatio.

*sola tum ubique Scriptorum meorum)
laudibus cumulavi?*

20. Mene vero quid ego faciam ro-
gas? Equidem dicam. Nisi ad exitum
jam perducenda esset hæc nostra Præfa-
tio, longum de novo viri tam ingeniosi
hic pertexerem Encomium. Nec conti-
nere me possum, quanquam in has con-
jectus angustias, quin breviter profitear
quam elegans ille mihi Scriptor videtur,
quam concinnus, quam acutus, (quod
rei caput est) quam perspicuus & distin-
ctus, usque adeo ut hanc distincte de re-
bus corporeis cogitandi vim ab eo nactus
satis mature præviderem hæc via rem
succedere non posse, sed hunc eximium
meum cogitandi Magistrum in eo ipso
maxime falli quod ille tamen mihi videba-
tur deperire maxime; hoc est, Non diu
erat cum clare deprehenderem, contra
ac ille statuit, è Causis pure Mecha-
nicis omnia Phænomena non posse
deduci.

21. Ad quod profecto subsultabat
mihi animus præ gaudio, cum ex ea Phi-
losophia, Mechanicam intelligo, quæ
Religioni omnium truculentissime sem-
per mihi visa est minitari, de eis re-
bus quæ ad Religionem spectant multo
factus essem confirmator. Quodque tam
immensis laudibus Philosophiam Carte-
sia-

De Secunda hac Editione

hianam extuli, eo consilio feci, ut alii id ipsum, quod ego expertus sum, ipsi mecum possent experiri, eisdemque armis (ab hoc utique armario desumptis) omnium Mechanicorum Atheorum confidentiam contundere & comprimere. Audacterque pronuncio, neminem esse qui illam Philosophiam plene perfecteque intelligit, quin clare perspiciat, omnia Universi Phænomena in rationes pure Mechanicas resolvi non posse.

22. *Quod vero nulla possunt, id tardius ipse consecutus sum, ob nimium meum erga Cartesium studium atque amorem; omnesque hortor qui serio philosophari velint, ut, abjecta omni personarum admiratione partiumque studio, totis nervis contendant ad illam quam nos tam fideliter in hoc Enchiridio descripsimus Prudentiam moralem; ut puro sic animo simus ac defacato, omnibusque præjudiciis soluto, ut recollecto denique in divinam mentem & subdulto, cumque ea (prout monebant Pythagorei) perquam arte cunctis eique penitus subdecto, ut comprehendamur quasi ab ipsa, stabilique virium influxu ab ipsa semper dirigamur. Paralytica enim & veluti luxata est omnis humana Ratio quam divino suo statu non*

Ad Lectorem Præfatio.

non informat ac gubernat Deus: Aliquidque sanctius & Divinius ipsa Ratione adesse oportet, faciemque illi præferre, nisi eam velimus perpetuo nos inducere in istiusmodi angustias & labyrinthos, è quibus aut turpiter aliquando pedem referre cogemur, aut æternis erroribus defatigari.

23. Intelligis tandem, amice Lector, quam opportune & utiliter hanc nostram ad V. C. Epistolam huic Morali Enchiridio adiecimus, quamque inconsultum fuisset non arripuisse hanc occasionem explicandi propositum meum in ea scribenda, pariterque enarrandi correctiora animi mei sensa eisdem de rebus de quibus in ea scripsi. Quod utique, quanquam etiamnum magni facio Cartesium, ejusque ingenium laudo, quod in immediatas rerum causas corporeas tam verisimiles inciderit, quodque Systema illud Mundi antiquum & Pythagoricum Philosophiæ suæ tam eleganter intexuerit, eoque nomine ipsi Aristoteli eum antepono: tamen in eo, quod Causas Finales exulare velit è Naturali Philosophia, eundem huic vicissim antepono Aristotelem, ut qui Fines rerum in Natura Phænomenis toties urget premitque. Quod verò tam acriter contendit Cartesius
omnia

De Secunda hac Editione , &c.
omnia Mundi Phænomena ex solis cau-
sis Mechanicis explicari posse , id to-
tum explodo , ut quod Pietatem minus
sapere videtur , solidaque , sat scio,
adversatur Veritati.

Libro
IN

ENCHIRIDION
ETHICUM.
LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Quid Ethica.

*Ethica est Ars bene beateque
vivendi.*

1. Per *Artem* intelligo
Methodicam comprehen-
sionem Præceptorum ho-
mogeneorum : ac proinde,
cum *Ars* quam hic tractamus *Ethica* sit, o-
portet omnia Præcepta esse vere *Ethica*, ad
ejusque finem assequendum recte conduce-
re, alioqui non essent *homogenea*. Unde
nulla Præcepta hic exspectanda sunt quæ
inutili disputationi, sed ea sola quæ vitæ
recte instituendæ inserviunt.

Dico, *bene beateque vivendi*, Quoniam
bene quis vivere potest, quamvis non adeo
usque *beate*. Quos humanæ vitæ status re-
cte *Pythagorici* etiam distinxerunt. Aliud
enim est, juxta illorum doctrinam, *secun-*
dum naturam perfectum esse, aliud *secun-*
dum vitam.

A

1. Na

1. *Natura autem perfecti sunt qui Virtute præditi sunt. Est enim Virtus, proæ illi definiunt, uniuscuiusque naturæ similitas & perfectio. Hos autem vocat præter ætatis, i. e. dæmoniat bonos, non beatos. Vita vero perfecti sunt, qui non solum boni, sed beati etiam existunt. Definiunt enim Beatitudinem Perfectiōnem vitæ humanæ; Vitam autem humanam, εὐαγία τῆς ἀνθρώπου. Actionum humanarum comprehensionem vel congruam: Quarum successus cum à Fortuna dependeat, nemo potest esse vita perfectus sine bonis Fortunæ. Perficiunt enim actiones Virtus & Fortuna simul: Virtus quidem quoad usum: bona vero Fortuna quoad successum, ut recte & solide concludit Hippodamus Thurius.*

2. *Cui consonat etiam sententia Aræi & definiuntis Felicitatem ἡδονὴ ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ. & ὡς ἡ ἀρετὴ Virtutis usum cum prospera Fortuna. Embryphemus denique rem egrè simpliciter hac similitudine illustrat: Quævis modum tunc Imperator virtute & fortuna Gubernator feliciter navigat arte & rem secundo; Oculis recte æternis ὁρᾷ διὰ τὴν (suis acuminis) & luce; ita Vita humana optima est & per virtutem ipsam & per bonam fortunam. Quibus omnibus accedit etiam Aristotelis autoritas, qui Externa bona ad perfectam Beatitudinem requirit: Quæ tamen absolute in nostra potestate non sunt, tamen, cum quæ in Ethica traduntur*

Cap. 2. *Enchiridion Ethicum.* 3

tur (ut suo loco patebit) ad ea acquirenda non mediocrem vim habeant, recte ad *Ethicum* aliquo modo pertinere censentur. Etenim quantumvis sine suo aliquando & *Nauta* & *Medicus*, excidant, nemo tamen negabit quia *Artes* sunt & *Medica* & *Nautica*.

CAP. II.

De Partibus Ethica, deque Beatitudine.

I. **E**thicae Partes duae sunt, *Beatitudinis Cognitio*, & *Acquisitio*. *Cognitio* continet doctrinam de natura *Beatitudinis*, earumque rerum quas illius natura aliquo saltem modo attingit vel complectitur. Unde in hac prima Parte praecipue agendum erit de *Virtutibus* & *Passionibus*, postremoque de *Bonis* externis nonnihil addendum.

1. *Beatitudo est voluptas quam animus percipit ex sensu Virtutis rectaeque* (Sic ad virtutis normam) *saltatim conscientia*. Itaque

Ad perfectam *Beatitudinem* conducit *Bonorum*, quae vocantur, *externorum* aliqua saltem *mediocritas*.

Beatitudinem hic definitio per *Voluptatem* potius, quam per *libertatem* sive *Operationem*, quia ex communi omnium sententia *Beatitudo* censetur *maximum optimumque Bonorum humanorum*. Id autem

4 *Enchiridion Ethicum.* Lib. I

dem. non potest esse optimum in maximumque quod
lib. 1. alterius sit gratia; *Operatio* autem est *Voluptatis*
cap. 7. gratia, unde & ipsa *operatio* (ut
notat *Aristoteles*) accenditur & augetur,
nempe, quod tanta & tam grata voluptas
exspectatur ex ipsa operatione, tanquam
illius qualiscunque effectus.

3. Præterea, ut propius ad rem accedamus, *Voluptas* hæc, per quam *Beatitudo* definitio, consideratur tanquam
flos, summitas & perfectio ipsius operationis secundum *Virtutem*, quæ præstantissima est vita. In omni enim vitali functione *Voluptas* perficit operationem.
Ethic. quemadmodum testatur *Philosophus*, tanquam
Ni- internum aliquod illius complementum. *Voluptas* vero perficit actiones, ipsas
com. tum. *Voluptas* vero perficit actiones, ipsas
lib. 10. que adeo vitam quam cupiunt, &c.
cap. 4.

Tertiò, Cum omnibus animalibus sua propria sit voluptas, quæ plane deprehenditur summa esse ipsorum *Beatitudo*; pari ratione fatendum erit, *Beatitudinem* humanam in humana consistere voluptate: Ea autem est quæ ex *Virtute* percipitur.

Quarò, Omnes fere mortales, tam *Philosophi* quam *Idiotæ*, *Beatitudinem* *Voluptate* ponunt, prout ipse notavit *Aristoteles*: *Felicitatem* vero omnes arbitrantur
Magn. voluptatem esse, & cum voluptate vivere.
Moral. aut saltem non sine voluptate. Et in
lib. 1. demis: Qui revera beatus est iucundissimè
cap. 7. vivit, neque sine causa hoc homines
Fu- dem.

Cap. 2. *Enchiridion Ethicum.* §

trantur. *Beatitudinem* denique in *Rhetori* lib. 7.
cit definit *Vitam cum securitate jucundissi-* cap.
mam. Immo ipsi Theologi *cœlestem Fe-* 15.
licitatem per non-interruptum gaudium & *Rhe-*
lœtitiâ depingunt. *tor. l.* 11.

4. Quinto, Ex ipsa definitione *Volup-* cap. 5.
tatis liquet, eo ex genere esse *Beatitudinem.*
Est enim voluptas ex statu praternatu- Magn.
rali ad propriam naturam cuiuscujus- Mo-
que restitutio. Plenus autem *Virtutis sen-* l. 2.
sus ac possessio est *conversio* sive *restitutio* c. 7.
hominis ab eo quod est contra ad id quod
est secundum suam propriam naturam.
Omne enim Vitium, quamvis sit brutis
(juxta Trismegisti sententiam) naturale &
congenitum, est tamen revera contra na-
turam humanam. Rationali enim animali 11.
(quemadmodum ait Marcus Imperator) 11.
eadem actio est quæ est secundum naturam, lib. 7.
quæ secundum rationem. *Rationi vero omnis* cap.
repugnat Vitiøsitas. *Quod autem è con-* 11.
trario Virtus sit naturalis & congenita hu-
manæ naturæ, ex eo constat, tum quod
Anima humana rationalis sit, (quod jam
inui) tum etiam quod Justitia seu perfe-
cta Virtus, juxta sapientiam *hæmædæ*
sive divinitus traditam, sit immortalis,
peccatumque mortem in mundum intro-
duxerit. Nam quod status Justitiæ futu-
rus erat æternus, plane arguit cum maxi-
me esse naturalem, ac proinde restitutio-
nem in illum statum propriam nostram
intimamque esse voluptatem.

6 *Enchiridion Ethicum.* Lib.

5. Postremo, Appetitus animæ desiderium non fertur in objectum quantum cognoscibile, sed quatenus bonum seu gratum & congruum, aut saltem quatenus confert ad id quod maxime gratum est & congruum, hoc est, maxime iucundum, & quod summo gaudio & voluptate animum implet. Unde suprema Felicitas non simpliciter ponenda est in Intellectu, sed propria illius sedes est *τὸ ἀγαθὸν διὰ τὴν ψυχῴαν, in facultate quæ boniformis* est statuenda, nempe, in ea facultate quæ sapimus id quod simpliciter & absolute optimum est, eoque unice gaudemus. Quæ quidem facultas valde affinis illi parti Voluptatis est quæ fertur ad id quod absolute optimum, quando utique inextinguibili sui & affectu rapitur ad tam gratum objectum, illudque obtinens ineffabili gaudio ac voluptate perfunditur.

6. Qui igitur agit secundum hanc facultatem, agit *κατὰ τὴν ἀρετὴν* vel *κατὰ τὴν ἐπιστήμην* vel *κατὰ τὴν σοφίαν*, secundum præstantissimum vel secundum divinissimum eorum quæ in nobis sunt; quod necessarium est ad Beatitudinem inquit ipse Aristoteles. Nunc vero si hoc mens sit, (inquit ille) siue aliud aliquid, quod secundum Naturam videtur imperare & præesse, ac nobis tamen habere eorum quæ pulchra & divina sunt, siue ipsum etiam divinum existens siue eorum quæ in nobis sunt divinissimum, huius certe operatio secundum propriam vim

Ethic.
Ni-
com.
lib.10.
cap.7.

Cap. 2. *Enchiridion Ethicum.* 7

tatem perfecta illa censenda est Beatitudo. Ubi videtur Philosophus ambigere, Intellectus sit, an alia aliqua facultas, (quæ tamen sensum habeat *τὸ καλὸν καὶ τὸ φίλον, pulchrum & divinum*,) in cuius propria operatione vera Beatitudo consistat. Ille vero postea desecit ad Intellectum, summamque felicitatem ponit in Contemplatione intellectuali. Quæ tamen Felicitas moralis esse non potest, cum non pertineat ad omnes homines, sed Philosophos duntaxat, Physicos, Mathematicos, Metaphysicosve.

7. Ponenda igitur est Beatitudo in *Boniformi facultate*, tum quod illa Facultas summa sit & divinissima, eundemque ferre ordinem teneat in Anima quem *Platonici* *τὸ καλὸν καὶ τὸ φίλον* [Bonum] in Divino Numine; tum etiam quod cultus illius facile apud omnes homines institui possit & perfici. Non est enim supra captum vulgi fintero amore Deum proximumque prosequi: quæ quidem Summa est hujus Felicitatis, (adjectâ Prudentiâ vitæque puritate,) eaque proprius *Boniformis facultatis* fructus: Quem ne forte quis contempnat, audacter dicam & libere, nullam majorem felicitatem *divino hoc amore* nobis obvenire posse nec in hac vita nec in futura. Sed de his alibi opportunior dabitur dicendi locus.

8. *Quam animus percipit ex sensu virtutis.* Est enim aliqua voluptas honesta, quam

Ni- quam & *Aristoteles* vocat puram & libera-
com. lem voluptatem, eosque saltè deridet qui
lib. 10. contra sentiunt. Qui vero nullam (inquit
cap. 6. Magn. ille) adjuvant voluptatem esse honestam,
Mo- similes illis sunt, qui, ignorantes quid si-
ral. nectar, deos vinum bibere opinantur, ut
lib. 2. pote quo nihil ipsi norunt jucundius.
cap. 7.

9. Dico autem Voluptatem hanc ex sen-
su Virtutis oriri, ne quis forte fructum
Virtutis aestimaret ex imaginaria illa Vir-
tutis cognitione, quæ per nudas Definitio-
nes acquiritur. Quod perinde est ac si
quis naturam Ignis aestimare vellet ex igni
in pariete picto, qui ad abigendum hyber-
num frigus nullam omnino vim habet.
Omne vitale bonum (ut ita loquar) vita
sensuque percipitur & judicatur. Estque
revera Virtus vita quædam intima, non
externa aliqua figura, nec externis oculis
conspicienda. Si hoc unquam fuisti, etiam
ipsum vidisti, præclarum est *Plotini* mo-
nitum: Si ipse transformatus sis in hanc
Virtutis vitam, tum demum internis sen-
sibus illius pulchritudinem voluptatemque
percipies, mirabilesque sui amores in te
excitabit, & ineffabili gaudio, animam
tuam perfunder. Verum usque donec ipse
hunc statum assequutus fueris, experrecta
demum Boniformis anima facultate, neces-
sum erit ut aliis expertis credas. Neque
uspiam opportunius occurrit celebre illud
Aristotelis dictum quam hoc ipso in loco,
Oportet discitem credere. Alioqui, si ex
pro-

Cap. 1. *Enchiridion Ethicum.* 9

proprio sensu Virtutis voluptatem aestima-
veris, verendum erit ne tam languide eam
sis prosecuturus, ut nunquam obtinueris;
sed, Divinae Nemesei relictus, æterno sup-
plicio præsentem sis expiaturus incredulita-
tem.

10. Itaque ad perfectam Beatitudinem,
&c. Recte ex definitione Beatitudinis de-
ducitur hoc Confectarium: Quippe quod,
cum *Beatitudo* consistat in *Voluptate* ex
Virtutis sensu profecta recteque factorum
conscientia, nemo potest frui hac Beati-
tudine, si intensissimus aliquis dolor alio
animum avocet, præsentemque volupta-
tis sensum extinguat. Unde prorsus requi-
ritur ut dolorifici saltem morbi absint à
corpore, & ut victus suppetat necessarius.
Rerum enim necessariarum indigentia vel
penuria, uti etiam captivitas, durave quæ-
vis servitus, perfectionem Beatitudinis,
distrahendo curis animum, contemera-
bit, nec sinet tam illustres Virtutis fructus
edere.

*Haud facile emergunt, quorum virtutibus
obstat*

Res angusta domi. —

11. Est igitur opus τ *ἐν τῷ ἐξωτερικῷ* Magna
externa serenitate sive prosperitate, quod Moral.
aut *Aristoteles*, cum homines sumus, cor- lib. 2.
porisque necessitatibus obstricti; inte- cap. 8.
graque Felicitas ex duobus illis consistit
quæ *Pythagorici* vocant *ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ ἐν τῷ ἐντερικῷ* Moral
Laudem & *macarismum*: *Laudem* Ni-
qui- com.

lib. 10. *quidem quæ est ex Virtute ; Macarismum*
 cap. 9. *verò qui ex bona Fortuna. Quod abunde su-*
 pra monuimus ex eisdem Pythagoreis. Ca-
 Magn. cantilenæ rursus clare succinit *Aristoteles in*
 Moral. lib. 2. *Magnis Moralibus, Absque bonis externis*
 cap. 8. *beatum esse est impossibile.*

11. *Mediocritatem tamen duntaxat re-*
 quiri idem Philosophus asserit ex sententia
Solonis ; Mediocria enim possidentibus licet
agere quæ oportet. Quod vero ad excessum
Fortuna attinet, obest magis Virtuti quam
prodest, & adinstar vini lucisque nimis
(inquit Archytas) etiam bonos inebriat &
occæcat. Unde Aristoteles in Eudæmiis A-
 Moral. *naxagora Clazomenii responsam interpre-*
 Eu- *tans, non Magnum aut Divitem beatiss-*
 dem. *imum asserit, sed qui vitam indolentem &*
 lib. 1. *immaculatam degit, divinam aliquam pa-*
 cap. 4. *tricipans contemplationem. Sed de his plu-*
satis.

CAP. III.

*De Virtute in genere, deque Recta
Ratione.*

1. **V**irtus est Intellectualis vis anima,
quæ Impressionibus animalibus seu
Passionibus corporeis ita dominatur, ut in
singulis actionibus illud facile prosequatur
quod absolute & simpliciter optimum est.

Malui definire Virtutem vim quandam
 quam habitum. Primo, quod ipsum Vir-
 tutis nomen idem innuit ; voces enim vi-
 deo

Cap. 3. *Enchiridion Ethicum.* II

dentur militares & virtus & *ἀρετή* est enim
 ab *ἀρετή*, & *Virtus* propriè Fortitudi-
 nem significat. Deinde, quia *habitus* non
 est de essentia Virtutis; quoniam si quis
 natus esset cum hac *intellectuali* vi quam
 describo, proculdubio Virtute esset præ-
 ditus, tametsi ex crebris actibus non esset
 profecta. Causæ enim externæ non sunt de
 essentia rei, sed solummodo internæ. Po-
 stremo, quod hæc Virtutis notio animum
 fortius percellit & excitat ad amorem
 & exercitium Virtutis, innuitque
 Virtutem promptum esse quendam &
 expeditum vigorem, quo facile & irresi-
 stibiliter animus fertur ad ea quæ sunt
 honesta & pulchra perpetranda. Facit igitur
 ad excutiendum illum languorem vel
 torporem quem quidam fortasse sibi indul-
 gere possint, cum tamen ex aliquamul-
 tis honestis actibus se Virtute revera præ-
 ditos somnient.

2. *Vim* autem *Intellectualem* appello,
 tum quod in *intellectuali* animæ parte sita
 est, non in *animali*, ut vis illa movendi
 membra; tum etiam quod ex intellectuall
 sive rationali aliquo Principio semper exci-
 tatur.

Per *Impressiones* vero animales intelligo
 omne id quod à corpore cum aliquo affe-
 ctu vel impetu ita offertur animæ, ut pe-
 riculum sit, ni sibi caveat, ne in aliquem
 errorem vel peccatum ducatur. Unde &
 obreptantes imaginationes, & quæcunque

animam fortius ferunt Phantasmata, ad hunc censum reducenda censeo. Per *Actiones* autem indigito quascunque animæ Motiones ex deliberatione profectas, (sive sint *Elicita*, sive *Imperata*, ut distinguunt Scholz) id est, omnes Actiones proprie dictas *Humanas*: Quarum generi recte accensetur cujusvis dogmatis Philosophici, sive Physicum sit sive Metaphysicum, amplexatio vel repudiatio. Eademque ratio est de reliquis.

3. Porro, *Facile dico animam prosequi*, ad pleniorum explicationem vis hujus *Intellectualis*: Nam nisi hoc fieret, Virtus non esset, sed potius dispositio quædam ad Virtutem. Ratio enim non nisi vi iram cohibens & cupiditatem, *Continentiam* facit & *Tolerantiam*: ipsa vero vi rursus e via exturbata à *Passionibus* ratione carentibus, *Incontinentiam* & *Mollitiem*. Hujusmodi vero anima dispositiones semiperfecta Virtutes sunt, & Vicia itidem semiperfecta, inquit Theages Pythagoreus.

Ex eo denique quod dico animam prosequi id quod absolute & simpliciter optimum est, effulget notabilis ista distinctio Boni, in id quod simpliciter bonum vel simpliciter melius est, & in id quod alicui personæ, vel alicui particulari alicujus personæ affectui, bonum vel melius, hoc est, gratum vel gratius est. Id autem absolute bonum vel melius est quod a *deum* est, & a *deum* est quod Boniformi animæ facultati
 (quæ

(quæ planè divina est) gratum vel gratius est.

4. Quam sane facultatem mihi videtur indigitare ipse *Aristoteles* in *Ethicis* ad *Nicomachum*, ubi asserit, *Optimum*, quodcunque id demum sit, non apparere nisi viro bono. Deprehendi, ait, quod in unaquaque re optimum est (hoc est, revera & simpliciter optimum) ab hominibus non quatenus intelligentes sunt, sed quatenus boni. Unde rectius fecisset, si hanc facultatem ὁμολογῆσαι animæ oculum, appellasset, quam naturalem illam *Solertiam* quam *δυσωπία* appellat, quæque facile defleat in *πικρὰ* id est, *Verfutiam*. Hujus autem diviniſſimæ facultatis sensum vel sententiam cum nemo de se percipere vel intelligere possit nisi qui sit adeptus, necesse est recurrere ad medium aliquod principium, tanquam ad *Mercurium* quendam, communemque hominum & Deorum Interpretem, quam vulgo appellamus *Rectam Rationem*.

Illud itaque est *absolute & simpliciter optimum* quod in datis circumstantiis. *Recta Ratio* maxime consonum est.

5. Est enim *Ratio Recta* in homine *Exscriptum* quoddam sive *Apographon* æternæ illius *Rationis Legisve* in mente *Divina* conscriptæ. Quæ tamen per *Naturam* non aliter nobis innotescit quam quatenus è *Recta* hac *Ratione* mentibus nostris comunicata, vel potius *insita & congenita*,

effulget atque reflectitur. In quantum autem effulget, in tantum obligat conscientiam, non secus ac Lex quædam Divina cordibus nostris inscripta. Juxta quem sensum τὸ Δίος illud *Pythagoreorum* recte videtur posse exponi: ut & eorum *Virtutis* definitio, qua ipsam definiunt ἡ δὲ τὴν ἑαυτοῦ *Δίον*. Habitum quendam illius quod fieri oportet. Neque enim solum significat τὸ Δίος id quod medium & æquale est, & quod nulla vel additione vel subtractione indiget, ut quod jam est id quod oportet esse: sed etiam quod obligat & devincit, ita ut quis omnimode teneatur agere secundum hanc Legem; prout præclare hac in re etiam statuit *Epictetus*, Quod optimum apparet, Lex tibi sit inviolabilis.

6. Summa enim Virtutis in hoc consistit, ut constanter prosequamur illud quod Rectæ Rationi visum est optimum. Quippe quod illud ipsum absolute & simpliciter optimum est, cum & Divinæ Rationi sit etiam consonum, quæ non ex impotentia aliquo affectu partiumve studio hoc vel illud imperat, sed, tamquam communis omnium *Parens*, istiusmodi Leges dicitur quæ sua natura ad universi generis humani Beatitudinem conducunt. Unde apud *Aristotelem* Deus etiam appellatur Νῆπιος ὁμοῦ καὶ ἑναντίον ἀνθρώπων, æterna Lex quæ æqualiter inclinans: & tam apud *Stoicos* quam *Pythagoreos*, Deum sequi, & Naturam sequi, idem plane sonat ac Rectam sequi

Cap. 3. *Enchiridion Ethicum.* 15

sequi Rationem, quæ propriam nostram naturam constituit, hominesque à brutis distinguit.

7. Verum enim vero, quod sæpe sæpius fallus est *Aristoteles*, quamquam facile sit ad hunc modum statuere, id optimum esse quod Rectæ Rationi est consonum; tamen quid sit, vel quis modus sit hujus Rectæ Rationis, recte definire omnium videtur difficillimum. Nam in *Magnis Moralibus* interroganti quid & ubi sit hæc *cap. 10.* Recta Ratio, res hæc tandem devenit; Nisi apud te metipsum habes hujusmodi rerum sensum, nihil efficitur. Respondum est Medici querenti quonam modo febricitantis pallor deprehendatur. Sed Philosophus statim subinfert, Similiter se res habet in *Pas-* sionibus dijudicandis: Oportet enim ex sensu quasi quodam conjecturam capere. Tandem igitur iudicium resolvitur in Sensum aliquem internum; quem ego certe appellarem Boniformem animæ facultatem: quamvis fatendum sit quod qui hoc modo afficitur, exinde videatur *ἁμαρτάνειν καὶ πάσχειν* Magn. Moral. lib. 2. cap. 8. (quemadmodum alibi notat *Aristoteles* de eis qui naturali quodam impetu & sine ratione feruntur in Bonum,) similiter utique affici atque illi qui divino Numine afflantur. Et certe hoc principium, quod *ἀγαθὸς αἰσθάνει* Boniforme appello, omnium in nobis divinissimum est, sed minime omnium fanaticum.

8. In alio loco Rectam Rationem ad hunc

Moral. hunc modum definit, *Rectam* nimirum
Eu- *eam esse Rationem qua est secundum Pru-*
dem. *dentiam.* Cum autem ipsa *Prudentia* nihil
lib.5. aliud sit quam *Solertia* sive *Sagacitas* illa na-
cap. turalis (quam ille *δευνότητα* appellat, &
13. tanquam *anima oculum* considerat,) ex-
cultata & purgata, iterum *Responsum* re-
solvitur in *Sensum* quendam sive *Faculta-*
tem internam divinatoriam, non in certa
& distincta Principia juxta quæ judican-
dum est quid in quaque re sit optimum.

Moral. 9. Sed distinctissime & apertissime hæc
Eu- de re philosophatur in ultimo *Eudemio-*
lib.7. *rum*, ubi eadem proponitur quæstio, cui
cap. in hunc modum respondet: Jam vero oportet,
15. ut alias, ad Principis nutum vitam
insistere, & ad istiusmodi habitum aspira-
re cujus ideam actu tibi repræsentat Princeps
(sive τὸ ἀπαρτιωτὸν) jubetque in singulis
imitari, hoc est, integram & intemera-
tam servare conscientiam. Consistit enim
humana natura ex duabus partibus, qua-
rum altera imperare, altera subjici debet.
Unde pars subjecta, ex communi omnium
Civitatum jure, obsequi tenetur parti impe-
ratrici. Quod quidem imperium duplex est.
Aliter enim medicina, aliter sanitas impe-
rat. Hujus autem gratia illa est. Ita se res
habet in Contemplatione. Primo in loco decre-
ta edit summus Imperator Deus. Sed illud
cujus gratia est ipsa *Prudentia*, quam hoc
modo mentibus hominum ingenerat. Quæ ipsa
etiam decernit quid in rebus humanis opti-
mum.

Cap. 3. *Enchiridion Ethicum.* 17

mius est. Deus enim nullius rei indiget. Quae igitur electio & possessio naturalium bonorum maxime facit ad adiungendum contemplationem animi Deo, hac est optima, atque hac mensura pulcherrima qua in singulis deliberationibus utamur. Quae vero vel ob defectum vel excessum minime permittit nos Deum contemplari & colere, hac omnium pessima est. Quo certe Responso nullum Oraculum videtur verius ac divinius.

10 Cui tamen consonum est quod scribit in Ethicis ad Nicomachum: *Diis im-* Lib.
mortalibus universa quidem vita beata est; 10.
Hominibus vero, in quantum huiusmodi cap. 8.
operationis imago quaedam est vel similitudo. Meminisse autem eum oportebat divinam illam vitam non in sola Sapientia, sed quammaxime in Amore, Benignitate & Beneficentia consistere: qui sunt fructus divinius illius particulæ Animæ quam Boniformem vocamus, quaque potissimum Deo Optimo Maximo assimilamur.

11. Recte utrumque conjunxit Pytha.^{* Var.}
goras apud * *Ælianum*: *Duo hæc dona a* Hi-
Diis pulcherrima hominibus data esse, ve- stor.
rum utique dicere, beneque facere: videri lib. 12.
vero utrumque ipsis Deorum immortalium cap.
operibus simile: id est, Divinæ vitæ sum- 59.
nam consistere in Veritate & Beneficentia. Si quis igitur *Aristotelis* Pythagoræque & aliorum præstantissimorum Philolophorum iudicio stare velit, agnoscet mensuram Rectæ Rationis esse, imitari, quantum pos-
su-

sumus, Divinam Sapientiam & Bonitatem. Ad quem sensum recte etiam exponi puto illud *Theagis* Pythagorei: *Principium enim & causa & mensura humanae felicitatis est divinarum praestantissimarumque rerum cognitio.*

C A P. IV.

Noemata quadam sive Principia Intellectualia, in quae omnis fere Ratio moralis resolvitur.

1. **C**eterum, cum sint quorum animis exolevit omnis sensus Dei rerumque divinarum, quique nullum certum principatum in Facultatibus agnoscunt, sed ei Passioni obediendum esse contendunt quae imperium sibi forte fortuna inter ceteras arripuerit, illiusque desideria implenda, atque in hoc Summam humanae Felicitatis positam esse statuunt: hosce certe homines (modo homines sint, non turpissima pecora) alia adoriendum est via; mensuraque Rectae Rationis proponenda, quae non à divinissima illa Animae parte petitur quam *Boniformem* appellamus, sed ex Intellectuali proprie dicta. *Est enim eorum terminorum intellectus quorum non est ratio.*

Mo-
ral.

Eud.

lib. 5.

cap. 8.

2. Depromam igitur ex hac penu Principia quaedam immediate vera nulliusque indiga probationis, sed in quae omnis fere Ratio moralis (quemadmodum Demon-
stra-

Cap. 4. *Enchiridion Ethicum.* 19

strationes Mathematicæ in communes suas
sententias) perspicue facileque resolvitur.
Quæ cum fructus sint illius Facultatis quæ
proprie No. appellatur, minime absolum
fore putavi, si No. mata nuncuparem Mo-
ralia. Cujusmodi sunt quæ sequuntur,
quæque, ne quis ab illis sibi male metuat,
fidem do nullam sapere severitatem vel au-
steritatem, sed plane mellea esse admo-
dumque suavia & dulcia, utpote quæ nul-
lum bonum proponunt nisi quod gratum
jucundumque est percipienti.

Noema I.

Bonum est quod vitæ alicui percep-
tiva, vitæ hujus gradui, gratum,
jucundum & congruum est, & cum
conservatione percipientis conjun-
ctum.

Noema II.

Quod vero vitæ alicui perceptiva,
vitæ hujus gradui, ingratum, in-
jucundum & incongruum est, Malum
est; atque si cum destructione perci-
pientis tandem conjunctum, omnium
pessimum.

Exempli gratia, Si quid aures vel oculos non modo offenderet, sed etiam surditatem & cæcitatem superinduceret, hoc pessimum esset. Esset autem suppar-malum, quamvis visus inde solummodo debili-

bilitaretur, vel hebesceret auditus. Eademque ratio est de reliquis Facultatibus.

Noema III.

Ex speciebus vel gradibus vitarum perceptivarum quæ reperiuntur in rerum universitate, alia aliis sunt præstantiores & excellentiores.

Noema IV.

Unum Bonum potest esse altero præstantius natura, duratione, vel utrisque.

Hoc per se clarum est. Illustrari tamen potest ab hoc incommodo, quod aliter una vita non esset præstantior altera, nec una felicitas altera major. Unde æque felices essent Deus, angelus, homo, equus, & vilissimus quivis vermiculus. Quod nemo, nisi plane insaniat, ullo modo admittere potest. De Duratione ne minima quidem suboriri potest dubitatio aut difficultas.

Noema V.

Quod est bonum, eligendum est; malum vero fugiendum: Præstantius autem bonum eligendum præ eo quod minus præstat; minusque malum tolerandum ne majus subeamus.

Noema VI.

In eo quod ipsi nondum experti su-

Cap. 4 Enchiridion Ethicum. 21

minus credendum est eis qui profitentur se expertos, modo vitam degant professioni conformem, nullaue frans suboleat, mundanique commodi aucupium.

Noema VII.

Absentia boni quod se habet ut octo, eligibilior est quam presentia mali quod itidem se habet ut octo, quoad pondus & durationem; & adhuc tanto eligibilior, quanto malum excedit bonum pondere & duratione.

Noema VIII.

Quod certo futurum est, rationem habere debet presentis, utpote quod aliquando revera nos praesens praesentes occupabit. Estque suppar Ratio de eo quod valde probabiliter est futurum.

Noema IX.

Minus praestantia Bona mensurantur a praestantioribus quoad pondus & durationem.

Noema X.

Praesens Bonum omittendum vel minuendum est ex probabili expectatione boni futuri infinitis vicibus praestant-

stantioris presenti quoad pondus & durationem; ideoque multo magis ex expectatione certa.

Noema XI.

Præsens Malum est tolerandum, ut evitemus malum probabiliter futurum infinitis vicibus majus præsentis quoad pondus & durationem: Quod adhuc constantius faciendum est cum certo sit futurum.

Noema XII.

Mens affectuum præjudicio libera rectius judicat, quam cum passionibus ullisve corporeis impressionibus irretitur vel perturbatur.

Quemadmodum enim cælum nubilum turbidumque æquor lumen non transmittunt; ita animus perturbatus obnubilatusque passionibus vel clarissimam rationem vix admittit. Hac similitudine egregie rem illustrat Boetius in illo Carmine,

Nubibus atris Fundere possunt

Condita nullum Sidera lumen, &c.

Est vero prolixius quam ut huc transcribi debeat.

3. Atque hæc fere sunt Noëmata quæ faciunt ad iugenerandum animæ Prudentiam, Temperantiam & Fortitudinem, quæ spectant ad officium erga nosmetipsos. Quæ sequuntur spectant ad officium erga alios, Ho-

Cap. 4. *Enchiridion Ethicum.* 23

Homines puta atque Deum Virtutemque ,
ac proinde sunt Fundamenta Sinceritatis ,
Iustitiæ , Gratiitudinis , Misericordiæ &
Pietatis. *Pietatem* enim numero inter mo-
rales Virtutes , cum Deus cognoscibilis sit
et lumine Naturæ.

Noema XIII.

*Summum absolutissimumque Bo-
num affectu summo , media mediocri,
minimaque minimo , prosequi debe-
mus ; nec summum summove cogna-
ta Bona mediis minimisve , sed media
minimaque summo subordinare.*

Noema XIV.

*Quod tibi bonum præstari velles in
dati circumstantiis , idem debes ipse
alteri præstare in eisdem circumstan-
tiis , quoad fieri potest citra tertii ali-
cujus injuriam.*

Noema XV.

*Quod malum tibi fieri nolles , à
faciendo illud alteri ipse debes absti-
nere , quoad fieri potest absque tertii
alicujus injuria.*

Noema XVI.

*Bono bonum compensandum est ,
non malo.*

Noc-

Noema XVII.

Bonum est homini ut habeat unde bene beateque vivat.

Noema XVIII.

Si bonum est ut uni homini suppetat unde bene beateque vivat, ex certa Analogia planeque Mathematica sequitur, quod duplo melius est ut duobus hominibus suppetat, triplo, ut tribus, millecuplo ut mille, & sic deinceps.

Noema XIX.

Melius est unum hominem non voluptuose vivere, quam alterum calamitose ac misere.

Noema XX.

Bonum est parere Magistratui in rebus adiaphoris, etiam citra omnem supplicii formidinem.

Noema XXI.

Melius est Deo parere quam hominibus propriisque nostris cupiditatibus.

Noema XXII.

Bonum justumque est ut suum cuique tribuatur, illiusque usus & possessio ipsi sine molestatione permittatur.

Noe

Noema XXIII.

Manifestum tamen est, quod ita quis se gerere possit, ut quod acquisitione vel donatione suum est, de jure desinat esse suum.

4. Hæc horumque similia Effata recte nuncupaveris *Noemata Moralia*, ut quæ per se tam clara sunt & manifesta, si quis seposito omni præjudicio ipsa secum velit considerare, ut nullis rationum ambagibus longioribusve argumentorum deductionibus indigeant, sed primo aspectu de se vera esse deprehendantur. Habemus igitur jam in numerato quod respondeamus querenti quid sit *Recta Ratio*: Illa enim est quæ certis & necessariis sequelis tandem resolvitur in aliquod Intellectuale Principium immediate verum. Quod si porro querat exemplum ejusmodi Principiorum in *Moralibus*, præsto sunt quæ modo recensuimus.

CAP. V.

Quod datur aliquid simpliciter & sua natura Bonum, quibusque id demum facultatibus deprehenditur & percipitur.

1. **A**Tque hinc tandem liquet quod sit aliquid simpliciter & absolute Bonum quod prosequendum est in singulis actionibus humanis: cujus natura, essentia & veritas penes *Rectæ Rationis* judicium
B est,

est, sapor autem & dulcedo est rei agnoscenda in Boniformi anima facultate percipitur. Quodque omne Bonum morale proprie dictum est *Intellectuale & Divinum*; *Intellectuale*, quatenus ejus essentia veritasque ab Intellectu definitur & agnoscitur; *Divinum*, quatenus ejus dulcedo in divina illa facultate (qua adhaeremus Deo, simplicissimo illi & absolutissimo Bono, & qui semper vult id quod absolute & simpliciter bonum est) summa cum voluptate & affectu gustatur. Divina igitur hæc saper summa hominis sapientia est, summaque Felicitas. Ipsa enim animæ nostræ summitate & flore conjungimur cum illo quod absolute optimum est, juxta antiquum illud Oraculum,

Objectum quoddam est quod mentis summa comprehendat.

2. Quod vero attinet ad eos qui temere aut ex composito dictorum *Noematum* veritatem negaverint, rogato illos quantum tandem Facultatem consulant, dum tantum absurda Responsa depromunt. Deprehendes enim semper consulere *Appetitum animale*; quodque illi jucundissimum est, optimum esse definire. Quæ certe vox peccudis est, non hominis. Hæc autem *Temperantiam* spectant.

3. Porro quod ad *Iustitiam* attinet, eodem fere modo definiunt. Nempe, quod absolute & simpliciter Bonum est (quale illud est quod sua natura iustum est) nullo modo

modo intelligo. Illud solum bonum esse intelligo quod *mibi ipsi* bonum est, de proximo nihil sollicitus. Intertoga igitur porro; fatebitur aperte sibi *ipsi* gratum bonumque esse quod *animali Appetitui* gratum est; non animadvertens interim quam subdole humanam dissimulat speciem, solamque præ se fert belluinam: imo vero potius, quam ex confesso seipsum appellat belluam, non hominem. Cum tamen potiori jure id *nosmetipsos* esse existimare debeamus quod in nobis optimum est, aut quod certe medium locum tenet. Est autem illud Intellectus, Rectaque Ratio.

4. Nam ut in numeris ultima unitas speciem constituit, ita in rebus postrema perfectissimaque differentia essentialis facit rem esse quod est, & ab aliis distinguit. Qui igitur id solum bonum esse contendit quod *sibi* gratum est, innuens quod *suo animali* gratum est *Appetitui*, plane brutum se prædicat. Quod si innuat quod Intellectus rectaque Ratio probat, Facultatque Boniformi gratum est, id certe τὸ ἀληθινὸν ἀγαθόν, quemadmodum appellat *Platonius*, id vero *Homini* (quem *hominem intellectualem* recte appellare poteris) gratum est, ab ipsoque probatum.

5. Ea est autem omnis vitæ Intellectualis natura atque indoles, ut, quemadmodum non quærit quid alicui hominum numero, quamvis immenso, multo minus quid cuivis singulari homini *verum* videri

possit, sed quid absolute & simpliciter
 rum sit; ita nec quærit nec amplectitur
 quod uni alicui homini vel quamplurimum
bonum videatur, sed quod absolute & sim-
 pliciter est bonum, & quod in datis ci-
 cumstantiis (quantumvis reclamante ani-
 mali Appetitu) semper est eligendum a
 omni intellectuali creatura: Ita ut huius
 modi quævis electio (uti in Arithmetice
 speciosa singularis aliqua operatio) in ge-
 nerale abeat Theorema, tanquam con-
 stans quædam & æterna idea illius quod
 gendum est in datis circumstantiis; qui
 æque tenemur amplecti, (appetitui ani-
 mali ingratum sit quam velis maxime,
 ac veritatem illam agnoscere quæ con-
 rari videtur externo sensui.

6. Quamobrem ut Intellectus vitium
 est, cum Sensui aut Imaginationi ita in-
 dulget aut obtemperat, ut quod realiter
 verum est minus assequatur; ita procul
 dubio vitium est Voluntatis, si quis Ap-
 petitu animali abreptus aut orcecatus, non
 amplectatur id quod simpliciter & absolute
 bonum est. Nam quod in præsens ad-
 gratum non sit Voluntati, id sua sit culpa
 vel defectu, quod nondum expergefecerit
 supremam illam diviniissimamque Facultatem
 qua illud quod absolute optimum est
 maxime sapiamus, summoque cum affectu
 & voluptate eo afficimur & oblectamur
 adeoque illud adamamus & suspicimus, ut
 vel mille mortibus caput obicere malimus
 quæ

quam nosmetipsos sinere tanta dulcedine privari, aut tam amabilem vitæ florem divinique sensus integritatem turpi quavis aut inhonesta actione offendere, lædere aut violare.

7. Quemadmodum igitur est aliquid sua natura & immutabiliter *verum*, ita est aliquid simpliciter & sua natura *bonum*; utque illius quod sua natura verum est veritas Intellectu percipitur; ita illius quod simpliciter bonum est grata suavitas & jucunditas *Boniformi* percipitur *facultate*. Qui vero quidvis, utcumque gratum est, perinde bonum esse contendunt, eamque esse humanarum actionum mensuram, plane insanire mihi videntur, ex eo, quod sapientes, stultos & maniacos eadem in conditione collocant; nisi quod forte stultos & maniacos sapientibus præferant, ut qui ipsis constantius & obstinatius, omnia alia ratione abjecta & seposita, id quod sibi gratum est, quantumlibet turpe sit & ridiculum, & quantocumque cum periculo conjunctum, in singulis actionibus prosequantur.

8. Atque esto certe quod cautius quidam hac in re loquantur, suumque velint Sapientem, utcumque aliter insaniat, sui ipsius conservationi semper prospicere; negari tamen non potest quin hac ratione intolerabilem aliquam dementiam vel stoliditatem sapientissimæ immortalitati æquiparent.

Præterea, simplex suiipsius conservatio non est optabilis, cum tanta miseria ac turpitudine onerari possit, ut quemvis hominem nisi stupidissimum vitæ prorsus deteret.

Postremo, Si præsens suiipsius conservatio bona est & optabilis, sequitur quæ diuturnior est ac productior est melior, productissima autem omnium optima. Et si huiusmodi conservatio unius hominis bona est, quod duorum duplo melior sit, trium triplo, & sic deinceps ita ut juxta lumen Naturæ sequatur, quæ unaquæque Creatura Intellectualis tenetur curare & promovere conservationem sui proximique tam præsentem quam futuram, quantum in se est, quantumque fieri potest citra tertii alicujus injuriam. Quod quidem non minimam *Justitiæ* partem implet, ut & *Temperantia* omninoque omnino Virtutis.

CAP. VI.

De passionibus in genere, deque earum utilitate.

1. Quid sit *Virtus* in genere definimus. Antequam descendamus ad species, non abs re erit aliquid de *Passionibus* prælibare circa quas versantur, earumque naturam, usum & incommodum breviter explicare, itaque mentem præparare ad pleniorē perfectioremque *Virtutum* notitiam.

2. Per *Passiones* autem intelligo non solum eas quæ vulgo in Morali tractantur Philosophia, sed quamlibet Impressionem corpoream quæ apta nata est ad pervertendum Animæ judicium, mentemve occæcandam, quo minus quid in re quaque optimum est discernat. In hoc igitur numero pono omne phantasma sensumve internum falsum quantumvis pervicax, quod obreptare vel adhærescere animo possit ex vi educationis, consuetudinis, vel alicujus *idæovynagelac*, cumque in errorem abducere. Nam ad hæc etiam extendere se Virtutem oportet, ipsisque ita dominari, ut mens nunquam vacillet in judicio, nec avertatur à prosequendo id quod simpliciter optimum est.

Primo autem agemus de *Passionibus* proprie dictis, quales sunt *Amor*, *Odium*, *Ira*, & id genus reliquæ. De quibus omnibus contra *Stoicos* statuendum est, quod sunt sua natura bonæ, quodque Divinæ Providentiæ scopus non minus deprehenditur in ipsarum usu quam in structura organorum corporis cujusvis Animalis.

3. Sed & in genere earum utilitas quādamenus edoceri potest apteque illustrari. Cum enim *Passiones* conjunctæ sint cum vehementiori spirituum agitatione, videntur quidem id præstare in homine, quem *minorem Mundum* quidam amant appellare, quod *Venti* præstant in majori. Quemadmodum enim illi aërem expur-

gant, ita & hæ sanguinem ventilant, ne sinunt eum stagnare & putrescere.

4. Porro, varia Animæ Theatra superinducunt, valdeque diversas phantasmatum Scenas ipsi offerunt, quæ judicium quidem tentant & vellicant, sed majori simul experientiæ supellectile instruunt, & mirabilem illam nobis exhibent voluptatem, quod in omnibus hisce tempestatibus, variisque & validis incurfantium phantasmatum præstigiis & insulturis, deprehendimus quod sit aliquid in nobis divinum, quam *Mentem* nuncupamus, quæ eundem sensum judiciumque per omnes hæc commotionum vices constanter retinet, nec in consensum se abripi sinit vel importunissimis Passionum tentationibus, sed ei quod simpliciter optimum est indefinenter adhæret.

Ethic.
Ni-
com.
lib. 1.
cap.
13.

5. Præterea, ex hoc conflictu & victoria detegitur quoddam Imperium sive Regnum in Anima, quodque Intellectualis pars habet quod instituat & erudiat, ut Venator canem, vel ut Pater filium: Quemadmodum innuit *Aristoteles*, duas partes in Anima statuens quæ quodammodo Rationem habere dicantur; una quidem proprie & in seipsa, altera tanquam quiddam suo obtemperans patri. Intelligit autem eam partem Animæ quæ ad concupiscendum & appetendum omnino impellit. Pars enim Vegetativa nullo modo rationis est particeps: Concupiscibilis vero pars Anima & in universum

versum appetitiva quodammodo particeps est, quatenus scilicet Rationi dictus est audiens, ipsiusque imperio subjicitur. Dubitare tamen merito quis potest, cum pace tanti Philosophi, an ipsa pars Animæ *Plastica*, quam *Vegetativam* hic appellat, non existimanda sit aliquo etiam modo obedire Rationi. Nam omnes illi naturales appetitus atque impetus non tam *Perceptiva* partis quam *Plasticæ* fructus sunt & effectus.

6. Fons & Origo ipsorum in *Plastica* est, cujus præcipua sedes est *Cor*; perceptio tamen ipsorum est in parte *Perceptiva*, cujus domicilium est *Cerebrum*. Cum vero pars utraque essentialiter, vitaliter & indiscerpibiliter una sit, nihil mirum est quod pars *Perceptiva* tentetur, vellicetur, & aliquando abripiatur à *Passionibus*: quæ de se quidem cæci sunt tantummodo Naturæ instinctus, qui forte in ipsis Plantis reperiuntur, ut & *Juventa* & *Senectus*; sed percipiuntur in Animalibus, ut in avium nidificatione & incubatione; in Homini- bus vero non solum percipiuntur, sed distincte & reflexive à Mente intelliguntur tanquam ab alio aliquo profecti, sive illud sit pars *Plastica* Animæ sola, sive quatenus conjuncta sit cum universali illo plastico Principio quod *Spiritus Natura* à nobis dicitur, & fortean ab ipso *Aristotele* indigitatur in illo toties repetito axiomate, *Natura nihil agit frustra.*

7. Est enim Principium efformativum

omnium Plantarum, corporumque omnium Animalium, quibus in sevit excitatio istiusmodi instinctus qui tendunt ad salutem uniuscujusque individui Plasmatis, sed maxime omnium eos qui faciunt ad conservationem Speciei: quales sunt coeundi appetitus, affectusque erga foetus quem Graeci *σπέρμα*, vocant. Cujus vis mira deprehenditur in cane foeta viva dissecta. Nam si coram ipsa filium laedis, latrat, vociferatur; sin illum ori illius admoves, propter doloris oblita silet, atque magna pietate lambit. Quod mirandum spectaculum saepius se in publicis Theatris ostendisse scribit optimus ille Anatomicus *Realdus Columbus*.

De re
Ana-
tomica lib.
14.

8. Omnes igitur animales Impetus & Instinctus ad Regionem Naturae pertinent, suntque quasi quaedam imperfectiores umbræ ac vestigia Sapientiae & Bonitatis Divinae, quæ in hac obscura Regione subloccunt. Atque hoc est illud Principium cum quo ex participatione purioris ac divinius luminis colluctamur quoties limites excedit hujus supernae legis. Nempe, *Intellectualis* pars animae contendit cum *Plastica* quæ *spiritum Naturæ* habet acerrimum Instigatorem & Fautorem, praesertim in quibusdam affectibus; sed ex altera parte vis quaedam Divinior instat, urgetque fortiter resistendum esse omnibus Naturae incantamentis & illecebris, & illius quod honestum est & simplicitate
opo

optimum rationem semper esse habendam.

9. Animæ vero præsentiam primo exiguis illis *Conarii* cancellis circumscribere, & deinde animatam hanc glandulam fingere (ad iustar homunculi cujusdam cum penula & bacillo contra ventum nitentis) ex una parte ab anima inhabitante, ex altera à spirituum imperu flatuve impelli, atque in hoc consistere lætam illam & conflatum inter partem inferiorem animæ & superiorem, sive inter *carnem* & *spiritum*, prout loquuntur Theologi, Commentum certe perquam lepidum est, sed, quod fat scio, nihil in se habet solidæ veritatis. Verum ea de re non est hic dicendi locus.

10. Palam est igitur, Regnum quoddam in nobis esse sive Principatum, Animumque nostrum rem esse non adeo solitariam, sed satis numeroso stipatam satellitio, nec in proprias solum Passiones imperium habere, sed in ipsum *Naturæ spiritum*, cujus incantamenta & illecebras, divinatori quadam magia fretus, comprimere potest vel extinguere.

11. Ex quibus insuper sequitur quod per Passiones fit quod vita sensusque in nobis plenior sit, multoque subinde excitatior: Sunt enim Affectus Animi quasi alæ vel quadrigæ, quemadmodum olim in *Phædro* suo notavit *Plato*.

12. Neque illud prætereundum est quod ingeniose innuit *Cartesius*, quod Passiones videntur certissimus & solidissimus animæ

nostræ thesaurus. Cum enim in aliis plerique perceptionibus decipi possimus, nec certi esse an id revera sit quod repræsentant, nullus locus est deceptioni (inquit ille) quoad Passiones; quia tam propinque & intimæ animæ nostræ sunt, ut ei impossibile sit illas sentire, quin revera sint quamdiu eas sentit. Unde mirifica illa pax animi & tranquillitas, permanensque ac nunquam pœnitenda dulcedo & voluptas, quæ ex sensu Virtutis percipitur, non solum supra omnes illas voluptates quæ aptæ nunc sunt pœnitentiam & amaritudinem animæ postea superinducere, sed etiam supra omnes opiniones & speculationes Philosophicas, æstimanda est, cum ob alias causas, tum maxime quod de eis ut plurimum dubitare quis possit; de hac vero, cum Passio sit, non Opinio, nulla subesse possit dubitatio.

13. Postremo, præter usum illum omnium fere Passionum communem, quod objecti imaginem firmitus animæ imprimunt, ipsique quasi inurunt, est certe aliud minime contemnendus; quod ex Passionibus possumus apud nosmetipsos æstimare quanto pretio habemus ea quæ pulchra sunt & honesta, quamque vere ac vitaliter anima nostra cum ipsis conjungitur. Est enim intimus maximeque immediatus vitæ fructus, affectus; sine quo tamen superficialia quadam & imaginaria approbatione res optimas ornare possumus, non

possumus tamen sine illo per modum vitæ sensusque animam nostram cum ipsis conjungere, nec conjunctam esse certo judicare, nisi æquali *animæ* à rebus turpibus & inhonestis abhorreamus, sive hæc in nobismetipsis occurrunt, sive in aliis. Ea enim est Virtutis ratio, ut amet quæ optima sunt, & à pessimis abhorreat; non quod quis in se una reperiat, altera in aliis, sed simpliciter quatenus sunt talia. Estque perfectissimus vitæ status bonum amare, malum autem horrore aut indignatione excipere, ubicunque emicuerint. Hoc enim arguit inferiorem animæ partem in consensum rapi à superiori, totumque hominem igneis quasi affectuum quadrigis, *Elia* instar, usque ad Cælum Deumque subvehi.

14. Quod si quis, sub prætextu nescio cujus affectatæ animi tranquillitatis, prudentiæ, pacisve studii, tolerare posset sine omni animi commotione quod turpiter commissum est contra communia humani generis jura & æternas Virtutis leges, cum tamen privata quavis injuria in seipsum immisla satis uri & commoveri soleat; insigne certe hoc esset specimen Hypocritæ, quæ non tam ridenda esset, quam ab omnibus mortalibus execranda.

15. Sunt igitur Passiones bonæ, maximæque vitæ humanæ complementa, modo hæc duæ leges observentur. Prima, ut Affectus ferantur ad Objectum debitum,

quæ *ἰσχυράδεια* (sive *rectus passionum impetus*) dici potest: Contra quam qui peccant, immanissime omnium peccant. Quales sunt invidi, & qui sævitia & crudelitate se oblectant, & id genus reliqui homines.

Secunda lex est, ut Affectus sit commensuratus Objecto & Fini; hoc est, ut (juxta Noema decimum tertium) summo affectu optima maximaque, mediocri mediocria, minimoque minima, prosequamur; sed ut nusquam in tantum commoveamur, ut Affectus violentia lumen Rationis intercipiat aut minuat, quo minus finem assequamur ad quem collineat Natura in singulis affectibus quos animabus nostris indidit: Quam proinde legem *μετριοπάθεια* (sive *moderatum passionum impetum*) appellare poteris.

16. Qui vero obtentu exterminandæ discordiæ ex anima, & finiendi illam luctum & conflictum quo aut Passiones cum Ratione, aut inter se invicem, præliantur, omnes Affectus tolli volunt, perinde mihi facere videntur ac si quis, ne fiat ulla dissonantia in Lyra, omnes illius chordas discindi velit; & ne ulla corpus invadat intemperies morbida, humores omnes pharmacis exturbari. Quemadmodum recte & eleganter jam olim monuit etiam Theages Pythagoreus; nempe, *Quod in extremis animæ passionibus, voluptate utique & dolore, Virtus non contingit, sed in hisce rim*

contemperandis. Et deinde duplicem illam similitudinem copiosius adhibet ab humoribus corporis recte commiscendis, chordisque Musicis scite coaptandis contemperandisque, desumptam, quam nihil necesse est repetere, cum jam satis expresserimus.

17. Quis autem modus vel mensura sit ad quam componi & temperari Affectus debeant, duæ supra dictæ leges satis edocent, *ἡσυχία* & *μετριοσύνη* complexæ. Ad quarum alteram referenda est præclara illa *Ciceronis* sententia: Ergo is quisque est qui moderatione & constantia quietus animo est, sibi que ipse placatus, ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiens quem *quæritur*; is est beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad effrendum, videri potest. Quem vero ambitione aut libidine inflammatum & furentem videmus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate quoque affluentiis opes aut voluptates undique hauriat, eo gravius ardentiusque sitientem, nec ille homo est quem nemo sapiens dubitaverit existimare omnium mortalium infelicissimum.

Quæritur.
Tusculan.
l. 4.

CAP. VII.

*De Passionibus, in specie
proprie dictis.*

1. **P**assionum species cum nemo, quod sciam, accuratius enumeraverit quam insignis ille Philosophus *Cartesius*, ne definiverit distinctius, in hujus fere vestigiis hac in re semper insistam, nisi magna aliqua causa impediverit. Cæterum non abs re erit primo plenior *Passionis* definitionem proferre, subsequensque speciebus præfigere.

2. Est igitur *Passio* vehemens anima Sensatio qua speciatim ad ipsam animam refertur, & cum extraordinario spirituum motu conjungitur. Sensatio recte *Passio* dicitur, quoniam in *Passione* anima sentit se pati; & vehemens, quia vehementer: ad ipsam animam autem speciatim referri hæc sensatio, ut distinguatur ab aliis sensationibus; quarum aliæ referuntur ad objecta externa, puta, Odores, Sonos, Colores; aliæ ad corpus nostrum, ut Fames, Sitis, Dolor. Coniungi denique hanc sensationem dico cum spirituum motu, potius quam ab ipso produci; quoniam illud semper contingit, hoc non semper, imo forsitan rarius, si excipias illum motum qui oritur ex potu & cibo, atque aëris mutatione. In externis enim objectis à quibus Sensus vel Imaginatio percellitur Anima movet spiritus, non spiritus Animam.

3. Om.

3. Omnes Animæ Passiones ad sex principalia ac primitiva genera revocat *Cartesius*, *Admirationem*, *Amorem*, *Odium*, *Cupiditatem*, *Latitiam*, *Mærorem*. Quorum ordo & distinctio hac rationeprehenditur. Nam quamprimum aliquod novum objectum, circumstantiave aliqua nova modificatum, nobis occurrit, Animadversivam facultatem sistit & detinet, & in extraordinariam quandam attentionem rapit, quæ ipsa hæc *Admiratio* est: Quæ, cum contingere possit antequam cognoscamus utrum objectum gratum futurum sit an ingratum, Passio merito omnium prima habenda est.

4. Postea vero, si anima considerat objectum sub ratione grati vel ingrati, quod idem fere sonat quod boni vel mali, unum *Amorem*, alterum *Odium* excitat. Bonum autem hoc atque malum si considerantur ut futura, *Cupiditatem* in nobis accendunt, illud, uniendi cum illo sive illud possidendi, hoc, evitandi ipsum aut à nobis amoliendi. Primum Scholæ *Desiderium* vocant, alterum *Fugam*; & certe non male. Denique, si ut præsentia considerantur, Bonum *Latitiam*, Malum *Mærorem* gignit.

5. Verum, tametsi satis recte mihi videtur *Cartesius* calculum subduxisse in hac Passionum enumeratione, non video tamen quin pari jure ad breviorum numerum reduci possint, nempe, ad tres illas primas,

De
Pas-
sion.
Anim.
2. Ar-
tic.
69.

mas, *Admirationem*, *Amorem*, & *Odium*.
 Quid enim est *Desiderium*, nisi Amor
 porrectus versus bonum futurum? Quid
Fuga, nisi Odium se avertens ab imminen-
 ti malo, vel se muniens contra ipsum?
 Quid denique *Latitia*, nisi Amor exul-
 tans præsentia boni adamat? Quid *Mæro*
 siue *Tristitia*, nisi Odium præsenti mali
 oppressum & implicatum? Manifestum e-
 nim est, omnibus hisce circumstantiis sem-
 per subesse & in fundo quasi latere *Amorem*
 & *Odium*.

6. Unde porro elucet, quod Scholasti-
 ca illa Passionum reductio ad duo illa capi-
 ta, *Irascibile* scilicet & *Concupiscibile*, mo-
 do recte interpretemur, non tam severe
 sit explodenda,* præsertim cum optimo-
 rum antiquissimorumque Philosophorum
 autoritate munita sit & cohonestata. Int-
 ligo autem hic eas Passiones solas quæ pro-
 prie in *Corde* sedem habent, non quæ in so-
 lo *Cerebro*, qualem unicam illam agnoscit
Cartesius, *Admirationem*. Cæteræ mihi
 satis recte videntur reduci posse ad Pytha-
 goreorum *ἰσχυρὰ καὶ ὀργὴ θυμῶν* quæ plene
 respondent Scholasticorum *Concupiscibili* &
Irascibili, quæque non in scite reddi pos-
 sunt *Concupiscentia* & *Excandescencia*.
 Quarum posterior est ille animæ affectus
 quo excandescit contra quamlibet speciem
 mali vel ingrati: quam si absque respectu
 ad tempus considerat, est *simplex Odium*;
 si imminet malum, *Fuga*, siue Cupidinis
 amo-

Cap. 7. *Enchiridion Ethicum.* 43

amoliendi vel quolibet modo evitandi illud; si præsens sit, *Mæror*, *Tristitia* vel *Egritudo animi*, quæ nihil aliud est nisi hæc Excandescencia malo præsenti implicata & illigata, misereque illo vexata.

7. Eademque ratio est de *Concupiscentia*, quæ, si cum aliqua specie boni vel grati amice conjungitur, seposito omni temporis respectu, *Amor simplex* est; si consideratur bonum ut futurum, *Cupiditas* est, sive proprie dicta *Concupiscentia*; si ut præsens, *Laetitia* sive *Gaudium*. Nec tamen desinât esse *Concupiscentia*, quoniam, nisi superveniat fastidium, *Amor* hic cupit continuationem sui status, ac proinde semper subest aliqualis *Concupiscentia*.

8. Possunt igitur tantum duæ esse *Passiones* principales & primitivæ quæ proprie in *Corde* sedem habent, sive eas *Amorem* & *Odium* cum *Cartesio*, sive *Concupiscibile* & *Irascibile* cum *Scholis*, sive *inclinatio* & *repugnatio* cum *Pythagoreis*, appellare libet. Quod certe notatu non est prorsus indignum, ut mox ex usu illius clarius patebit.

9. Interea loci, ad pleniorē *Passionum* intelligentiam, eodem ordine ac distinctione qua proposuit *Cartesius*, sex supra nominata genera definiam, singulisque suas proprias species subnectam. Prima est *Admiratio*, quæ est *Passio anime novitate alicujus Objecti percussæ*, in eoque contem-
plando attentissime occupata. *Admiratio* duplex est, *Existimatio* & *Despectus*. *Existi-*

Passio-
num
prima
Classis.

matio est Admiratio magnitudinis vel valoris alicujus Objecti: *Despectus* vero Admiratio parvitas vel vilitatis Objecti. Hinc facile intelligitur quid sit Existimatio sui & sui Despectus, nempe quando quis cum affectu inhaeret contemplationi propriae dignitatis vel vilitatis. Eademque ratio est Despectu & Existimatione aliorum; quorum prior *Dedignatio*, posterior *Veneratio* dicitur.

Est autem *Veneratio* Existimatio alicujus liberi Agentis, quod nobis bene vel male facere posse opinamur, cum voluntate nemetiplos illi subjiciendi conjuncta. *Dedignatio* vero est Despectus liberi Agentis, quod cum capax sit bene vel male faciendi, ad tamen infra nos esse judicamus, ut nobis neutrum facere possit.

Se- 10. Secunda classis est *Amor* & *Odium*.
eunda *Amor* est Passio anima quo excitatur ad
Classis *Passio* voluntate jungendam cum Objectis quae
Passio- videntur grata. Voluntate autem hic se
num. *jungere* non est idem quod cupere, id enim a
Cupiditatem spectat; sed cum affectu quodam agnoscere rem esse gratam bonam.
Odium est Passio anima qua incitatur ad separandum se voluntate ab Objectis quae videntur ingrata vel noxia. Amans cum Objectum minoris aestimat seipso, simplex Propensio vel Benevolentia dicitur; cui aequae ac se aestimat, Amicitia; cum majoris facit, Devotio. Amor qui fertur in res bonas simpliciter, Amor, qui in res pulchras,

Cap. 7. *Enchiridion Ethicum.* 45

chras, *Complacentia* dicitur. Item *Odium* quod refertur ad mala simpliciter, *Odium*; quod ad deformia, *Horrer* aut *Aversio*. Nec omitti hic debet nobilis illa *Amoris* species quæ *Amor* appellatur; aut illa *Odii*, quæ *Antipathia*.

11. Tertia classis *Cupilitas* est cum sua ^{Passio-} propagine. *Cupilitas* est *Passio animæ qua* ^{num} *in bonum fertur quatenus futurum.* Itaque ^{tertia} *Classis* cum absentia mali æque ac præsentia boni bona sit, in utramvis ferri potest *Cupiditas* quatenus sunt futuræ. Si quis autem *Cupiditatem* circa posterius *Objectum* *Desiderium*, circa prius *Fugam*, mallet appellari, nihil renuo. Inter *Cupiditates* hic excellunt illæ quæ nascuntur vel ex horrore vel ex complacentia, ut facile intelligitur ex antedictis. Nihil enim ita accendit *Desiderium* ut *Pulchritudo*, nihil adeo accelerat *Fugam* ac horrenda quævis *Deformitas*: omnium autem rerum maxime horrenda vulgo existimatur *Mors*.

12. Ad *Cupiditatem* reducuntur primo, *Spes*, *Metus*, *Zelotypia*, *Securitas*, & *Desperatio*: Deinde *Animi fluctuatio*, *Animositas*, *Audacia*, *Emulatio*, *Puillanimitas*, & *Confermatio*. Priores illæ species in hoc conveniunt, quod earum *Objectum* offert se sub ratione *Facilis* vel *Difficilis*, nec tamen includit ullam à nobismetipsis eventum dependentiam. Posteriores in eo conveniunt, quod *Objectum* offertur ut pendens à nobis, cum difficultate vel in electione
me-

mediorum, unde provenit *Animi fluctuatio*, vel in executione, quo ceteræ illæ spectant.

13. *Spes* est *Passio* anima qua disponitur ad credendum id eventurum esse quod cupit: *Metus* vero, qua disponitur ad credendum non eventurum esse quod cupit. *Spes* omnem metum excludens dicitur *Securitas*, vel *Fiducia*; *Metus* vero omnem spem, *Desperatio*. *Zelotypia* est *Metus* perdendi bonum quod magni æstimamus à minimis suspicandis causis ortus.

14. *Animi fluctuatio* est *Metus* errandi in electione mediorum ad aliquem destinatum finem. *Animositas* est *Passio* quæ disponit animum ad agendum viriliter in executione rerum ad quas accingitur. Quæ in rebus cernitur quas aliquod magnum periculum comitatur, dicitur *Audacia*: si vero ex consideratione successus aliorum excitatur, *Emulatio*.

Animositati autem opponitur *Pusillanimitas*, ut *Consternatio Audacia*. Est vero *Pusillanimitas* languida quædam & frigida Animæ *Passio*, quæ eam impedit ne feratur ad ea peragenda quæ alioqui facere possit. *Consternatio* autem est *Pusillanimitas* cum perturbatione & stupore conjuncta, quæ animæ aufert facultatem resistendi malo imminenti.

Quarta Classis Passionum. 15. Quarta classis est *Gaudium* & *Tristitia*, quæ respiciunt bonum malumve præsens. *Passiones* quæ ad hanc classem reducuntur.

ib. l
Cap. 7. *Enchiridion Ethicum.* 47

cuntur discriminantur hisce præcipue circumstantiis. Primo, simplici respectu ad nosmetipsos vel ad alios. Bonum enim præsens prout nosmetipsos spectat parit *Gaudium*, Malum *Tristitiam*: Si malum alteri qui eo dignus est accidit, *Irrisionem* parit; si indigno, *Commiserationem*; si vero bonum indigno obvenit, *Invidiam*; bonum autem contingens alteri quod in nostram etiam utilitatem aliquo modo redundet, *Congratulationem*.

14. Porro, considerantur Bonum & Malum, sive ad nos sive ad alios spectant, primo, ratione causæ. Bonum enim à nobismetipsis factum parit Satisfactionem sive Animi Acquiescentiam, Malum Pœnitentiam, *Dubium* Conscientiæ morsum. Sed Bonum ab aliis præstitum parit *Favorem*, quamvis id nobis non sit factum: sin vero nobis, *Gratitudinem*. Ut Malum ab aliis patratum, si in nosmetipsos non committitur, solum *Indignationem*; sed si nosmetipsos tangat, *Iræ*.

Rursus, respectu opinionis aliorum. Bonum quod habemus excitat in nobis *Gloriam*, Malum *Pudorem*.

Denique, respectu temporis. Bonum diuturnum *Satiætem* parit sive *Fastidium*, ut Mali duratio minuit *Tristitiam*. Ex bono autem præterito nascitur *Desiderium* propædictum & ex malo præterito *Hilaritas*.

17. *Gaudium* est *juvunda animæ commotio*, sive *Passio*, in qua consistit *Fructio boni*

boni quod ipsa concipit ut suum. Tristitia est ingrata Anima Passio, in qua consistit Incommoditas mali vel defectus quem ipsa concipit ut suum. Irrisio est Lætitia orta ex apprehensione levis alicujus mali in personam quæ eo digna putatur. Si sit ex majoribus causis & cum apertiori contumeliæ inferendæ studio conjuncta, rectius appellatur Insultatio. Invidia est Tristitia orta ex consideratione boni indigno alicui contingentis. Commiseratio est Tristitia orta ex consideratione alicujus mali quod ei qui indignus est accidit. Congratulatio est Lætitia orta ex bono alicui obveniente, quod nomen accidisse nostra aliquo modo interesse putamus. Satisfactio sive Acquiescentia in seipso est Lætitia omnium jucundissima, et opinione alicujus facti quod quis recens fecit, profecta. Pænitentia est Tristitia omnium amarissima, ex conscientia mali alicujus perpetrati orta. Morsus conscientie est Tristitia orta ex dubitatione an quod fecimus bonum sit necne. Est autem effectus temeritatis, quando adorimur aliquod opus antequam omnis deposita sit Hæsitatio vel Animi fluctuatio.

18. *Favor est læta quædam Benevolentia erga eos quorum recte factis oblectamur. Gratitude est læta quædam Cupiditas benefaciendi illis qui nobismetipsis benefecerunt. Indignatio est Tristitia accensa contra illos qui aliquid mali fecerunt. Ira est indignatio contra eos qui aliquid mali nobis*

ipsum

Cap. 7. *Enchiridion Ethicum.* 49

ipsis intulerunt, ejus & ulciscendi cupiditate tenemur. *Gloria* est Lætitia orta ex opinione aut spe laudis apud alios obtinendæ. *Pudor* est Tristitia ex opinione aut metu vituperii. *Fastidium* est Tristitia ex eadem causa orta ex qua ante Lætitia emanavit. *Desiderium* proprie dictum est Tristitia ex bono amisso nunquam recuperando. *Hilaritas* est Lætitia ex recordatione mali præteriti.

19. Atque hæc fere est Passionum enumeratio apud *Cartesium*, (tam Primitivarum, quam à Primitivis ortarum, vel ex ipsis complicatarum,) cum ipsarum definitionibus ad sensum saltem eximii Philosophi, quam proxime potui, accommodatis. Ipsam vero complicationem Passionum à primis derivatarum, brevitatis ergo, in præsens omisi, mox opportunius subindicaturus.

Quod vero ad *Causas Passionum naturales* attinet abstrusiores magisque reconditas, quæ referuntur ad *Cervicium*, ad *Cerebrum*, ad certos quosdam motus Sanguinis & Spirituum, ad orificia Cordis nunc strictiora, nunc latiora, ad nervos Intestinorum & Stomachi, Lienis & Jecoris, ipsiusque denique Cordis, has omnes prudens sciri nsque prætereo, tum ob alias rationes, tum maxime quod ad *Naturalem Philosophiam* potius quam ad *Moralem* pertinere existimo. *Effectus* tamen, *Usus* *Finesque* *Passionum*, tantum abest ut existimem

stinem ad *Ethicam* non spectare; ut è co-
tra potius arbitretur selectionem illius paren-
tarum rerum Notitiam haberi debere.

CAP. VIII

*Passionum Usus & interpretatio; pro-
moque Admirationis cum sua Clas-
se, & reliquarum quinque
primitivarum Passionum.*

1. **Q**UOD igitur *Fines Ususque* Passio-
num attinet, non abs te erit à
quanto fufius eos prosequi, Naturæ
vocem in omnibus quam fidelissime per
interpretari. Non parum enim habitum
est momenti ad recte Passiones moderari
& utendas, (quæ certe Virtutis maxime
pars est,) si intellexerimus ad quem finem
Natura, Naturæve Parens Deus, singula
destinaverit, quantique opera sua ipsæ
stimet, aut ab aliis aestimari velit. Non
enim à nobis ipsis sunt hi affectus, ut
liberis nostris cogitationibus aut commo-
tationibus profecti, nec alio aliquo modo
assumpti vel acquisiti, cum omnem ad-
vertem cogitationemque nostram anticipet
à Parente Naturæ Deo simul cum vita
festa nobis inditi, ut voluptas edendi & bi-
bendi; quam proculdubio Natura omni-
bus animalibus iniecit, ad vitæ suæ con-
servationem, & ad corporis sanitatem,
eundemque Facultatum vitæ exercitium
Unde clare sequitur nihil temere occiden-
dum

Cap. 8. *Enchiridion Ethicum.* 31

dum esse & sine causa; nec ita voluptati e-
dendi potandive indulgendum, ut perda-
mus finem illius voluptatis, & morbum
mortemve nobis conciliemus.

2. Atque hoc id ipsum est, quod in-
nouunt Pythagorei, τὸ ἀπείροτος ἀπέριον,
interminatum terminare. Nam τὸ ἀπεί-
ρον, *sive interminatum*, illi in Passionibus
ponunt; in Virtute & Ratione τὸ πέρας,
sive Terminum. Natura vero largiori manu
nobis huiusmodi affectus indidit, ut ha-
beat Ratio quod amputet, terminet & cir-
cumscribat; nec facile Anima ad proprias
voluptates (id est, Intellectuales) prole-
quendas tam integre convertatur, ut ani-
malem vitam prorsus negligat. Unde vides-
mus serium esse quoddam & pervicax Na-
turæ propositum atque consilium, ut sta-
tio hæc animalis à mentibus humanis non
omnino deferatur. Sed hæc obiter de Affe-
ctibus qui ad corpus spectant. Ad Passio-
nes proprie dictas recurramus, earumque
Fines & Usus eo fere quo proposuimus or-
dine perpendamus.

3. Primo igitur, de *Admiratione* mani-
festum est, quod inserviat ad fortius im-
primendum memoriæ rerum novarum ob-
servationes, ut hac suppellectile anima satis
instructa perveniat ad cognitionem utilissi-
marum veritatum. Unde si quis teneatur
cupidine contemplandi res novas eo solum
sine ut admiretur, plane perdit finem hu-
jus Passionis, & in merum abit Mirionem.

Quod autem Natura nobis indidit affectus *Existimationis & Despectus*, innuit non omnia perinde in eodem pretio à nobis habenda. Quod si sit deterius & melius, certe illud quod optimum est, & ad quod nos oportet, Natura duce, aspirare.

4. *Sui ipsius Existimatio* Passio mixta ex *Admiratione*, *Laetitia*, & *Amore propria conditionis*. *Sui vero ipsius Despectus* ex *Admiratione*, *Tristitia*, & *Amore proprio cum Odio defectuum suorum conjunctus*. Utraque Passio innuit omnem hominem aut esse aut debere esse aliquid, eoque haberi ut sit supra omnem injuriam & contemptum. Nam cum tam facile adducimur credere nosmetipsos esse aliquid, cum tamen non ita multum ab aliis differamus, certe æquum est ut alios etiam homines quid esse existimemus, & humaniter & officiose tractemus. Humanitas igitur nostræque civilitas æque ac diligentia ac industria ad assequendas res optimas hæc Passionibus à Natura indigitantur.

5. Quod vero ad eam spectat *Sui ipsius Existimationis* speciem quam *Generositas* *Cartesius* appellat, qua quis se æstimat sincero usu liberi sui arbitrii, putatque non debere contemni cum Virtutem sequitur quam perfectissime potest, nec cum voluntate suscipiendi & exequendi quicquid recta Ratio præscripserit, hujus certe Passionis usus, quam nobis indidit Natura, maxime omnium insignis est, cum tantum

Cap. 8. *Enchiridion Ethicum.* 33

calcar sit ad summam assequendam felicitatem. Maxima enim resectio & corroboratio animi est contra omnes hominum contemptus asperasque fortunas Sinceritas suæ conscientia.

6. *Veneratio* Passio complicata est ex *Admiratione* & *Timore*. Utilitas refertur ad Politicas Societates & Religiones; nec obscure indicat obediendum esse Magistratui, Deumque esse ac Divinam Providentiam.

Deignatio componitur ex *Admiratione* & *Securitate* vel *Audacia*. Hæc Passio non omnino inutilis est ad pacem animi & tranquillitatem, dum non finit se vel minis vel pollicitationibus hominum impotentium ad Virtutem veritatemque defendendam moveri. Hujusmodi fuit in *Socrate* contemptus erga *Anytum* & *Melitum*, cum securus esset, quod, tametsi cum occidere possent, non possent tamen lædere. Atque hæc breviter de *Admiratione*.

7. Quod ad sequentes quinque Passiones primitivas attinet, *Amorem*, *Odium*, *Gaudium*, *Tristitiam* & *Cupiditatem*; U-
sus earum manifestissimus est, binæque priores in quintam semper desinunt. Nam quicquid grati accidit excitat Gaudium sive Voluptatem; Voluptas quæ sentitur conciliat Amorem illius quod eam excitat; Amor denique Cupiditatem augendi, continuandi, aut repetendi aliquando hanc voluptatem. Ita si quid ingrati accidit,

Tristitiam sive Dolorem parit; Dolor Odium causæ hujus doloris; Odium vero Cupiditatem amovendi se ab hac causa. Atque in his solis ferè consistit salus & conservatio omnium Animalium. Et, quod notatu dignum est. illæ Passiones quæ maxime omnium sunt ingratae non minus hoc officium præstant quam quæ gratissimæ, *Tristitiam* intelligo & *Odium*; propterea quod Vita hæc malorum præsentia & que ac defectu bonorum perditur.

8. Imo verò Natura videtur majori cum sollicitudine amolendis malis prosperam quam voluptati fruendæ: ut videre est & efficacissima illa eloquentia qua plerumque Animalia instruit ad movendam commiserationem operaque impetrandam quando tristitia & dolore opprimuntur. Quod est ille querulus flebilisque Vocis tonus, Oculus vultusque mæstus & dejectus, lularus, Gemitus, Lacrymæ, Suspiria, & id genus reliqua, quæ certe vim maximam habent ad permovendum miseratione animum quo promptius opem feramus, aut maturius abstinemus ab incepta injuria.

9. Neque omnino deest Natura in ea parte quæ ad Voluptatem conciliandam pertinet. Actio enim oculorum vultusque quando lætamur multo gratior est aspicienti multoque jucundior. Quod Lætitiae effectum tanquam illecebras quasdam ad morum urbanitatem murnumque placendū

studium Natura destinavit; quemadmodum priora illa Doloris effecta ad retrahendum nos ab omni injuria immerentibus inferenda, & ad excitandum nos ad opem mature ferendam miseris & calamitosus. Quod vero Latitiae extremae effectum sit aliquando *Lipothymia*, nescio an non Natura inde nobis subinsinuare velit, quod anima nostra majoris sit capax voluptatis & felicitatis quam ferre potest praesens hujus terrestris corporis status.

Quod igitur ad *Amorem* & *Odium*, *Dilectionem* & *Latitiam* attinet, interpretatio eorum haec est, ut, quod bonum est nobismetipsis aliisque, quantum possumus, conciliemus atque procuremus; neminem vero laedamus, sed è contra malum tum à nobismetipsis tum ab aliis quam diligentissime & officiosissime amoliamur.

10. Omnis autem Diligentia animatur à *Cupiditate*, quae Passionum excitatissima est, utpote quae, cum cor agitet violentius quovis alio affectu, plures spiritus cerebro suppeditat, qui redundantes in membra corporis agilius ipsum efficiunt & vegetius, animamque gratæ cuidam activitati & alacritati assuefacit, quae alias defectu objecti quod eam excuscitet flaccescere posset & torpere. Nam, (quemadmodum recte alicubi monet *Verulamius*,) *Vita humana sine proposito vaga est & languida*.

Sed si feliciter & cum successu *Cupiditatem* ferri velimus, cavendum est ne in ea

derivetur objecta quæ non sunt in nostra potestate; nec vehementiori impetu frustur in ea quæ sunt, quam corpus hoc educum & mortale patiatur.

Nam ea quæ in nostra potestate sunt dissolvi cupere festinantius quam vires ferunt, consimile esset atque si rursus irretiremus iis rebus quæ simpliciter in potestate nostra non sunt. Unde malefana hæc Cupiditas non tam alacritatem pareret quam anxietatem & cruciatum.

Denique, cum tam clare pateat qui sit Cupiditatis finis, nempe, ut vires accendat ad executionem Instituti, deponenda omnino est hæc Passio, nisi cum in preceptu stamus ad exsequendum ea quæ agenda decevimus. Alioqui inutilis hic odor, (præsertim in tenuiori corporis constitutione) inflammando spiritus, vim exhauriet, corpus arefaciet, sanitatiq; illius maximopere officiet.

CAP. IX.

*Usus & Interpretatio Passionum quæ
secunda Classis complectitur,
Amoris scilicet & Odii.*

1. **I**Nter Amoris species præcipue considerandæ sunt *Devotio*, *Complacentia*, & *sympatbia*. Inter species Odii, *Horror*, & *Antipathia*. Per *Devotionem* erudimur tanquam per vivam Naturæ vocem ad credendum aliquid esse quod nobismetipsi

Cap. 9. *Enchiridion Ethicum.* 57

charius & antiquius habere debeamus, & pro quo capita nostra devovere non dubitemus. Hujus igitur Passionis usus ad Politicam potissimum spectat & Religionem, quæ sine Virtute nulla est. Debentur igitur hujus Affectus officia Principi, Patriæ & Religioni, hoc est, Deo, veræque Virtuti. Unde palam est eos errare contra lumen Naturæ qui docent summam Sapientiam in eo positam esse, ut quis se vitamque suam cæteris rebus omnibus ubique præponat.

1. Ex *Complacentia* & *Horrore* monemur res quasdam esse pulchras, alias deformes, contra sordidam istam quorundam opinionem qui hoc rerum discrimen explodunt, & ut plurimum, cum illo Vitii Virtutisque, quæ fere nihil aliud est quam Symmetria Passionum quoad gradus & objecta, ut externa corporis Pulchritudo Symmetria partium cum decoro quodam gratoque earum gestu & actione conjuncta.

Quod id ipsum fere est quod etiam in *Quæstionibus Tusculanis* notavit Cicero. Et ut Lib. IV.

Corporis est quædam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate, eaque dicitur Pulchritudo: sic in Animo opinio- num judiciorumque æquabilitas & constan- tia cum firmitate quadam & stabilitate, Virtutem subsequens aut Virtutem ipsam continens, Pulchritudo vocatur. Natura- lis igitur hæc Complacentia atque Horror deducere nos debent ad amorem Virtutis,

& Vitii averfationem; quarum altera n-
rum omnium pulcherrima eft, altera mi-
xime deformis.

3. Ufus vero peculiaris illius Compō-
sentia quæ vulgo *Amor* dicitur manifeftus
refertur ad propagationem liberorum.
Quæ Passio, fi fit omnium importuniffi-
ma, ostendit Naturæ sollicitudinem in
continuanda humana specie. Quod facit
tanto astu & industria, ac si male
prestigiatrix videri atque incantatrix, quæ
homines ad opus tam necessarium non ef-
ficaciter rapere. Sed cum finis hujus ar-
tis tam conspicuus sit, monemur ad quæ
mensuram sit moderandus.

4. Quemadmodum vero Amor liberos
pugnandos respicit, ita negat genitos. Quæ
fi sit major in parentibus erga liberos quam
vicissim, plane innuit hujusmodi Passione
pro usu ipsarum magis minusve à Naturæ
Creaturis inferi. Major enim utilitas est
affectus parentum erga Liberos (ut qui
multo præstant consilio & viribus) quam
affectus liberorum erga parentes; multo
que rarius accidit ut hi ipsorum ope in-
geant quam ut illi horum. Atque hinc
mensuram sumere debemus attemperant
huic Passioni, ne nimia indulgentia vivo-
acrescedamus, mortuosve affectu nimio
utiliter prosequamur.

5. Denique, *Antipathia*, quæ est
quædam species est, sed ex causis natura-
lis abditis, hunc usum habet, ut, qui

Cap. 10. *Enchiridion Ethicum.* 59

daro signo, nobis ab eo caveamus inter
quem & nosmetipsos hunc Naturæ dissen-
sum percipiamus intercedere, præsertim
nisi sit vir bonus; qualis si sit, suspican-
dum est ne ipse sis malus. Unde obfirmato
animo amicitiam cum ipso colas, si pos-
sis; nihil enim periclitabitur præter impro-
bitatem tuam.

C A P. X.

*Passionum tertia Classis, quas Cupi-
ditas ducit, Usus & Interpretatio.*

1. **C**upiditatis species primæ sunt *Spes*,
Metus, *Zelotypia*, *Securitas*, &
Desperatio; alteræ, *Animi fluctuatio*, *A-
nimositas*, *Audacia*, *Emulatio*, *Puella-
nimitas*, & *Confermatio*.

2. *Spes* ex *Lætitia* & *Cupiditate* compo-
nitur, *Metus* ex *Cupiditate* & aliquali *Tri-
stitia*. Est enim *Imaginatio* debilis quidam
sensus, ut ait *Aristoteles*; *Sensus* vero
præsentium, ut etiam *Tristitia* & *Lætitia*.
Eventus autem animo præsentis sunt,
quamvis non sint re ipsa, ac proinde &
præsentis & absentes sunt, possuntque ef-
se objecta tam *Lætitia* vel *Tristitia* quam
Cupiditatis. *Usus Spei* est, ut prosectemur
ad agendum; *Metus* ut caute & diligenter
agamus.

3. Est autem usus quidam specialis &
præcipuus hujus *Passionis* qui refertur ad
res Politicas, Cum enim maxima pars ho-

minum impii sint, vix ulla Civitas stare
posset, si poenarum formidine in officio
non continerentur.

4. *Zelotypia* componitur ex Cupiditate,
Tristitia & Existimatione. Ejus proprius
usus ceruitur in curandis & tutandis rebus
maximi momenti. Unde eam adhibere re-
bus minoris pretii inhonestum esset & ri-
diculum.

5. Ex quibus Passionibus *Securitas* com-
ponitur & *Desperatio*, plane liquet ex an-
te dictis: cum *Securitas* nihil aliud sit quam
Spes omni metu libera; *Desperatio* nihil
nisi Metus omni spe destitutus. Prioris u-
sus est contra nimiam vel superfluam co-
ram & diligentiam. Posterior inservit a-
vellendo animo ab Instituto non successu-
ro, ut ad ea quæ melius succedere possint
convertatur.

6. *Fluctuatio animi* componitur ex Cu-
piditate & Tristitia. Usus illius est, ut in
electione rerum non erremus. Vexatio
tem illa quæ eam comitatur à Natura Indi-
catio est quod una res alteri multo præstat
quodque mature omnem diligentiam ad-
hibere debemus ad dispiciendum quid sit
optimum, & quæ maxime ad illud asse-
quendum aut retinendum accommodata;
arque adeo vitam nostram ex deliberatis
quibusdam destinatisque Principiis & Judi-
ciis instituere, à quibus certo & confirma-
to animo apud nosmetipsos decrevimus
non esse recedendum.

7. *Animositas & Audacia*, utraque componuntur ex Cupiditate, Lætitia & Tristitia; sed ita ut Lætitia Tristitiam multum superet: cum Tristitia sit ex objecto periculo, quod tamen præ excellentia finis aggrediendi periculi fere contemnitur; Lætitia ex certitudine finis assequendi. Hujus affectus usus præcipuus est in liberando Patriam aut Principem ab hostibus, & in testimonio perhibendo Veritati quantumvis cum extremo vitæ nostræ periculo, ut aut immortalem gloriam, aut æternam vitam, consequamur.

8. *Æmulatio* componitur ex Cupiditate, Lætitia & Existimatione. Usus cernitur in præclaris Virtutum exemplis ad quæ imitanda hoc affectu nos stimulat Natura. *Puſſillanimitas* componi videtur ex his omnibus, Cupiditate, Spe, Metu & Existimatione, sed gradu valde remisso. Hujus præcipuus usus est circa objecta non magni sane pretii, quamvis à quibusdam forte haud parvi æstimentur. *Consternatio* componitur ex immensa Admirazione, Cupiditate & Tristitia. Videtur autem esse quædam à Natura Exprobratio & Monitio, quam turpiter ea animi præsentia careamus qua semper cinctos & armatos nos esse oportet contra omnes inopinatos Fortunæ incursus. Idemque fere illius usus est & significatio quæ *Animi fluctuationis*, ut bene subductis rationibus in numerato habeamus quid agendum sit in unoque casu,

quidque patiendum, & quo utrumque de-
mum modo.

9. Porro, subinsinuare videtur hor-
rendum aliquod & stupendum in Naturæ
periculum latere, quod maxime proprium
hujus Passionis sit objectum, ad quod ta-
men parati semper esse debemus, (sive hoc
sit uniuscujusque Mors particularis, sive
Universi Solutio, de qua non solum fabu-
lari sunt Poëtæ, sed & Sapientes serio philo-
sophati,) ut,

*Si fractus illabatur Orbis,
Impavidos feriant ruinae.*

Hoc enim videtur Sinceritatis & Innocen-
tiæ ab ipsa Natura promissum præmium.
Atque hæc de Passionibus tertix Classis.

C A P. XL

*Interpretatio & Usus Passionum
quarta Classis, quam constituunt
Gaudium & Tristitia.*

1. **Q**uarta Classis Passiones sunt, Pri-
mo, *Irrisio*, *Commiseratio*, *In-
vidia*, *Congratulatio*; Deinde, *Satisfactio*,
Penitentia, *Morsus Conscientia*; item *Fo-
vor*, *Gratitudo*, *Indignatio*, *Ira*: Tercio,
Gloria & *Pudor*: Postremo, *Fastidium*, *De-
siderium*, & *Hilaritas*.

2. *Irrisionis* utilitas præcipue refertur ad
leviusculas humanæ vitæ sordes ac defor-
mitates everrendas & detergendas. Ex hoc
fonte emanavit *Poësis Satyræ*; quemadmo-
dum

Cap. I I. *Enchiridion Ethicum.* 63

dam ex Amoris effectis & Audaciz Epica
originem duxit & *Tragedia*. Neque enim
Satyrice tam ipsa Vitia quam circumstan-
tias ipsorum maxime ridiculas infectatur.

Irrisio componitur ex *Laetitia* & *Odio*, &
si malum ex inopinato accidit, comitatur
Cachinnus. Est autem Objectum *Risus*,
quemadmodum *Aristoteles* (si recte memi-
ni) alicubi monet, καὶ τὸ μὲν φθιγενὲς
malum minime exitiale. Unde non dubito
quin suboriri possit ubi nullum omnino
subest odium. Potest enim solummodo esse
Congratulatio quædam & Hilaritas quod
malum non magnum erat, quamvis ino-
pinatum, & quod tam expedire & dextere
erit superatum.

3. Objectum igitur illius in hisce locis
bonum est: Et quodammodo etiam ubi
malum non superatur, hoc est, ubi res non
reintegratur, si jactura ejus non magni sit
momenti. *Parvum enim malum rationem
habet boni*. Unde videtur *Risus* quasi vox
Naturæ sibi ipsi plaudentis, quod, cum sit
propensio quædam effrenis lubricæque
Materiæ ad magna multifariæque Infortu-
nia, ita tamen à Consilio Divino prospe-
ctum sit, ut in valde leves & tolerabiles Of-
fensiunculas abeam. Quod certe merito *La-
etitiam* excitet.

Quod si quis oblectare se potest *Fatuo-
rum* aut *Maniacorum* spectaculis & deli-
riis, indicium est ipsum non satis magni
æstimare *Mentis* sanitatem. Quod si face-
ret,

ret, contristaretur magis ex horum conspectu quam laceri cujuscvis cadaveris misereque dilaniati.

4. *Commiseratio* miscetur ex Amore & Tristitia. Ejus usus manifestus refertur ad miseros succurrendos & ad Justitiam tuendam, ne quis insons extremo plectatur supplicio, cum tam immane facinus ipsa Naturæ viscera lancinaret, gemitusque & suspiria ex omnium mortalium præcordiis eliceret. *Invidia* componitur ex Tristitia & Odio. Ejus utilitas præcipue refertur ad munera honoresque recte distribuendos. Neque enim hæc Passio vitium illud est quod merito omnes explodunt, sed optimus à Deo datus affectus. Quem & ipse philosophus semel notavit *Aristoteles* *Nemesis* appellans, ἡ δὲ τῆς ἰσότητος ἀπονομήτις, à justæ cuique distributione, officiumque boni viri esse contendit, in *Rhetoricis*, condolere iis qui immerito infelices sunt, eorumque misereri; iis vero qui immerito felices sunt indignari, sive invidere. *Injustum enim est*,

Lib. 2. inquit illo, quod præter meritum fit: unde cap. 9. Diis ipsis hanc indignationem attribuitur.

Quæ tamen eadem Passio est atque hæc *Invidia* quam supra definivimus.

Ex hisce Passionibus igitur *Commiserationis* & *Invidia* monemur tanquam ipsius Naturæ voce aliquid esse justum, & injustum, vel æquum, & iniquum; atque hoc fugiendum esse, illud vero amplectendum.

Cap. II. *Enchiridion Ethicum.* 65

5. *Congratulatio* componitur ex Amore & Lætitia, potestque esse stimulus ad communem Beneficentiam. Nam qui hac virtute præcellit, debetur illi prosperitatis suæ communis omnium *Congratulatio*.

Satisfactio sive *Acquiescentia* in seipso, quemadmodum etiam *Pœnitentia* & *Conscientia* morsus, manifesto omnes faciunt ad servandam bonam Conscientiam. Inducunt porro planissime discrimen Benefactorum & Malefactorum, liberoque nos præditos esse Arbitrio. Est enim hæc *Acquiescentia* sive *Satisfactio* nihil nisi plausus quidam & exultatio animæ ex recte facti conscientia. Qui certe affectus valde stolidus esset, si non essent quæ recte fiunt, quæque secus. Quanquam fatendum est plerisque homines sceleratissime aliquando hallucinari circa Objectum hujus Passionis, si-bique tum maxime applaudere tanquam re bene gesta cum atrocissima Flagitia commiserunt.

6. Cujus dementiæ nullum est insignius specimen, quam quod ipse *Cartesius* nobis ^{De} ante oculos ponit de Hypocritis quibusdam ^{Pass.} & Superstitiosis, qui, eo quod sæpe frequenter ^{Anim.} templa, multas recitent preces, ^{part. 3.} capillos tonsos habeant, à cibis abstineant, ^{Artic.} eleemosynas largiantur, se plane perfectos ^{190.} putant, omneque quod ipsis sua Passio suggerit bonum zelum esse; etsi quandoque suggerat maxima crimina quæ in homines cadere possint, ut prodere urbes, trucidare Princi-

Principes, exterminate integros populos
ob id solum quod suas opiniones non
quantur.

7. Quod vero *Pœnitentiam* attinet, omnia fierent *necessario*, perinde ridiculum esset omnis ex malefacti conscientia dolere ac si Rusticum præmiteretur quod non natus sit Nobilis; aut feminam quod non natus sit mas. Eademque ratio est de *Morsu Conscientiæ*, qui plane innuit, si in electione erramus, quod id culpa nostra sit, quodque poteramus meliorem fecisse electionem. *Favor* etiam & *Indignatio* idem significat. Ex hoc enim illæ oriuntur *Pœnitiones*, quod quædam recte ab hominibus fieri arbitremur, quædam contra.

8. *Gratitudo* vero videtur pars quædam naturalis *Justitiæ* commutativæ; ut *Comiseratio*, *Invidia*, *Favor*, *Indignatio*. *Justitiæ* distributivæ partes quasi quædam naturales videri possunt. Ipsa vero *Iræ* potest cæteras. Est enim *Vindicta* *Justitiæ* punitivæ pars conspicua, quam ceteri æque ac nos in *retaliatione* potissimum collocant *Pythagorei*, teste *Aristotele*.

Ad Fortitudinem etiam *Ira* facit periculum
acque *Audacia* & *Animositas*, quemadmo-
dum innuit non inelegans illa *Thragis* so-
tentia: *Ira* enim & *Cupiditas* ad principem
Anima partem ita ordinantur, ut altera-
lius quasi satellites sit corporisque custos, &
vera arceomus & curator necessariorum. *Cu-*
*pido*ritatem *Opsonatori*, *Iracundiam* *Miles*

Cap. II. *Enchiridion Ethicum.* 67

comparat. Est autem *Ira* Passio composita ex Odio, Cupiditate & Amore sui ipsius, directe *Gratitudini* opposita, ut *Indignatio* *Facere*. Sed hisce aliis tribus Affectibus longe vehementior est, quia Cupiditas repellendi res noxias & sese ulciscendi est omnium urgentissimum, ut recte monet *Carnepius*.

9. Neque eo magis abhorrendum est ab hac Passione quod miscetur cum Odio: Est enim totius *ἡμετέρας*: siue *transcibilis* (quod Scholæ vocant) familia valde utilis & necessaria, cum nostra magis inter sit amoliri mala quam gaudere bonis non necessariis. Qui igitur se totum ad *Concupiscibilis* motus componit, prætexendo nescio quam speciem pacis & dulcedinis, caveat ne evadat Pietatis Bonique publici proditor. Nam si *transcibile* quis in integrum deponit, vaser est, aut mollis, aut uterque, & qui nunquam esse poterit *ἀρετὸς* *καὶ* *ἀνδρείας* *καὶ* *πομπὴν* *καὶ* *ἀρετὴν*, (quem admodum loquitur *Theages*), hoc est,

Virtutis verus custos rigidusque satellites.

10. Est etiam *Gloria* & *Pudoris* usus excellentissimus. Prior enim ad omnia præclara perpetranda stimulat; posterior à rebus turpibus avocat & deterret, adeo ut sit quasi Arx quædam Virtutis atque Vallum. *Gloria* ex Lætitia, Amore sui ipsius & Estiminatione componitur: *Pudor* ex Tribulatione, Amore sui ipsius & aliquali Despectu. Unde *Pudor* nec in pessimos nec in optimos

ca-

Tuf-
cul.
Quæ
lib. 4. cadit. Nam qui sibi conscius est se libere
suo arbitrio constanter uti ad ea quæ opor-
tuna sunt, novit se non debere contemni.
ac proinde omni contemptu superior ip-
summet contemnit contemptum, quæ ma-
gna pars est *Generositatis*: in improbis ven-
issimum Improbis fastigium; Impe-
& ignominiam & infamiam ferunt sine
dolore.

Rhet.
lib. 1.
cap. 1. 11. Est igitur harum Passionum, *Pu-
doris* nempe atque *Gloria*, satis facilis in-
terpretatio. Utræque enim indicant com-
muni hominum iudicio potius standum es-
se quam proprio. Quod multum facit non
modo ad Morum venustatem, sed ad Ob-
edientiam Politicam. Nam ex hoc insti-
ctu Naturæ docemur quod nemo privata
debet quicquam contra Leges committere,
quoniam *Lex est totius populi, de rebus,
sententia vel opinionis testimonium, in-
dicans quomodo agenda sint singula*, de-
niente *Aristotele*. *Pudor* autem ille natu-
ralis sive *Verecundia* quæ est circa voluptates
corporis, nos monet, eas non satis esse
dignas hominis præstantia, ac proinde
contemni & rejici oportere; quod scite ab-
eubi innuit *Cicero*.

12. Quod vero etiamnum in nobis ob-
tinent instinctus illi *Pudoris* ac *Gloria*, cum
tamen ubique terrarum quasi maximum
quendam Turpitudinis Magistrum ac Fac-
torem populum habeamus, atque omnes

undique ad vitia consentientem multitudinem; subindicare videtur quod humanum genus in præstantiori aliquando positum fuerit statu & conditione.

Cæterum, ut res nunc sunt, summo-
pere cavendum est ne præ pudore aut po-
pularis gloriæ aucupio id quod revera ho-
nestum est deseramus; qui perniciosissimus
esset harum Passionum abusus. Nullum i-
gitur Theatrum Virtuti Conscientia ma-
jus habendum est, quæ dum tibi ob tua re-
cte facta plaudit, reliquorum mortalium
sibilos & obloquia omnino contemnere
Heroicum est. Illi pudore suffundi debent
qui male faciunt, non qui ob bene facta
male audiunt aut iniqua patiuntur. Est e-
nim vera Virtus, ut & ipsa Philosophia,
paucis, quod ait Cicero, contenta judici-
bus, multitudinem consulto ipsa fugiens,
eique ipsi & suspecta & invisæ. Contem-
namus igitur omnes ineptias, prout ille
monet, totamque vim bene vivendi in a-
nimi robore ac magnitudine, & omnium
rerum humanarum contemptione & de-
spicientia, conculcatisque vanis falsisque
hominum opinionibus, in omni demum
Virtute veritateque ponamus.

Tus-
cul.
Quæ.
lib. 2.
Tus-
cul.
Quæ.
lib. 4.

13. Denique, quantum ad *Fastidium*,
Hilaritatem & *Desiderium*: Fastidii utili-
tas refertur ad Temperantiam. Ea enim
fere sunt quæ fastidire solemus, quorum
usui aliquando plus justo indulgimus. Mo-
nemur porro, ex eo quod omnium rerum

cor-

corporearum usus diuturnior fastidium parit, animum ad res intellectuales convertere, maximeque omnium ad Deum.

Hilaritatis usus præcipue ad Tolerationem spectat. Debemus enim eo lubentius quæ ingrata sunt sustinere, quoniam majori tandem compensabuntur lætitia. Quod genere argumenti videtur usus esse *Amici* ad suos Comites,

Durate, & vosmet rebus servatis pœcundis.

14. *Desiderium* componitur ex Tristitia, Amore, Desperatione & Cupiditate. Usus illius est ad acuendam diligentiam in conservando bono quod possidemus, cui illius jacturam tantus comitaturus sit cunctatus. Vis hujus affectus præcipue cernitur in obitu amicorum, aliorumve hominum pulchritudine corporis animique virtutibus præcellentium, & de humano genere ex præclare gestis optime meritorum.

Horat.
lib. 1.
Od.
24.

*Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam chari capitis? præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, cui liquidam Pæon
Vocem cum cithara dedit.*

15. Hæc Passio igitur prima docuit mortuos mortales Pompam funebrem construere, sibilibusque Threnodiis dulcem illam & decoram animi amaritudinem majorem in modum accendere; Memoriam mortuorum elogiis & monumentis æternitati consecrare; tandemque (quod tamen omni funere magis dolendum est) eo inf-

nix eumpere, ut templa & aras defunctis
extruere non dubitarint, &, tanquam si
Dii statim facti essent, postquam homines
esse desiverant, invocare ipsos, vocaque
nuncupare, adeoque humanam vitam tur-
pissima Superstitione & Idololatria con-
spicere. Qui omnium pessimus est hujus
Passionis abusus.

C A P. XII.

Quod proprie dicta Passiones omnes in
se bonae sunt, quodque ex ipsarum
Interpretatione constat aliquid esse
sua natura bonum & malum; &
qua tandem fit illa natura sive
essentia Boni Malique.

1. **C**eterum quod in se tum haec tum re-
liquae proprie dictae Passiones omnes
bonae sint, si non eis abutamur, ex prae-
dictis clare constat, Affectusque esse
(quemadmodum monet Theages) *ἡ φύσις
τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ*, & *ἡ φύσις
τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ*, Impetum quendam & Enthusias-
mum, illius virtutis quae à sola Natura est,
absque electione & deliberatione nostra.
Enthusiasmi enim est impetu ferri absque
ratione ad agendum aliquid, ut supra no-
tavi ex Aristotele. Itaque cum omnem de-
liberationem & electionem nostram Affec-
tus hi anteverrant, à Deo plene sunt & à
Natura; ac proinde omne illud quod illi
bonum æquumque esse indicant est revera
bonum

Magn.
Moral.
lib. 2.
cap. 8.

bonum æquumque, & quod amplectendum est & præstandum à nobis tam erga nosmetipsos quam erga alios, quousque fieri potest citra tertii alicujus injuriam.

2. Est enim hæc lex Naturæ in Animali Regione regnans confusum quasi quoddam murmur & susurrus diviniore cujdam legis, cujus vox multo articulatione in Regione Intellectuali. In inferiori autem hac Regione ille causæ status sæpenumero occurrit qui à Jurisperitis vocatur *Casus missus*. Unde crebras oportet fieri Provocationes ad Rationis Tribunal de tempore, de mensura, deque aliis Actionum circumstantiis. Ea enim est Rationis natura, ut & *distinctius* & *separatius* dijudicet quam Lumen Animale sive Lex Passionum. *Distinctius*, ut quæ facultas est quæ terminare potest naturas rerum earumque circumstantias, cum Passio sit cæcus tantummodo & indefinitus Impetus ad rem sine omni naturæ rei notitia: *Separatius* & *abstractius*, ut quæ non quaerit quid bonum vel gratum sit huic vel illi personæ, sed quid simpliciter bonum meliusve est & gratum gratiusve esse oportet in datis circumstantiis.

3. Hæc enim est indoles omnis Intellectualis facultatis, prout supra monui non quid huic vel illi, sed quid simpliciter verum bonumve est, percipere & definire. Unde palam est, quicquid Intellectuale & reque Morale est, esse divinum quiddam

Cap. 12. *Enchiridion Ethicum.* 73

Deoque affine, quem scite admodum appellat *Aristoteles* *νῦμὸς ἰσὺς ἀνὴρ*, *Legem quoque versum aequaliter inclinantem.*

4. Quam autem Divinum illud esset & Intellectuale Documentum, *Licetum esse quicquid Passio suadet*, quamvis alicujus ratio pertenderet id abstracte & in genere definiri posse tanquam præcipuum humanarum Actionum Fundamentum, nemo non videt. Quis enim nisi turpe aliquod Passionum mancipium tam insanam sententiam proferret? Unde palam est, non ex Ratione, sed Affectu, depromi. Nunquam enim committeret recta Ratio, ut tale Fundamentum humanarum actionum poneret, quo nihil efficacius est non solum ad perturbandas, sed ad evertendas res humanas penitusque delendas.

5. Nam ex hoc Principio statim sequetur, quod quis recte & licite non solum domum, sed totam urbem ubi habitat, noctu clam faces ædificiis submittens, incendiis posset vastare, puteos publicos venenis inficere, uxorem & liberos trucidare, vel oculos ipsis effodere, & manus naresque amputare, sine omni causa, nisi quod hoc volupe est, præsentique sic litatur Passioni. Quod Fundamentum cum omnium sit falsissimum, & à Natura humana maxime alienum, continuo sequitur, proprium cujusque Affectum non esse mensuram boni vel mali, sed Affectus ipsos ab alio aliquo Principio limitari debere.

6. Proximum autem Principium quod limitentur Passiones, & quod in datis circumstantiis quid bonum est vel malum invenit definire, *Ratio* est. Quod vero recte Rationi bonum vel malum videtur, id est vera suaeque natura bonum est vel malum. Est enim haec à mente nostra recte concepta Ratio ipsius rei formalis ratio, sive natura vel essentia sibi representata: quemadmodum Trianguli natura vel essentia illa est quam recta Ratio sibi representat.

7. Unde clare constat esse certas quasdam fixasque Boni & Mali Notiones vel Ideas quemadmodum sunt Figurarum in Mathematicis, quas Affectus non magis determinat quam Sensus Figuras; sed utraque Ratio & Intellectus circumscribunt; has ex modo ductu & complexu linearum, illas ex debito & indebito circumstantiarum contextu, ex quo variae species & denominationes boni & mali oriuntur. Unde demum patet, quod dixi, Principium illud, quod bonum malumque Morale dijudicatur, intellectuale esse, & quodammodo Divinum.

8. Quod cum sit, non potest non apprehendere Divinum aliquid etiam in bruti Animalis (quae à Natura Naturaeque Partis Deo profecta est) latitare, ipsiusque indicationes nos semper sequi debere, aliquid melius, omni affectu & proximo proposito, dijudicetur. Quo uno modo (quod tamen nemo nisi mente captus non potest,) infinita leges inde succrescant.

Cap. 12. *Enchiridion Ethicū.* 75

stanciarum earum rerum quæ sua natura justæ vel injustæ, honestæ vel turpes, dicendæ sunt, ut cuius percurrenti præcipuis Passionum Indicationes, quas supra notavimus, plane constabit. Nam proculdubio ea natura iusta sunt vel injusta, honesta vel turpia, quæ vox Dei in Natura ita esse declaravit. Quod Porissima in humana vita inæstimabilem usum habet, ad contundendam eorum audaciam qui tam perfrecta fronte contendunt omnia perinde, si lubet, licere.

9. Verum interea videmus tantum abesse ut Affectus animi exterminandi sint, ut potius (quod & supra innui) eodem fere loco sint habendi quo ipsa corporis organa, cum æque distinctos usus ac illa habeant, cumque non solum sint virtutum materia, sed ex illis effulgeat non procul evanidum ipsarum Virtutum Simulacrum vel Imago. Ipsæ igitur Passiones nos ad Virtutem ducunt tanquam *δαδὲς*, quædam sive *λαμπρὰ φῶς*, tanquam facies lampadasque nobis præferentes, si recte eas norimus interpretari. Nec facile possumus sine illis eo fieri, quantumvis à Ratione provocati, non magis quam ambulare sine pedibus, vel absque alis volare.

Unde dispicere quis potest, quam non temere id dictum sit à *Toeage*, *Quod Virtus vivitur ex Passionibus, & cum ipsis vivit consistit & conservatur.* Maxima enim pars Virtutis in *παρὰ τὴν φύσιν* posita est, ita ut

nec sine *Passione* quispiam sit, nec *Passio*bus nimum emotus. *Impassibilitas* enim tollit omnem illum animam impetum & *Entusiasum* erga illud quod pulchrum est; nec vero animi emotio perturbationem superinducit rationisq; defectum; ut idem *Philosophus*.

10. Concludamus igitur tandem cum *Archyta Pythagoreo*: Itaque contendendum est ut ad moderatum *Passionum* usum huncque perveniamus, adeo ut indolentia quo studio vitemus ac nimiam animi emotionem, nec majora quam nostra feruntur fastuose profiteamur. Quæ certe sunt mitiora atque humaniora quam quæ meritas apud *Stoicos* & quosdam *Platonicos*. Ceterum semper meminisse oportet *moderatam* hanc, ad quam aspirare debemus in eo potissimum consistere, quod non amplius affectibus indulgeamus quam quantum inserviant illi fini ad quem à *Natura* destinantur. Atque hæc de *Passionibus* proprie dictis.

CAP. XIII.

De reliquis Passionibus, sive Impressionibus corporeis.

1. Q UOD reliquas *Impressiones corporeas* attinet, eorum genera ad has duæ fere Classes referri possunt; nempe, ad *Sensationem*, *Imaginationem*, idemque *æstus*, sive *Peculiarem corporis temperam*

Cap. 13. *Enchiridion Ethicum.* 77

riam, & Consuetudinem; vel ad Educationem, Idonitatem, sive *Affectum proprium*, & *Prosopolepsiam*. Primæ classis Impressiones in eo conveniunt, quod consideranter circa omnem affectum proprie dictum. Secundæ, quod eas affectus aliquis proprie dictus concomitatur. Per *Sensationem* hinc intelligo non ipsum sentiendi actum, quæ est propria vocabuli significatio, sed labem illam pravamque quam illa imprimit animæ propensionem ad errorem. Et sic fere de cæteris.

1. Est igitur *Sensatio Impressio corporea* qua propendet *Anima ad cogitandum*, res tales esse in sua propria natura, quales externo sensui apparent. Ut si quis, ex eo quod aliquid suo Gustui gratum animadverterit, statim concluderet, illam suavitatem vel dulcorem ipsi rei inesse quam gustat, ac proinde omnibus tam brutorum quam hominum gustibus illud æque gratum fore.

Eademque fallacia animæ videtur obtrudi in Visu, dum cogitat lucem vel colores quos percipit esse revera in rebus ipsis quas videt; cum tamen perinde falsum est ac si cogitaret dolorem illum quem sentire possit in pedibus, dum per loca aspera ambulat, esse in ipsis lapidibus, vel eum quem sentit ex tactu subjecti calidi esse in subjecto illo calido quod tangit. Calor autem non magis in subjecto est quam dolor, cum utraque creentur ex particularum agitatione.

D 3

quæ

quæ si moderatior sit, calorem percipimus sine dolore; si ad sensus nostros immoderatio, necesse est dolorem percipere simul cum calore. Calor igitur & dolor tantum gradu differunt, ac proinde sunt in eodem subiecto, id est, in nobismetipsis. Et sic de reliquis externorum sensuum Objectis.

3. *Imaginatio est Impressio corporis, qua propendet Anima ad credendum ea esse aut fore, qua tamen nec sunt nec futura sunt unquam.* Ut Sensatio animam, si non cavet, facile in errorem ducit circa naturam rerum: ita *Imaginatio* circa earum existentias, siue præsentis siue futuræ. Nam quemadmodum vigor Sensus nos secum reddit de reali alicujus rei præsentia & existentia; ita *Imaginationis* vehementia, quæ ipsum Sensem quodammodo æquare possit, aut saltem imitari, facile falsam animæ obtrudit securitatem rem aliquam veram esse vel fore, ex eo solo quod ita esse vehementius imaginatur. Sed quomodo hæc obreptantia phantasmata vanaque vigilantium insomnia detegi possunt & evitari, si sius edocuimus in Libro de *Entusiasmo*, quo remittendus est Lector.

Sect.

§ 1, § 2,

§ 3.

4. *Ἰδιόθυα γὰρ ἐστὶν Impressio corporis ex toto fere corporis temperamento naturalique constitutione orta, qua perceptio animæ impeditur vel pervertitur in quibusdam rebus contemplandis.* Hujusce labis corporeæ multa produci possunt exempla. Nos uno & altero contenti erimus. Hinc igitur est quod quos-

Cap. 13. *Enchiridion Ethicum.* 79

quosdam videmus satis habiles, si non insignes, Mathematicos, qui tamen valde scævum & ineptum habent ingenium ad res Theologicas vel Metaphysicas; quique dum naturam *Corporis* tam integre & perfecte se intelligere gloriantur, profitentur interim quid *Spiritus* notio vel significatio sibi velit se prorsus ignorare, nec ullo modo posse percipere: cum tamen alii tam immoderato impetu ferantur ad imaginandum presentiam *Spiritus* in omnibus mundi locis, ut vix credant tonare vel pluere posse sine ipsorum ministerio; imo istiusmodi aliquando *Spiritus* Ideas sibi fingunt tam operosas & inexplicabiles, ut cuiusvis alterius mentem valde sudare & æstuarè oporteat, si velit apud se eisdem conceptus expodire.

5. Hæc autem ineptitudo cogitandi ac pravitas, quantum ego existimare possum, oriri videtur ex ipsa corporis temperie: quæ in uno homine *Spiritus* reddit magis viscosos, crassos & tenaces; in altero inæqualiter & indomite agitados & volatiles. Quod si quis (quemadmodum Chymici vulgo jactant de Arcano quodam faciendi volatile fixum, & fixum volatile, quo sibi montes plane aureos pollicentur,) *Spiritus* suos ad satis perfectam subtilitatem & volatilitatem reducere possit, & cum vellet denuo immobili quodam obrutu, sine omni vibratione vel fluctuatione, in Ideam quamlibet vel Objectum quod contemplari vel

lit defigere ; haberet sane illam Facultatem , qua nulla maiorem vim habet ad acquirendam accuratissimam rerum omnium Notitiam.

6. *Consuetudo est Impressio corporea , quae valde inclinatur anima ad iudicandas res veras esse bonasve & decoras , ex eo solo quod consueverit ita existimare , juxtaque hanc opinionem agere , cum alias nulla subesse ita existimandi & agendi ratio.* Hujus depravationis instantia maxime illustris reperitur in Anthropophagis , qui sine omni horrore humana vescuntur carne. Sed hæc depravationis vis in singulis fere rebus se prodit, Consuetudine in alteram abeunte Naturam, ut Cicero recte ex Aristotele notat. Unde inveteratae Opinionēs communium Notionum locum habent apud plerosque homines , & Mores assueti , quantumvis pessimi , rationem Legis cujusdam naturalis. Quamobrem mature cavendum est ne rebus malis falsive nos assuefaciamus , ne immisceamus nos eorum societati qui malis moribus pravive opinionibus sunt imbuti. *Sensus enim bonarum rerum ex conversatione & familiaritate cum hominibus improbis paulatim deteratur & abluatur.*

7. *Educatio est Consuetudo cum notabili aliquo affectu conjuncta.* Solent enim qui juvenes instituunt ingenerare ipsis amorem & estimationem earum rerum quibus animos eorum imbuere velint, quasi maxime ipsorum interesset sic erudiri. Unde non

solum propensi sunt ad credendum eas res
veras bonasque esse, sed magno se studio
ardoreque animi ipsas tueri debere, valde-
que sibi metuere, si quis eos tentet ab af-
fectis cogitationibus avellere. Atque hoc
pacto quamplurimi homines foedis errori-
bus exsecrandisque impietatibus ex mala e-
ducatione contractis infenesunt & immo-
riontur. Ita ut multo praestitisset eos soli
Naturae Deoque relictos fuisse, quam in-
tam miseros incidisse magistros, quorum
imperitia aut perfidia primi virtutis verita-
tisque igniculi in alumnorum animis ex-
tinguuntur.

Qua de re etiam alta voce olim conque-
stus est Cicero: *Sunt enim inquit ille, in-* Tul-
ginitis nostris semina innata Virtutum, quae cul.
si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam Qua-
vitam Natura perduceret. Nunc autem lib. 3.
simul atque editi in lucem & suscepti su-
mus, in omni continuo pravitate & sum-
ma opinionum perversitate versamur, ut
pene cum lacte matris errorem suxisse vi-
deamur. Cum vero parentibus redditi, id
est, magistris traditi sumus, tum ita va-
riis imbuimur erroribus, ut vanitati veri-
tas, & opinioni confirmatae Natura ipsa
cedat.

3. Ut *Educatio ad Consuetudinem* refer-
tur, ita *Idiopathia ad idiosyncrasiam*. U-
trique enim à Natura sunt. Estque *Idiopa-*
thia istiusmodi *Impressio corporea qua quis*
specialiq. quadam modo & extraordinario certis

quibusdam rebus percellitur & afficitur, ita ut summam fere humana felicitatis & perfectionis in eis positam esse existimet, omnesque mortales qui illis carent miseros esse, aut saltem turpiter mancos. Ita fieri potest ut *Oratoria, Musica, Militia, Politica, Poësis, Philosophia naturalis, Geometria, Linguarum peritia*, aliarum vererum confinium una aliqua ita alicujus animum abripiat & possideat, ut reliquarum cultore præ seipso plane despiciatui habeat. Quod tamen valde ineptum & insulsum hominis demonstrat ingenium. Quasi vero alii eis studiis, ad quæ rapiuntur, non possint, & que oblectari ac ipse suis, paremque voluptatem & felicitatem inde haurire.

9. Omnia igitur laudare & comprobare debemus in quibuscumque hominibus quæ honestum aliquem usum habent aut voluptatem; & quod ad nos ipsos attinet, summo opere cavere, ne, quo maxime percellimur, ab ipso tandem vulneremur, ac in miseram quandam abducamur captivitatem, tandemque in nostras *Idiopathias*, tanquam in arctos quosdam carceres, compingamur, earumque vi à sensu rerum optimarum maximeque necessariorum integrum alienemur. Nemo enim recte beatus esse potest, nisi illud nactus sit quod omnes sunt beati; quod ad *Idiopathias* pertinet, nisi quis ita forte natus sit, ut ipsius *Idiopathia* speciatim ad Virtutem ferat, quæ captivitas omni libertate longe dulcior esset, longeque amabilior.

Cap. 13. *Enchiridion Ethicum.* 83

10. Sunt etiam *Ætatum Idiopathiæ*, aliaque *Idiopathiarum Objecta* multa præter vitæ studia, in quibus homines suam *inædnam animique impotentiam* produnt: sed infinitum esset omnia percurrere.

11. *Prosopolepsia* est *Impressio corporea* qua abripitur animus ad amorem vel odium, ad existimationem vel despectum rei vel personæ, ex leviculis quibusdam externisque circumstantiis. Non est igitur hæc *Prosopolepsia* illa personarum acceptatio quæ oritur ex aliquo antecedenti affectu, amore puta vel odio, vel alia aliqua *Passione* consimili: cum istiusmodi affectus consequantur hanc *Impressionem*, non antecedant. Nec taxatur hic veterum Sapientum, & nominatim *Pythagoreorum*, *Physiognomia*, qua Noct. Attic. lib. 1. cap. 9. de oris vultusque ingenio, ut memorat *Gellius*, deque totius corporis filo atque habitu, mores naturasque hominum sciscitabantur. Est enim illa ars non omnino contemnenda, cum tam certas habeat conjecturas, ut valde difficile esset cuiquam mores indolemque suam occultare coram sagaci corporis *Inspectore*.

Præfens vero animæ labes est, cum præceps fertur sine ulla deliberatione ad amorem vel despectum alicujus rei vel personæ ex superficialiis quibusdam circumstantiis nihil boni vel malæ moralis indicantibus, nihil perfectionis vel imperfectionis naturalis. Unde sæpenumero fit, ut ex solis rerum personarumque nominibus incline-

tur affectus erga unas magis quam erga alteras, ex meroque vocis tono res vel persona de qua quis loquitur æstimetur vel vilesceat. Tam lubrica res est anima humana, tamque mobilis & impressibilis.

11. Minuta, dicit aliquis, sunt hæc Fateor. Sed sunt quantumvis minuta, non parum tamen habent momenti ad recte omnia dijudicanda; quod viri boni prudentisque officium esse existimo.

LIBER SECUNDUS.

C A P. I.

De Virtutum Primitivarum numero.

1. **H**Actenus de *Virtute in genere*, deque *Passionibus*, reliquisque *Impressionibus corporeis*. Sequuntur *Virtutes in specie*. Quarum aliarum, sicut & ipsarum *Passiones*, sunt *Primitivæ*, aliarum *Derivativæ*. *Virtutes Primitivæ* sunt tres: *Prudentia*, *Sinceritas*, & *Patientia*. Quæ quodam modo respondent & succedunt tribus *Primitivis Passionibus*, ut earum vel perfectiones vel correctiones; *Prudentia* *Admirationi*, *Sinceritas* *Concupiscentiæ*, *Patientia* denique *Excandescentiæ*.

In quam Virtutum triadem ut constet nos non fortuito incidisse, sed Naturam potius rectamque Rationem eas nobis præmonstrasse, non abs re fore putavi in lucem proferre quæ hac de re apud veteres Scriptores occurrunt. Nam sæpius hunc sive Virtutum sive Officiorum numerum summarium indigitare videntur, quamvis eisdem prorsus nominibus non insigniant. Sed dum re conveniunt, satis indicant primam hanc Virtutum tripartitionem valde esse naturalem.

2. Metopius Pythagoreus tres esse Virtutes ex tribus Animæ partibus innuic; quarum primam τὸ λογικὸν Rationale, alteram τὸ θυμικὸν Irascibile, (quam tanquam defensivum quid & propugnativum contra ea qua ex propinquo sunt describit,) tertiam τὸ ἐπιθυμητικὸν ἢ πικρὸν ἢ πικρὸν Appetitivum & Concupiscibile, appellat. Et in principio illius Fragmenti; Necessesse est omnem Virtutem tria hæc habere, Rationem, Vim vel Robur, & Appetitionem vel Electionem. Rationem quidem, qua judicat & speculatur; Vim vero, qua resistit & vincit; Appetitionem denique, qua quid amat & amplectitur. Quibus tres nostræ primitivæ Virtutes planissime respondent.

3. Easdem partes etiam enumerat Theagrus, addens insuper, Rationalis quidem partis animæ virtutem esse Prudentiam, Irascibilis vero Fortitudinem. Est enim habitus contrahendi & sustinendi gravia. Atque

hæc est illa ipsa Virtus quam ego appello *Patientiam*. Est enim *ὑπομῆξις*, etiam ei vi nominis, Virtus *ὑπομῆξις* καὶ *ὑπομονή* τῆς *δυσχέρειας*. *Patientia* est Virtus quæ sustinet & bajulat gravia omnia & ingrata. Pro *Temperantia* autem, quæ est Virtus derivativa & particularis, *Sinceritatem* pono ut quæ prima est & simplicissima virtus *ἡ ἀπλότης*, hoc est, *Appetitivi*, quæ ad illud quod est simpliciter & absolute optimum fertur, idque illius solummodo gratia.

4. Hoc etiam faciunt quæ alibi planius & apertius idem *Theages*: *Principia omnis Virtutis sunt Cognitio, Potentia, & Appetitio*. Et *Cognitio* quidem ea est quæ contemplatur, easque judicamus. *Potentia* vero est quasi robur quoddam corporis quæ in rebus subsistimus eisque immoramur. *Appetitio* vero quasi manus animæ quadam quibus impetum facimus in res, easque premittimus. Cui *Facultatum Tripartitioni* accuratissime rursus respondet nostra hæc Virtutum primitivarum *Trias*, *Prudentia, Sinceritas, Patientia*.

5. Quin & idem Virtutum numerus & planius & frequentius apud *Marcum Antoninum* indigitatur, qui in *Meditationibus Philosophiam* in hisce tribus consistere docet. Primo, in conservando τὴν εἰς δαίμονα, Deum nostrum domesticum, id est, *Animam*, ψυχὴν enim & δαίμονα apud *Veteres* idem sonant,) ab illecebris corporis illasas
atque

aque integram, ita ut nec à voluptate nec à dolore vincatur; quæ vera est Patientia, Tolerantiam & Continentiam in se complectens: Deinde, nihil agentem temere; quod officium Prudentia est: Postremo, neque sūcate & cum Hypocrisis; quod est officium Sinceritatis.

6. Rursus libro septimo: Primum & Sect. principale in hominis constitutione est amare SS. communionem. Illud nimirum sapere quod ad *ἀγαθὴν καὶ κακὴν* ad bonam Universi administrationem attinet; quod (ut sæpius ille indicat) nihil aliud est quam libere & integre illa acceptare & affectare, non quæ sibi, sed quæ simpliciter sunt optima, & communi Naturæ Rationisque legi maxime consona. Hoc enim est seipsum præbere simpliciter obsequentem Rationi ac Deo, ut alibi loquitur; quod summæ Sinceritatis est. Alterum vero, corporeis affectibus nunquam cedere; quod Patientia est. Tertium denique, in nulla re præcipitem ferri & falli; quod est Prudentia.

7. Sunt & alia loca quæ huc faciunt. U. Lib. 8. nicus autem restat quem præterire non possum, lib. 10, ubi explicat tria illa nomina, *ἡμάρτυς, εὐμάρτυς, ὑπερμάρτυς*, quæ Sect. idem fere sonant quod, *Animo esse intento*, 8. contento, &, si fas sit ita loqui, *supercontento*; quæ mihi plane videntur complecti tres hæc Primas Virtutes, Prudentiam, Sinceritatem, Patientiam. Nam τὸ ἡμάρτυς, sive *Animus intentus*, significat, prout ille

le interpretatur, moram illam deliberativam accuratamque disceptationem circa singula; quod Prudentia est. Animus contentus, voluntariam acceptationem eorum quæ à communi Natura nobis adjudicantur. Acceptare autem quicquid nobis injungitur à communi Naturæ lege, juxta mentem sapientissimi Philosophi, est obedire communi Rationi quæ in Deo est, ip-

Marc. seque quodammodo Deus, qui vivis illi
 Antoin. Lex est quæ universa administrat, tribu-
 nin. cuique quæ ipsi competunt, uti ille loquitur
 Tit. 8. Qui igitur lubens amplectitur, non
 sigl. quæ sibi suisque affectibus grata, sed quæ
 avrb. Divinæ Providentiæ visum est ipsi impone-
 lib. 10. re, sive externo aliquo casu, sive per vim
 sect. propriæ conscientiæ, quæ, utut honesta,
 25. dura tamen dicat aliquando & animali ap-
 petitui valde acerba; hic recte *ὁ νόμος παρὰ*

Lib. 8. citur, tanquam *ὁ νόμος παρὰ τὴν φύσιν ἐπι-*
 sect. *ταγμένος*, consentiens Intellectuali illi po-
 52. testati quæ complectitur omnia, ut alibi in-
 Lib. 7. nuit Antotinus. Mundus enim, inquit ille
 sect. 9. unus est per universa, & unus per omnia
 Deus, & Essentia una & Lex una, quæ est
 communis Ratio omnium Intellectualium
 Animantium, & Veritas una, siquidem
 perfectio una est omnium congenerum ear-
 demque Rationem participantium. Anima-
 lium.

9. Unam igitur communem Rationem vel Legem per omnes Intellectuales Substantias percurrere docet, ipsasque Cres-

turas rationales hoc pacto fieri quodammodo *ἰσχυροῦς Θεός*, quasi concives Dei, nisi stationem suam deferant, Legisque communis vinculum detrectent vel excutiant. Quod si omnia quæ ex Divina Lege immutabilique Ratione ipsis obveniunt lubentes amplectuntur, neque ea aliter fieri cupiunt atque fiunt, non solum *συνεργεῖς*, Marc. Antoin. τῶν contenti vel consentientes, sed *ἡσυχώματα*, hic i- αὐτοῦ. Dea abrepti, dicuntur, ut qui eadem feruntur qua ipse Deus, & ad eadem qua ipse ex sua sententia feruntur. Quæ maxima pars est Sinceritatis. Hoc enim est sequi quod simpliciter optimum est, ipsiusque solius gratia eo niti eoque anhelare. lib. 12. sect. 23.

10. Postremo *Ἀνὴρ ὑπερεκτεντής* si Lib. 10. sect. 8. significat *ὑπερεκτέλειον* illius partis qua sapimus supra omnem levem motionem carnis & asperam, supra gloriam mortemque, & id genus alia. Quæ satis ampla descriptio est officii Patientiæ. Hac enim Virtute omnibus istis sumus superiores, molles corporis motiones & asperas perinde habemus; nec infamiam mortemve ipsam recusamus, si alia lege evitari non possunt quam committendo quod turpe est & communi Rationis legi contrarium.

Abunde igitur patet quam non temere hæc tres Virtutes, Prudentiam, Sinceritatem & Patientiam, primos omnium Virtutum fontes statuimus. Quod adhuc plenius intelligetur, postquam singularum naturas accuratius definivimus.

CAP. II.

De prima Virtute Primitiva,
Prudentia.

1. **E**st igitur Prudentia anima Virtus, qua Passionibus proprie dictis omnibusque omnino Impressionibus corporeis ita dominatur, ut per illas non stet quo minus in singulis deliberationibus Mens recte dispi-
 ciat, feliciterque deprehendat quod absolute & simpliciter optimum est. Demonstratio hujus Virtutis petenda est ex Noemate 12.
 Itaque Prudentiam comitantur σοφία, δεινότης, ἀνάλια, γνώμη, ἀσχη, ἀρχινοία, αἰσθησις, & ἡ ἐρεθὶς ἀνὸς ὁραμαίς hoc est, Intelligentia, Solertia, Felix consilium, Aequa sententia, Recta conjectatio, Ingenii praesentia, Sensus rectaque Rationis definitio.

2. Σοφία, id est, Intelligentia, Prudentiae comes est, quoniam intelligere nihil aliud est quam recte percipere & judicare de eis quae alii nos monent. Prudentia praecipit, Intelligentia solummodo judicat, inquit Aristoteles. Atque hinc venit nomen Intelligentia, secundum quam intelligentes dicuntur, nempe, ex facilitate percipiendi quae docentur. Itaque prudentes sunt maxime intelligentes, quoniam nullo Passionum aliarumve corporearum Impressionum pra-judicio aures animi recte monentibus ob-serant vel obturant; ex quo fit, ut veritatem

Ari-
 stot.
 Eu-
 dem.
 lib. 5.
 cap.
 10.

entem in singulis rebus rite propositam facile assequantur & amplectantur.

3. *Δυσία*, sive *Solertia*, perspicitur in mediis celeriter consequendis & ad scopum applicandis, ut docet *Aristoteles*. Si vero scopus malus est & turpis, dicitur *θηε. πωρπυλ. Versutia*. Unde apparet esse *Ni-* quidam ingenii versatilitas in *Solertia*, quæ *com. lib. 6.* non potest deesse prudenti, propter spirituum subtilitatem quæ oritur ex purificatione corporis atque animi ab omni Passio- *cap. 13.* num & Impressionum crassiorum immunditie atque face.

Cum vero *Solertia* hæc non desit, nec *Εὐαλ. sive felix Consilium* deesse potest, quæ, definiente Philosopho, dicitur *Re- E-* *dicendo consilii id quod bonum est præcipiens. thic.* In *Εὐαλ.* summationem requiritur ut finis sit *Eu-* honestus, media licita, deliberatio nec *dem. lib. 5.* præcepta nec nimis tarda. Quæ, ex definitione *cap. 9.* *Prudentiæ*, facile intelligentur inesse & ad viro prudenti. Vir enim prudens, cum *Ni-* dominus sit affectuum, semper observa- *com. lib. 6.* bit illud *Antonini* præceptum, *Μὴ ἐκθρό- cap.* *νέσθαι, Non temere exsilire*, & ex purificatione spirituum nec tardus nec præcepta erit, (tenuitas enim eorum ac puritas ad *10.* Mansuetudinem conferunt & Patientiam;) multo minus injusta molietur, aut iusta modis injustis, cum hæc fieri soleant ab his qui affectibus indulgent, eisque seducuntur.

4. *Γνώμη* autem, sive *Æqua sententia*
ma-

Ethic. maxime est affinis Prudentiæ. *Est enim ip-
Ni-
com.* *sus Aequi recta diiudicatio.* Quis autem tan-
lib. 6. idoneus esse potest ad iudicandum ex æquo
cap. 11. & bono quam ille qui non solum omnibus
affectibus dominatur, sed & reliquas omnes
Impressiones corporeas anima sua abster-
git, omnique inveteratarum consuetu-
dum vi atque præiudicio prorsus evasit su-
perior?

Quod vero ad *ἀσχυρία* attinet, hoc est
rectam Conjectationem, cum moralis Virtus
nihil aliud sit quam habitus quidam recte
collineandi ad debitum illud medium qui
haberi oportet in passionibus & actionibus,
Ethic. quemadmodum docet Aristoteles, quis n-
Ni-
com. ctius conjectare potest ubi consistat *τὸ μέ-
lib. 2.* *τρον* vel *τὸ εἶος* quam vir prudens, qui Passio-
cap. 9. num dominus est, cuiusque spiritus tan-
puri sunt ac defæcati, ut mira inde emer-
gat sagacitas rerumque quasi subitanea qua-
dam præsentatio? Neque enim hic proprie
deliberatione utitur. Absque enim ratione
Eu- & subitaneum quiddam est recta conjectatio.
dem. lib. 5. Eademque plane ratio est de *ἀσχυρία*, sive
cap. 9. Ingenii præsentia. Est enim quædam recta
conjectatio, inquit Aristoteles. Passiones ve-
ro sordesque corporis intervallum quoddam
faciunt inter mentem & veritatem. Unde
qui non sunt prudentes *ἀσχυρία* hac pro-
sus destituuntur.

5. Quemadmodum etiam sensus illo dis-
criminativo. Nam vim illam *ἀσχυρία* in eo-
dem capite Philosophus videtur appellare

sensum: Talia autem in singularibus & in Ethic.
sensu est iudicium. Quod de Doloze, Ira, Ni-
& id genus reliquis enunciat. Quod iterum com.
reperit in Magnis Moralibus: Nam nisi apud l. 2.
ipsam huiusmodi rerum sensum habeas, c. 9.
frustra laboras: quod & supra notavi. Hanc, Jam-
Pythagorei apud Jamblichum vocant τὴν blichi
διαισθητικὴν, bonam sensationem. Est enim, Pre-
inquiunt illi, Intellectus nostri practici qua- ptic.
dam quasi bona sensatio, per quam fit ut ne- cap. 2.
que in eis qua patimur fallamur in sensu,
nec circa ea qua agimus perperam ratiocine-
mur.

Ex subjugatione igitur Passionum, cor-
porisque atque animæ purificatione, nova
quædam suboritur Animi Spirituæve Sensi-
bilitas, si ita fas sit loqui, quæ soli compe-
tit Prudenti, qua scetus facile percipit ubi
consistat τὸ μέτρον, quod dixi, vel τὸ δίκαιον,
medium illud debitum in singulis actioni-
bus: Imprudens vero & impurus homo non
percipit.

6. Postremo, ἡ ἐστὶν ἀρετὴ ὁρθότης,
Recta Rationis definitio, non minus recte
quam frequenter ab Aristotele prudenti at-
tribuitur. Ubique enim apud ipsam occur-
rit de recta Ratione, αἷς αὖτὲ ὁ σπουδαῖος ἡ πρῶ-
τη, prout vir prudens definiaverit. Quæ
certe vox non surda est si ad Prudentem no-
strum applicatur. Nulla enim omnino recta
Ratio est, si in illa non inveniatur quam nos
definivimus Prudentia. Unde nihil mitior,
si nec Pythagorici nec Platonici nec ipse Ari-
stoteles

stoteles multum sudaverint in definienda
recta Ratione, cum universi intellexerint
 eam demum esse *rectam Rationem* quæ in
 viro purgato & prudenti esse videtur. Sup-
 ponunt enim Mentem humanam, si Pas-
 sionum omniumque corporis inquinamen-
 torum præjudicio rite purgetur, æque-
 naturaliter discernere quid verum justumque
 est, atque oculus nullo morbo affectus co-
 lores distinguit. Recte igitur definit *Aristo-
 teles* τὸ ἐπὶ τοῦ λόγου, τὸ κατὰ τὴν φρόνησιν, *Ra-
 tionem rectam eam esse quæ est secundum
 prudentiam*, si *Prudentiam* eo modo, quæ
 nos supra, descripseris.

Ethic.
 Eu-
 dem.
 lib. 5.
 cap.
 13.

7. Cæterum duo interim hinc notanda
 emicant. Primum, quam profecto ineptæ
 & insulsæ se gerunt illi homines qui, cum
 satis idonei rerum iudices esse non possint,
 utpote qui moralem hanc *Prudentiam* non-
 dum sunt assecuti, tamen non solum non
 amplectuntur pro veris justisque quæ om-
 nes omnium ætatum omniumque gentium
 Sapientes vereque Prudentes vera iustaque
 statuerunt, sed impudenter contendunt,
 nihil esse sua natura justum vel injustum,
 nihil honestum vel turpe. Quod perinde est
 ac si quis cæcus omne colorum discrimen
 negaret; cum oculis prius mederi oportet,
 deinde de coloribus judicare.

8. Alterum est, quod *Prudentia* non sit
 aliqua particularis rerum externarum Sci-
 entia, sed solummodo Peritia quædam a-
 nimæ, qua ita sibi cavet ab omni inquina-

in co-

mento corporis Passionumque sive Impres-
 sionum corporearum, ut iudicium ab eis
 nunquam impediatur vel obfuscetur. Hoc
 enim unicum ubique præstat *Prudentia*.
 Rerum vero cognitionem aut *Sensus*, aut
Experientia, aut *Philosophia naturalis*, aut
Arts militaris, aut *Juris denique peritia*,
 suppeditat. Atque hoc ipsum est quod ali-
 cubi innuit *Aristoteles*, ad prudentem scili- *Ethic.*
 cet non spectare *particularia*, sed ea quæ *Eu-*
 universaliori quodam modo ad recte vitam *dem.*
 instituendam pertinent. Ac proinde *Pru-* *l. 5.*
dentia est tantum generalis quædam per- *c. 5. &*
 fectio *ἡ ἀγαθὴ* sive rationalis partis ani- *ad Ni-*
 ma, ut *Sinceritas* *ἡ ἐπειγούσα* sive appetiti- *com.*
 va, prout supra vidimus ex *Fragmentis* *l. 6.*
Pythagoricis. *c. 5.*

C A P. III.

*Dereliquis duabus Primitivis Virtu-
 tibus, Sinceritate & Patientia.*

1. **E**st autem *Sinceritas* virtus anima,
 qua *Voluntas integre & sincere* fertur
 ad illud quod *Mens* iudicavit esse simpliciter
 & absolute optimum. Per integre vero sin-
 cereque ferri intelligo perfecte & adequate.
 Perfecite, hoc est, ex tota anima. Ex toto
 animo iusta facere & vera dicere, inquit *Tā,*
Antoninus. Adequate, hoc est, simplici- *c. i.*
 ter, & sine omni extrinseco respectu vel ad *auton.*
 lucrum vel ad famam. Imo ita affici debet *lib.*
 Anima erga illud quod simpliciter opti- *12.*
 mum *29.*

num est, ut non desistat illud profectum
quantovis cum damno & ignominia. Nam
vi opprimi in bona causa est melius quam
male cedere, ut recte alicubi ait Cicero.

Hujus Virtutis ratio resolvitur in Na-
mata 3, 4, 5 & 13. Illius vero perfectio
pulchritudo à nemine ne fingi quidem po-
test qui non sit expertus. De hac animæ
Ectitudine & simplicitate aptissime usurpavit
illud *Aristotelis*, *Non Hesperus nec Phospho-
rus ita pulcher & admirabilis*. Hæc est enim
simplicissima & divinissima lux animæ,
omni externa luce longe pulchrior & am-
bibilior.

2. Ad hanc *Simplicitatem animæ* vel *Sin-
ceritatem* refertur illa *Antonini* cum seipso
expostulatio: *O chara animæ, quando mu-
eris & nuda & simplex?* Uti etiam illa *Pre-
cepta* ad seipsum & *Hortationes*; *Noli te-
sum turbare limumque excitare; Simplifica
teipsum*. Hæc enim *Sinceritas* limpidissi-
mus quidam fons est & perennis deliciarum
vitæ internique gaudii. Hæc *Simplicitas*
Pax æterna & ineffabilis, nullis distraben-
da curis aut suspicionibus, nullis turbandi
animi fluctuationibus. In uno enim nullus
est distractio, sed perfectus amor altissima-
que quies. Unde merito beatos illos prædi-
cant *Pythagorei* qui hanc *Analyticam* didi-
cerunt, qua possunt omnia in unum idem-
que *Principium* resolvere; quam *Monadem*
ipsi palam profitebantur esse Deum, ipso-
rumque vitam integre ad unum illud ordi-

Tōv
sic i-
avtōv.
lib.
10.
sect. 1.
Lib. 4.
sect.
26.

Jam-
blich.
Pro-
tre-
ptic.
cap. 4.

ἔχουσιν, ὥστε τὸ ἀρχιτελεῖν τῆς Θεᾶς, ad se-
quendum vel obsequendum Deo.

3. Sed revera *Deum sequi* est illud quod simpliciter optimum, non quod animali appetitui gratissimum est, constanter & sincere prosequi. Neque enim quis quatenus *Creatura*, sed quatenus *divino quodam imbuatur spiritu sensu*, id quod simpliciter optimum est sincere constanterque prosequi potest. Illud enim non ad particularem aliquam *Creaturam* primo pertinet, sed ad *Deum*, communem omnium *Patrem*, legemque *Universi*, quam definit apud *Laertium Zeno*, *Rectam Rationem per omnia pervadentem*, eandem etiam in ipso *Joce*, *supremo administrandi Universi Ratione ac Duce*.

4. Quo spectat etiam illa Antonini Ad-
hortatio; *Non conspirare diutius solummodo cum
ambienti aere, sed & cum Intellectuali illa vi qua
universa complectitur mente animaeque
consentire.* Quod perinde est ac si
dixisset, in unum cum Deo consensum rapi.
Qui viri vere divini affectus est, & quo so-
lo quis evadit revera divinus. *Qualis enim
cujusque animi affectus est, talis est homo.*
Simplex vero Intellectio hoc non praestat,
sed debet esse resuscitatio quaedam Bonifor-
mis facultatis, in qua latet Divinus hic Sen-
sus atque Sapor in quo consistit summa ani-
mae voluptas, summa pulchritudo, summa
perfectio. Hoc enim illud ipsum est quo
Deum spiramus, quo Deo adhaeremus,

E

quo-

quoque ipsi Deo (quantum capit natura nostra) assimilamur, qui summa Bonitas est, summa Puritas, summaque Simplicitas. Quæ omnia imitatur pro suo modulo hæc ipsa de qua agimus *Sinceritas*, quæque est Voluntatis sive ἐπιτήδεως nostræ, quam appellant *Pythagorici*, summa & absolutissima perfectio; quemadmodum *Patientia* illius Facultatis quam appellant τὰ δυνάμει τὰ ἀλκὰς τὰς ψυχὰς, vim atque vim animæ.

5. Est autem *Patientia* anima Virtus, qua, ex amore illius quod simpliciter & absolute optimum est, omnia potest subire & perferre, etiam quæ quam maxime *Animali Natura* dura sunt & ingrata.

Per *Patientiam* igitur intelligo non indatam aliquam Passivitatē stupidamve & dolentiam; sed positivum quoddam robur animi & firmitudinem ὑπομονή, (prout supra nominamus ex *Metaph. Pythagorico*,) qua quis firmato animo se subdit vel substituit rebus durissimis vel periculosisissimis sustinenda, nunquam cedens, sed constanti & invincibili conatu obtinens contra omnes dolores & Passiones & sensationes quæ Voluntatem à sincera prosecutione illius quod simpliciter optimum est, revocare possint vel deflectere. Ac proinde hæc Virtus significatissimo vocabulo à Græcis vocatur ὑπομονή, cui opponuntur ἡδονή & ὀργή.

6. *Patientia* dux sunt partes sive species

Cap. 3. *Enchiridion Ethicum.* 99

Continentia, & Tolerantia. Per has enim intelligo non duas illas *Semivirtutes* quas cum *Pythagorica* quam *Aristotelica* Schola commemorat, sed *Virtutes perfectas*.

Continentia igitur illa pars sive species *Patientia* est, qua *Anima* facile & constanter, in amorem illius quod simpliciter optimum est, omnem dolorem ac molestiam perferit quam sentire possit in abstinendo ab eis rebus quae gratissima sunt animali vita atque jucundissima.

Tolerantia autem illa *Patientia* species sive pars est, qua *Anima* durissima quaque & animali vita ingratisima facile & constanter perferre potest, ob amorem ipsidem illius quod simpliciter & absolute optimum est.

7. Demonstratio harum Virtutum pertrahitur ex *Noematis* 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Ufus vero earum latissime patet, & ad omnes fere actiones morales se diffundit. Itaque *Aristoteles* univ ersum, Circa voluptates & dolores omnis Virtus versatur moralis, Non propter voluptatem qua turpia sunt perpetramus, & propter dolorem ab eis quae honesta sunt nosmetipsos subducimus. Unde & *Epictetus* totius Moralis Philosophiae lumen in brevi hoc precepto consistere voluit, *ἡμῶν δὲ ἀπὸ τῆς* Sustine & absterne; altera precepti parte *Tolerantiam*, *Continentiam* altera indigitans.

8. Non solum igitur Virtutes sunt *Continentia* & *Tolerantia*, sed praecipue, maximeque propriae;

thic.
Ni-
com.
lib. 1.
c. 2. &
Magn.
Moral.
l. 1.
c. 6.

farum nominibus innui videtur, dum ap-
pellantur *ἰσχυρὴ καὶ ἀντιστά*. Utram
enim appellatio à *ἀντί* est, quod om-
atque *robur* significat: omnem autem Vir-
tutem *vim* quandam animæ esse supra de-
nivimus. Has vero duas ad illam animæ po-
tem maxime referri manifestum est quæ
Pythagoræ vocant *τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἀντιστά-
σεις* *ψυχῆς*, vim atque robur animæ; con-
sistere se potest, vel in motum exco-
re. Ad hanc igitur facultatem potissimum
spectant illa præclara Marci Antonini præ-
cepta, *Absterge imaginationem; Nervos
tui motum siste.* (Corporis puta qui
movetur per nervos.) Quod officium Co-
tinentia sive *ἰσχυρίας* valde est genuinum
addo & *ἀντιστάσεις* sive *Tolerantia*.

ἐν τῇ
ἐν τῇ
ἐν τῇ
lib. 7.
sect.
29.

9. Cæterum de tribus *Primitivis Vir-
tutibus* dictum est satis. Id tantum mon-
mus, eas ita Primas esse Matresque in-
quarum, ut in eis solis omnis vis atque
sentia omnium Virtutum contineri vi-
tur; neque possit quisquam qui hisce in-
imbutus sit in reliquis acquirendis ullam
perire difficultatem. Quod innuendi
dixi, ne frustra in multa distrahatur
mus, cum perpauca hæc objecta suffici-
ad eum exercendum, & ad excipiendum
omnes illius anhelitus sincerosque conatus
ad possidendam Virtutem veramque
Virtute Felicitatem.

10. Addo tantummodo, sine his ne-
nem posse ulla Virtute revera esse præ-

tum, sed omnia esse simulata & fortuita, Virtus enim omni errore carere debet; quod tamen fieri non potest absque illa quam supra descripsimus *Prudentia*. Quod si quis sine ipsa quicquam recte fecerit, id profecto non tam *Virtuti* imputandum est quam *Casui* vel *Fortunæ*.

11. Porro, nec deesse potest *Virtutibus Sinceritas* sive *Simplicitas*, sine qua illæ non tam *Virtutes* quam *Virtutum* quædam umbrae vel inanima simulachra haberi debent. Nam si quid ita admiscetur honeste factis, ut sine illo sine extrinseco & adventitio incertum sit an fuissent unquam incepta vel perfecta; manifestum est istiusmodi facinora & nomen & naturam *Virtutis* prorsus perdidisse. Hoc enim non esset prosequi quod simpliciter & absolute optimum est, sed quod sibi ipsi utilissimum est vitæque animalis jucundissimum. Quod *Virtutis* officium non est, sed naturæ animalis impetus & astutia. Cum è contra quod verum, simplex sincerumque sit, id naturæ hominis est aptissimum, hoc est *Rationi* maxime consonum, ut recte nos monet *Marcus Cicerò*.

12. *Patientia* denique minime omnium *Offic.* viro probò deesse potest, cum sine illa nul- *lib. 1.* li omnino sit de reliquis *Virtutibus* securitas. Nam qui mollis est vel ambitiosus, vel ullius affectus animalis mancipium, nemini fidelis esse potest, non *Principi*, non *Patriæ*, non *Religioni*, non *Amicis*, non

sibi ipsi, non ipsi denique Deo, omne proderet, omnes omnibus quibuscunque periculis damnisque exponeret, si minima spes suffulserit seipsum expediendi ad illis molestiis vitæque difficultatibus quas adeo timet atque horret. Quod quidem genus hominum omnium pessimum est & à societate humana omnique veramilitia & iustitia alienissimum. Nemo enim
 Offic. lib. 2. (quod ait Cicero) *iustus esse potest, qui mori, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet, vel qui ea quæ his sunt contraria aequitati anteponit.* Tantam vim ad Probritatem habet unica hæc Virtus quam *Patientiam* appellamus.

13. Cujus etiam partes indigitare videtur summus Orator & Philosophus, dum ait, Ea quæ eximia plerisque & præclaræ videntur, parva ducere, eaque ratione stabili firmaque contemnere, fortis animi magnique ducendum est: & ea quæ videantur acerba, ita ferre, ut nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est magnæque constantiæ. Prior sententiæ pars *Continentia* speciem quandam subindicat, posterior *Tolerantiam* sive *æquânem*. Breviter vero tandem addit, Non esse consentaneum, qui metu non frangatur, cum frangi cupiditate; nec qui invictum se à labore præstiterit, vinci voluptate. Quibus iterum verbis duæ illæ Patientiæ partes planissime significantur, *Continentia*, & *Tolerantia*. Atque hæc de tribus *Præcursivis* Virtutibus breviter dicta sunt. C A P.

C A P. IV.

De primatuum Principalium Virtutum Derivativarum, Justitia, idque in genere.

1. **V**irtutes Derivativa Principales tres iidem sunt, *Justitia, Fortitudo, Temperantia.* *Justitia* à Jurisconsultis non sicute definitur: *Constans & perpetua voluntas suum cuique tribuendi.* Ad quem sensum ipse *Aristoteles* etiam eam definit. Unde manifestum est foras eminere hanc Virtutem, recteque ab *Aristotele* ἀδέρειν *E. a. 9. 9.* Bonum alienum appellari: præsertim si eam partem spectes quæ officia erga homines complectitur. Pars enim ea continet quæ debentur Deo, cui tamen nullis nostris officiis prodesse possumus, nec felicitatem illius ullis injuriis frangere vel diminueret. Principia *Justitia* petenda sunt è *Nematis* 13, 14, &c. usque ad *Noema* 23.

2. Quod hæc Definitio *Suum* vocat, *Jus* etiam sæpissime à Jurisconsultis appellatur. Est autem *Jus* id omne quod ex justa quadam habitudine & congrua ad aliquem pertinent tanquam ipsi proprium. Habitudo autem hæc oritur ex Fundamento aliquo in persona cui hoc jus debetur vel attribuitur, siue illud qualitas sit, siue actio, siue passio aliqua latissimo sensu sumpta. Nam quod quis pauper sit & probus, jus quoddam habet ad eleemosynas. Si quis honesta

industria aliquid acquisiverit, id jure possidet: Itidem, siquid alicui dono datum fuerit. Et sic in cæteris.

3. Tametsi vero à rebus ipsis oritur omne jus, clare tamen non intelligitur nec determinatur sine respectu ad *Legem* aliquam. *Lib. 5. cap. 9.* illis enim *Jus* est in quibus & *Lex* ponitur, inquit *Andronicus Rhodius* ex mente *Aristotelis*. *Lex* enim & *Judicium* est discriminatio *justi* & *injusti*. *Lex* autem non una est, ut neque *Jus*. Est enim *Jus* ipsum *comune* vel *privatum*, *naturale* vel *legale*, & *Lex* *positiva* vel *divina* vel *humana*, *naturalis* vel *positiva*. Ex prima oriuntur *Jura à natura* ut loquitur *Andronicus*; et altera *Jura mobilia & mutabilia*, quæ ubique nec obtinent nec obtinere debent.

4. *Naturalem* illam *Legem* verbis sumptu perquam magnificis, sed veris tamen atque, delineavit *Cicero* primo de *Legibus*: *Constituendi vero Juris ab illa summa Legem capiamus exordium qua seculis omnibus annuata est quam scripta Lex nulla, vel quam omnino civitas constituta. Quod autem postea Dei immortalis natura, ratione, potestate, mente, numine naturam omnem divinam regi velit, (qualem animum nostrum aperte profitetur,) in eo optimæ perfectissimæque Legis fontem nobis aperuit.*

Quid est enim, inquit ille, non dicam in homine, sed in omni cælo atque terra, Ratione divinius? qua cum adolevit atque perfecta est, nominatur ritè Sapientia. Est igitur

ur (quoniam nihil est Ratione melius, ea-
que est in homine & in Deo) prima homini
cum Deo Rationis societas. Quæ cum sit Lex,
Lege quoque consociati homines cum Diis pu-
tandi sumus. Unde plane innuit summam
illam supremamque Legem Deorum pari-
ter atque hominum communem rectam esse
Rationem; unde & homini cum Deo simi-
litudinem esse contendit.

5. Ex rursus in libro secundo, hanc Le-
gem naturalem describens, Rationem eam
ait esse à rerum natura profectam, quæ
non tum denique incipit Lex esse cum scri-
pta est, sed tum cum orta est; ortam autem
simul esse cum mente Divina; ac proinde
Legem veram atque principem, aptam ad
vivendum & ad verandum, Rationem esse
rectam summi Jovis. Quæ sententia consi-
milis est illis quas ex Zenone supra citavimus
Marcoque Antonino.

6. Omnes autem pariter indicant sum-
mam Legem esse Rectam Rationem: Ra-
tionem vero rectam, ut quæ divinum quid-
dam est, ex se immutabilem esse; sibi que
semper similem. In subjecto autem muta-
bili, qualis est humana natura, non tam
mutatur quam destruitur vel exinguitur.
Sed in Deo ipso beatorumque Spirituum
exercu, quos ille Deos immortales vocat,
semper incolumis conservatur.

Quod id ipsum est quod mihi innuere
videtur optimus ille *Aristotelis* Interpretes Lib. 5.
Andronicus in sua Paraphrasi: Tamen e-
nim

nim apud homines omnia Jura essent mutabilia, apud Deos tamen necesse est ut sit Jus immutabile, ac proinde ut Jus sit aliquod naturale. Imo vero etiam apud homines qui recte atque sane se habent est Jus immobile, quod Naturale dicitur. Quod si mente morbidus ac perversus justum non apparet, nihil refert. Neque enim qui dicit mel dulce idem fallitur quia aegrotantibus ita non videtur.

Est igitur quædam æterna atque immutabilis Lex Deo hominibusque quodammodo communis, quæ Recta Ratio dicitur, quæque tametsi homines improbos tanquam morbosos & vitiosos fugere potest, semper tamen immotescit hominibus sanis vereque prudentibus, quemadmodum * supra fusius explicavi, unde nihil necesse est hic diutius hucce immorari.

* Cap.
2.
Señ.
1, 6, 7.

7. Ex hac autem suprema immutabileque Legge omnia derivantur Jura, etiam illa quæ dicuntur mutabilia, quæ nullam vim haberent nisi virtute hujus summæ & æternæ Legis, cujus pars conspicua est rerum contractarum fides.

Virg.
Æ-
neid.
lib. 8.

— At tu dictis, Albane, maneris.

Ex eo igitur quod quisque tenetur pactis stare, obligatur ad ea Jura quæ talia Natura non sunt, sed Legge, cum Lex ipsa pactum sit, modo nihil sit pactum contra supremam illam & immutabilem Legem: Hujusmodi enim pacta nulla auctoritate vi Legis habere possunt. Quod enim sua natura injustum est, nulla externa consideratio justum efficere potest.

Qu

Qua de re præclare *Cicero*. Quod si popu-
lorum iussis, si Principum decretis, si
sententiis Judicum Jura constituerentur;
ius esset latrocinari, ius adulterare, ius
testamenta falsa supponere, si hæc suffra-
giis vel scitis multitudinis probarentur.
Quæ si tanta potentia est stultorum senten-
tiarumque iussis, ut eorum suffragiis rerum
iura vertatur, cur non sanciant, ut quæ
mala & perniciofa sunt derepente fiant bo-
na & salutaria? Quæ quidem tam male-
lanc opinionis condigna est reprehensio
& irrisio.

8. Paret interim ex dictis, quod ex su-
prema illa Lege quæ *Recta Ratio* dicitur o-
mnis profecta est perfecta Juris cogni-
tio; ex Juris autem observatione omnis
Iustitia.

C A P. V.

De Pietate.

1. *Iustitia* has duas partes in se comple-
ctitur, *Pietatem*, & *Probitatem*. Nam
& ipsa *Pietas* *Iustitia* quædam est, quæ Deo
tribuimus quod suum est, hoc est, quod
iure illi debetur. Jus autem Dei vulgo *Cul-
tus* illius dicitur, quemadmodum apud
Platonem *Enthyphro* illud appellat *νόστος* *ἡγε-
νός*. Quod quidem in eo consistit ma-
xime, ut non segniter contendamus cum
recte cognoscere; ut rite cognitum toto
animo amemus & honoremus; cumque

ab eo toti sumus ab ejusque nutu pende-
mus, ut nos totos, id est, omnes animi
corporisque vires, illi devoveamus & con-
secremus, nos nostraque omnia illius vo-
luntati submittamus, ipsiusque confida-
mus Providentiæ; ut illius denique jussu
præceptisque (sive externo alicui codici in-
scripta sint, sive mentibus nostris inscul-
pta) adco adhæreamus, ut omnem infir-
miam, egestatem, cruciatum, mortem-
que denique ipsam, subire malimus, quam
integritatem conscientię nostræ contra ip-
sum peccando violare. Hæc sunt Jura Dei,
ex quibus si quis detrahere quid velit, ne-
cesse est ut, quantum in se est, Deum ip-
sum afficiat injuria.

2. Quod autem in hisce ipsis præcipuis
Dei cultus consistat, ex eo manifestum est,
quod omnes fere per *cultum* intelligunt ho-
norem Deo exhibitum. Deum autem ma-
xime honorant qui, cum præstantiam Di-
vinæ Naturæ recte intelligunt, quantaque
inter ipsum Mentemque nostram intercedit
affinitas & similitudo, omnibus nervis
contendunt ut illa pars animæ nostræ ex-
poliatur & corroboretur qua maxime Deo
similes sumus. Itaque erga hanc sanctissi-
mam Dei imaginem affecti sunt, ut vel a-
cerbissimam quamvis mortem oppeterent
malint, quam eam unquam sinere vitio
quovis vel peccato lædi aut contaminari.

3. Nullum, inquam, hoc majus ho-
roris atque amoris nostri erga Deum indi-

cum esse potest, quantive nos ipsum æstimamus luculentius *τιμωμεν*. Quippe quod dum vel hanc qualemcumque illius effigiem & similitudinem tanti facimus, ut non dubitemus omnes hujus vitæ voluptates, vitamque adeo ipsam, illius diviniore vitæ sensusque (quæ in Ratione recta veraque Virtute cernuntur) sanctitati suavitatiq; postponere, clare demonstramus Deum ipsum, qui infinitis vicibus hac ipsius umbra & imagine excellentior est, affectu infinitis, si fieri potest, vicibus majori à nobis honorari atque coli. Cum interim qui Mentis cultum negligunt plane indicant se aut Deum non nosse, aut Divinam Naturam non quanti debent æstimare.

4. Quod autem Virtus divinum quiddam sit, veraque Dei imago, ex ipsius definitione satis intelligitur; cum Virtutis sit semper illud prosequi quod simpliciter & absolute optimum est, non quod animali vitæ gratissimum. Qui quidem rerum sensus plane divinus est, supraque naturam animalem positus.

Quod autem hujusmodi sit Virtus, purgatusque intellectus, abunde testimoniorum est apud veteres Philosophos. Ut apud Platonem in *Theateto*, ubi docet tum demum finem fore miseris, quando quis ex hoc mortali statu fugerit ad Deos. *Fuga vero* (inquit ille) *est Deo similem effici, quantum fieri potest: Similitudo vero, justum*

sanctumque fieri cum Prudentia. Et paulo post; Deus nullo omnino modo injustus est, sed quam fieri potest justissimus: nihilque illi similis quam quivis est nobis qui rursus factus sit quam justissimus.

5. Rursus, in Epistola octava ad Dionis propinquos & familiares, Divinam Naturam hominibus frangi Legem normamque statuit. Deus hominibus probis ac prudentibus Lex est, insipientibus vero Voluptas. Ad quem sensum iterum loquitur quarto de Legibus: Rerum omnium mensura nobis Deus sit maxime, multoque magis quam hominibus quilibet: Minime vero omnium Animalis homo. Et paulo post; Quicumque probus prudensque est, Deo est amicus: est enim illi similis. Qui vero probus prudensque non est, dissimilis est, disfidens & injustus. Quibus omnibus innuit Plato divinum quiddam esse Virtutem, ipsique Deo consimilem & cognatam.

Quæ.
Tul-
cul.
lib. 5.

6. Ex hoc etiam est quod Cicero tam magnifice de animis humanis philosophatur. Humanus autem animus decerptus ex mente divina cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Et in primo de Legibus Delphicum illud Oraculum, Nosce teipsum, aliquanto fufius interpretans. Nam qui se (inquit) ipse novit, statim aliquid sentiet se habere divinum, ingeniumque in se suum sicut simulacrum aliquod Deo dedicatum putabit, tantoque Dei munere semper dignum aliquid & faciet & sentiet.

7. Qui-

7. Quibus denique consona sunt quæ
passim apud Marcum Antoninum reperiun-
tur. Ut lib. 12. *Agnosce tandem quod ali- Tū,*
quid præstantius & divinius in te habes quam *ut l.*
quæ Passiones movent, quamque quæ, ut *ut l.*
verbo dicam, ad insula Neurospasti membra *lib. 12.*
tas per nervos trahunt agitantque. Et pau- *sect.*
lo post, Mens cujusque Deus est, atque
illuc effluxit. Et rursus, Lib. 8. *Quid Sect.*
amplius quaris quam præsens opus Intelle- *2.*
ctus animalis quod communionem amat,
eisdemque gaudet legibus quibus ipse Deus?

Denique, Libro quinto, infinitum e- *Sect.*
nim esset omnia congerere,) quid sit versa- *22.*
ri cum Diis immortalibus breviter indi-
cans, Ille vitam, inquit, agit cum Diis,
qui ea facit quæ vult Deus ille quem unicui-
que dedit Jupiter Præsidentem ac Ducem. Hic
vero uniuscujusque est Intellectus atque Ra-
tio. Quem adeo Deo cognatum autumat,
ut etiam ipsius *dominaturque partem avul-*
sam appellitet: quanquam id sane haud ita
philosophice ab ipso dictum sit.

8. Cum igitur tanta sit in Virtute men-
teque nostra divinitas, palam est, si Vir-
tutem colamus *μὴ τ' ἀνθρώπος ἀλλ' ὡς τὸ Θεῶν,*
(cum relatione ad Deum,) tanquam vivam
Dei imaginem, quod ipsum Deum modo
optimo & præstantissimo colimus, quod-
que, cum alii Ritus variari possint nec æ-
terni fuerint, hoc unicum Jus sit Dei im-
mutabile & æternum. Ita ut summa fere
naturalis Religionis in eo Antonini præce-
pto

Tōy pro constituta videatur ; *Meminiſſe Dei*,
 elci- quodque ille non amat demulceri adulatio-
 nibus, ſed Rationalia omnia ſibi ſimilia ef-
 lib. 10. ſci: vel, quod alibi monet, In hoc ma-
 lib. 6. ſect. 7. oblectari & acquieſcere, in tranſeundo ſci-
 licet ab una actione qua bono publico inſervit
 ad aliam publicam actionem cum recorda-
 tione Dei. Hoc enim eſt Jus Dei maxime
 immutabile & immobile, ut cum ex amore
 ipſius perfectionis, quantum poſſumus,
 imitemur.

9. Quod tamen alia Jura non excludit,
 ſive illa fuerint per divina aliqua oracula
 patefacta, ſive ſummi Magiſtratus juſſu
 ſtabilita. Quales eſſe poſſunt variis Ritibus &
 Ceremoniis, ceteraque id genus divini
 cultus circumſtantia, quæ virtute legum
 jura etiam ſunt divina; quæ violare fas non
 eſt, priuſquam legitima autoritate abro-
 gentur, modo nec divinis oraculis nec ſu-
 premæ Virtutis Legi repugnent.

10. Quid igitur ſit Pietas ex dictis ſatis
 intelligitur. Sanctum enim Juſti pars eſt,
 definiente Platone. Ad quem fere ſenſum
 eam etiam definiit Andronicus Rhodius,
Scientiam fideles nos præbentem & ſervantem
Divini Numinis jura. Unde facile percipi-
 tur quid ſit Impietas, & quam recte in hos
 modos diſpeſci poſſit, *Superſtitionem puta,*
Prophanitatem, Enthuſiaſmum ſive Spiri-
tualitatem, & Ritualitatem.

11. Eſt enim ipſa *Superſtitio* quædam
 Impietatis ſpecies ſive modus, cum ea Deo
 affia-

affingat quæ ad illius faciunt contumeliam; quod plane est injuria Divinum Numen afficere. Est igitur *Superstitio Impietas* qua Deum ita levem aut iracundum quis cogitat, ut rebus nihil placari eum putet, eisdemve ad iram commoveri.

Prophanitas autem *Impietas* est qua quis audacter & impudenter omnia jura divina violat, tam mobilia quam immobilia. Qui morbus aliquando eousque adolescit, ut in perfectum abeat *Atheismum*, quo nullus animæ status esse potest funestior aut deploratior.

12. *Entusiasmus* est *Impietas* qua quis, dum magno sane animi studio atque impetu ad internum illum spiritualeque Dei cultum fertur, exteriora interim illius jura audacter violat scædeque conculcat.

Ritualitas autem est *Impietas* qua quis, dum exteriora illa Dei jura observat, Ritibusque & Ceremoniis non sine aliquali conscientia & studio adhæret, in eis tamen quæ ad spirituale illum internumque Dei cultum spectant friget plane stupetque, nihilque prorsus sapit.

13. Hæc sunt fere Vicia circa Religionem quæ mihi in præsens occurrunt. Si quis se putet per otium alia posse excogitare, nihil abnuo. Hæc mihi sufficiunt, cujus institutum est non tam de Vitiis quam de Virtutibus tractare. cum ex his illa satis facile intelligi possint. Est enim amborum judex Normis, quemadmodum monet *Aristoteles*.

De Anima.
l. c.

Præ-5.

Præsentis vero Virtutis demonstratio speciatim resolvitur in *Normata* 13, 16, 21; item in *Normata* 5, 8, 10, &c. Quod autem Deus existit, Animaque nostra immortalis est, abunde demonstravimus in Libris *adversus Atheismum*, deque *Anima Immortalitate*.

C A P. VI.

De Probitate, sive de Justitia propriè dicta.

1. **A**ltera pars *Justitiæ* est *Probitas*, quæ hominibus quæ sua sunt tribuimus. Illa in tres partes distribui potest, *Politica*, *Oeconomica*, *Ethica*. *Politica* continet officia Magistratus erga Populum, Populi-que rursus erga Magistratum. *Oeconomica* Patrisfamilias erga uxorem, liberos famulosque, atque horum itidem erga Patremfamilias. *Ethica* denique Privatorum, aut saltem parium, erga se invicem. Quæ sigillatim prosequi nimis prolixum esset.

2. Summatim tantum dicam, Magistratus esse nihil ex libidine contraque rationem committere, sed omnia agere et Legis præscripto rectæque Rationis. *Eth-*

Ethic. enim Magistratus ὁμοῦ καὶ ἑμψυχῶς, *Anima*
Ni- quasi Legis atque Spiritus, ut in *Ethicis* ali-
com. cubi notat *Aristoteles*, rursusque ab ipsis Le-
lib. 5. gibus debet animari ac dirigi, quemadmo-

De Le- dum recte monet *Cicero*. Viderisne Magi-
gibus stratus hanc esse vim ut præsit, præscribat
lib. 3. recti

recta & utilia & conjuncta cum Legibus? ut enim Magistratibus Leges, ita populo prae-sint Magistra: us.

Populi autem officium est parere Magi-stratui, sumptusque administrandae Rei-publicae libere atque alacriter suppeditare; de rebus adiaphoris quae in iura abiere non contendere, sed pacem ubique colere, mo-remque atque ordinem servare.

3. Patris familias est Familiae prospicere; necessariaeque procurare; uxorem, liberos famulosque mansuete & clementer tracta-re; omniaque mala & perniciosa exempla quam maxime suppressere, aut domo ex-terbare. Familiae contra, debitam ipsi ob-servantiam praestare, nec cum illo temere, licet in re paulo iustiori, contendere aut alterari; quemadmodum monet *Pittacus*, *Noli contendere cum parentibus, iusta sunt li-bera qua loqueris.* Quod ad Magistratum et-iam recte transferri potest, & ad omnes omnino qui nobis superiores sunt sive aetate sive Cognationis ordine; quales speciatim sunt parentum fratres, quos Graeca Anti-quitas *παις*, quemadmodum parentes ipsos *πατήρ*, appellabat, quod alicubi notat *Sim-plicius in Epictetum*.

4. Privatorum denique sive Parium of-ficium est, vel potius omnium, mutuo sibi, ubi opus est, opitulari pactis stare, omnia-que erga se invicem bona fide peragere, nec suum ullibi commodum alieno quærere in-commodo.

5. Ad Politicam præcipue spectat celebris illa *Justitia* Divisio in *Διανεμητική* & *Διοικητική*, id est, *Distributivam* & *Correctivam*. In istis intelligitur Aristotelicum illud, τὸ ἰσὺς δίκαιον, quodque *Justitia* quædam sit *æqualitas*. Est autem æqualitas quam affectat *Justitia* illa quæ in proportionem cernitur. Est enim *proportio*, sive *ἀναλογία*, ἰσότης τῶν λόγων, *Rationum æqualitas*.

6. Analogia autem, sive *Proportio*, *Geometrica* est, vel *Arithmetica*. *Geometrica* *proportio* est, quando quatuor magnitudines vel numeri ita comparantur, ut intelligatur tertius toties continere quantum, vel ab ipso contineri, quoties primus secundum continet, vel ab eo continetur. Ut in 2. 6:4. 11. vel in 6. 2:12. 4. Hæc *proportio* *Justitiam Distributivam* spectat. Namque persona ad personam, puta *Ajax* ad *Achillem*, sic honor ad honorem se habere debet. Quæ est *proportionis* æqualitas. Quod merita æqualitatis rationem haberent etiam præmia non solum *ratione*, sed *magnitudine*, deberent esse æqualia.

7. *Arithmetica* *proportio* est, quando ita comparantur quatuor numeri vel magnitudines, ut idem excessus vel defectus sit binorum priorum unius ad alterum quæ unius binorum posteriorum ad alterum est, hoc est, ut sit utrobique excessus vel defectus æqualitas. Ut in 5. 7, 9. 11. quæ spectat ad *Justitiam Correctivam*.

Quamquam, ut ingenue fatear quod in

Cap. 6. *Enchiridion Ethicum.* 117

est, non tam facile deprehenditur in *Car-
ridia* *Iustitia* hujus *Arithmetica* propor-
tionis in huiusmodi quatuor terminorum
distinctione satis expressa Imago. Ipsi enim
excessus vel defectus æquales e numero ter-
minorum non sunt, quod tamen innuere
videtur *Andronicus Rhodius*. Sed si qua-
nor terminos fingere velimus, necesse esse
videtur ut binos priores statuamus tum
hunc cui injuria illata est, tum eum qui
intulit injuriam; verum hac ratione, ut
intelligatur nondum esse ad Judicem la-
tam appellationem, nec contra reum sen-
tentiam laram. Quatenus autem injuria
affectus Actor postea sit, quique affecit
eum injuria Reus, alteri binii termini e-
mergunt, & post laram à Judice senten-
tiam excessus ille qui est inter injuria affe-
ctum atque hunc qui eum injuria affecit in-
vertitur; hoc est, bonum illud quod unus
ab altero injuste abstulit ad alteros binos sic
transfertur, ut quemadmodum ille qui al-
terum affecit injuria hoc bono alterum su-
perabat, ita, post laram sententiam, eo-
dem bono ab illo itidem superetur, id est,
tanto mulctetur vel minuatur bono quanto
alterum spoliaverat: Unde necesse est ut
tanto superet Actor Reum, quanto affe-
ctum injuria is qui affecit eum superaverat,
vel saltem ut æquantur: quæ plane est pro-
portio *Arithmetica*.

Lib. 5.
cap. 5.

8. Quo etiam collineare mihi videntur
illa *Andronici* verba quibus explicare cupit
hanc

Lib. 5.

cap. 5.

hanc proportionem: Est enim ut is qui iniuriam intulit ad affectum injuria, sic Juxta ad eum qui intulit injuriam. Nam quae fecit adversus affectum injuria is qui injuriam intulit, his aequalia patitur a Jure. Quae intelligi debent tam de defectus quam excessus aequalitate. Qui has minutiones sectari velit, adeat dictum Paraphrastem, qui fusius & operosius inutili huic subtilitati insudat. Nam quod ad me attinet, in ea sum sententia, quod nihilo pejus quamquam Justitiam correctivam exerciturus esset, licet de proportionem Arithmetica nihil quicquam à quoquam unquam audiret.

9. Ad rem nostram magis faceret si notaretur illa Justitiam inter atque Aequitatem tam distinctio quam cognatio, quae utraque simul comprehenduntur ab Aristonico hac sententia: Aequum enim Justum est, & praestantius etiam quodammodo Justum. Neque tamen ut diversi generis à Justo ipso praestantius, sed tanquam pari, altera particula sub eodem genere posita. Postea vero, Aequitatis naturam plenius & distinctius definiens, Hac vero, inquit, est aequitas secundum quam defectus Legis suppletur, errorque corrigitur, & restrictio, quam illa praeterierat, quia omnia particulatim praeterdere non poterat, superadditur.

10. Quam Aequitatis definitionem operae pretium erat notare, cum aliquid sua natura justum esse tam plane arguit. Nam

Lib. 5.
cap.
16.

si nihil justum esset nisi virtute Legisali-
cujus scriptæ, quid, obsecro, opus esset
hac Legis emendatione, cum ipsa Lex qua-
viscunque sit rem quamlibet justam effice-
ret? *Aequitatis* autem est ipsam Legem
cærigere, eaque in datis circumstantiis sta-
tuere qua, si illas cognovisset, ipse Legislator
statuisset, quemadmodum monet *Aristo-
teles*. Quæ tamen sententia valde ridicula
esset, si natura *Iusti & Injusti* ab arbitrio
Legislatoris proflus penderet, non ab ipsa
natura rerum & circumstantiis. Atque hæc
de *Justitia*.

Ethic.
Ni-
com.
lib. 5.
cap.
14.

C A P. VII

*De reliquis duabus Principalibus
Virtutibus Derivativis, Forti-
tudine & Temperantia.*

1. **F**ortitudo & Temperantia in eo conve-
niunt, quod ad nosmetipsos imme-
diatus spectent, quanquam earum, per-
inde ac reliquarum omnium Virtutum
utilitas proximo etiam applicari potest, in
cunque quodammodo redundat, quam
Universalem Justitiam appellamus. *Omnibus*
enim Virtutibus ad proximi commodum uti,
hæc est *justitia*, inquit *Paraphrastes Rho-
dus*. Sic ab aliena abstinere uxore *Justitia*
perinde est ac *Temperantia*, & hostem à
Patriæ finibus amoliri *Justitia & Fortitudi-
ne*: Id enim officium Patriæ debetur, nec
sine Fortitudine præstari potest.

lib. 5.
cap. 1.

2. Quid

De
Offic.
lib. 1.

2. Quid autem *Fortitudo* sit, ex *Fortis* descriptione, tum apud *Ciceronem*, tum apud *Aristotelem*, facile constabit. *Fortis* enim animi & constantis est (inquit *Cicero*) non perturbari in rebus asperis, ne tumultuantem de gradu dejici, sed praestitum animi uti consilio, nec a ratione discodem. Illud vero ingenii magni, praecipere cognitione futura, & aliquanto ante constituere quid accidere possit in utramque partem, & quid agendum sit cum quid evenerit, maius viri deliberasse. Hae sunt opera magnissimi & excelsi, & prudentia consilioque dentis. Temere autem in acie versari, & manu cum hoste confugere, immane quidam & belluarum simile est. Sed cum tempus est necessitasque postulat, decertanda manu est, & mors servituti turpitudinisque anteponenda. Nunquam enim periculi sui committendum est, ut imbelles timidi videamur. Sed fugiendum etiam illud ut ne offeramus nos periculis sine causa, quod nihil potest esse stultius. Hae *Cicero*.

Lib. 3.
cap. 7.

3. *Andronicus* vero ex mente *Aristoteli* unam *Fortis* viri partem definit, quod intrepide maxima adire audeat pericula. *Fortis* itaque est qui maxima malorum non timet. Unde iterum & ipse *Cicero*, *Fortitudinis* munera duo maxima sunt, mortis dolorque contemptio. *Andronicus* vero accuratius circumstantias describit, addens porro oportere esse in huiusmodi constitutum periculis in quibus inflexibili quadam animo

imperique voluntatis usus est, vel ubi mors
honorifica est. *Proprie enim fortis est qui* Andr...
Rhod.
lib. 1.
cap. 8.

Et paulo supra *Fortem* describit ex eo
quod sit circa pulchram mortem intrepidus.
Mortem vero illam pulchram esse quæ Vir-
tutis, non affectus alicujus causa, appeti-
tur. Nam qui insilunt & irascuntur non
propter id quod honestum est, sed solummodo
ex passione, fortes revera non sunt, sed pu-
gnares. Ex quibus omnibus efficitur, *For-
titudinem Virtutem esse*, quia quis constanti
animo summa vitæ pericula, ipsamque adeo
mortem, subire potest honestatis causa, sive
ex amore illius quod simpliciter & absolute
optimum est.

4. Constanti autem animo dico, non
indolenti. Dolere enim & morderi ab acerbis
nihil prohibet quo minus quis fortis sit. Quan-
to enim magis quis gravatur & gravatus su-
stinet boni causa, tanto magis proprie hic for-
tis est habendus, ut recte & ad mentem A-
ristotelis monet Paraphrastes Rhodius. Ad-Lib. 3.
cap. 9.
do etiam, honestatis causa. Animus enim
paratus ad pericula, si sua cupiditate, non
utilitate communi, impellitur, Audacia
potius nomen habeat quam Fortitudinis.

5. Fortis igitur Animus & magnus dua-
bus rebus maxime cernitur: Quarum una
in rerum externarum desipientia ponitur;
cum persuasum sit, nihil hominem, nisi
quod honestum decorumque sit, aut ad-
mitari aut optare aut expetere oportere.

nullique neque homini neque perturbatio
ni animi nec fortunæ succumbere. Aliter
est res, ut cum ita sit affectus animo, ut
insuper petat magnas maximeque utat
sed & vehementer arduas, plenasque labo-
rum & periculorum tum vitæ, tum mo-
tarum aliarum rerum quæ ad vitam per-
tinent. Quæ præstantissima Ciceronis senten-
tia definitionis nostræ hand incommo-
De
Offic.
lib. 1. Paraphrasis esse potest.

6. Quemadmodum vero bene estatis causa
vel maxima subeunda sunt pericula, in
ejus solius causa prætermittendæ sunt cor-
poris voluptates, alioqui non tam *Tempe-
rancia* esset, quam *Scrupiditas* quædam a-
nimi vel *Morositas*. Vera enim *Vita*
nulla esse potest, quæ pro fine non habeat
id quod honestum est sive simpliciter bo-
num.

Temperantia igitur ita definienda est, ut
sit *Virtus* qua quis *Voluptates corporis* in am-
finem amittit, ut illa voluptas quæ modo
fædorum conscientia proficiscitur facili
constantiusque fruiatur. Nam solius san-
tis corporis conservandæ gratia *Tempera-
tiam* colere, *Virtus* sane pecudis esse po-
test, *Homini* vero nullo modo, quæ
quæ non pertingit ad illud quo homines
mus, sed ad id solum quod nobis cum be-
tis animalibus commune est.

7. Per corporis autem voluptates hic intelli-
go, non eas quidem leviores purioresque
quæ visu, auditu, vel olfactu hauriuntur, sed

cum *Aristotele*, crassiusculas illas quæ per-
cipiuntur gustu & illaque, quæque ad *Vene-*
rem referuntur, & ad illius fautores & co-
mites *Bacchum Cereremque*. Hisce cancel-
lis plerique omnes claudunt *Temperantia*
obiectum: Unde plane constat eam parti-
culam duntaxat esse illius *Primitivæ Virtu-*
tis quam *Continentiam* appellavimus, quem-
admodum *Fortitudinem Tolerantiam*.

Rationes *Temperantiæ & Fortitudinis* pe-
tendæ sunt è *Noematis* 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
12; uti & *Probitatis* è *Noematis* 14, 15,
16, 17, 18, 19, 20, 22, 23: prout cuius
qui periculum fecerit clare patebit.

C A P. VIII.

De Virtutibus Reductitiis.

1. **E**xplicata est natura trium principa-
lium *Virtutum Derivatarum*, ear-
umque rationes è *Noematis* breviter in-
dicatæ.

Ad has tres *Virtutes* reliquæ quæ super-
sunt omnes non incommode reduci pos-
sunt, unde *Virtutes Reductitiæ* eas haud
immerito appellare poteris. Rationes vero
singularum ex eisdem fere *Noematis* peten-
dæ sunt quibus *Virtutum* principalium ad
quas reducuntur.

2. Ad *Iustitiam* revocantur *Liberalitas*,
Magnificencia, *Veracitas*, *Gratitudo*, *Can-*
do, *Urbanitas*, *Fidelitas*, *Verecundia*,
Humanitas, quæ *φιλανθρωπία* dicitur,
F 2 *Hospi-*

Hospitalitas, quæ φιλοξενία, ipsa denique *Amicitia*, & id genus reliquæ quæ officia erga alios continent, ut *Affabilitas*, *Comitas*, proprieque dicta *Officiositas*, quæ *Humanitatis* etiam quidam modi sunt. Nam cum ad alios spectent harum Virtutum omnium effecta, & à Recta Ratione, quæ ad instar Legis cujusdam est, continentur, *Justitia* quasdam partes esse necesse est.

Ad *Fortitudinem* revocantur *Magnanimitas*, &, quæ huic affines sunt, *Generositas* & *Lenitas*, *Constantia* etiam & *Diligentia*; quibus addas, ex *Andronico*, qui ille appellat ἀψυχία, ἀμψα, ἀψυχίαν, ἀνδραγαθία, hoc est, *Vivacitatem*, *Animi presentiam*, *Strenuitatem*, & *Virtutem*.

Ad *Temperantiam* denique referuntur *Frugalitas*, *Humilitas*, *Modestia*; *Auoplia* sive *Austeritas*, cæteræque quas huic generi accenset idem *Andronicus*, ut Εὐταλμία, Ἀπρότης, Κοσμιότης, Ἀδράγεια, id est, *Victus facilitas* & *Tenuitas*, *Gestus inculpabilitas*, *Animusque contentus*.

Virtutum hæc sunt potissima *Reductivorum* nomina quæ occurrunt. Omnia enim corradere instituti nostri non erat, nec corrasa accuratius definire; cum earum natura satis possit intelligi ex *Virtutibus Principalibus* vel *Primitivis*, ad quas referuntur.

3. Cæterum non abs re erit singulas le-

vion

niori aliquo modo *ῥῆμα εἰς τὸ νόμον* describere, postquam monuimus summam quod ad omnes eas pertinet, præsertim quæ ad *Justitiam* referuntur, quod sunt partes illius *Justitiæ* quam *Rhodium* ille interpretis *ῥῆμα εἰς τὸ νόμον* vocat, definitque *ῥῆμα εἰς τὸ νόμον* *Justitiam voluntariam*. Unde cujusque probitas in hisce magis spectatur ubi impune peccare potest, quam in eis ubi si peccat pessime audit, aut in jus trahitur penasque luit.

5. *Magnificentia* etiam circa sumptus versatur, sed solos, eosque magnos, quod & nomen innuit. Atque ratio etiam hic habenda est tam personæ quam operis & finis. Neque enim quemvis hominem decet magnos sumptus facere, nec qui facit, nisi in magna opera & splendida, præclarosque in fines, faciat, proprie *magnificus* est. Igitur pleraque sunt *τὸ τοιοῦτον, καὶ οὐκ οὐκ* Ethic. 10. 4. *τὸ Σεῖον, in Publicum, inque Divinum Numen*, ut monet *Aristoteles*.

recepit, prompte & perlubenter quam primum poterit rependit etiam cum honore.

7. *Veracitas* est Virtus qua quis se talis esse λέγει καὶ ἐστὶν ὅτι λέγει, verbis factisque exhibet, qualis revera est, nihil simulacrum dissimulansve. Quorum tamen postrema tolerabilius est & venustius, si moderata fiat, soloque studio fugiendi τὸ ὑπερβαίνειν καὶ τὸ μέγα ἄλλοι δοκῆναι, hoc est, omnem speciem tumidi & ampullosi: Quod si sit immoderatus, *Arrogantiam* sapit. ἢ enim & *Elatio*, & nimium affectata *Diminutio* sui ipsius, ostentationis indicium; ut in *Laconico* vestitu, quemadmodum notat Philosophus.

Ethic.
Ni-
com.
lib. 4.
cap.
13.

Ceterum quamvis satis elegans sit illi *Aristotelis* bina singulis Virtutibus Vice opponendi studium & affectatio, utilis tamen mihi videtur si quis *Veritati* unicum illud Vitium opponeret quo quis alienam induit personam ut occultet suam, quod significantissimo vocabulo *Hypocrisis* dicitur. Quod quidem malum multas in humana vita frustrationes parit & molestias, quibus ipse *Hypocrita*, pariter atque ab quibus imponit, implicari solet.

8. *Candoris* est, tam dicta quam facta in hominum congressu quæ ferri possunt candide & benigne excipere: quæ secus honesta quadam & decenri libertate reprobare vel reprehendere. Huic igitur Virtuti opponitur *Morositas*, (quæ δυσκολία dicitur)

Cap. 8. *Enchiridion Ethicum.* 127

ut apud *Aristotelm*, & *Blasphemia*, quæ,
fluerum quæritur, dicitur *Patellatio*.

9. *Urbanitas* est, cum vel ipsi honeste
jocantur, vel alios honeste jocantes luben-
ter patiuntur. Qui vero nec jocantur ipsi nec
alios concinne jocantes lubenter audiunt,
sed offenduntur, appellamus ab *Aristotele*
ἀναισθητοὶ καὶ ἀναιδέες, rustici & asperi. Qui *Ethic.*
vero præter modum & decorum jocantur, Ni-
minim parentes, *Scurra*, com.
lib. 4.
cap. 14.

10. *Fidelitas* cernitur in reddendo De-
positum standoque promissis, ubi nos *Lex*
scripta vi cogere non potest.

11. *Verecundia* est constans & perpetua
decori observatio. Videtur igitur quasi flos
Justitia, vel quiddam ipsa *Justitia* perfe-
ctius & delicatius. *Justitia* enim est non
violare homines, *Verecundia*, ne offende-
re quidem. In quo maxime perspicitur vis
decori, inquit *Cicero*. Apud quem *Decorum* De
etiam optime definitur, id esse quod con. Offic.
sentaneum sit hominis excellentiæ in eo in lib. 1.
quo natura ejus à reliquis animantibus dif-
ferat. Quibus monemur nihil committere
natura nostra indignum, nec ad brutorum
mores nosmet unquam demittere.

Verum præter hoc generale Decorum,
sunt etiam specialia quædam cujusque or-
dini & conditioni propria, ut Principi,
Sacerdoti, Viro, Forminæ, Seni, Juve-
ni, Philosopho, Plebeio, & id genus re-
liquis. De quibus omnibus statuendum est,
quod cuique agendum est secundum illum

modum qui ipsis ex communi hominum sententia convenit, ne videatur eorum iudicium contempnere & expectationem frustrari. Negligere vero quid de se quisque sentiat, non solum arrogans est, sed etiam omnino dissoluti.

Est igitur *Iustitia* pars debitam adversus homines adhibere reverentiam, nec in ejusmodi motus gestusque vel sermones nos pati diffluere quibus adstantium aures vel oculi offendi possint.

12. *Humanitas* est Virtus qua erga omnes homines benevole & officiose afficimur ex præstantiæ humanæ naturæ sensu communisque nostri omnium cognationis.

Hospitalitas, sive *Σιλαγία*, est Virtus qua benevole & officiose afficimur erga peregrinos, non solum quod homines sunt, sed quod quibus commodis domi fruuntur, jam peregre profecti destitui possunt.

13. *Comitas* est Virtus qua quis homines ex communi humanitatis sensu blande in congressu benigneque alloquitur.

Affabilitas vero, qua alios ipsum convenientes & alloquentes facile & benigne excipit.

Officietas autem, qua quis promptus est ad minora quævis officiola superioribus aut saltem paribus, præsens præsentibus præstanda.

Hæ Virtutes omnes recte accensentur *Humanitati*: Cui non solum opponitur *Inhumanitas*: sed illa nimis erga quoslibet

bet humanitatis affectatæ ostentatio, qua quis singulos quibuscum versatur demereri studet, sibi que devincire tanquam homini ad omnia erga omnes humanitatis officia prestanda paratissimo, erga ipsos vero præter ceteros, cum tamen nihil solidi sincerive sublit enormi huic observantiæ & blandiloquentiæ. Quæ certe *Injustitiæ* pars est maxime conspicua, dum in hunc modum per fictos nostros & imitatos affectus sincerum alterius amorem suffuturamur, quo tamen nemo quisquam thesaurum possidet pretiosorem. Quod igitur crimen quovis furto vel rapina non minus turpe haberi debet.

14. Denique, *Amicitia* vera ex genere Virtutum est; quanquam vulgaris illa quæ cernitur ut plurimum nihil sit aliud quam paucorum conspiratio contra reliquos vicinos, dum alternis dolis falsisve judiciis vel testimoniis, quibus speciosa officiorum Amicitia nominata obtendunt, mutuis inserviunt commodis, magno sapissime cum aliorum incommodo. Quæ rursus putidissima pars *Injustitiæ* est, eoque magis, quanto conjunctior est injuria cum Hypocrisi, nec tam læsisse vicinum videri volunt, quam amico profuisse. Vera autem *Amicitia* nihil sanctius est, nihil divinius, quæ & ipsa Virtus est, (non minus quam *Humanitas* vel *Hospitalitas*.) solisque inter eos reperitur qui reliquis Virtutibus omnibus sunt præditi: eaque offi-

cia complectitur quæ non solum hominibus probis debentur, sed quæ illis præcipue quorū diuturna conservatio clareque percepta probitas, fructuumque illius perceptio frequentior atque usus, nobis merito reddidit cæteris mortalibus chariores.

Optimus autem *Amicitia* fructus est mutua ad Virtutem stimulatio. Qualem apud *Pythagoreos* cernebatur, quem admodum commemorat *Iamblichus*. *Notabantur enim crebro se invicem, ut in-
de vi-
ta Py-
thag.
cap.
33.* duellerent se ab illo qui in ipsis erat Deus. Quamobrem ad incorporationem quasi quādam & unionem cum Deo & communem cum Intellectu Divinaque Anima omnes spectabat eorum amicitia studium tam per opera quam per sermones. Quibus statim subijci. Hoc vero nemo potest aliud quicquam invenire melius aut dictum in colloquiis, aut in rationibus vix factum. Credo vero quod & omnia vera *Amicitia* officia in se continentur.

Ethic. Quibus tamen non multum absimile est illud *Aristotelis*, quo monet præcipuum *Nicom.* *Amicitia* fructum ac voluptatem in eo consistere quæ ad nos pertinent quatenus homines sumus, hoc est, rationis sermonisque participes. Hic enim *Convivium* apud homines videatur recte appellari, (sermonem scilicet rationisque communicatio,) & sicut in jumentis, in eodem loco pasci. Atque hæc breviter de eis Virtutibus quæ ad *Justitiam* reducuntur.

13. Magnanimitas earum prima est quæ ad Fortitudinem revocatur, vel, si malles, ad Tolerantiam. Magnanimitas vero laus intelligitur ex Magnanimi caractere qui paulo uberius apud Aristotelem describitur. Summa vero in hisce fere consistit: Ethic. Quis semper querit magna agere & magnam gratiam, eaque unde magnus acquiratur honor. Hunc est quod μεγαλοκρίνειν, magis sit quam μεγαλύνειν, magnis magis immiscens se periculis quam crebris, nec promptus ad agendum, sed magis ne cui illatus, piger quis & procrastinator. Neque enim magna temere suscipienda sunt, sed magna cum deliberatione & consilio. Nec multo rerum humanarum studio reueretur, cum nihil in his magnum sit magne æstimandum. Præ cæteris vero Honorem æstimat tanquam maximam humanam, quæ extra sunt, bonorum; ut ipsa quam Divina Numini tribuunt. Supponitur enim Magnanimus perfecta Virtute præditus, unde seipsum, si quem alium, honore dignum putat ob Virtutem, divinitum omnium donum.

Sed nec Honorem magni æstimat vulgare opinionem, sola Virtute contentus sua. Unde etiam insignis evadit Parricidæ, Veritatis & officii magis rationem habens quam fama; sed & παρρησιάζεται, amicis & inimicis pectore in aperto gerens, ut inquit Ennius. Quid enim ille latebras quarat

aut veritatem detrectet profiteri qui propriæ Virtutis conscientia fretus, tantum boni sensu ac voluptate abreptus, omnes res humanas contemnit, vitamque mavult perdere quam vel minimam Virtutis partem?

Hæc sunt fere *Magnanimi* indicia & notæ apud *Aristotelem*. *Magnanimitas* autem recte ad *Fertitudinem* vel *Tolerantiam* refertur, quoniam magna aggredi non possumus sine labore magno & molestia; quæ honores publicæque munera declinant, plerumque id faciunt ut molles & otiosi vivant.

16. *Lenitas* etiam recte ad *Fertitudinem* *Tolerantiamque* revocatur, quod *Tolerantia* pars sit ferre injurias, magnæque animi easdem contemnere. Ex utrisque vero alterutro nascitur *Lenitas*, qua injuriis læcessiti non facile irascimur, multoque facilius à vindicta abstinemus. Hujus Virtutis egregium Specimen est illud ad quod colligat præclarum illud *Marci Antonii* documentum, *Unum hic vide quam parvis assimandum, cum veritate & iustis benigne versari inter homines mendaces & injustos*. Nihil enim generoso animo bilem æque movere potest, atque injustorum & fraudulentorum hominum mendacia & imposturæ.

17. *Generositas* à *Magnanimitate* in hoc differt, quod videatur virtus communior, nec ad magna sola facinora magnosque bo-

Tur
sic l-
avrb.
Lib.6.
sect.
47.

notare restringi, sed in eo ferme consistere, quod quis libero suo arbitrio utatur quam optime potest, eoque solo sit contentus, de fortuna vulgique opinione securus tanquam ad se parum pertinentibus; quamquam interim omnes homines humaniter tractat, deque ipsorum sui arbitrii usu optime præsumat, donec constiterit contrarium.

18. *Constantia* est Virtus qua nobismet-
ipsis ubique tam dictis quam factis consta-
mus.

Diligentia est Virtus qua quæ Recta Ra-
tione suscepimus incunctanter & diligenter
prosequimur.

Εὐθυμία, sive *Vivacitas*, definitur ab Andr.
Andronico, Firma quadam vividaque ani- Rhod.
ma aptitudo ad perficienda sua opera. lib.

Αἴμα vero, sive *Animi præsentia*, innuere
videtur promptitudinem quandam animæ
ad aggrediendum quæ oportet, in eisquæ
persistendum. Unde parum videtur differre
a *Diligentia*. *Ἀσπράτης* autem, sive *Stre-
nuitas*, apud ipsum est *Habitus* sufficientes
nos præstans in laboribus *Virtutis*.

Ἀνδρεία denique, seu *Virilitas*, ab
ipso definitur *Virtus viri* quæ studiose se gerit
circa publica opera. Officia vero præcipua
illius esse statuit, imperterritos nos reddi
circa mortem, circaque pericula audaces,
malleque per *Virtutem* mori quam per de-
decus vivere. Quæ plane *Fortitudinis* partes
sunt.

19. Solæ supersunt Virtutes quæ ad *Temperantiam*, vel, si mallet, ad *Continentiam* referuntur: ut *Frugalitas*, quæ est Virtus qua quis, *Temperantia* suisque rebus consulens, parcus sumptus facit, ita tamen ut citra illiberalitatem sit hæc parsimonia. Ex qua definitione palam est *Frugalitatem* recte ad *Temperantiam* referti, quemadmodum *Liberalitas* ad *Iustitiam*: Hæc enim ad aliorum, illa ad nostram spectat utilitatem.

20. *Humilitas* est Virtus qua facile in nobis suppressimus vel extinguimus omnem inordinatam cupiditatem Honoris, Potentia, splendorisque Divitiarum, ut melioribus rebus animos nostros adjungamus. Quod est, juxta Marcum Imperatorem, *In data qualibet occasione justum, prudentem, Denique simpliciter sequentem, summum præbere.*

21. *Λόγισια*, sive *Austeritas*, definitur ab *Andronico Rhodio* *Habitus animæ non sustinens voluptatum sermonumve turpium commercium.* Huic affinis est *Modestia*, ut vulgo sonat: videtur enim esse Virtus animæ qua vel primas præparationes & præludia ad quamlibet turpitudinem mature rejicit & averfatur, ne levissimam quidem mali speciem ferens.

22. *Εὐτέλεια*, sive *Virtus facilitas*, videtur strictius quiddam esse & contractius ipsa *Frugalitate*; *Αὐτάρκεια* vero, vel *Tenacitas virtus*, ipsa *Εὐτέλεια*, quæ definitur
apud

apud Andronicum, *Habitus* quibuscumque An-
 tentus; *Eutela* vero, vel *Vitius* faci- dro-
 lias, *Habitus* nihil eximii affertans in sum- nic.
 pibus & apparatibus; *Reus* autem, id lib.
 est, *Gestus* inculpabilis; *Figura* motus- Ilud
 que corporis decora dispositio vel ordinatio; tradit.
 que igitur pars *Modestia* est; *Abruptio*
 denique, live *Animus* contentus, *Habitus*
 animi quibus oportet contenta, eaque qua
 vita conveniunt ex facili definiens. Quo
 proinde spectabit illud vulgare, *Naturam esse*
pauca contentam.

23. Atque hæc quam brevissime potui
 de *Virtutibus Reductis*. Neque enim his
 immorandum duxi, multo minus in *Vitiis*
 enumerandis, quorum natura satis intelli-
 gitur ex doctrina *Virtutum* quibus contra-
 riantur.

Quamquam autem de singulis *Vitiis* age-
 re non statuimus, quæ tanquam quædam
Virtutum extrema cogitantur, tamen ope-
 re pretium fore putavi de *Mediocritate* illa
 quam *Aristoteles* *μεσότης* appellat, & in
 qua *Virtutis* naturam consistere vulgo con-
 tendunt, paulo liberius disceptare. Quod
 subsequenti Capite aggrediemur.

C A P. IX.

De *Mediocritate* illa in qua *Virtus*
 consistit; deque vera hujus *Me-*
diocritatis mensura.

1. Quid *Virtus* in *Mediocritate* consistit,
 si recte intelligatur, veritate non
 ca-

caret. Quod vero quidam Virtutem introducunt ab utroque latere oppositis stipatam Vitiis, & quasi Rosam inter duas urtica (quod à nostratibus proverbialiter dicitur) collocatam, id sane perbelli cujusdam spectaculi speciem præ se fert, sed quæ in omnibus Virtutibus locum habere non potest.

2. Nam illi *Justitia* parti qua quis id solum quod sibi jure debetur assumit, *iniquitas* ex altero latere plane opponitur quod est vitium plus sibi arripiendi quam justum est. Quod si quis minus sibi assumit quam quod illi debetur jure, (quæ *modestia* dici potest,) id certe non videtur vitium esse, sed potius species quædam aut *Generositas*, aut *Modestia*. Ita in tribuenda mercede, si quis minorem reddit quam quæ ei pacto debetur, *Injustitia* quædam species est, quæ *inmodestia* dici potest, ut parem reddere, *Justitia*. Majorem autem reddere, (quam *inmodestia* appellare poteris) non altera *Injustitia* species est, sed potius *Liberalitatis*. Ita in rebus emendis vendendisque Superpondium illud & Mantilla quam quidam superinjicere solent ut gratiam ineant cum emptoribus, quamvis pondus mensuramque excedant quæ sancuntur lege, hujusmodi tamen *inmodestia* nihil in se habet *Injustitia*.

3. Præterea *Prudentia*, quæ certe moralis Virtus est, sola opponitur *Imprudencia*, quæ *Prudentia* est defectus. Ita Sincer-

'nati unica contrariatur *Insinceritas*, vel
 hac sumpta *Hypocrisis*, quæ à *Sinceritatis*
 perfectione excidit vel deficit. Porro *Pa-*
eniam, *Continentiam* & *Tolerantiam* so-
 la, ex uno latere, claudunt *Impatientia*,
Incontinentia, & *Mollities*: Item *Temperan-*
tiam *Intemperantia*. Quod enim quidam
 alteri lateri adjungunt tanquam oppositum
 vitium *animæ & rerum* *Insensibilitatem* quan-
 dam, id contra rationem fit; tum quod
 hujusmodi *animæ & rerum* vix cadit in huma-
 nam naturam, (quemadmodum ex mente
Aristotelis recte docet illius *Paraphrastes*, An-
 Et enim ferme extra humanam naturam hu- dro-
 jusmodi *Insensibilitas*;) tum etiam quod si nic.
 in eam caderet, non tam Animæ vitium Rhod.
 esset hæc *animæ & rerum* quam morbus Corpo- lib. 3.
 ra. cap.
 12.

Quod si vis & dominium Animæ cons-
 que augeri posset, ut, quoties veller, cu-
 jusvis doloris & voluptatis corporeæ sen-
 sum prorsus suppressere & extinguere va-
 leret; id certe nullum Animæ vitium esset,
 sed mira quædam virtus ac perfectio. Abuti
 autem hac Animæ perfectione, *Insinceritas*
 esset aut *Imprudencia*: imo, si quis
 magnopere contendat *intemperata* cujus-
 dam *Temperantia* speciem fore, non mul-
 tum abnuo

4. Viderur sane *Fortitudo* satis commo-
 de collocari inter *Andaciam* & *Timidita-*
tem; *Liberalitas* inter *Il liberalitatem* & *Pro-*
digalitatem; *Veritas* inter *Arrogantiam* &
Dis-

Cap. 9. Enchiridion Ethicum. 139

Virtutis essentia, utpote quæ naturæ nostræ summa est perfectio, quemadmodum passim inculcant Pythagorei.

6. Tutius igitur rectiusque loquitur, ubi ^{Ethic. Ni-com. lib. 2. cap. 9.} Virtutis esse *τὸ μέτρον* designat, quam *μέτρον*, Medium invenire & eligere, quam ubi inquit ipsam Virtutem Medium esse *ὡς μέτρον* Mediocritatem. Perinde enim est ac si quis diceret ipsum Mesolabium esse duo illa Media continue proportionalia quæ ipsius ope inveniuntur, aut Circinum esse Centrum mediumve Circuli, quia hoc instrumento Centrum invenitur, primove defigitur.

7. Postremo, quando dicunt Virtutem medium esse, intelligunt duorum huius medio homogeneorum. Ita enim rem docet Aristoteles à proportionem Arithmetica tam in magnitudinibus quam in numeris; quanquam illis invenisse videtur potius *τὸ μέτρον* *ἢ τὸ μέτρον* quam *τὸ μέτρον*, Medium rei quam medium *ἢ τὸ μέτρον*. Sed quod *ἢ τὸ μέτρον* hanc aliquantulum affectant, ex eo videre est, quod cum Virtutem medium quoddam esse volunt, ipsam de extremis participare inquant. Quod plane facit *Αὐτονομία*, lib. 3. cap. 7. ubi dicit Virtutem Mediocritatem esse duorum Vitiarum, ab hoc quidem deficientem, illud vero superantem. Ut in Fortitudine, quæ Confidentia est in certo quodam gradu. Quod si Confidentia ut tria Virtus esset, cum Virtus sit quiddam absolute bonum, Confidentia ut sex duplo me-

melior esset, ac proinde Vitium Virtus melius.

Virtus igitur non est ipsum medium, sed medii inventrix atque electrix. Nec ipsum medium in intensiōe vel extensiōe solummodo cernitur, sed & aliis circumstantiis determinatur. Nam quando oportet, & super quibus, & erga quos, & cuius gratia, & quomodo oportet, est medium illud atque optimum quod est in Virtute, inquit Aristoteles. Unde superfluum videtur planeque superstitiosum hanc metaphoram in singulis sectari.

Ethic.
Ni-
com.
l. 2. c.
6.

8. Satis est si Rectum sit quod quaerit & eligit Virtus. Quanquam & hoc Rectum, quod Grece *ὁρθόν* dicitur, iterum medium quiddam videtur; ut linea illa quae erigitur super aliam rectam καὶ ὁρθόν una pariter est & media omnium quae ab eodem puncto duci possunt, & inaequaliter ab ea declinant. Unde illud Pythagaeorum, Uniforme Bonum est, Malum vero multiforme: recteque Andronicus Rectum hoc, quod c. 25. & *εὐτόν* vocat, ἀπλοῦς καὶ ὁμοῦς & Nicom. *δῖς*, simplex quiddam & uniforme, indicat.

Magn.
Moral.
lib. 1.
c. 25.
& Ni-
com.
l. 2. c.
5.

9. Sed & hoc Rectum quod in singulis quaerit Virtus τὸ ἰσὺν aequale etiam dicitur; καὶ τὸ δῖον, καὶ τὸ ἀμείζον, & quod par est & congruum, quod est rursus ὁ ἰσὺς. Ταῦτ' ἀμείζονος ἰσὺς ἰσὺς, Nam quae congrua sunt, sunt aequalia, ut satis docent Geometrae. Haec autem omnia iterum

Andronic.
Rhod.
l. 5. c.
4.

Cap.
Medi
mes a
Medi
nec r
quale
De
cristi
dum
per i
est e
vera
stari
debe
tum
mou
Rat
id
re
Et
Mi
secu
dy
ig
ter
au
P
m
fi
n
fu
Ni-

*Mediocris*atem innuunt. Nam quod aut minus aut majus est altero, non congruit. Medium igitur esse oportet quod nec majus nec minus est, quod appellatur etiam *aquale*.

Dicatur igitur tandem Virtus in *Mediocritate* consistere, non quod ipsa sit medium quoddam, sed quod anima nostra per ipsam id quod medium sive congruum est eligat. Sola enim illa sententia videtur vera ac solida.

10. Maxima vero difficultas videtur, statuerere quid illud tandem sit cui congruere debet hoc ipsum quod ubique querit Virtus Rectum vel Congruum. Illud deum Rectum est, inquit *Aristoteles*, quod *Ethic.* Rationi rectae est congruum; vel, quod *Nicom.* idem est, Id utique vera Medium est quod *l. 6.* illa Ratio enunciat, sic enim ille loquitur *c. 1.* Et in ipsa Virtutis definitione, ubi eam in *Mediocritate* consistere dicit, *Mediocris*atem *Ethic.* seu *μεσότητά* indigitat *ὡς ἐστὶν ἀρετὴ ἀνθρώπου*, *Nicom.* definitam ratione. Cui statim hanc subdit *l. 2.* *ὅτι* quemadmodum vir prudens de- *c. 6.* terminaverit: ne quis porro querat qualis aut quae sit haec recta Ratio qua quicquid rectum est vel congruum definiatur.

Recta igitur Ratio est quae est secundum Prudentiam, quemadmodum supra etiam moxui ex *Aristotele*: Apud quem tamen ip- *Ethic.* si Prudentia definitur, *Habitus cum ratio-* *Nicom.* *ne verus exercens se circa ea quae homini bona* *l. 6.* *sunt vel mala.* Qui sane videtur Circulus *c. 5.* qui-

quidam nugatorius, definire hoc modo rectam Rationem per Prudentiam, & Prudentiam rursus per rectam Rationem.

11. Sed si recurramus ad eam quam nos supra tradidimus *Prudentia* definitionem, nulla potest esse aptior solutio. Nam ex illa definitione intelligitur, quod qui recte *Prudens* est purgato animo est & defæcatis, & quod Veritatis lumen per nullas Passionum tenebras aliave corporis impedimentis ipsi intercipitur. Unde nemo mirari debet quod illa *Ratio recta* dicatur quæ est secundum *Prudentiam*, cum aut prudens aut nullus ea imbuti possit quatenus vitam spectat atque mores. Cui inidem suffragatur videtur Philosophus in *Ethicis* ad Nicomachum lib. 3, cap. 4. *Vir probus*, inquit, recte iudicat singula, & in singulis ipsorum apparet. Nam secundum unumquemque habitum propria sunt bona & iucunda. Neque præstat fortasse vir probus veritatem videndam in singulis, tanquam ipse eorum expressens norma ac mensura. Plebeis vero Erroneum videtur propter voluptatem contingere, ut pote quæ, cum non sit, apparet tamen illi bonum.

Quo etiam collineare videntur aliquæ quædam quæ apud ipsum reperiuntur. Qualis est illa *encheiridionis* Notatio, quam ita appellari dicit quasi *encheiridionis* quæ sit, quod *sartam mentis* conservet prudentiam: quo innuere videtur Temperantes solos recte sapere in eis quæ ad vitæ probitatem

em spectant. Neque enim omnem spiritum
 carnalis & pervertit voluptas & dolor.
 ut quod triangulum angulos habet duobus
 illis aequales: sed eas salammodo quae ad
 eam spectant atque mores. Ita enim oc-
 cecit mentem voluptatis dolorisque sensus
 a principii videndi facultas ipsis eripitur
 qui huiusmodi passionibus tenentur, quem-
 modum paulo post adhuc planius conu-
 nit. Ex quo & in ista prima appo-
 sitione enim illud ipsum principium exhi-
 betur quod est de rebus iudicare valentem.

Quae quidem Aristotelis sententia
 cum huius excipienda est, ut quae multi-
 plex in se continet veritatem, earumque
 valde utilem. Ex hac enim plane efficitur
 primo, quod animus noster vitis passio-
 nibusque purgatus & vacuus ita compara-
 tus est, ut immediate suaeque sponte dis-
 cernere possit quid in rebus humanis pul-
 chrum honestumque est, & quid sœcus.

Deinde, quod sunt quidam sua natura
 honesti & pulchri. Mira enim illa esset
 animi purgati perspicacitas si ea cerneret
 quae non sunt. Quod tamen accideret, si
 nihil esset sua natura pulchrum vel ho-
 nestum.

Tertio denique, quod magis esset res
 meritis & dementiae, quam ad purgan-
 dum animis nullam operam navamus, tem-
 pus conterere in discepcionibus an sit
 quicquam sua natura honestum: Nihil au-
 tem sua natura honestum esse concludere,
 dum

Ethic.
 Ni-
 com.
 l. 6.
 c. 5.

dum interim foede turpiterque vivimus impudentiae prorsus intolerandae. Experi enim oportet prius quam sententiam ferre. Sed supra haec attingimus, ac promitti nihil necesse est ut eis hic diutius immoremur.

13. Unicum superest quo praesenti difficultati plene & perfecte satisfaciamus. Nam videmur prudentem nostrum Inspirationibus & Enthusiasmis totum commisisse, dum ex eo solo quod purgato sit animo eum sapere contendimus; quasi quid post hanc purgationem ipsi occurrat continuo rectum esset, ex eo solo, quod ipsi occurrit, ipsaque recta Ratio, vel secundum rectam Rationem, haberi deberet, nullaue alia esset mensura vel Principium cui congruere debet omne illud qui rectum dici meretur.

Necesse igitur est ut porro quaeramus qua tandem Norma sit ac Modus huius rectae Rationis, & quodnam illud congruum verum agendarum Principium, ut loquitur *Andronicus Rhodius*. Nam sola illa Ratio recta est quae huic Regulae, Modo, vel Principio congruit: Quod primum quoddam est simplicissimumque Bonum, ad id & praestantissimum, normaue & mensura reliquorum.

14. Coelum igitur Terramque vastarumque ac profundum Mare, nullum in omni Natura Bonum majus reperiri posse quam *Amorem* illum quem nos, ut

lum cum ulla libidinosa spurcitie commercium habere satis intelligatur, semper appellamus *Intellectualem*. Nihil illo sanctius aut divinius, nihil suavius aut jucundius, nihil quod majorem in modum animam nostram implet, irra fiat, exhilarat, nihil quod nos ad dispiciendum quid iniquaquaue re æquum & decorum sit oblectiores efficit, vel ad prosequendum quod honestum est promptiores. Cum igitur hoc perfectissimum simplicissimumque bonum sit, Norma merito habenda est & mensura reliquorum; nullamque Rationem rectam esse posse statuendum est quæ ex divinissimo hoc fonte ac principio non derivatur.

13. Est autem hic, quem indigitamus, *Intellectualis Amor* nihil aliud nisi intima quidam vita ac sensibilitas in *Boniformi Anima facultate* excitata, qua illud quod simpliciter optimum est sapit, eo gessit, eo triumphat, eoque solo oblectatur. Unde Deum super omnia amat, atque amplectitur tanquam summum perfectissimumque Bonum, tanquam summam perfectissimamque Rationem & Pulchritudinem, tanquam summum perfectissimumque Amorem per quem omnia facta sunt & subsistunt; totamque Creationem, prout unumquodque divinæ perfectionis particeps est, colit ac diligit, & pro ratione defectum vel infortuniorum in quæ incidere possunt, miseretur & sublevar, quan-

quantumque in se est in eum felicitatis st-
tum ad quem à Natura Deoque destina-
videntur restituere conatur. Denique, en-
nes intendit nervos ut bonis bene sit, ni-
lique quam efficacissima fieri potest cura à
disciplina boni evadant.

16. Est igitur hic simplicissimus divi-
simusque in *Boniformi anima facultate* in-
sus illa Norma vel Mensura qua ipsa Ratio
examinatur & probatur. Si quid enim illi
statuit contra hunc sensum, iniquum est
& inhonestum: si quid huic sensui con-
num & congruum, id demum licitum est
& decorum. Adeo ut nihil sit necesse una
aliquam *externam* Ideam Boni somniantes
aliove somniantes imitari & sequi, cui
intima hæc vita atque sensus sit pro illa
dea, quæ non externo aliquo animæ ob-
tutu suspicienda est, sed intus in *Boniformi*
facultate sentienda percipiendaque. Quæ
cum una sit atque simplex, ex hac tam-
oriuntur omnes virtutum recteque facti-
rum modi, in eamque certissima analysi
iterum resolvuntur. Quemadmodum om-
nes numeri oriuntur ab unitate, & à sola
unitate omnes mensurantur: ita, inquam,
Amore hoc *Intellectuali*, tanquam Prin-
cipio omnium simplicissimo maximeque pri-
mo, omnes *Iustitiæ*, *Fortitudinis*, ipsius-
que adeo *Temperantiæ*, modi speciei-
mensurantur. Nihil enim hunc Amorem
extinguit magis quam voluptatis sensus &
libido.

17. Postremo, ne quis nobis vitio vertat quasi lubrico cuiusdam ac fluctuanti Fundamento pulcherrimam Virtutum fabricam superstruere velimus, Passioni scilicet, qualem Amorem hunc esse quidam fingere possint: intelligant illi boni viri non magis Passionem esse hunc Amorem quam ipsa est Intellectio, qua tamen isti nihil habent antiquius aut divinius. Omnis enim Intellectio Passio quaedam est quatenus est perceptio, ut recte movet *Cartesius*. Quemadmodum autem perceptio hæc quæ in intellectione est non est à corpore, sed ab ipsa Anima seipsam in hunc actum excitante; ita nec hic Amor à corpore est, sed ab Anima ipsa, vel ab ipso eam in hanc divinissimam *εὐσυνέσις* rapiente & excitante Deo. Cujus perceptio quamvis passio quodammodo appellari possit, nihilo tamen magis illius excellentiæ derogat ac divinitati, quam ipsius intellectionis, quæ cum perceptio sit pari jure passio appellanda est.

18. Præterea, non tam passio fortassis dicendus est hic Amor quam perfecta quædam animi tranquillitas & serenitas, quam nulli motus contritantur nisi benigni beneficique; adeo ut ipse nihil aliud videri possit quam firma quædam & constans benignitas vel bonitas, qua nihil potest esse perfectius aut divinius, aut quod ad Deorum immortalium, id est, beatorum Spirituum, vitam statumque propius accedit. Absque

hac enim non Dii essent, sed mali statim evaderent Dæmones. Unde manifesto constat hunc Amorem omnium rerum esse perfectissimam divinissimamque, ipsaque intellectione præstantiorem, rectiusque hoc intelligenda esse verba illa *Aristotelis* excelsa ac magnifica quam de Intellectu speculativo; Neque vero oportet, juxta *Aristotelis* monitores, humana sapere, cum homines simus, neque mortalia, cum simus mortales; sed, quantum fieri potest, Deorum immortalium vitam affectare, & omnia facere quo vivamus secundum illud quod in nobis est præstantissimum. Quibus statim subdit *Andronicus Rhodius*, juxta mentem *Aristotelis*: Præstantissimum vero eorum quod in nobis sunt est Intellectus: Ego vero, contra, Amor intellectualis. Sed in hoc forsitan diutius, quam par erat, immoror sumus.

Ethic.
Ni-
com.
lib. 10.
cap. 7.

Lib.
10.
cap. 9.

De Virtute igitur deque ejus speciebus & quomodo ea dicatur in *Mediocritate* consistere, quæque hujus *Mediocritatis* norma sit & mensura, hæc dicta sunt. Ad *terna Bona* tandem progredimur.

C A P. X.

De Bonis Externis.

Bona Externa voco non ea sola quæ extra hominem sita sunt, sed ea omnino omnia quæ extra Virtutem, hoc est, sine quibus Virtutis perfectio consistere po-

test, quantumvis ornamēta quædam illius esse possint, aut necessaria Beatitudinis complementa. Unde ad tria genera recte revocantur, respectu *Anima*, *Corporis*, & *Suppositi*.

Singulorum species aliquot enumerabimus, quantumque vel quam parum unaquæque facit ad Beatitudinem breviter notabimus.

1. Ad *Animum* referuntur *Ingenii subtilitas* & *dexteritas*, *Memoria fidelitas* & *comprehensio*; item *Scientia*, *Ars*, & *Sapientia*. Ad *Corpus* vero, *Robur*, *Agilitas*, *Pulchritudo*, *Sanitas*. Ad *Suppositum*, *Divitia*, *Libertas*, *Nobilitas*, *Principatus*, *Amicitia* denique *hominum* atque *Favor*. De quibus omnibus summam dicendum est, quod bona sunt, magisque expetenda quam quæ ipsis sunt contraria; pleraque tamen eorum tam minuta esse bona, ut ipsorum absentia nihil quicquam ledatur Beatitudinis integritas & perfectio, non magis quam terræ Rotunditas montium protuberantia aut cavitates vallium, quæ, si conferantur cum terræ magnitudine, nullius habentur rationis. Sic istiusmodi bonorum præsentia nihil fere addit, nec detrahit quicquam ipsorum absentia, Beatitudinis perfectioni; quandoquidem cum Virtutis perfectione comparata nullam ad eam proportionem habere planeprehenduntur.

3. Quid enim magni addit homini *Sub-*

ταύ-
της
αὐτῶν.
lib. 7.
sect.
67.

tilitas ingenii, quando Prudentia adest, firmaque animi constantia, & humani generis amor, propensaque omnibus beneficiendi voluntas? Quo genere argumenti animose & solide se consolatur *Marcus Antoninus*, postquam ingenio paulo tardius se præditum animadverterat, lib. 7. ubi asserit *Beatam vitam in paucis consistere*, & quamvis quis non sit Dialecticus vel Physicus, quod tamen esse possit *liber, verendus, Boni publici amans, Obediens Deo*. Deesse autem homini quicquam censere a solidam Beatitudinem, ex eo quod egrediatur hæc *ingenii subtilitas & dexteritas* non adesse, perinde est ac si quis progressiva facultate quæquam haud satis instructum existimeret, propterea quod *Funambulus* nondum evaserit vel *Petaurista*.

4. Nec magis opus est viro probo tam bene omniaque fere retinenti *Memoria*. Nam τὰ καλὰ καὶ κατὰ νόμον, quæ vocat *Aristoteles*, pulchra illa ac divina in quibus *Beatitudo* consistit, pauca sunt, (ut modo monuit etiam *Antoninus*;) vel potius unum quiddam, quo, veluti oculo colores, omnia honestorum & turpium discrimina clare discernuntur; adeo ut nusquam verius sit illud *Platonis*, quod *Veritas* exiguo continetur spatio. Neque enim ex præceptorum multitudine *memoria* insculptorum, sed ex intima quadam vita simplicissimoque sensu agere solet vir probus perfectaque Virtute præditus. Nam uno illo omnes Officio-

colorum differentias, ut simplici lumine omnes Obsectorum varietates, facile distinguit. Ex illo enim uno omnis Officiorum varietas oritur, ut colores Iridis ex lumine solis.

Et quod ad exteriora attinet, & quæ in divinissimum hunc sensum resolvi non possunt, satis est si quis hic illa senili solummodo possit memoria, qua quæ ipsi cordi sunt recte meminisse valeat, reliquis absque ullo magno damno memoria illius elatibus.

5. Nec certe *Scientia* multum requiritur ad *Beatitudinem*, neque *Ars*, nec *Sapientia*. Quamvis enim *Scientia* sit *ἡ ἀνταρξία* An-
dro-
nic.
Rhod. *ἀνταρξία* *ἡ ἐπιστήμη*, eorum quæ necessaria sunt, quæque eodem modo semper se habent, desinente *Aristotele*, *Beatitudo* l. 6.
c. 8. tamen nostra in istis immutabilibus non consistit, sed in ipsa animi constantia, certoque & immutabili proposito prosequendi in singulis nostris actionibus illud quod simpliciter & absolute optimum est. Ac prout recte intra secundum Septimum à *Celeste* coercetur, nec ad *Domicilium Salutis* admittuntur in miranda illa Tabula, vel *Dialectici*, vel *Arithmetici*, vel *Geometre*, vel *Physiologi*, nec *Astrologi* denique, nec *Poëtae*, nec *Oratores*, nec *Musici*, sed, tanquam infames inutilesque *Fidicines*, omnes simul excluduntur foras.

6. Simplicius quiddam est & communius Bonum *Beatitudo* illa quæ humanæ de-

beretur Naturæ, quam ut solis Philosophi
vel solis Opificibus competat. Unde in
Ethic. finit ἡ ἐν μὲν λόγῳ ποιητικὴ, *Habitu*
Eu- cum ratione fabricativum, (ac proinde
dem. Opifices spectat,) partes Beatitudinis la-
1. 5. bendæ sunt.
c. 4.

7. Multo vero minus *Sapientia*, cui
Objecta sunt *singularia quadam & stupida*
difficiliæque, ac *Dæmonia*, qualia mor-
tali olim dicuntur *Anaxagoras & Thales*,
quæ *Aristoteles* aperte expositeque vocat
ἀχρηστα, id est, *inutilia*, quasi nihil a
humanam felicitatem facientia. Quo as-
tem sensu *dæmonia* appellat, intelligere et
ex illis quæ paulo supra ab ipso dicta sunt,
Ethic. ubi definit *Sapientiam Scientiam & intelli-*
Ni- gentiam eorum quæ natura maxime ex-
com. lunt. Quæ Conclusio continuo infertur a
lib. 6. proxime antecedentibus: Sunt enim alia
cap. 7. multo hominibus natura diviniora, ut illis-
tissima illa maximeque conspicua ex quibus
Mundus constituitur. Eadem igitur sunt illa
dæmonia quæ excellentissima hæc & divini-
ora homine, quæque dicuntur Objecta Sa-
pientiæ. Quorum tamen scientia tantum
abest ut sit necessaria ad Beatitudinem, ut
ne utilis quidem habeatur ab *Aristotele*.

8. Quanquam vero perfecta Beatitudo
quæ in sola voluptate illa consistit quæ ex
sensu Virtutis recteque factorum conscien-
tia percipitur, *Scientia, Arte & Sapientia*
carere potest, *Intelligentia* tamen illa quam
Ar-

Cap. 10. *Enchiridion Ethicum.* 153

Andronicus definit *ἡρώδης* & *δύχων*, *Principiorum notitiam*, ipsi potest nullo modo deesse. Impossibile enim est ut animus purgatus veraque imbutus prudentia adeo hebes sit ac stupidus ut de primis Scientiarum Principiis uspiam dubitet.

9. Quod ad Corporis bona attinet: *Robur* sane & *Agilitas* Taurorum & *Sciutorum* felicitas est potius quam *Hominum*. Adde quod robustior corporis habitus inerior est ad *Virtutem*, rerumque optimarum sensum saepenumero extinguit suffocatque. Nec magis expectandum est ut omnes qui beati sunt robusti sint atque agiles, quam ut *Cursores* statim fiant atque *Pugiles*.

10. Equidem concinna res est *Pulchritudo* magnamque vim habet ad movendos hominum animos, & ad conciliandam benevolentiam, additque vel ipsi *Virtuti* venustatem quandam atque gratiam, juxta illud *Poëtae*,

Gratior est pulchro veniens à corpore virtus.

Parum tamen habet momenti ad solidam *Beatitudinem*, videturque potius alienum bonum quam nostrum, & quo, sine speculi ope, nunquam frui possumus; cum interna animi nostri *Pulchritudine* perpetuo nos oblectare valeamus absque omni externo adminiculo.

11. Maximum bonorum est corporis *Sanitas*, quæ certe necessaria videtur ad per-

fectam Beatitudinem, aut saltem illius pars tanta quæ ab omni immani cruciatu nos incolumes servare possit; spiritusque ab omni inordinato motu & stupore liberare. Quicquid enim operationem animi vel extinguit, vel necessario avocat ad deteriora, ibique diutius detinet, ut Beatitudinem nostram itidem tollat multumve diminuat necesse est.

12. Inter *bona Suppositi Libertas*ne præstet an *Divitia* dubium merito videri potest. Ego tamen semper existimavi *Divitias* proponendas *Libertati*, præsertim cum *Divitiarum* affluentiam quandam innuant, qua vir probus citra omnem molestiam carere potest. Unde necesse est ut ipsi major sit Libertatis jactura quam *Divitiarum*, modo necessaria suppetant unde vivat; quodque clementius laturus sit si ableganda vel amittenda sint quæ ad beatam vitam sunt superflua, quam si ad illius nutum esset vivendum cui tamen parere semper non posset sine aliquo Virtutis detrimento, cum in hac summa fere humanæ felicitatis consistat.

Nec *Inopia* igitur nec ipsa *Servitus* admodum metuendæ sunt, modo coercetur intra eos limites ut mentem non impediant in Virtutis operationibus, nec intercipiant aut extinguant perceptionem illius voluptatis quam diviniore illi sensus animæ & cogitationes ipsi afferunt, quibus se Deo totam submittit, tacito interim ac interno perfusa gaudio ex conscientia tam amabilis

ad decori affectus erga Divinam Providen-
tiam.

11. Quod *Nobilitas* non sit necessaria ad
Beatitudinem, ex ipsa Nobilitatis natura
liquet, cum sit umbra tantum Virtutis ma-
jorem in posteros projecta: Quæ certe si
qual sit: quanto major, imo vero quam
immensa, res est ipsa Virtus, cujus vel
umbra tantam spargit gloriam in tot per-
manentibus secula, totque hominum suc-
cessionibus & propagines radiis suis deauran-
tem? Ubi igitur ipsa Virtus adest, cujus
vel levissimæ quævis exuvie tantum valent,
quantam *εὐτυχίαν*, quam ex se solidam
felicitatem præstabit illa præsens possessori,
non magis indigens nobilitate quam Sol
lunari lumine quod ab ipso Luna mutuatur?

Parum igitur ad Beatitudinem facit nuda
Nobilitas, quam Græci *δύναμις* vocant.
Quod si Virtus etiam majorum in posteros
re ipsa derivetur, quæ *παραίεσις* est, parem
habet, vel potius majorem vim ad huma-
nam felicitatem quam Virtus nobilitate de-
ficientia.

14. Quod si *Nobilitas* non est ad beatam
vitam necessaria, multo minus sunt *Impe-
ria & Principatus*. Nemo enim dixerit solos
Principes & Magistratus beatos esse, cum
tam pauci sint numero præ reliquis mortali-
bus, cumque tam multis rodantur curis,
tamque infinitis subinde periculis circum-
vallentur.

15. Denique, quod ad *Amicitiam* atti-
net,

net, multum sane dulcedinis & securitatis humanæ vitæ afferunt. *Amicitia* hominum atque favor. Quibus quidem Virtus destitui non potest, præsertim si perfecta eam comiterur Simplicitas, morumque quædam suavitas & benignitas. Præterea, omnes probi amici sunt sibi invicem, & Virtutis nota, tanquam quodam *συνεργισμός*, suam affinitatem continuo agnoscunt & necessitudinem; ac proinde quasi quodam Consanguinitatis jure devincti facile sibi mutuo opitulantur.

Quod si cum solis improbis rem habere contingat, Virtutis Patronæ sunt ipsæ Leges. Nam eodem collineant Jura Politicæ quo ipsa Philosophia Moralis, ut recte monet *Aristoteles*. Idemque bonum queritur & à singulari homine & à Civitate; quemadmodum scite subinfert illius Interpres *Andronicus Rhodius*. Exiguum igitur deest viro probò vel ad solidissimam felicitatem, si quæ jure saltem naturali illi debentur, ne persolvantur. Nec celebratissimum illi exemplum in *Damone* & *Pythia* tam ad *Amicitiam* referendum videtur quam ad *Justitiam* atque *Æquitatem*.

Virtus igitur, præsertim inter probos vel in Republica bene instituta, non majori videtur hominum favore indigere quam ipsa potest propriis viribus sibi conciliare.

6. Cæterum, ut nihil dissimulem, iniquitas ipsis aliquando intexitur Legibus, eis præsertim quæ ad Religiones spectant;

Cap. 10. *Enchiridion Ethicum.* 157

& ipsius Veritatis ac Virtutis causa non raro in odia hominum atque offensiones incidimus; quandoquidem vitiosi animi non minus Virtutis ac Veritatis læduntur aspectu, quam lippientes oculi admotæ lucis: Quemadmodum cum magno suo malo expertus est olim *Socrates*, & innumeri alii, tum Christiani tum Iudæi.

Quo casu cum paucissimis versari eisque probatæ integritatis consultissimum est. Quod si huiusmodi fidi sodales non suppetant, in solitudinem se subducere proximum est, qua tamen nemo gaudere potest, juxta *Aristotelem*, qui non sit *ἄθεός* & *ἄδαιμὼν*, *aut Fera aut Deus*. Vir autem probus vel in hoc statu non desinit esse letus beatusque, ut qui, tametsi Deus non sit, divinum tamen quiddam secum circumgestat, cujus sensu dum fruatur, nihil illi deest vel ad summam Felicitatem.

17. Quod si hic non subsistant malevoli, sed eousque ingruat tempestas ut etiam hac quiete ac solitudine per invidiam exturbetur, certe hoc loco non tam amicitia opus est, quæ est inter pares, quam magnis ac potentibus fautoribus & patronis, qui invidiæ ictus deflectere possint, & venenatos illius aculeos obtundere. Quibus si destituatur, Deo fretus bonaque conscientia ad arma se tandem conferat; *Patientiam* intelligo, *Fortitudinem* & *Magnanimitatem*; chi-recolatque subinde apud seipsum illud *Epidicti*, *Nunc est certamen, jamque adsunt*

Olympia; citiusque fortunis omnibus vi-
que ipsa spoliari se sinat quam victoria pri-
vari.

18. Ceterum si quis hic porro interro-
get quo tandem statu habendus sit vir pro-
bus, quantumque sua felicitate excidisse
videatur, omni amicorum ope Potentum-
que patrocinio ad hunc modum destitutus;
meminisse eum oportet hanc quaestionem
non tam opportune fieri de amicorum ino-
pia, quam generatim de conflictu cum in-
fortunatis prorsus *Priamicis*, summisque
quæ in hominem cadere solent calamitati-
bus. Qua de re nemo rectius definire quic-
quam potest quam ipse *Aristoteles*, inter-
pretante *Rhodia*. *Infortunia vero primam*
quidem Beatum & labefactant, multisque
impediunt operationibus; transfulget tamen
per hac omnia Virtutis splendor; quanta-
quidem a quo quis animo magnas fert cala-
mitates non propter indolentiam & stupida-
tem, sed quod generosus sit atque magnani-
mus. Nam si Beatitudo suam habeat essen-
tiam in Virtutis operationibus, ipsa quoque
omni viri beati sint Domina, nullus beatus potest
fieri miser, nunquam enim committere odio-
sa & turpia. Et aliquanto post; Non sem-
per res prosperas quærit Beatus juxtaque
suam voluntatem fluentes, sed ex præfata
fortuna id faciet quod optimum est. Et pro-
pter hoc nunquam miser esse potest, sed quod
Fortunam spoliat tantum non beatus, etiam si
in Priamicas incidere miserias. Ipse vero

Ari-

An-
dro-
nic.
Rhod.
lib. 1.
cap.
17.

Cap. 10. *Enchiridion Ethicum.* 159

Aristoteles paulo suppressius & humiliter;
Hand tamen beatus dici poterit, si in Pri- Ethic.
micas calamitates inciderit: quamvis eum Ni-
nec in isto statu concedat esse miserum. com.
lib. 1.

19. Quanquam vero moderatior hæc *A-* cap.
ristotelis sententia locum habere potest in 10.
 eis calamitatibus quæ forte fortuna nobis
 obvenire videntur; in eis tamen quæ ab ho-
 minibus improbis ob amorem Virtutis no-
 bis infliguntur, alia prorsus est ratio. Nam
 si quis in maximis sibi inflictis miseriis
 Deum Virtutemque non deserat, nec ab
 ipsis deseratur; tantum abest ut ipse con-
 flictus Beatitudinem minuat, ut eam è
 contra augere potius existimari possit, & ad
 altiore gradum evehere, dum Virtutis
 operationes, in quibus ipsa Beatitudinis es-
 sentia consistit, majorem in modum ac-
 cendit atque elevat. Necesse est enim per-
 quam decoros ac generosos animi motus
 planeque divinos tam invictam Toleran-
 tiam comitari. Nec tam ex inani quadam
 jactantia fastuæ, quam ex vera solidaque
 animi fortitudine, firmæque rerum expe-
 rientia ac prælagio certo, censendus est olim
Socrates magnanimam illam emisisse vo-
 cem; Si ita Diis immortalibus visum est, Epic.
 ita utique fiat. Me vero Anytus & Melitus chi- En-
 occidere quidem possunt; ledere vera non rid.
 possunt. Atque hæc breviter de Bonis ex- cap.
 turpis. 79.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

De Libero Arbitrio.

1.

Actenus de *Beatitudinis*
Cognitione, Virtutisque,
quæ *Beatitudinis* par
præcipua est, vel potius
Summa: Sequitur *Acqui-*
sitio. Qua in parte mul-

to compendiosius agemus, tum quod quæ
hactenus tradita sunt non parum faciant ad
Virtutem acquirendam, tum etiam ne O-
pusculum hoc nostrum ultra justam *Enchi-*
ridii molem excrescat. Itaque *Meditatio-*
num quarundam *Capita Virtutis acquisitionis*
inservientia recenserebimus potius quam tra-
ctabimus.

2. Cæterum priusquam illuc devenia-
mus, necesse erit de *Libero Arbitrio* pauca
præfari, absque quo frustra videri potest
omnis ad *Virtutem* adhortatio.

Ethic.

Ni-

com.

lib.

10.

cap.

10.

Eu-

dem.

lib. 7.

cap.

14.

Cui quidem argumento affinis est cele-
bris illa quæstio quæ aliquoties ab *Aristotele*
proponitur, fufusque apud *Platonem* tra-
ctatur in *Menone*, scilicet, *An Virtus ho-*
minibus obveniat consuetudine, an natura,
an divina quodam fato, vel quod idem so-
nat, *bona divinaque quodam fortuna*. Sum-
enim qui ab altera quæstionis parte valde
ab-

abhorrent, ut qui autumant multum derogaturum humanæ naturæ perfectioni, si quis Natura vel divino quodam Fato bonus esset, propterea quod hoc pacto necessario esset bonus, Liberoque arbitrio privati videretur. Uberiorem enim laudis segetem libere factis deberi existimant, quam quæ à nobis necessario perficiuntur. Quod perinde mihi videtur, ac si quis Deum minus adorandum censeret quod non potest esse malus. Suppono enim eum qui divino quodam Fato vel Natura bonus est, tam vivo & efficaci sensu Honesti imbutum esse, utraque impossibile sit ipsum contra hunc sensum quicquam committere, ac hominem sanæ mentis, nec ullis oppressum calamitatibus, seipsum pugione transfigere.

3. Siqui igitur essent huiusmodi homines, omnium essent perfectissimi verique Heroes, & tanquam ex stirpe Deorum prognati; quales ille *Homeri* versiculus indigat,

nec eum esse putares

Martali genitore satium, at genus esse De-

Quem quidem versum adhibet & *Aristoteles* in describendo eam quam ille appellat *Heroticam Virtutem*: Quæ cœlitus immitti hominibus potius videtur quam humana industria acquiri; quæque *Vis* si tota simul animo insita esset vel infusa, *Virtus* tamen esset nihilominus propriè dicta, juxta nostram *Virtutis* definitionem, qui *vim* defi-

nivi-

Ethic.
Ni-
com.
lib. 7.
cap. 1.

nivimus, non *habitus*, ut qui *vis* est quæ exercitatione & consuetudine comparatur; quæ circumstantia ad veram Virtutis naturam nihil prorsus attinet. Modo enim in hiis hæc *vis* animabus nostris, nihil refert utrum crebris actionibus comparata sit, an divinitus nobis inspirata.

4. Cum vero hæc conditio ad paucissimos pertineat, si ad ullos, non multum præstanti difficultati insudandum est; nec tam querendum quam utilis foret quævis ad Virtutem Parænesis huiusmodi hominibus, qui eo vel natura vel divino quodam fato necessario ferri videntur, quam definiendum quam cæteris mortalibus sit necessaria; qui cum *libero suo arbitrio* utramque partem uti possint, optimis quibusque argumentis excitandi sunt & urgendi, ut eo se inclinent quo officii sensus eos vocat rectaque rerum agendarum ratio.

5. Sed & ante omnia ipsis inculcandum est, quam præstanti pæneque divino gaudent Privilegio, quod, cum cætera animalia sensus habeant ad solos corporis usus ac voluptates defixos, illi tamen *libero suo freto arbitrio* possint, si velint, omnia malarum cupiditarum vincula paulatim diffringere, & (cum bono Deo) in eam tandem se expedire libertatem quæ homines docet ad imaginem Dei creatos, divinæque Rationis participes.

6. Quæ quidem persuasio cum verissima sit, maximamque vim habeat ad pertrahen-

hondos homines ad Virtutis studium, & ad ipsorum animos corroborandos contra omnes Vitiolorum impetus & insultus; mala profecto eis debetur gratia qui tam sedulo curant operam ut opinionem contrariam mentibus hominum ingenerent. Quod quidem strenue & studiose facit nostras *Hobbins* in Libello suo de *Libertate & Necessitate*: Cujus tamen præcipua Argumenta solide mihi videor confutasse in Libro de *Anima Immortalitate*, quo Lectorem remitto.

7. Interea loci maximopere notandum esse censeo, quod inter cæteras causas quibus contendit Voluntatem humanam necessario vel ad fœdissima quævis flagitia determinari, etiam hanc suam de *Necessitate* opinionem connumerandam esse agnoscit. Quæ quidem falsissima sententia si tantam vim habet ad Vitium & turpitudinem, necessesse est ut æqualem saltem habeat vera illa de *Liberæ arbitrii* opinio ad Virtutem vitæque probitatem. Adeo ut omnibus modis fovenda sit tam utilis ad bonos mores efficaxque persuasio.

8. Cujus Opinionis veritas ut clarius innotescat, primo quid sit *Liberum Arbitrium* videbimus; deinde, quod hujusmodi Principium hominibus insit, breviter demonstrabimus. Videtur autem *Liberum arbitrium* idem fere innuere quod Græcorum *ἐνέργεια* quod idem est quod in seipso habere potestatem agendi & non agendi. Quod

An-
dro-
nic.
lib. 3.
c. 1.

autem in seipso sit principium agendi, con-
venit cum illo quod *ἐν αὐτῷ* sive *Spontaneum* dicitur, quodque definitur apud An-
dronicum, *ὅτι ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῆς*,
Cujus principium totum est in Agente. Sed
quod mox in eodem Capite subjungit, *Qua-
vero quis facit à seipso motus, eorum agendi
& non agendi est dominus*, non est usque
adeo verum.

Potest enim quis à se solo moveri, hoc
est, ab insito Virtutis principio, cum ta-
men aliter agere non possit, nec alio, pro-
pter validum & efficacem Honesti sensum,
voluntatem suam deflectere. Exempli cau-
sa: Potest quidem vir probus per ingenii
corporisque vires hominem innocentem,
& fortean de se bene meritum, ex insidiis
adoriri & occidere: at per vividum illum
Honesti sensum quo animus illius tinctus
est & incoctus, nullo modo potest tam hor-
rendum facinus perpetrare. Quod igitur
hic, quantumvis multis præmiis & polli-
citationibus invitatus, sistit *τὸ πρὸς τὴν ἀρετὴν*,
(id est, membrorum per nervos attra-
ctionem,) ut loquitur *Marcus Antoninus*,
nec se ad tam torpe facinus accingit, à se
solo est; nec tamen hujus abstinæ in
dominus est, ut possit non abstinere.

Concedo sane, si vellet, posse quidem
tam fœdum & immane facinus committe-
re; quod vero non possit *velle*, id est quod
vehementer contendo.

9. Strictius igitur quiddam est. *Liberum*

III Cap. 1. *Enchiridion Ethicum.* 165

Arbitrium quam *Voluntarium* vel *Spontan-*
eam, dum in se etiam complectitur hanc
 differentiam, nempe *potestatem agendi &*
non agendi. *Spontanum* vero simpliciter
 definitur, *Cujus principium in ipso est co-*
gnoscere singula circa quæ est actio. Unde
 tam illud quod per ignorantiam, cujus ipsi
 causa non sumus, quam quod per *violen-*
tiam coacti facimus, recte *ἀναγκασίον* sive *In-*
vitum dicitur.

Andr.
 Rhod.
 lib. 3.
 cap. 2.

10. *Spontanum* vero quod ita liberum
 est ut possimus aliter velle atque agere, il-
 lud proprie est *Liberi arbitrii*, quod liberam
 in nobis præelectionem supponit; quam
Andronicus, ex mente *Aristotelis*, definit
Appetitionem deliberativam eorum quæ in
potestate sunt nostra. Ea enim sunt (inquit
 ille) *quæ in deliberationem cadunt, quorum*
quispiam faciendi & non faciendi est domi-
nus. Atque hæc ipsa illa sunt quæ vocat
 τὰ ἐν ἡμῖν, *quæ in nostra sunt potestate.*

Lib. 3.
 cap. 4.

Quæ potestas quando illa quæ turpia sunt
 spectat, *Perfectio* quædam est; quando
 vero quæ pulchra & honesta sunt, pessima
 quædam *Imperfectio.* Est enim ab ipsa *Im-*
probitate gradus proximus, posse deflectere
Voluntatem ad actionem quamlibet tur-
 pem. Abstineretamen nos potuisse à rebus
 turpibus etiam tum cum de facto non absti-
 nuimus, potestas est quædam *perfectiva*,
 magnique profecto momenti eam in nobis-
 metipsis agnoscere. Quam igitur humano
 generi insitam esse brevissimis hisce indiciis
 facile detegemus.

11. Ne-

11. Neque enim opus est alia hic affectum quam quæ supra notavimus in Capitibus de *Passionum Interpretatione*. Nam quod subinde nos mordet Conscientia nostra postquam commisimus aliquid quod ante debitam deliberationem nec sine aliqua animi fluctuatione statueramus, vel ex hoc solo clare liquet aliquando nos ita agere, ut aliter tamen & voluisse & egisse potuissemus. Quod est hoc ipsum quod dicimus *Liberum arbitrium*.

12. Cui consimilis prorsus est ratio de *Pœnitentia*. Nam quæ affectu aliquo abrupti, scientes prudentesque, contra rationem Honesti commisimus, eorum postea dicimur pœnitere, non dolere tanquam *Infortunia*; qualia tamen essent huiusmodi malefacta, si nunquam in nostra potestate fuisset ea effugere, sed divino quodam Fati necessariave Causarum serie ad ea destinati semper fuisset, vel irresistibiliter determinati. *Infortunium* vero neminem pœnitet, sed *Peccatorum*, quod sua ipsius culpa, cum aliter agere potuisset, commissa sint. Peccatorum autem pœnitere quæ vitare nunquam in nostra fuit potestate, perinde est ac si quis ubertim defleret improbitatem suam ac malitiam, solennemque ageret pœnitentiam, quod non creatus sit Angelus, aut natus Princeps; quemadmodum & supra insinuavimus.

13. Postremo, quid est quod alios homines ob sua facta reprehendimus, alii
igno

ignoscimus, aliorum denique misceremur, si humanum genus Libeto destituatur arbitrio; nec in nostra potestate situm sit quæ turpia sunt fugere, amplecti vero quæ honesta sunt & pulchra? Nam ex æquo deberent omnibus venia vel commiseratio, si quicquid dicuntur peccare homines, necessario id facerent, nec aliter agere potuissent. Et quo cuiusque facinus immensus esset & detestabilius, eo majori commiseratione veniaque morali dignus videretur. Quæ cum intimis animi nostri sensibus communibusque notionibus repugnent, necesse est agnoscere, quasdam saltem adiciones hominum *liberas* esse, id est, ex istiusmodi principio profectas quales nos supra ex *Aristotele* descripsimus, appellati-musque *Liberaum arbitrium*. Quæ de re neminem spero dubitaturum, postquam duas præcipuas Objectionibus satisfacimus, quæ maximo cum strepitu contorqueri solent à fautoribus adversæ sententiæ.

C A P. II.

Objectiones duæ præcipuæ contra Liberaum Arbitrium proponuntur, & diluuntur.

1. **P**rima Obiectio petitur à Præscientiâ Divinâ, quam omnem Contingentiam, ac proinde Voluntatis humanæ Libertatem, tollere contendunt. Altera à natura Boni etiam apparentis; quod quoties
vd

vel quamdiu quid bonum vel optimum alicui videtur in datis circumstantiis, necessario voluntatem ejus determinet ad illud amplectendum, quia nulla subest ratio vel causa quæ eam avocet, vel actum ejus suspendat. Cum enim ita comparata sit Voluntas humana, ut pro rerum momentis alio atque alio deflecti possit; impossibile videtur ut eo non inclinet quo eam momentum aliquod impellit, cum in altera lance nihil sit quod contra ponderet. Quod si sit, majus tamen quod apparet bonum semper præponderabit. Nec ulla ratio reddi potest cur quis minori bono moveretur magis quam nullo: Nam si minus majori in rationis lance præponderat, nihil est quo præponderat, nihiloque ratio nostra & electio movetur; quo tamen nihil potest esse absurdius.

Voluntas igitur semper propendet ad majus bonum apparens, ac proinde necessario ad unum determinatur. Unde plane efficitur, nullum inesse nobis Liberum arbitrium, neque nos aliter unquam agere potuisse quam egimus.

2. Cæterum quod ad primam Objectionem attinet, non est difficilis responsio. Non possumus enim non concipere Divinam Præscientiam Scientiam quandam esse usquequaque perfectam, nec errare posse circa Objectum de quo pronunciat, sed semper pronunciare uti res est, de re contingenti quod sit contingens, de necessaria quod

quod necessaria sit. Unde ea quæ contingencia sunt, & à libero profecta Principio, ita esse etiam divino suffragio comprobantur. Neque enim coërcere debemus Divinam *Omniscientiam* intra angustiores limites quam *Omnipotentia* illius clauditur, quam posse quicquid contradictionem non implicat, omnes uno ore confitentur.

Ut breviter igitur hanc difficultatem expediamus; Effectorum contingentium vel à libero principio profectorum Præscientia aut contradictionem implicat, aut non. Si contradictionem implicat, hujusmodi effecta non sunt Divinæ Omniscientiæ Objecta, nec proinde ab ipsa determinantur, recte determinari censentur. Si non implicat contradictionem, ipso facto agnoscimus Præscientiam Divinam & Liberum arbitrium minime esse *in contradietione*, sed utraque simul commode consistere posse. Utroque igitur modo, efficitur nullum argumentum solidum à Præscientia Divina deduci posse contra humanæ Voluntatis Libertatem.

3. Alterius difficultatis sensus totus fere resolvitur in proverbialem illum versiculum,

Nemo est lubens malus, aut beatus invictus;

vel in dictum illud *Socraticum*, *Omnis improbus ignorat.* Quasi nihil deesset Voluntati humanæ ad Bonum amplectendum præter ipsius cognitionem, itaque illa compa-

H

rata

Ethic.
lib. 3.
cap. 5.

rata esset, ut Bonum cognitum nullo pacto repudiare posset. Quod quidem si verum esset, non tam esset opus hortationibus ad amorem Virtutis quam ad Sapientie studium; nec humani Arbitrii libertas tanquam querenda vel statuenda in prælectione quam in deliberationibus & consiliis, quæ ita semper regi debent, ut nihil concludatur quod præstantissimo omnium Finis pugnet.

4. Quamobrem, cum tam confusum modo nostro obversetur Idea summi Finis, qui *Beatitudo* dicitur, mature & ante omnia unumquemque inquirere oportet in quibus potissimum hæc Beatitudo consistit, omnesque animi nervos eo intendere. Quod an sit in omnium potestate possumus, ardua & difficilis est questio.

Videntur enim plerique mortales indissimiles hominum ex morbo aliquo incumbentium, qui se nesciunt curare, quæque debent ab iis qui sani sunt visitari, & etaque consilia ab ipsis modèlasque accipere. Ipsi vero à seipsis parum posse discere videntur, nec, cum toti occupati sint & cæcati falso apparentium bonorum lumine, ad verum illud ultimumque Bonum oculorum aciem dirigere, aut ullo modo percipere qui sit excellentissimus ille summusque humanæ vitæ scopus. *Omnes enim appetunt Bonum apprens, neque propria imaginati sunt domini; sed qualis quisque est, ut sibi summum effingit Bonum.*

*Ethic.
Ni-
com.
lib. 3.
cap. 5.*

5. Hæc

5. Hanc Objectionem proponit quidem *Aristoteles* *Ethic.* lib. 3. sed non aliter solvit quam concedendo, aliquando in eorum qui nunc cæcutiunt fuisse potestate quid verum sit Bonum perspicere, & non minus sponte homines malos esse quam bonos: sed directe Objectioni non satisfacit. Quanquam sane placere sibi videtur ornarius solito & copiosius eam proponendo ad hunc modum: *Quod nemo scilicet sibi causa est faciendi mala, sed propter finis ignorantiam ita agit, sperans per ea sibi fore quod Optimum est. Finis vero appetitus non cadit in electionem; sed ita nasci quæritur oportet tanquam visum habentem, quo recte iudicabit, illudque quod recte bonum est elizet. Et cui hoc à nativitate feliciter contigit, probe ingeniatus est, sive bene à natura comparatus. Nam maximum pulcherrimumque, & quod nascitur, nec ab aliquoquam accipi addiscive potest, possidebit Bonum. Atque bene ac feliciter sic gigni, perfecta veraque est Bonitas ingenii.*

6. Cum vero & *Phœa* hæc, sive bona ac benigna indoles, Virtutis sensusque rerum optimarum capax, omnem industriam nostram antecedit, (utpote quæ Naturæ donum est, non humanæ curæ ac diligentiae premium,) si quis hac destituatur, manifestum est vera Virtutis officia in illius potestate non esse, nec eum, nisi *Dæus* quasi à *Machina* sap. interveniens ipsum sanatum iverit, vel saluberrimis hominum

monitis & consiliis, absque vi ac verberibus, parere posse. An vero aliqui huiusmodi omni ex parte destituantur, quod id fiat fato, tam ardua est & perplexa quaestio, ut declinare eam prorsus mallet, quam in tam profundum Providentiae Arcanum meipsum inducere atque immergere.

7. Quod ad eos vero attinet quibus in
aliquod hujus veri summique Boni prae-
gium, videtur in eorum potestate firmum
esse, utrum velint pleniorē clarioremque
illius notitiā sibi comparare, an paulatim
eam sinere extingui. Quod si fecerint, et-
iam sponte vel pessimi eo sensu aliquando
dici poterunt, quo ægrotus ex intemperan-
tia sponte febricitare. Antequam enim ag-
grediret, in illius erat potestate sanitatem co-
stodire. Cum vero semel amiserit per vitā in-
continentiam, non est in illius potestate sa-
nitatem recuperare. Quemadmodum lapidem
quispiam potest in fundum maris projicere,
quando autem projecit, non potest rursus su-
mere. Nihilominus tamen sponte projecit
lapidem: In ejus enim erat potestate projec-
ere, vel retinere: quemadmodum recte no-
docet ex Aristotele peritissimus illius Para-
phrastes.

Lib. 3.
cap. 6.

8. Quibus vero extinctus est omnis sensus honesta discriminans & turpia, solaque apud ipsos viget animalis vita, qua sibi suisque commodis quo jure quave injuria semper consulunt, nec nisi unius generis bona

ea utique quæ ad animalem vitam referuntur, sapere norunt, vel, si forte alia sapiunt, sibi solis tamen sapiunt, seque ipsos quaerunt in omnibus; in hisce concedo Voluntatem ad majus quod apparet bonum semper determinari, nec majori eos gaudere libertate quam ipsa Bruta, quorum appetitus ad majus bonum necessario defigitur, cum unicum ipsis insit agendi Principium, & unius generis Objectum eis obversetur. In quo solo casu vim habet secunda Objectio.

9. Cæterum cum hominibus plerisque omnibus duplex insit Principium, *Divinum* unum, alterum *Animale*; cumque *Divini* illius Principii dictamen semper sit illud quod absolute & simpliciter optimum est, quodque vera Virtus semper sibi proponit in singulis actionibus & deliberationibus, utpote quod æternæ illi & immutabili Rationis Legi Deo nobisque communi consonum est, quemadmodum supra clare nos edocuit *Cicero*; è contra vero, *Animale* Principium nihil homini suggerat nisi quod sibi ipsi bonum, jucundum vel utile sit. hoc est, propriæ personæ gratum acceptumque, utcunque interim violetur communis illa Lex & universa rerum Ratio: ex horum duorum Principiorum oppositione & conflictu facile intelligitur Liberi nostri arbitrii natura atque conditio.

10. Hoc enim in seipsis experiri possunt omnes fere mortales, quod aliquando et-

iam tum cum satis clare perspiciunt quid absolute & simpliciter melius esset, quidque diviniore illi Legi magis consonum, et tamen voluntatem suam non inclinant, nec eas vires, quarum tamen ipsi sibi consciunt, exserunt ad prosequendum tam pulchrum debitumque Objectum, sed et ferri se sinunt quo propria utilitas corporisve voluptas ipsos avocet. Cum tamen interea ipsi sibi satis intime consciunt sint, in eorum potestate esse situm *εἶναι τὸν ἀνθρώπον ἐν τῇ αἰσχροῦ καὶ ἐν τῇ ἀκαταστάσει*, externosque hosce corporis motus coercere, & abstinere se ab istiusmodi actionibus, sine quibus huiusmodi turpis aut voluptatis aut lucri fructus capere non potest.

11. Sed & dum bellas huic ignaviae causas prætexunt, spem utique veniæ obdivinam benignitatem, & opportunitatem in posterum emendandi suos mores; dumque illud differunt in aliud tempus, quod & se posse & debere facere in præsens ipsi sibi sunt consciunt, sed maluit experiri illa gaudia quæ in explendis cupiditatibus sibi præsagiunt; ex istis, inquam, omnibus aliter se agere posse plane agnoscunt, & humani Arbitrii libertatem palam profitentur.

12. Ex his igitur manifestum est, quod nihil sit necesse ut Voluntas humana semper feratur ad majus, hoc est, excellentius, Bonum. Potest enim pro libero suo arbitrio illud deferere quod absolute melius

lius est, & adungere se illi quod animali
vix gratus est & jucundius; aut pati sci-
psam coferri, dum non exsent eas vires
quarum ipsa sibi est conscia.

13. Quod si nulla alia nobis inesset vita
vel lex quam illa qua quod nobis ipsis, qua
nobis, bonum est, sapimus & quærimus,
non quod absolute & simpliciter bonum,
(quod divinum quiddam est, & æternæ
Menti, Universi hujus conditrici & con-
servatrici, consonum & cognatum;) inge-
nue fateor quod perdifficilis foret provincia
probare ullum in nobis esse Liberum arbi-
trium, aut Voluntatem nostram ad unum
aliquid, quod nobis optimum videtur, in
singulis deliberationibus necessario non de-
terminari.

14. Sed ut nihil dissimulem, tam clare
mihi constat Diviniorem illam Legem no-
bis inesse quam Animalem, rectamque
Rationem illam Legem esse qua nihil ho-
minibus à Deo immortali datum est aut
dari potest perfectius aut divinius, qua
monemur & obligamur propria commoda
bono publico semper posthabere, nec pri-
vatam cujusque utilitatem aut voluptatem
mensuram facere humanarum actionum.
Qui vero Sacrosancta hac Lege jure se ex-
solutum putat, audacter enuncio, nullum
animal per totam rerum universitatem ist-
hoc homine reperiri posse turpius, vilius
vel abjectius; nec quenquam esse qui magis
haberi mereatur humani generis commu-

nis pestis & opprobrium.

15. Atque hæc de *Libero Arbitrio* quæ potuimus brevitate ac perspicuitate. Principua *Hobbii* Sophismata quod attinet, Lib. 2. abunde ea refutavimus in Tractatu de 4. cap. 3. *nima immortalitate*, quo Lectorem iterum remitto, & ad Theoremata interim Virtutis acquisitioni inservientia propero.

C A P. III.

Theoremata acquirendis Virtutibus in genere inservientia.

1. **T**heoremata Præceptave quæ Virtutis acquisitioni inserviunt *Generalia* sunt, vel *Specialia*. *Generalia* ad hæc tria Capita reducuntur. Evincendum enim est primo, Quod debemus operam navare Virtuti acquirendæ; deinde, Quod in nostra potestate est Virtutem acquirere; Tercio, denique, addemus Monita quædam sive Præcepta, eaque pauca sane, sed quæ efficacissima putamus ad Virtutem acquirendam.

2. Quod debemus operam dare Virtuti, Vitiisque fugere, ex propriæ Conscientiæ sensu nobis clare innotescit. Sed etiam ex Rationis lege, quam nobis indidit Deus, manifestum est nos ad Virtutis officia obligari. Est enim ille qui in nobis Intellectus est sive recta Ratio superius quiddam, & cui reliquæ omnes Facultates naturali jure tenentur obtemperare. Virtutis autem Lex
rectæ-

rectæque Rationis prorsus est eadem. Virtus enim in singulis actionibus nihil querit nisi quod simpliciter optimum est, hoc est, rectæ Rationi consonum, ut supra docuimus. Cum vero hæc sive Virtutis sive rectæ Rationis Lex non sit quiddam positivum vel arbitrarium, sed æternæ & immutabilis naturæ, necesse est ut ad obtemperandum institutis illius ac præceptis æterno & inextricabili nexu devinciamur.

3. Præterea, Ex communi lege Naturæ omnia tenentur quæ sua sunt agere, hoc est, quæ propriæ naturæ sunt consona. Homines igitur humanam vitam degere oportet, non belluinam: cum tamen vita hominis belluina prorsus esset, si Virtutis fructu carenter rectæque Rationis.

Quicquid infra Virtutem in nobis est rectamque Rationem, id non est nos ipsi, sed bellua quædam nobis addita, (τὸ λογιστικὸν ἔστι ζῷον, ut loquitur Plotinus,) quam nos subjugare debemus, veroque homini obsequentem reddere. Nos solummodo id sumus quod in nobis optimum est, quoque reliquis animalibus præstamus. Nam is unusquisque est, inquit Andronicus Lib. Rhodius, quod in ipso principalissimum est^{10.} atque optimi: & qui secundum hoc vivit, cap. 9. recte dicitur sibi ipsi vivere, suamque quam maxime propriam vitam. Valde autem absurdum esse paulo ante ait, si quis non suam, sed alicujus alterius, sibi vitam eligeret: Hoc δὲ πᾶσι μὲν ἴσον, ἴμαρ τε κινδ-

dam atque horrendum esse, recte contendit. Hoc tamen faciunt illi qui, rejecta Virtute, indulgent cupiditatibus. Nam pro sua vita, hoc est, humana, plane sibi eligunt belluinam.

4. Porro, Si debemus nobismetipsis prospicere nostrisque commodis, & maxime cavere ne in maxima incidamus incommoda ac infortunia, debemus certe Virtutem colere atque amplecti, sine qua neci presentis vitæ calamitatibus nec ab horrendis illis Inferorum pœnis (quas non solum Religio, sed & ipsa Philosophia apud Platone nemaliosque, comminatur) unquam securi esse possumus.

5. Postremo, tamen non videremur ex officio teneri ad optime nobismetipsis consulendum, quia volenti (quod a justis non fit injuria; tamen cum non tenemur nati simus, sed à Deo Optimo Maximo facti vel creati, debemus proculdubio creationis jure ipsi subjici, eaque facere quæ ille nobis præcipit per Divinam Legem.

Est autem illa Divina Lex æterna & immutabilis Ratio, quæ cum Recta una semper est atque eadem, ut Circuli figura et Trianguli. Hanc nobis iudicavit Deus, Anaximander præfecit *ἀντίπρωτον ἀέρος* *Θεὸν*, tanquam domesticum quendam Deum, & loquitur Hierocles; tanquam Vicarium Legissatorem & Judicem, ex cujus præscriptis omnia nobis sunt agenda, cum ea nihil aliud sit nisi divinæ voluntatis Transcriptionem;

Cap. 3. *Enchiridion Ethicum.* 179

peum ; cujus Summa est , ut foveantur Virtutes , Vicia vero Animabus nostris omnium studio extirpentur.

6. Quod id ipsum est quod etiam testa-
tur Hierarches : Quod Deus , Legislator simul In Corn.
existens & Judex , bona quidem statuit , mala in Au-
ura à medio tollenda decernit. Et paulo post : rea Pythag.
Solus vero ille Legis scopus est qui Deum de-
cuerit nobis quo esset utilis , amputare scilicet Carm.
omne vitium , animamque improbitate sua
lpsam omnimodis iustitia castigationibus
purare , & in recordationem revocare rectæ
Rationis. Itaque cum interna hæc rectæ Ra-
tionis lex tam potentem etiam extra nos
respiciat Judicem & Legislatorem , cui
etiam Creationis jure subijcitur , nobis
non licet esse miseris , sed inviolabili Lege
obligamur ad Virtutem veramque Felicitatem
aspirare.

7. Quod vero non solum ad Virtutem
aspirare debemus , sed quod possumus etiam
illam assequi , ex supra demonstratis mani-
festum est , nempe ex eo , quod libero po-
lemus Arbitrio , propriaque tellatur Con-
scientia , ubi in re qualibet perperam egi-
mus , nos aliter egisse potuisse. Quam qui-
dem Facultatem mirum in modum augere
possemus & corroborare , si exercere nos
vellemus in abstinendo à rebus etiam adia-
phoris , si quando persequentur eas nobis
nimio opere placere ; vel cum nobis ingratae
sunt , si vel eo nomine eas acceptare velle-
mus , illisque obfirmato animo nos assue-
facere.

Videtur enim plane in nostra potestate positum esse externum hoc *Nervospasum* movere ac sistere prout volumus; quamquam in primos illos & interiores motus, quos τὰς πρώτας καὶ εὐνὰς ἰσχυάς (*primæ natura impetus*) veteres Philosophi appellarunt, tam absolutum imperium non habemus. Imo vero facile nobis obrepunt variæ cupiditates & aversiones; sed per nosmetipsos est vel subducere nos ab Objectis quæ nimis placent, vel nos admove-
re eis quibus minus oblectamur.

Quod si constanter fecerimus in rebus indifferentibus, quatenus per sanitatem corporis licebit morumque civilitatem, Liberi nostri Arbitrii vires mirandum, quod diu in modum augebimus, & nosmetipsi tandem in perfectam vindicabimus libertatem. Nam nisi morem geramus Cupiditibus & Aversionibus, languescunt tandem facileque Rationi obsequuntur.

8 Sed & alia ratione evinci potest per nosmetipsos esse in viros probos tandem evadere, veraque Virtute præditos. Nam in nostra plane potestate situm est *sincere* esse: Quippe quod per *Sinceritatem* nihil hic aliud intelligo, nisi constans propositum ea omnia faciendi quæ sunt in nostra potestate, ad veram Virtutem acquirendam. Nos autem ea omnia facere non posse quæ tamen facere in nostra potestate est, enormis quædam est repugnantia & contradictio. Itaque manifestum est, in

nostra potestate esse nos esse *sinceros.*

9. Quamprimum vero quis simplex & sincerus evaserit, intelligat se speciali quadam Providentia cinctum esse ac munitum, Deumque in singulis suis conatibus praesto esse adiutorem & fautorem, ut *Hercules* aurigæ, in fabula, admoventi humeros rotæ. Est enim universa Natura Deo plena bonisque Geniis, qui idonea quarunt Objecta in quæ *amatorum* oculum defigant, quæque mirifico suo ministerio sublevent, & (quemadmodum decet fideles illibatae Simplicitatis Satellites) assiduus suis officiis animam sinceram omnibus huius mundi laqueis & illecebris expediant, extraque sordes cæcæque huius vitæ in purum tandem tutumque statum transloquant: Leves autem & incertos animos prætereunt, ut periti Artifices materiam ineptam & fatiscientem.

Neque enim solum verum est illud *Hierocles* de Substantiis, sed & de Qualitatibus: *Commensurabilis enim est Essentiis Universalis etiam Providentia Lex.* Quod si in universum accipiendum sit quod idem *pau-thag.* loante scribit, nempe, *Quod Iustitia at-* *In Aurea Pythag.* *que Ordo* has rationes res nostras administrandi Diis qui nos antecedunt immortalibus statuit, ea utique machinari circa nos quæ nostram in his terris improbitatem minuant, quæque possint ad ipsos nos rursus revocare, solliciti enim sunt de nobis tanquam de suis lapsis consanguineis: quanto

certiores esse possumus, quod simplicibus & sinceris animabus specialiore in modum opitulatur tum Deus tum immortales Genii? Quæ autem Viatorum moles tantæ Potentiæ diu resistere potest, quin diruatur funditus & in vagum pulverem dispergatur?

10. Quibus omnibus insuper addas, etiam interioribus quibusdam modis nobiscum agere Deum. Nam simulatque didicerimus sapere quæ Virtutis sunt, *divinaque gaudere sensu*, nobis intus se adiungit vis quædam humana major: Et quemadmodum illi qui vitæ animali se totos dedunt absorbentur quasi à Spiritu Naturæ, & cæco quodam impetu ad furiosa quævis scædæque facinora subinde abripiuntur, & hæc turpi servitute captivantur vel invitæ, fœdibusque quasi quibusdam catenis detinentur; ita qui simplici & sincero affectu ad Virtutem anhelant attolluntur protinus, suffulciuntur & corroborantur à Spiritu illi Intellectuali qui omnia compiet, (quod *Marcus Antoninus* vocat τὸ πᾶσι θεῶν ἰσχύϊ,) cumque illo arctissimis amoris vinculis junguntur. Unde facillimo negotio ad omne Virtutis opus feruntur, *tæquam Divino numine afflati & correpti*, ut loquitur *Plato*.

11. Atque hoc illud ipsum est quod supra monuimus ex *Antonino*; Non solum utique cum ambiente aëre conspirare nos debere, sed ab Intellectuali illa vi quæ om-

na complectitur in consensum rapi. Neque
nim minus hac Intellectualis vis per omnia
perfunditur & pervagatur ei qui novit attra-
here, quam illa Aerea illi qui potest respirare.
Neque quicquam nobis deest quo hanc vim
attrahamus, prater sincerum hunc affe-
ctum quo quæ sunt Virtutis sapimus. Hoc
enim ipso cum Deo conjungimur, quando-
quidem Virtus rerum omnium est divinif-
lima, nosque Deo similes efficit, ut recte
enim movet Hierocles: *Sensus enim En-*
theus sufficienter stabilitus connectit nos cum
Deo: Necessè enim est ut simili feratur ad
simile.

Tōi
vic-
autō.
Lib. 8.
sect.
54.

InAu-
rea
Py-
thag.
Carm.

Quid igitur est quod præstare non vale-
mus in Virtutis officiis tam potenti uniti
Principio; Aut quomodo de Deo ejusve
Providentia dubitare possumus, dum ipsius
vitam & *οὐρανοῦ* tam efficaciter in nobis-
metipsis operantem experimur? Neque
enim nostra illa vita est, sed Dei, dum no-
bismetipsis exuti, hoc est, affectibus ani-
malibus, ad id solum quod simpliciter bo-
num est, quod solius Dei est, (qui ex æquo
totius Universi utilitati consulit,) constanter
contendimus & anhelamus.

Non est igitur dissidendum quin ad per-
fectam tandem perveniamus Virtutem tam
potenti Principio & Auxilio freti.

11. Sunt autem (quod ultimo loco oc-
currit) certi quidam modi ac rationes qui-
bus facilius ad hunc scopum pertingere pos-
sumus; ut, *Si serio & frequenter de hujus*

caduci Corporis morte meditari velimus, de-
que Anima nostra Immortalitate. Perma-
nam enim vim habet ad extinguendas
omnes cupiditates quæ in hoc mortale cor-
pus terminantur; serio considerare, brevi
fore quod corporea hæc atque visibilis per-
sonalitas in vagas disjicienda sit atomos,
omniaque illa quæ ad hanc compagem per-
tinent in æternum relinquenda, ut Divi-
tiæ, Honores, Corporisque voluptates:
Ac proinde, consultius esse mature nos ab-
lactare à rebus omnibus caducis, & paula-
tim nosmetipsos dissuere & divellere à con-
sensu & societate terrenæ hujus carnis; &
purioribus diviniorebusque voluptatibus &
operationibus, quæ ab illa non pendent,
Animam nostram assuefacere. Quæ qui-
dem Summa est Philosophiæ Platonis,
quam ille propterea olim definivit *Medi-
tationem mortis*.

Hist.
Nat.
lib. 7.
cap.
50.

13. Nec morbus est sic per sapientiam
mori, prout perperam alicubi subinsinuat
Plinius, sed perfectissima Sapientia. Ille
enim vere sapit qui prospicit in longitudi-
nem, nec præsentis voluptates infinita ma-
lorum serie occupari sinit & opprimi. Un-
de omnibus nervis incumbendum est Vir-
tuti, quæ sola, ut ipsa Anima, immor-
talis est, propriusque illius ornatus & per-
fectio. Cujus etiam tanta est cum ipsa Ani-
mæ immortalitate cognatio, ut sensus qui-
dam ac præceptio Immortalitatis simul cum
ipsa Virtute Animæ nostræ, ut plurimum,
ingeneretur.

14. Sc.

Cap. 3. *Enchiridion Ethicum.* 185

14. Secundo, *Cogitandum est quam ineffabilis perfecteque Animam implens in Virtute sit voluptas.* Nam cum Animæ lapsus sit à Virtutis statu in Vitium; necesse est ut cum ad Virtutem revocetur, ex hac restitutione mirabiles percipiat voluptates; quandoquidem Philosophi ipsam *Voluptatem* definiunt *restitutionem ad statum naturalem.*

Status autem naturalissimus illius quod rationis particeps est proculdubio est Virtus, cum ea nihil sit aliud quam constans quædam & perpetua propensio ac promptitudo ad obsequendum rectæ Rationi.

Quibus addas quod occurrit apud *Aristotelem*, hanc voluptatem nobis esse propriam, ac proinde optimam & jucundissimam. *Quod enim maxime proprium est unicujusque natura, hoc præstantissimum est unicuique & jucundissimum.* Est autem homini propria recta Ratio; ac proinde voluptatem illam quæ ex constanti hujus obsequio oritur præstantissimam pariter ac jucundissimam esse necesse est.

An-
dro-
nic.
Rhod.
lib. 10.
cap. 9.
Arist.
cap. 7.

15. Neque hoc solum, sed superaddendum est tertio loco, hanc *Virtutis vitam ac voluptatem omnium rerum esse divinissimam*, ita ut nesciat plane Anima quid ultra quærat quando huc pervenit, nisi aliquid augurari velit ipsa Divinitate perfectius aut beatius. Ipse Deus Creatura esse non potest; quatenus autem potest, per Virtutem fit, quæ Dei vita divinaque quædam

dam natura merito est habenda. Neque enim Creatura quatenus animal est, sed quatenus Dei imago est, prosequi potest id quod simpliciter optimum est, non quod sibi suoque appetitui gratissimum.

Rectissime igitur super hac re pariter atque expositissime philosophatur Hierocles, dum vitam voluptatemque quæ ex Virtute est divinam prorsus agnoscit, concludit-

InAu- que, Cum igitur vera quæ est secundum Ver-
reaPy- tatem, divinam gerens similitudinem, ve-
thag. ra divina sit, quæ vero in Vitio fita est,
Carm. Belluina & Athea; manifestum est quod vi-
ri probi voluptas latitiam imitentur divinam,
mentem Deumque comitans, quodque im-
probi quæ dicitur voluptas motioni belluina
ac stupida sit similis.

16. Quo spectat etiam illud apud eun-
dem quod de Ratione ait, quæ Virtutis
InAu- norma est: Recte vera Rationi obsequi &
reaPy- Deo idem est. Nam Rationale genus propriæ
thag. illuminationis sufficienter Particeps in vult
Carm. quæ Lex statuit Divina: Animæque secun-
dum Deum disposita ejusdem sententia est
cum Dea, & ad Divinum Numen Lunæ-
que spectans facit quæ in datis circumstantiis
ipse faceret Deus.

17. Multa hujusmodi occurrunt apud
Scriptores antiquos, præcipue vero apud
Marcum Antoninum Marcumque Ciceronem,
quemadmodum abunde constat ex eis quæ
supra citavimus. Addam duntaxat brevissi-
culum illud è primo de Legibus: Virtus
eadem

eundem in homine ac Deo est. Quod cum ita sit, quæ tandem potest esse inter eos propior certiorve cognatio? Ad Virtutis vero utrique divinæ voluptatem refertur quod ubi habet de præcepta cuique à Deo *Delphico sui ipsius*; hoc est, animæ suæ, *co-* Tuf-
gnitione; ut ipsa scilicet mens se vitiis exu- culan.
 tum cognoscat, conjunctamque cum divi- Quæ.
 ni mente se sentiat, ex quo insatiabili gau- lib. 5.
 dio compleatur.

18. Verum nihil necesse est veterum iustitiam tam cumulatim ornare vel confirmare sententiam quæ (quod sæpius inculcavi) ex ipsa natura vel definitione Virtutis sum manifesta est. Nam quod simpliciter est optimum prosequi, non quod animali nature gratissimum, divinum quiddam est, supraque animale naturam collocatum. Quamobrem secundum hoc Principium vivere, quod non solum est *præstantissimum & divinissimum* earum quæ in nobis sunt, sed revera divinissimum quiddam, ac proinde perfectissimum quod in naturam nostram cadere potest, suprema illa Voluptas merito censeri debet, summumve Bonum ac Finis ultimus in quo animam oportet tanquam in summa sua perfectione ac felicitate acquiescere.

19. Atque hæc sunt quæ accendere animos nostros debent atque inflammare ad studium Virtutis. Supersunt paucula quibus nosmetipsos in Virtutis studio dirigamus. Quorum primum est *Mæ* *carthagen.*
 25.

Ἐπειδὴ Μάρκος Ἀντωνίου & Ἐπίκτητος. Prius Marci Antonini, posterius Epicteti, monitum est. Utraque vero præcipiunt, *Ad nullum opus temere & inconsulto exsilire vel rapi nos oportere.*

20. Alterum est, *Nunquam committere quicquam contra propriam Conscientiam, sed eam in minimis juxta ac maximis integram & intemeratam conservare, constanterque observare præstantissimum illud Epicteti præceptum, Quicquid videtur optimum, id Lex esto tibi inviolabilis.* Quoniam semel didicit majus bonum minori (etiam salva Conscientia) posthabere, verendum est ne tandem discat minus illud quod reliquum est bonum pari ratione abjicere, seque totum cæno ac sordibus pollinere. Nam pars boni quam prius abjecerat æque bonum erat ac reliquum illud quod mox est abjecturus. Opera igitur diligenter adhibenda est ut ab omni abhorreamus turpitudine. Nam præsens peccatum viam sternit futuro, singulaque nostra Admissa quasi tot annuli sunt ferreæ illius vel adamantinæ Catenæ, qua tandem inextricabili Nequitix æternisque tenebris innodabimur.

21. Tertium est, *Ut in singulis quæ nobis occurrunt objectis exercitium Virtutis queramus.* Quicquid enim sit, recte fieri potest vel perperam, decore vel indecore, juste vel injuste, cum ratione & modo, vel extra rationem modumque. Semper igitur

invigilandum est ac diligenter dispiciendum, quomodo in unaquaque re id agamus quod maxime deceat.

22. Quartum est, *Ardentissimis precibus apud Deum contendere, ut sufficientes nobis vires infundere dignetur ad Virtutis perfectionem assequendam.* Neminem enim mortalem pudere oportet tam divinum donum ab eo petere & accipere à quo & existentiam suam accepit. Imo vero audacter affirmare possum, eum qui sine sinceris ad Deum precationibus Virtutem sectatur nunquam illam posse assequi, sed evanidam duntaxat aliquam illius umbram & inane imitamentum. *Nemo vir magnus sine aliquo afflatu divino unquam fuit, inquit Cicero.* Nihil autem vera vivaque Virtute majus aut excellentius est, quam propterea sine Deo adipisci prorsus est impossibile. De Natura Deorum. L. 2.

23. Neque quisquam mirari debet quod *Preces Morali Philosophiæ adjungo, qui & Pietatem tanquam genuinam illius partem ipsi supra adjunxi.* Sed & Philosophi ipsi eas olim illi adjunxerunt, *Epictetus, Plato, Antoninus, aliique, præter ceteros vero Hieron:les hisce fere verbis: Neque enim oportet solummodo prompte aggredi quæ pulchra sunt, tanquam si penes nos esset successus absque divino auxilio; neque nudis petitionibus contentos esse, nihil ferentes ad acquisitionem eorum quæ petuntur.* Sic enim vel Virtutem atbeam, si fas sit ita loqui, reddemus, vel petitionem inefficacem. Quo-

In Aurea Pythag. Carm.

rum primum Atheum cum sit, ipsam Virtutis tollet essentiam; alterum vero, quæ est ignavia, precum enervat efficaciam.

Xenoph.
l. de
Admini-
stratione
domestica.
De Legibus
lib. 2.
Arrian.
Comment.
lib. 2.
cap.
18.

Sed forsitan & alia quædam superadjiciens non abs te erit: ut illud Socratis apud Xenophontem, Conari cum bonis Diis unumquodque opus incipere; nec non illud Ciceronis, A Diis immortalibus nobis agendi capiendæ sunt primordia; etiam Platonis illud in Timæo, Ad quamcunque rem nos accingimus, sive magnam, sive parvam, operis primo in loco invocare Deum, postremoque egregium illud Epicteti de compescendorum affectuum studio, Certamen quidem magnum est, opusque plane Divinum. De igitur memineris, cum invoca opitulatorem & auxiliatorem, quemadmodum Nauta Dioscuros cum in tempestate navigant. Quæ enim major tempestas quam quæ oritur ex imaginationibus violentis, ipsamque Rationem elidentibus? Quo nihil dici potest ad rem nostram accommodatius.

Preces igitur fervidæ, quibus Virtutis fontem agnoscimus, laboribus nostris ac conatibus per quos ad Virtutem aspiramus, etiam ex Philosophorum sententia semper sunt adjungendæ.

24. Preces autem illæ hic non maxime valent quæ exteriori quodam modo atque oratorio prolixius effunduntur, sed breviusculæ illæ ab intimo animo, meditationum vi ac pondere percusso, quæ crebro emittuntur, quasque ab imis præcordiis pro-

profunda comitantur suspiria, & vehementissimi erga Deum Virtutemque anhelus, Hisce enim laboribus atque angoribus veniamus & expurgamus sanguinem spiritusque, & pleniores in eos haustus puri ætheris transmittimus, quibus corpus *Luciferæ* (quod & *tenuæ ac spirituale vehiculum* *Hieracles* appellat) augemus & corroboramus, adeoque tandem cum his Deum ipsam quodammodo in animam nostram imbibimus & transfundimus.

15. Quintum & ultimum præceptum est illud *Pythagoricum*, quo monemur singulis noctibus ante somnum recollere apud nosmetipsos quæ fecimus interdumque quæ recte facta sunt, de eis gratias agamus Deo; quæ vero perperam fecimus, apud conscientiam nostram severiter reprehendamus, firmitusque indies propositum animo infigamus & inuramus omnia agendi juxta perfectissimam Virtutis normam.

Mollia nec prius obducas tua lumina somnus,

Exacti quam ter reputasti facta dii;

Quid lapsus feci? quid recte: quid boni omisi?

Cujus moniti observatio permagnam vim habet ad accuratissimam morum correctionem, & ad Virtutem omnimodam animis nostris ingenerandam.

CAP. IV.

Quæ Virtutum Primitivarum acquisitioni inserviunt.

1. **H**Actenus istiusmodi documenta tradidimus quæ Virtutum acquisitioni in genere inserviunt; quæ certe tam efficacia sunt, si quis eis uti velit, ut superfluum videri possit ad species descendere. Ac proinde multo brevius hic agemus, & levius duutaxat tangemus singula.

De tribus igitur Virtutibus Primitivis hoc tantum moneo, vel potius repeto, Nullam omnino Virtutem absque ipsis acquiri posse, nullam exerceri vel consistere. Quod excitare in nobis debet omnem curam ac diligentiam, ut has *Primas* saltem Virtutes in solidum possideamus.

2. Quarum prima, *Prudentia*, quomodo acquirenda sit, vel ex ipsius definitione & explicatione Lib. 12. satis liquet. Quæ cum tam late patet quam res agundæ & contemplandæ, ad primas obiter referemus illud *Marci Antonini*, lib. 7. *Præsentem imaginationem curiosius inspectare, utque subinsuat minus recte perceptum.* Quod explicatius indigitat lib. 3. eximio hoc præcepto; *Definitionem quandam & delineationem semper facere illius quod sub imaginationem cadit, ita ut quale sit secundum essentiam, nudum, integrum, intimeque per partes divisum, dispicias.* Quæ proculdubio

Sect.
54.

Sect.
11.

subio maxima *Præsentia* pars est. Ex hoc enim ut plurimum frustrantur & falluntur homines in rebus averlandis amplectendisse, quod eas nec nudas integrasque, nec per partes omnes perpendunt, sed extantiam tantum speciem contuentur, parasse illas quæ primo aspectu gratæ sunt vel ingratæ, prætermisissis reliquis: unde stultitiam admodum & temeraria sit ipsorum in rebus pensandis computatio, dum, male subductis calculis, Partes apud eos Integrorum vices obtinent, parentque illis valorem.

Oportet igitur, prout *Epictetus* eum monet qui Olympiâ vincere tam impense cupit, *peragere prius quàm antecedere quicquid consequatur*, & postea ut opus se ausingere, cap. 3. Quo spectat etiam illud quod subsequenti capite occurrit, *Primum, O homo, considera qualis res sit; deinde propriam tui ipsius Naturam perpende, si poteris ferre. Quod nisi fecerimus, fieri vix potest quid plerumque nos incepti perniteat, & perpetuis Fortunæ lusionibus defatigemur.*

Ad hoc *Prudentia* genus referri etiam debet præstantissimum illud *Epicteti* Monitum, *Esse sobrius, & intempesto diffidere: nam ipsi sunt Sapientia moris.* Cui hoc affine est quod de nostro addimus, Non multum credere Fortunæ aut hominibus, sed soli Deo Virtuti quo confidere, qui mutari nesciunt. Homines vero brevi tempo-

ris intervallo etiam à seipsis dissident, & ut
tantque voluntates & consilia.

3. Ad res autem contemplandas sta-
tant hæc paucula, quæ Sapientia studio-
sum meminisse oportet. Cohibendum fa-
licet esse assensum donec rem clare & distin-
cte intellexeris. Quod consimile est uni-
dicto *Antiqui* præcepto de rebus agendis.

Qualescunque res in seipsis sunt, nullas
eas in ratiociniis nostris locum habere de-
bere ultra quam Animi facultatibus in-
tellegunt.

Nullius rei intimam nudamve essentiam
cognosci posse, sed attributa tantum essen-
tialia essentialiveque habitudines.

Essentialia attributa immediate compe-
tere Subjecto, nec rationem ullam Phys-
icam pen debere, darique posse, cuius infini-
tum.

Ideam cuiusque rei consistere ex attrib-
utis quibusdam essentialibus.

Ad perfectam cuiusque rei scientiam re-
quiri ideam, sive notionem, non solum
claram & distinctam, sed plenam & ada-
quatam, quæ omnia attributa inseparabi-
lia quæ ei competunt complectatur. Pos-
sumus enim vel de industria vel per inte-
riam subjectum concipere sine aliquibus
eorum attributorum quæ re ipsa sunt abi-
pso inseparabilia. Quod mihi fecisse vident
Cartesius in notione *Anima humana*, cum
eam sola cogitatione definit.

Postremo, Animo nondum purgam
dissidere, nec Magistris ullive Facultati fi-
den

em habere præterquam Rationi, Intellectui, (qui communium Notionum penus est,) solidæque Experientiæ.

4. *Sinceritatem* erga homines examina-
haec trutinæ; Si eos eodem modo tractes
quod ab eisdem te tractari velis, memor il-
lus dicti apud *Ciceronem*, Nihil esse tunc
tam simile, tam par, quam omnes
inter nosmet ipsos. Unde in eisdem cir-
cumstantiis eodem modo nos invicem tra-
ctare oportere manifestum est. De Le-
gibus.
lib. 1.

Erga Deum vero ac Virtutem *Sinceritas*
tu parebit, si te tuæque omnia ita ipsis
suscipias, ut amicum cupias te libenter
posse libertatem, fortunas, vitamque i-
psam, eorum gratiâ perdere. Quod qui-
dem si percipias te ferre posse, agnoscas te
ad perfectam etiam pervenisse *Patientiam*.
Tam horrendum autem atque enorme cri-
men est nosmet ipsos, qui tam viles recula-
rimus, Deo Virtutique præponere, ut ea
ita ratio sufficere videatur ad pertrahen-
dum nos ad huiusmodi *Sinceritatis* studium.

5. Nec minus strenuum supportet pro
Patientia argumentum. Justorum enim
causam, quam Virtutis Deique causâ op-
ponit, duplex excipit Immortalitas, A-
nima una, altera Gloriæ.

Multum vero ad hanc Virtutem conse-
rit, si quæ de viribus liberi Arbitrii augen-
dis præcepimus, etiam hic observemus;
scilicet, si in universum ab eis omnibus
quæ corporeæ atque animali vitæ nimis

grata sunt data opera abstineamus, rebusque asperis ipsique ingratis constanti firmoque animo nos ingeramus, quatenus fieri potest per sanitatem corporis morumque urbanitatem. Nam si in hoc proposito perstiterimus, internas vires supra quam dici potest adaugebimus, cuiusque hilaritatem animi atque magnitudinem in nobismetipsis excitabimus, ut tandem deprehenderimus nos ad omnia praeclara promptos & paratos evasisse, nec tam amissile voluptatem quam mutasse, dum animal vertemus Animam nostram distincte & separatim à corpore suis propriis & domesticis gaudiis, ex huiusmodi Virtutis conscientia perceptis, perfundi totam & impleti.

C A P. V.

*De tribus Virtutibus Principalibus
Derivativis acquirendis.*

1. **Q**uod ad Virtutes Derivativas Principales attinet, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam; Iustitia pars precipua, quae Pietas dicitur, ingenuis quibusque facilius ingenerabitur, si consideres quam rudis & agrestis res est Impietas, quamque barbara & à bonis moribus aliena; Tantum scilicet Benefactorem praesentem praesentem non agnoscere, nec honorifice salutare, nec de innumeris illis beneficiis quibus nos quotidie cumulat ipsi

liberos gratias agere: Quod igitur quem bene moratum hominem adversus homines commisisse pueret, non te pudebit sed committere adversus Deum?

Hoc unicum igitur animos generosiores ad *Pietatem* maximopere stimulare debet: ceteros vero mortales, quod negligendo huiusmodi erga Deum officia favorem illis atque gratiam perdent, Divinaeque nemini se reddent obnoxios. Ad universos autem spectat ut meminerint ita inhaerentem esse externo Dei cultui, ut internus, qui ipsi omnium gratissimus est, nullo modo negligatur.

1. Internum autem hunc cultum Dei *imitationem* esse * supra insinuavi. Quam * Lib. quidem sententiam mirifice ornant atque 1. cap. illustrant Pythagorica illa apud Hieroclem⁵ vere aenea. Deum optima coles, si mentem nam Deo similem efficias. Quod enim quis amat, id quantum potest imitatur. Et paula post Oblatorum sumptuositas non est in bonor, nisi divina cum sensu offerantur. Interprim enim oblationes & sacrificia ignis sunt alimentum, sacraque eorum donaria suppeditata sacrilegis prada. Et quod ad *Templa* attinet, breve illud Oraculum effundis, *Purgata Anima non est Deo aptior locus in terris.* Cui & ipsum Pythium succedere facie illo versiculo.

Eque animis sanctis atque ipso ego lator Olympo.

3. Sed nec illud omitemus quod paulo

supra fufius & ornatius deprecuit: Solus
Sapientis Sacerdos, folus Deo charus, folus qui
 feit precari. Solus enim ille novit rite colere
 Deum qui divinam nactus eft feientiam,
 quique feipfum precipue offert in facrficium,
 fuamque Animam in ftatuam fabricatur di-
 vinam, Mentemque pro Templo praparat ad
 divini luminis fufceptionem. Quem ven-
 hic *Hierocles* *fapientem*, *Aristoteles* *prad-
 tem* appellat. Uterque autem re ipfa idem
 eft ac *aradai*, five *Virtutis* *praditum*.
 Vera enim & ad perfectionem perducta
 Virtus, quæ Dei imago eft, optimus di-
 lius eft cultus, fed qui cum legitimis Re-
 ligionis ritibus nunquam digladiatur.

4. Altera pars *Justitie*, quæ *Probitas*,
 & vulgo *Justitia*, fed strictiori fenfu, ap-
 pellatur, fummo opere ab hominibus pu-
 coli debet, cum & ipfa fit Pietatis pars non
 contemnenda, ut quæ Virtutis pars eft
 præcipua, quem optimum effe Dei cul-
 tum * *supra* demonstravimus. Sed & ab
 2. cap. omnibus facrofanta habenda eft, omni-
 5. que ab eis cura ac diligentia tuenda, quod
 tam neceffarium fit humanæ focietatis vin-
 culum, rerumque humanarum, atque a-
 deo totius fere mundi, fulcrum & colum-
 na, fine qua omnia fatifcerent & ruinâ a-
 gerent.

Ecquem igitur eo veftitæ prorumpere
 unquam deceret, ut contra tam facrofan-
 ctam Virtutem peccet, quo & ipfa mundi
 fundamenta fuffodere, totamque vitam hu-
 hu-

humana confundere, merito velle videre-
 . Iam tamen quatenquam justum esse, ut
 modo intra humanarum legum limi-
 ta se contineat, *Assiduitas* est potius quam
Justitia. Neque enim qui hoc facit
 utilitati publicæ consulit quam suæ,
 nec ulla *Justitiæ* pars est, (quod bonum
 alienum,) sed proprii amoris effectus:
 Qui, contemptis legibus, hæc latvata bellua
 effraui impetu indulgeret, ut qui mo-
 do ex lege vir bonus videri poterat, statim
 se proderet nequissimum turpissimumque
 scelerem. Qui igitur re vera justus esse
 velit, non credat se jam esse, nisi ita se fore
 tam remittit legibus certo præceperit.

8. De *Fortitudine & Temperantia* hic re-
 peti possint quæ supra attulimus de *Patientia*. In Au-
 . Hæc *Hierocles* appellat *adamantinas* rea Py-
animæ custodes, quibus remotis, illa con- thag.
 tinuo proditur omni turpitudini ac calam- Carm.
 itati.

Quam necessaria *Fortitudo* sit, maxime
 elucet ex præclara illa *Andronici* senten- Lib. 3.
 tia: Quædam nempe ita inhonesta esse, cap. 1.
 ut omnis sit præcisa agenti excusatio; sed
 debeat homo totis viribus ea declinare, quam-
 vis ob id ipsam mox cruciandus esset gravis-
 sima prius omnia perpassus.

Nullum igitur argumentum majus ex-
 cogitari potest quo moveamur ad incum-
 bendum omni studio *Fortitudini* acquiren-
 da, quam quod, si hac Virtute destitua-
 mur,

mur, in aliorum potestate situm erit per
 summarum injuriarum comminationem
 sceleratos nos efficere atque impios. Qui
 quidem servitute nulla turpior esse potest
 aut miserior, nec quicquam quod inge-
 noum animum magis aspero atque ingrato
 sensu pungat & lauciet, quam sibi esse
 conscium, si quando magni alicujus mali
 terror immineat, se Virtutis ac Veritatis
 desertorem futurum esse ac proditorem.

7. Ab *Intemperantia* nos deterrefere debet
 vel ipsum Voluptatis dedecus. Quam vili
 enim res est & abjecta, nos, cum homines
 simus, ex amore Voluptatis animalcula
 quasi quaedam *et* fieri, & tam cito
 voluptatum illecebris inescari quam hamo
 pisces; atque hisce technis captos, cupidi-
 tatiibus nostris, ut ferae catenis, eo pertrahi
 quo impurus quivis & versutus nebulo nos
 seducere velit? Nam Voluptas quæ demul-
 cet sensum, mentem de sua sede & statu
 dimovet, omneque illius lumen extin-
 guit, vires denique animi frangit, fidelem-
 que illam custodem, sine qua nulla Virtus
 tuta esse potest, *Fartitudinem* ipsam, ad in-
 star rabidae cujusdam ac virosæ meretricis,
 impudenter adoritur misereque trucidæ.
 Adeo ut nihil æque verum sit ac tritum illud
 Ciceronis, *In Voluptatis regno nullum om-
 nino esse posse hominibus cum Virtute com-
 mercium.*

De Se-
 nestu-
 re.

8. Imo & ipsius corporis vires labefactat,
 & horrendos superinducit morbos; ita ut
 etiam

nam corporis sanitatis gratia sedulo danda sunt opera *Temperantiae*; quanquam hic non sit legitimus illius modus & mensura, sed tam animi quam corporis valetudo. Nam robusto & bene saginato corpore animi vires facilius extinguuntur.

9. Ita igitur *Temperantia* studendum est, ut non tam exerceat terrena corporis moles, quam perite probeque consulatur spirituum puritati & copiae; juxta illud *Zonaris* Oraculum, *Spiritum ne contamina-
re, nec incrassato superficiem*; quod idem est quod *tenue vehiculum & corpus immateriale* vocat *Hieroclem*. Hæc igitur *Temperantia* Hiero-
cles in
Aurea
Py-
thag.
Carm. summa est, Perire servare organum, & ad usus Philosophicos rite adaptare; quemadmodum monet ille.

10. Hæc est illa perfecta & philosophica *Temperantia*, si ita curentur corporis moles atque vires, ut optimarum rerum sensus ab ipsis interim non extinguatur, nec intellectus nimis internus Spiritus, quem *Hierocles* Spirituale vehiculum appellat; ex quo cum ipsa Anima Internus videretur homini confieri apud ipsum videtur. De cuius igitur cultu & purificatione eundem ex *Pythagoricis* oraculis paulo uberius differentem operæ pretium erit audire: Oportet In Au-
rea Py-
thag.
Carm. inquit ille, cum Virtutis exercitatione & Veritatis recuperatione atque puritatis, curam earum rerum gerere quæ ad corpus attinent Luciforme, quod & tenue Anima vehiculum Oracula appellant. Extenditur au-

tem hęc purificatio usque ad cibos potusque
 & ad vitam universum corporis nostri ma-
 terialis, in quo jacet Luciforme, inspiranti
 animi corpori vitam, ipsiusque compagem
 conferentis. Est enim corpus immateriale
 Vita, vitamque ingenerans materiale, in
 quam mortale nostrum corpus completatur
 in rationali vita & materiali corpore con-
 stans, adeoque Simulacrum existens Intus
 Hominis, qui ex substantia rationali & im-
 materiali corpore constituitur.

11. Quibus innuit, ita nos Externum
 hominem, hoc est, molem hanc corpo-
 ream, curare oportere, ut interim non
 Interno fiat injuria, sed rationem atque
 modum Cibi & Potus, & reliquorum que
 ad mortale hoc corpus pertinent, peti de-
 bere ab incolumitate Interioris hominis,
 ut tenue illud lucidumque Animæ inda-
 mentum non incrassescat nimis nec obse-
 retur, sed purificetur & liberetur ab omni
 turpi ac servili consensu cum hac caduca
 machina. Quemadmodum paulo infra
 monet; Verum quandoquidem Luciforme
 nostra corpori agnatum est alterum corpus
 mortale, purificare illud oportet, & à con-
 sensu cum hoc altero quantum possumus li-
 berare.

12. Imo vero huc collineare videtur om-
 nis omnino ipsius animæ purgatio & puri-
 ficatio, omnisque adeo Virtutis ratio, ut
 Interioris hominis puritas conservetur &
 vigor, prout paulo post aliquanto fusius
 &

Propheta nos edocet optimus ille Pythagoræ Sapientia Interpres Hierocles: Rationalis vero Anima purgationes vehiculo suo luciformi præcipiente, nempe ut hoc purgationis purificandi factum supernum animæ cursum nulla modo impediatur. Optima vero illius purgationis emissio (supra eam divinum omnem atque humanum animum concreta Potentia alati currus atque torge ex Placens comparaverat) est, discessum a rebus terrenis purgationis meditari, & usque ipsos assuescere Immaterialitati, motusque sordes depingere quibus Luciforme corpus inquinari possit ex conjunctione sua cum corpore materiali. Sic enim reviviscit purgationis, vitresque colligit, divindque agere impletur, & Intellectuali denique Anima perfectioni connectitur. Tantum illa per Virtutem purificatio potest ad resuscitandum, recolligendum, & divino quodam robore implendum, intimum illud & subtilissimum (quod & ipsum perpetuæ immortalitatis consors est) mentis nostræ vehiculum.

13. Magna sane sunt hæc atque præclara Hieroclis documenta, quibus monemur Temperantia saltem Philosophicæ quasi aspicem esse, Luciformis curationem puritati animæ congruam præstare: Ut interior homo crassiorum voluptatum sensu non contaminetur, nec in consensum cum caduci hujus corporis falsis & furibundis gaudis nimis impotenter & serviliter rapiatur;

sed ut cognatum suum corpus, siue Luciforme vehiculum, purum & intemeratum conservet ab omni terrena immunditie.

14. Quod id ipsum est quod tandem adjungit ille à me toties laudatus Interpres, super isthoc versiculo Pythagorico,

————— *Tum singula pensa*

Aurigam mentem statuens, ex parte superna.

Quem adhuc modum explicat: *Mentem* quidem, ut qua rationalis est potentia; *Aurigam* vero, ut qua corpus apprehendit regitque. *Oculus* vero amatorius super *Aurigam* collocatur. *Anima* enim tametsi una sit, acule tamen quasi quodam circumspicit per *Veritatis* campum; & facultate altera, manus quidem band dissimili, cognatum suum corpus (quod est Luciforme) cohibet, & ad seipsam constringit, ut tota ad Deum spectet, divinamque possideat similitudinem. Quae quidem nulla aprior perfectæ illius & Philosophicæ siue *Temperantiæ* siue *Continentiæ* potest esse descriptio, quæ nullas Corporis voluptates finit in interiorem hominem penetrare, Animamque facit quasi strictis loris cohibere consensum ab omni oblectatione quæ diviniora illa gaudia, quæ ei sensu Dei Virtutisque oriuntur, quovis modo lædat vel obscuret. Qui certe summus & perfectissimus est *Temperantiæ* scopus & mensura.

15. A quo quam longe absunt illi qui condum ab illicita aut immoderata Venere

ser-

indare Ebrietate & Ingluvie abstinent, ipsi apud seipsums perpendant, serioque eos pudeat, cum deorum immortalium vitam quodammodo adaequare potuissent, in turpissima abjectissimaque pecora degenerasse. An non multo igitur praeftaret vel durissimam quamvis vivendi rationem iuvare, verumque sermone & denique imitari quam ex istiusmodi luxu & mollitie Virtutis rerumque optimarum sensum extirpare, fidissimamque Virtutum omnium custodem, ipsam tandem animi Fortitudinem, perdere? Sed de *Primitivarum* Virtutum pariter ac *Derivatarum* Principalem acquisitione huc breviter discessit.

C A P. VI.

De Virtutibus Reductitiis acquirendis, primoque de eis quae reducuntur ad Iustitiam.

INter *Virtutes Reductitias* praecipue emicant illae quae ad Iustitiam referuntur. Cujusmodi fuerunt *Liberalitas*, *Magnificencia*, *Veracitas*, *Fidelitas*, *Gratitudo*, *Candor*, *Urbanitas*, *Verecundia*, *Humanitas*, *Hospitalitas*, *Amicitia*, *Comitas*, *Affabilitas*, & *Officiositas*.

Liberalitas autem non est negligenda, quod ea testamur nos non tam angusti & contracti animi esse quam mirari pecunias, nec tam stupidi, ut nesciamus earum fines atque usus.

Maximè commendant sua opera, quod Publico profunt, Mundumque ornant & Historiam.

1. *Veritas* autem omni studio amplectenda est, nisi quis videri velit ambulatorem quoddam *Mendacium* larvatusve Impostor, *hypocritam* aliquod & terribilentum humani generis, à quo mentes sibi metuant tanquam ab òcultat aliqua subtilive peste ac veneno, vel à cooperta fovea quæ infidice struuntur incerto viatori; tanquam à muto Spectro, quod tamen vitam humanam variis miscet turbis & frustrationibus, multisque eam involvit laboribus & ambagibus quibus honesta hominum industria eluditur & defatigatur.

Hanc *Frudem* & *Calliditatem Prudentiam* quidam appellari malunt, speciosum titulum Vitiarum pessimo obtendentes, à quo Virtutum verarum cœtus non minus abhorret quam honestæ & pudicæ Matronæ à putidissimæ meretricis consortio. Alii sibi in hoc vitio applaudunt tanquam in selectiori quodam ingenii & acuminis specimine? Quasi vero quisquam ita natus sit stupidus, ut per mendacia & hypocrisis fallere non possit, si velit. Qui non potest fallere cum velit, oportet etiam profecto esse ingenii omnium tardissimi, qui autem vult cum possit, vilissimi abjectissimi que; qui vero cum possit non vult, is demum magno animo est atque excelso, veramque solus spirat *Prudentiam* & *Generositatem*,
qui

qui & felicissimorum plurimum rerum suarum exitus invenit, dum Hypocritæ & verispecies homines in fortuna tandem interdunt de decora & infortunia. Ficta enim omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulacrum potest quicquam esse dururum.

Summa summopere colenda est, cum sit ipsa vix stare possit humana satietas, tamque tam conspicua *Iustitiæ* pars sit servare promissa, & depositum reddere.

Unde etiam dispicere possumus quanto pere obligamur ad colendam *Gratitudinem*; cum omne officium gratitum sit quasi depositum quoddam, quod qui non reddit cum possit, summæ videtur reus infidelitatis. Imo vero tam præclara *Iustitiæ* pars est *Gratitudo*, ut qui hanc violare ausit, minime dubitandum sit quin, si per Leges fieri posset, reliquas omnes *Iustitiæ* partes non incunctanter violaret. Quæ certe ratio quævis ingenuum animum ita percellere debet, ut à nullo fere flagitio æque abhorrendum esse censeat atque ab hoc turpissimo monstro *Ingratitudo*.

3. Ad *Candorem* adhibendum in congressu nostro cum hominibus hæc permovere nos debent: Nempe, cum quod plerique omnes, si quid peccent, per ignorantiam peccant; nec tamen ita peccant quin plerumque etiam in his erroribus aliquid verum bonumque parturiat eorum animis, cui proinde nos obstetricare debemus, candide

dide & benigne excipiendo singula, & in eum sensum interpretando qui maxime laudabilis est, aut saltem tolerabilis: tum etiam, quod paci animorumque agglutinationi, quod nihil inter homines optabilius est, hac ratione optime consulimus.

4. Nec ab *Urbanitate* ita nos alienos esse oportet, cum ipsi jocari nesciamus, alios, quantumvis non inveniuste jocantes, audire ferreque nolumus. Est enim humanæ vitæ condimentum laborumque pergrata relaxatio jocandi dexteritas. Quanquam enim ita à Natura generati non sumus ut ad ludum & jocum facti esse videamur, uti tamen illis licet, sed sicut somno & quietibus ceteris, tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus.

Ad hunc sensum *Cicero* in *Officiis*; qui, cum duplex jocandi genus statuit, unum illiberale, petulans, flagitiosum, obsecrum, alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum, de hoc posteriori genere omnino est intelligendus. Cujus tamen sales si quando risum movent & cachinnos, is qui perstringitur, modo probus sit, non tam leviusculis suis vitiis vel defectibus insultari putare debet, quam virtutibus applaudi; juxta ea quæ tradidimus de *Pasipha* *Interpretatione*. Quod si forte quis improbus mordacius uritur, expurgare debet animo materiam cui Joci aculeus infigitur.

5. *Verecundia* in singulis nostris actionibus

Lib. I.
cap.
II.
sect. 2.
3.

hanc servanda est, quod quasi apex & flos sit
solitæ, summæque illius perfectio, quem
modum supra fultus docuimus, neque
opus est eadem hic repetere.

Lib. 2.
cap. 8.
sect.
11.

Humanitas vero præter ceteras Virtutes
 præcipue est colenda. Omnes enim com-
muni cognitionis & æqualitatis quodam-
modo vinculo contingunt, nec deſcendus
est homo homini nullo præſtare, cum ex
ipſo univerſi Mortis & Immortalitatis,
Filionum & Rationis, participes ſumus.
Qui igitur alterum deſpicit, contemnit,
negligit, minusve humaniter tractat, Na-
turæ humanæ jura perdidit & pri-
vilegia, palamque contra ſeipſum ſenten-
tiam tulit, patum utique referre, ſi ipſi
neſcimus circumſtantis eodem tractaretur
modo. Cum enim homo ſit, ſi immuni-
tatem aliquam hic ſibi præ cæteris reſervari
vellet, ſtulta proſecto hæc eſſet & ridicula
animi elatio & arrogantia.

Nemo igitur, quantumvis tenui ſit for-
tunæ, contemni debet aut contumelioſe
tractari, modo vitæ probus ſit, nec propria
culpa humanæ Naturæ jura perdidit. In-
mente, etiam hic diſciunt, inquit *Heracli-*
us. Quod de pauperiſſimi cuiusvis doctore,
modo probus ſit, veriſſimum eſſe cenſen-
dum eſt: Quem proinde, ex communibus
humanæ naturæ privilegiis, tanquam ſan-
ctum quoddam ac divinum Animal, debi-
to amore & obſervantia ſemper excipere de-
bemus.

6. *Hospitalitati* autem commendanda multum nihil opus est, cum sit tam manifesta pars *Humanitatis*: eo vero magis necessaria, quo magis sint Incolarum solutis expositi peregrini, magisque domesticis commodis & subsidis destituti. Hoc igitur perquam humaniter tractare debemus, ipsorumque commodis, ubi opus est, diligenter inservire, non immemores quod beati *Gemini* etiam nobis in hac *Animarum* nostrarum peregrinatione in summa difficultatibus & angustiis mature succurrant, seduloque opiculantur.

7. Porro, quod ad *Amicitias* attinet, petende quidem sunt illae tanquam communia humanæ vitæ ornamenta & præsidia. Quod si forte in eos incidas qui valde diligi mereantur, memineris amicum adicere Virtutibus potius quam personis, quæ mortales sunt & mutabiles; neque tam affectus vehementia aut inertis quodam passionis dulcore (qui miras in te tragedias excitare possunt) *Amicitiae* partes expleri censeas, quam sincera fide & constantia atque alacritate quadam & officiosa benignitate erga eos quos amas.

8. Denique *Comitas*, *Affabilitas* & *Officiosa* colendæ sunt tanquam benevolentiae conciliatrices optimæ, iuræque pacis & amicitiae conservatrices. Unde valde inconstitutum esset si quis minores istas Virtutes negligere, cum favorem hominum, qui maxime tum ad jucunditatem vitæ tum ad

securitatem momenti est, rebus tam parvis
luculi que possit demereri.

C A P. VII.

De Virtutum acquisitione qua ad Fortitudinem reducuntur.

Virtutes, quæ ad Fortitudinem redu-
cuntur, sunt Magnanimitas, Gene-
rositas, Leuitas, Constantia, & Diligentia;
item, Vivacitas, Animi praesentia, Strenuitas,
& Firmitas.

Magnanimitatem commendat, quod ani-
mum in multa ac minuta non distrahat, sed
ad optima maximaque, quæ paucæ sunt,
aspicere faciat, quodque humane naturæ
prestantiam recte æstimare norit, nec ea
abici velit ad minima quæque ac vilissima
prosequenda. Cum igitur nihil majus sit
vel excellentius Deo ac Virtute, in hisce co-
lendis mentem nostram ac voluntatem cor-
roborat & statuminat, nec ad vulgaria ob-
jecta dissipare sinit & evagari.

Hoc etiam commune habet hæc Virtus
cum Magnificentiâ, quod ipsius præclara
facinora Publico præcipue prosint, Mundi-
que secula ornent & Historiam.

Generositatis vero utilitas & perfectio
ex eo elucescit, quod quis per eam sola Vir-
tutis veræque Beatitudinis conscientia con-
tentus sit, absque hominum plausu & sus-
fragiis, quodque nil non sincere faciat, aut
in gloriolam inane aucupium; nec Veri-

tatem Virtutemque deferere velit, quantumvis omnium mortalium odia & contumelias in se excitaret.

Quamquam enim aliquid possunt ignominia metus famaeque ac gloriae cupiditas in Virtute acquirenda; cum tamen semel acquisita sit, nihil magis istis opus est quam illa lignorum structura qua in extruendis aedibus utimur, quae, postquam aedificium exstructum est, diruere solemus, & postmodum comburere.

3. Maximopere igitur colenda est haec Virtus tanquam reliquarum fidelissima custos & conservatrix, praesertim vero ab eis juvenibus quos Natura ad Virtutem propensiores finxit, qui tamen contumeliarum metu à sociis in ipsos intorquendarum atque turpes actiones vel inviti saepe numero pertrahuntur. Norint itaque illi summa esse *Generositatis*, Virtutis causa quolibet sociorum contumelias & dicteria ferre simul & contemnere; nec pudoris esse, sed pusillanimitatis, eis morem gerere qui ea ferunt quae ipsi inhonesta, illicitave esse suspicantur. Pythagoraeque potius audiant hoc in loco,

Summe reverere t. ipsum,
quam tam importunos & impudentes rerum
pessimarum suadores.

4. Quia & *Lenitas* vel eo nomine maxime facienda est, quod inexpugnabilis quaedam *Arx* sit contra omnes omnium hominum injurias & opprobria. Quod etiam

Cap. 7. *Enchiridion Ethicum.* 213

travit Marcus Antoninus in præclara illa ^{Tōr} ^{seic-} ^{autōr.} ^{lib.10.} ^{sect.} ^{18.}
sententia; *Invincibilis quædam res est Mansuetudo*, sive *Lenitas*, modo genuina sit, nec cum subrisorio quodam ridu conjuncta, nec personata. Nullum igitur fortius munimentum est ad conservandam animi nostri pacem & tranquillitatem, quam hæc *Lenitas* vel *Mansuetudo*; nec ullum illius fulcrum firmitius, quam si meminerimus omnes per ignorantiam peccare, sive dictis nos ledant sive factis. Quo spectant *Stoici* illa *ætiologica*; Sic ille opinatur, & *Omnis impulsus ignorat.*

5. *Constantiam* autem tueri debemus, ne fortuito & sine ratione agere, nullamque omnino *Virtutem* habere videamur.

Semper, qui bonus est, bonus est.
Qui vero nunc bonus, nunc malus est; meritis quibusdam & corporeis auris hæc atque illæ fortuito vehi impellive potius existimandus est; quam immutabilibus *Virtutis* rectæque *Rationis* principis regi.

6. *Diligentia* demique colenda est; tanquam cæterarum *Virtutum* sedula quædam ac alacris famula ac ministra; vel potius tanquam externarum nostrarum actionum immediata moderatrix ac domina, quæ corpore hujus molis membra, quantumvis torpentina & languida, eicere novit ad debita viz officia obeunda.

7. Reliquæ *Virtutes* quæ ad *Fortitudinem* reducuntur tam arctam habent cum hæc, de quibus jam egimus, affinitatem,
ut

ut novis argumentis non sit opus quibus eas amplectendas moveamur : Ipsæ enim sunt vel *Diligentia*, vel *Constantia*, vel *Magnanimitatis* quædam quasi propagines.

C A P. VIII.

De acquisitione earum Virtutum quæ reducuntur ad Temperantiam; deque Divini Amoris excitatione.

1. **A**D Temperantiam referuntur *Frugalitas*, *Humilitas*, *Austeritas*, *Modestia*; item, ex *Andronico*, *Facilitas* & *Tenuitas*, *Gestus inculpabilitatis*, *Animusque contentus*. Quarum *Facilitas* & *Tenuitas* ac *Animusque contentus*, *Frugalitatis* quidam sunt quasi modi vel species; quemadmodum *Gestus inculpabilitatis* *Modestia*.

2. *Frugalitatem* autem id maxime commendat, quod sit *Sobrietatis* aut *trater* aut *comes*, & *Morborum* ac *Paupertatis* fugatrix. Etiam quod maturiorem quandam sibi habet annexam prudentiam atque curam, ne lautius & splendidius vivendo quam facultates ferant, postea ne frugaliter quidem amicos excipere valeamus, aut, quod multo est intolerabilius, absque ipsorum ope nequeamus vivere. Unde veræ *Frugalitatis* *Generositatem* etiam quandam honestamque animi *Magnitudinem* subesse posse videmus.

3. Quod etiam videtur in illis cognatis
ipfi

in Virtutibus contingere quæ ab *Antiquis* recensentur. Nam qui tenui satietate parabili victu contentus est, arcem possidet inexpugnabilem, & quæ cedere nec ullis aut hominum aut Fortunæ injuriis, quæque defensorem suum nunquam remittet à quovis mortali in servitutem adduci. Ille enim qui minimis indiget Deus maximus est, cui soli perfecta competunt *iniquitates*.

4. Porro, *Austeritas* sive *Gravitas*, & *Moderatio*, cum suis cognatis Virtutibus, diligenter colendæ sunt, tum quod mores namque externam ornant, tum etiam quod Animum ipsam purum castumque conservant, primaque Vitiorum tentamenta frangunt & retardant, & vel levissimas qualvis turpitudinis umbras & simulacra ex imaginatione abigunt fugantque.

5. Nulla autem omnino Virtus majori studio prosequenda est quam *Modestia*: quandoquidem nec ullæ capitaliores pestes rebus humanis se intermiscunt quam *Ambitio* & *Avaritia*. Hinc Patriæ & Amicorum Proditiones, hinc Trucidationes Principum, hinc Desertiones Veritatis & Religionis, scædæque erga Deum ac Virtutem fraudes & tergiversationes, omniæque prorsus Injustitiæ genera, oriuntur. Hæc non dubitari possit, an tormentorum mortisque metus majorem vim habeat ad cogendos homines ad impietatem, quam divitiarum & honorum cupiditas, diraque domi-

dominandi libido; plusve praesidii sit Virtuti in ipsa Fortitudine, an in Humilitate, quae mundanis cupiditatibus anferri non desinit, nec humanarum rerum splendore & strepitu, ut pueri picturis & crepundiis, vehementius oblectari.

6. Quamquam enim ex titulo haec Virtus despicibilis videri possit; est tamen solidissimae perfectissimaeque Sapientiae tan-
 DeRe- conspicua filia, ut nec Lucretius quidem,
 rum vir sane alias huiusmodi rerum haud in-
 natura gnarus, eam mihi visus sit ignorasse, sed
 lib. 2. & admodum graphice illam depinxisset in
 versiculis.

*Sed nil dulcius est bene quam munus at-
 nere*

*Edita doctrina Sapientum templa serena;
 Despicere unde quaevis alios, passimque vi-
 dere*

*Furare atque viam palantes querere vita,
 Certare ingenio, contendere nobilitate,
 Nocturnaeque dies niti praestante labori
 Ad summas emergere opes rerumque pe-
 tiri.*

*O miseras hominum mentes! & postera
 caeca!*

*Qualibus in tenebris una quantisque per-
 chis*

Degitur hoc aevi quodcunque est! &c.

Qui sic sapiunt, sat scio, à vulgari & idi-
 otico hominum genere contemnantur ferè
 & iridentur, tanquam aërea quaedam Ani-
 malcula quæ auras captant & inani vescu-
 tur

tur æthere, hoc est, quæ leuiusculis rerum umbris evanidisque imaginationibus indulgent, sensu vero rerum solidaque substantia prorsus privantur.

7. Sed bonos hosce viros obsecro mihi narrent, quæ in re Potentes illi atque Divites Naturæ donis magis solide fruuntur quam isti, qui, tametsi necessaria ad victum ipsis non desint, tenuiori tamen utuntur fortuna. Num sapidius & jucundius edunt vel bibunt quam pauperiores illi qui honestis laboribus diem terunt, & sudoribus addunt temperantiam? Num altius illis profundiusve dormiunt, aut firmiori animi corporisque utuntur valetudine? Quod si nihil horum sit, ut non ipsi Potentes atque Divites æque imaginationibus indulgent ac qui Virtuti veræque Sapientiæ sunt dediti? Qui si recte existimantur, auras captare & inani vesci æthere, magni sane illi viri atque opulenti potiori jure ex superfluis suis divitiis & honoribus nihil præter fumos, vapores, pinguioreque quasdam fuligines, haurire censendi sunt. Utrum vero præster puriori aëre vesci an crasso & fuliginoso, discutiendum aliis per otium relinquo.

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil Horat. Epist.

Divitia poterunt regales addere majus. lib. 1. epist.

Quod si corporis functionibus & commoditatibus pares sunt præpotentes illi, & pauperes, quibus tamen interim ad vitam

necessario non desunt; superest ut solis animi cogitationibus & phantasmatis differant. Utri vero pulchriores habituri sint præstantioresque animi cogitationes sint phantasmata, illine qui superfluis opibus & honoribus inhiant, an hi qui Virtuti veræque Sapientiæ totos se dedunt, nemini, opinor, difficile esse potest augurari.

8. Postremo, ut in nihilo deficiat hæc nostra Parænesis, etiam de *Divino illo Amore atque Intellectuali* superaddimus, quod omnibus nervis eniti debeamus ad eum adipiscendum, tanquam primam & perfectissimam omnium Virtutum mensuram atque normam; quam præsentem semper nos habere oportet & quasi ante oculos positam, ut ab hoc divino exemplari omnium nostrarum actionum modos rationesque deducamus.

Hujus autem divinissimæ perfectionis, & qua nulla major in naturam humanam cadere potest, Procreatrices præcipue & Conservatrices sunt *Humilitas & Temperantia*. Voluptates vero corporis divinum hunc animi sensum extinguunt, quemadmodum etiam facit effrænis illa Divitiarum & Honorum cupiditas. Anima enim contracta in sordidos hosce cæcosque ardores, libera illa & cœlestis flamma continuo suffocatur. Unde necesse est hominem obductis hisce tenebris in varia turpitudinis atque injustitiæ genera prolabi.

Si vis igitur *Divinum illum Amorem* ad-

Cap. 8. *Enchiridion Ethicum.* 219

instar ignis cujusdam Vestalis in Templo Cordis tui perpetuo splendere & ardescere, sedulo tibi danda est opera *Temperantia & Humilitati.*

¶ Quod si nondum tibi eluxerit, ardentibus ad Deum precibus cœlestem hunc ignem in Anima tua accende: memor intem, quod solis verbis votisque parum proficies; quodque, dum ad hanc internam vitam ferventissimo voto atque affectu anhelas, externis moribus, quantum poteris, eam debes imitari. Quod spero te facturum cum successu, si pauca hæc monitante observaveris.

A Voluptatum igitur illecebris diligentet tibi caveto. Nihil per odium vel invidiam contra quenquam patrato. Pauperes pro facultatibus tuis sublevato & foveto. Iram contra hominum injurias & contumelias strenue comprimito. Humilis & abjectæ fortunæ homines ne petulanter concultas; quin & Paupertati probæ aliqualem honorem & observantiam deberi censeo. Malum bono compensato, & amarulentia dicta blandis & benignis alloquiis diluito. De inimicis tuis ne tum quidem cum secure poteris vindictam sumito: nec tamen ita amicitiam cum quoquam cole, ut Virtutem Veritatemque illius causa deseras, publicamve ei postponas utilitatem, hoc est, Non quod tibi ipsi vel cuivis alteri, quantumvis amicissimo, ex animali sensu adlubescat, sed quod propria Conscientia simplici-

pliciter & absolute optimum judicaveris
summa fide & constantia prosequere.

10. Atque hæc sunt quæ dicenda censu-
mus *de Virtutum acquisitione* tam in speciem
quam in genere. Totam jam tandem docu-
mentorum seriem brevi illa *Pythagorica*
hortatiuncula claudemus: *His operare, hæc*
meditare, hac omni studio atque cura complere
: Hac enim pedes tuos in divinis Virtutum
semitis ita demum firmabunt, ut nunquam
eos sinant aut vacillare aut labi Quæ quidem
Virtutis perfectio humanæ Felicitatis par-
te longe maxima est & principalissima. Solum
superest ut de illius tandem partis acquisitio-
ne quæ in *Bonis externis* consistit, breviter
agemus.

C A P. IX.

De acquisitione Bonorum Exter- norum.

1. **Q**uantilla pars *Bonorum Externorum*
ad humanam Beatitudinem requiri-
tur, satis supra indicavimus. Restat jam
ut breviter evincamus, si vel ex illorum o-
mnium quæ diximus *Bonorum Externorum*
accumulatione humana Felicitas aliquo
modo perfectior videri possit & consumma-
tior, quod *Virtutes morales* non mediocrem
vim habeant ad eorundem etiam omnium
acquisitionem.

2. Præcipuas igitur eorum species re-
censebimus denuo, perpetuoque indigita-
bimus

hinc quantam vim habent ex Virtutibus aliquibus; si non omnes, aut ad illa ipsa Bona acquirenda, aut saltem quæ ipsis analogæ sunt, & quæ præstantiora, tamen eis rectius existimare poteris quam succedanea.

3. Cæterum quod ad duas primas ipsorum classes attinet, Bona utique illa *Animæ* acque *Corporis*, manifestum est permagnam vim habere Virtutem ad ea ipsa in specie adipiscenda, vel saltem augenda & conservanda. Quod primo liquere potest de Bonis eis externis quæ ad *Animam* referuntur, qualia sunt *Ingenii dexteritas & subtilitas*, *Memoria fidelitas & comprehensio*, item *Scientia*, & *Sapientia*.

Ecquid enim *Ingenium* acuerè magis potest subtiliusve reddere quam Philosophica illa quam supra descripsimus *Temperantia*? Cum è contrario vel optimum subtilissimumque ingenium ex Ebrietate & Ingluvie turpique voluptate obtusum torpidumque evadat.

4. Eademque prorsus ratio est de *Memoria*, cujus vires proculdubio mirum in modum conservat confirmatque *Sobrietas* & *Temperantia*; *Exercitatio* autem adauget, quæ fructus est *Industriæ* & *Diligentiæ*: Cum interim nihil magis illam facultatem habefactet quam *Ebrietas*, *Venusque immoderata*, quam *Somnolentia* denique, & *Desidia*.

5. *Artes Mechanicas* Virtus quidem non docet *Moralisve Philosophia*; nec sane

Scientias Physicas Mathematicasque : verum ne parum contribuere videatur Virtus ad eas omnes ediscendas , ex prædictis satis constat eam conferre & *Ingenii subtilitatem* & *Memoriam*. Quibus *Diligentiam* addas , & , quâ Mathematica præsertim studicare non possunt, *Mansuetudinem quandam animi* & *Patientiam*.

6. Summum vero divinißimumque Moralibus Philosophiæ donum habenda est illa quam adeo accurate supra descripsimus *Præsentia* , quæ quidem cum ad omnes Intellectuales habitus acquirendos permagnam vim habet , tum ad *Sapientia* acquisitionem , omnium sane maximam. Cui tamen tanquam individua quædam comes adjuncta semper intelligitur illa quam modo dixi *Philosophica Temperantia*.

Frustra enim ad rerum *Divinarum cognitionem* aspirat , quæ proprie *Sapientia* dicitur , qui hisce duabus Virtutibus destituitur. *Impuro enim fas non est quod purum est attingere* , quemadmodum præclare nos docet in *Phædone* Plato : Qui cum inibi contendat , neminem nondum exuto corpore ad puram sinceramque Veritatem pervenire posse : quid , obsecro , existimandum est de eis qui ne vilissimas quidem corporis sordes & cupiditates exuerunt , adeoque cæcutiunt , ut ne opus quidem esse arbitrentur ad Veritatem percipiendam ut hisce corporeis inquinamentis expurgemur ? sola sufficit industria & indomita quædam animi

animi pervicacia. Qua quidem nulla potest esse vox vesana magis magisque ridicula.

7. Perinde enim est ac si quis oculorum lippitudine laborans, qui tamen velit etiam res longinquas clare & distincte perspicere, nolit tamen oculis medelam adhibere, sed pertinacem tantummodo saepeque repetitam aciei intentionem in objecta quæ adeo gestit cernere: Quo tamen tantum abest ut melius videat, ut potius necesse sit quod intempestiva hac cernendi contentione magis magisque indies excutiat. Est autem hæc oculorum medela, illa nimirum supra dicta *Prudentia & Temperantia*.

8. Ecquis enim est qui proprio Marte de Deo, de Animæ nostræ Immortalitate, deque Divina Providentia, solide & constanter philosophari potest, absque aliquali Animæ à suo corpore separatione, hoc est, absque *Platonica* illa mortis meditatione, qua à corporeis omnibus affectibus rescindimur quasi & revellimur, quaque in *amorem illum divinum*, qui solus vera certa que de abditissimis rerum divinarum Mysteriis oracula effundere novit, abripimur toti & absorbemur? Quanto enim magis per *Prudentiam* illam *Temperantiamque Philosophicam* extinguuntur in nobis animales affectus & corporei, tanto magis in consensum cum Intellectuali Mundo, inque Divini Luminis conspectum, emergimus.

Sapientia igitur, sive Divinissimorum Arcanorum Scientia, perfectæ Virtutis ge-

nuinus fructus merito est habendus.

9. Quod ad ea bona quæ ad *Corpus* referuntur attinet, cujusmodi sunt *Robur*, *Agilitas*, *Sanitas*, & *Pulchritudo*; *Robur* sane non tam *Virtutis* donum quam *Naturæ* videtur; quanquam ipsius *Conservatio* etiam *Virtuti* sit accepta referenda. Imo vero non videtur omnino veri dissimile quin *Corpus*, quod alioqui infirmius futurum erat, ex *Tolerantia* exercitiis multo possit fieri robustius.

Agilitas vero *corporis* non solum *Virtutis* alumna esse potest, sed etiam genuina filia. *Temperantia* enim & *Diligentia* superfluum *corporis* molem ut plurimum diminuunt, satisque magnam spirituum copiam progignunt. Unde necessario nascitur hæc *corporis Agilitas*.

10. *Virtutis* autem donum maxime omnium conspicuum est *corporis Sanitas*, quæ cum omnibus fere *Virtutibus*, tum præcipue *Temperantia* debetur & *Pietati*, juxta *Chaldaicum* illud, si recte memini, *Ora- culum*;

Ad Pietatis opus vegetum si extenderis ignem

Mentis, & hoc fluxus sanabis corporis artus.

Expurgatus enim *Animus* etiam *corpus* quodammodo purificat & emundat, benignaque sua luce irradiat, viresque ejus corroborat. Dum vero ipsa *Anima* vel acescit odio, vel invidia tabescit, vel cæcis quibus-

hælibet curis marcescit & cupiditatibus, impossibile est quin simul labefactetur corporis etiam sanitas atque robur. Quid igitur tandem fiet de eo corpore cujus vires ebrietate quotidiana & ingluvie obrutuntur, aut indomita exhauriuntur libidine?

11. Sunt igitur corporis morbi ut plurimum vitiorum animi effectus. Nam & Majorem peccata sæpenumero luunt infelices posterius, Parentumque morbi simul cum agnatisque quasi hæreditario quodam jure in filios derivantur. Quod quidem onus nulla efficaciori ratione objicere à se possunt & excutere, quam si severiter velint Pietatem & Virtutem colere.

Quemadmodum enim omnibus animi Vitiis Justitia antiquior est, ita omnibus corporis Morbis illius Sanitas & Valetudo: Prout etiam innuere videtur vetustum illud carmen apud Maximum Tyrium; *O Dearam antiquissimam Sanitas, Utinam tecum habitem Vita quod reliquum est mea.* Cujus voti nemo citius futurus est compos quam qui sincere Pietatem colit & Virtutem.

12. Cum vero Sanitatis corporeæ largitrix Virtus sit & conservatrix, necesse est ut eadem quoque corporeæ Pulchritudinis sit idem mater pariter atque nutrix: tum quasi Venustas corporis sive Pulchritudo quasi flos & fructus ipsius Sanitatis sit, nec tam re quam mente & cogitatione à corporis valetudine secerni possit; tum etiam quod Virtus sit ipsius Animæ & sanitas &

pulchritudo, quæ dum è spirituum motu, qui tum per oculos præcipue tum per totum vultum translucet, emicare cernitur, non potest non mirabilem elegantioribus formarum spectatoribus venustatis decorisque speciem exhibere: ut omittam ea quæ ad totius corporis gestum attinent atque morum; qui non potest non esse admodum honestus & venustus, dum à pulchra probaque Anima gubernatur. Quam amabiles Virtutis indices sint oculi, observavit etiam *Marcus Antoninus*: *Vir bonus & simplex & benignus etiam in oculis hac præ se fert, nec potest se abscondere.*

Tōt
sic i-
autē.
lib.

10.
sect.
15.

13. In iis vero qui à nativa Innocentia vel ab acquisita Virtute desciscunt, & ad Vitium inclinant & turpitudinem, observare fane potest non imperitus spectator, ipsorum etiam vultus paulatim immutari: &, tametsi nec figuræ concinnitas desit, nec vulgari forsan oculo satis gratus color, florem tamen formæ lucemque animadvertere poterit hebescere paulatim, & ex sinceriori luce in igneam quandam impuritatem fæcemve spissescere; Spirituum etiam motum subdolum magis magisque stupidum factum esse; totumque aspectum aut fictum & artificiosum, aut durum impudentemque, evasisse. Quæ veræ morali quæ pulchritudini prorsus sunt contraria.

14. Qui vero è contrario sedulam Virtuti dant operam, & ad purgatum Animæ sta-

statum serio contendunt, etiam vultus eorum oculosque verecundiores lucidioreſque paulatim fieri obſervare licet. Quin & in eis ipſis quorum facies ex nimio fortalle Virtutis veræque Sapientiæ ſtudio pallor macieſque totas occupaverint, notare tamen poteris amabilem quandam & venerandam venuſtatem & benignitatem etiam pallori huic & maciei ut plurimum inſidere. Adeo ut nemini pulchritudo corporis deſſe poſſit cui pulchra non deeſt Anima, quæ mundos puerosque corporis ſpiritus venuſte & decore moderetur.

15. Quantum igitur Virtus ad acquisitionem *Bonorum animi corporiſque* conferat ex prædictis abunde conſtat. Quantum vero ad ea *Bona* adipiſcenda valeat quæ ad *ſuppoſitum* referuntur; (qualia ſunt *Libertas, Honores, Divitiæ, Nobilitas, Amicitia*, & id genus reliqua,) ex ſubſequentibus patebit. Quæ quidem cum ea ipſa ſint bona quæ *bona Fortuna* vulgo dicuntur, non eſt proſecto exſpectandum, ut tam neceſſario nexu à Virtute dependeant quam illa bonorum genera quæ præceſſerunt. Quod vero de ſe apta nata ſit Virtus ad ea aſſequenda, equidem credo haud difficile fore perpetuis rationibus evincere.

16. De *Libertate* enim manifeſtum eſt quod etiam integræ Gentes eam Virtuti debeant, dum incurſantes hoſtes à patriæ finibus per *Fortitudinem* ſtrenue amoliantur, ſive qua impoſſibile eſſet quin in turpem

duramque abducerentur servitutem. Qui vere in bello capiuntur servi que fiunt, haud raro accidit quod postmodum ob fidem, prudentiam & diligentiam, à Dominis suis manumittantur; quemadmodum passim observare licet in *Comœdiis Romanis*. Quod autem in Pace *Iustitia* Legumque observatio *Libertatem* nostram conservat; dum Fures, Latrones, Homicidæ, dum Patriæ Principisve Proditores conjiciuntur in vincula, moxque capite plectuntur, ita obvium est ut nihil necesse sit notare.

17. Quod si forte vir probus (quod rarius tamen contingit) etiam Virtutis causa abducatur in carcerem, omnem tamen *Libertatem* suam perdidisse nullo modo est existimandus. Equidem si quo retrudi posset ubi à Deo Virtuteque secluderetur, si demum carceres horrendi merito videri deberent valdeque extimescendi: Hujusmodi autem nulli sunt præter solas improborum animas.

Frustra igitur viro probo carceris squalorem, frustra solitudinem minitaris: Si quidem ille non potest non splendide habitare quem præsentia Divina illustrat semper & circumfulget; nec solus esse, quicum universæ tam libere versantur Virtutes bonæque Conscientia.

18. Præterea, cum *Libertas* sit nihil aliud quam *potestas agendi ut velit*, manifestum est quod vir probus *liber* sit etiam in vinculis & carcere; quandoquidem necesse est

Cap. 9. *Enchiridion Ethicum.* 229

est ut ille semper agat ut vult, qui non aliter secum agi velit ac Divino Fato & Providentiæ visum est, utpote qui animum voluntatemque suam Providentiæ Divinæ conformem semper habet & consentientem, *Omne mihi congruit placetque quod tibi gratum est & congruum*, O Munde, id est, O pulchra rerum Universitas à sapientissimo Deo condita & gubernata. Quæ divina prorsus vox est *Marci Antonini*, veroque Philosopho digna. Tōv
sic i-
autōr.
lib. 4.
cap. 23.

19. Quantum vero ad *Honores*; ecquis inveniri potest ad publica munia obeunda instructus magis magisque idoneus quam vir probus, quem *Iustitia*, *Magnanimitas*, *Fides*, *Constantia*, *Munificentia*, *Prudentia*, *Fortitudo*, *Vigilantia*, reliquæque id genus Virtutes, tam mirifice muniunt & adornant?

Quin & de facto huiusmodi sunt omnes per totum terrarum orbem qui ad publica eliguntur munera; aut saltem sub hisce titulis commendantur, coluntur, decantantur. Quod si revera tales aliqui non essent, essent tamen ad minimum virorum bonorum vicariæ quædam imagines, atque statuarum ipsorum titulis nominibusque ornatarum, quas dum homines colunt, etiam ipsos viros bonos tanquam invisibilia quædam Numina existimandi sunt colere & venerari. Adeo ut nemini certius *Honores* debiti deferri videantur quam viro probo, quem aut ipsum, aut ipsius saltem imaginem,

omnes ubique terrarum homines colere observantur.

20. Sed ne *ditescat* satis vir bonus periculum est, cum fraudes, rapinæ perfidia, adulationes, amicorum proditiones, & id genus reliqua flagitia, ad opes accumulandas via videantur compendiosissima.

Est autem illud stultissimum *ditescendi* genus, quando pretium millecuplo majus valore rei emundæ solvitur. Quod tamen fit, quando quis vel minutissimam Virtutis partem Honoribus commutat vel Divitiis. Honestiores suppetunt *ditescendi* rationes etiam è Virtutis penu depromptæ. Cujusmodi sunt *Diligentia*, *Fides*; *Fugalitas*, *Temperantia*, & id genus alix Virtutes, quæ proculdubio satis magnam vim habent ad honestam quandam opulentiam rerumque copiam. *O dii immortales!* (inquit Cicero,) *non intelligunt homines quam magnum vectigal sit parsimonia.*

21. De Nobilitatis acquisitione ne minima quidem suboriri potest addubitatio, cum ipsa Virtus verissima sit Nobilitas, & perfectissimus primusque omnis nobilitatis fons atque origo; quemadmodum supra ea de re aliquanto fufius differuimus.

22. Postremo, quod *Amicitias* attinget, quantum ab eis Virtuti debetur, ex eo intelligas, quod nullæ veræ sine Virtute Amicitiaæ esse possunt, nec ullus purus & ingenuus Amor, sed solummodo sordida lucri alicujus vel emolumenti cupiditas, aut

inutilis quidam levium & nugantium animorum lusus & lascivia.

Sola Virtus veras conciliat *Amicitias* & conservat, quæ cum se extulit, (prout prædare ea de re differit apud *Ciceronem Latinum*), lumenque ostendit suum, & idem aspexit agnovitque in alio, ad id se admoveret, vicissimque accipit illud quod in altero est, ex quo exardescit *Amor* sive *Amicitia*. Additque insuper, *Amare* nihil aliud esse nisi eum ipsum diligere quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quæsitâ. Ad quem sensum etiam alibi loquitur *Cicero*, pauloque apertius & venustius; *Amicitiam si ad fructum nostrum referamus, non ad illius commoda quem diligimus, non erit ista Amicitia, sed Mercatura quadam utilitatum* De Natura Deorum. l. 2.

Unde consequitur, nullum humanæ vitæ præsidium ipsa Virtute majus esse posse cum sola per se tantam vim habeat alliciendi homines ad diligendum & ad conciliandam eorum benevolentiam, quam omnia honesta & opportuna officia comitari necesse est.

23. Est certe è Virtutum choro una *Veritas* quæ *Amicitia* minus apta videtur, cum odii potius & inimicitiarum parens à plerisque habeatur. Ubi profecto pertridiculum quiddam mihi semper visum est accidere in rebus humanis, quod illius *Judicis* vocem oderunt plerumque homines, ad quam ipsi tamen perpetuo videri volunt provocare.

Cæ-

Cæterum nulla firma constansque *Amicitia* Veritate carere potest, non magis quam fide & simplicitate, quæ necessarium est omnis veræ *Amicitia* fundamentum. Neque enim fidum esse potest (inquit *Cicero*) *multiplex ingenium & tortuosum*; addo occultum taciturnumve: multo minus adulatorium nimisque obsequiosum. Molesta quidem Veritas est, sed Obsequium multo molestius, inquit ille, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri sinat.

Sed nec molesta Veritas est eis qui serio Virtutidant operam, quos non potest non mirifice oblectare omnis prudens Menio quæ acerbitate caret & contumelia, tanquam indubitatum perfectissimæ Virtutis sincerissimæque *Amicitia* testimonium.

24. Fateor equidem multo diductius hæc de rebus agi posse multoque copiosius: sed pauca hæc sufficiant ad significandum, quam magnum momentum habeat Virtus ad Externa etiam Bona cujuscunque generis adipiscenda, quamque tutum firmumque contra omnes humanos casus in ea positum sit præsidium.

C A P. X.

*De Bono illo Externo, Summo
Æternoque, ad mentem Philo-
sophorum.*

1. **U**Nicum solummodo superest Bonum externum, quod & æternum est.

Cap. 10. *Enchiridion Ethicum.* 233

est. *Cælum ipsum non stultitia, quod dicitur, sed Virtute petimus, beatorumque geniorum societatem. Qualem describit Oraculi Responsum de Plotini animæ transitu ad felicissimum illum statum:*

———— *Ad cætum jam venis alnum
Heroum blandis spirantem leniter auris,
Hic ubi Amicitia est, ubi molli fronte Cupido*

*Latitia replens liquida pariterque repletus
Semper ab Ambrosiis sacundo è Numine
vivis.*

Unde serena quies castorum & dulcis Amorum

*Illecebra, ac placidi suavisfima flamina
venti.*

1. Cui quidem descriptioni affine est
pium illud Catonis votum & professio; *Non me vixisse pœnitet, (inquit ille) quoniam ita vixi ut non frustra me natum existimem; & ex vita hac discedo tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. Commorandi enim Natura diversorium nobis, non habitandi locum, dedit. O praeclarum diem cum ad illud Divinum Animorum concilium cætumque profisciscar, & cum ex hac turba & colluvione discedam!* Cic. de Senectute.

3. Quam opinionem etiam, tanquam de suo, repetit alibi Marcus Cicero. *Non enim is ego sum qui Animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumen Divina Natura delibatum posse extinguere, sed potius certo tempore emenso ad immor-* De Consolatione.

In So-
mnio
Sci-
pio-
nis.

mortalitatem redire. Quod ita ab eo dicitur, quasi præsens hæc nostra vita mors quædam Animæ esset. Quod discrete affirmat Scipio Africanus percontanti Cornelio de suis defunctis an viverent: Imo vero (inquit) videntur qui ex corporum vinculis tanquam e carcere evolaverunt: Vestra vero quæ dicitur vita, mors est. Hujusmodi multa passim apud Ciceronem occurrunt, ut de Plotino nihil dicam & Platone.

4. Quæ quidem Immortalitatis spes, cum etiam Paganis illam antiquitus efful-
sisse atque enotuisse videamus, è Morali Philosophia nullo modo est excludenda; utpote quæ malorum eorum omnium eternorum quibus innocua Virtus, sive per arcanum quoddam fatum, sive per nefariorum hominum invidiam & improbitatem, in hac vita vexari possit & affligi, certissima sit justissimaque compensatrix. Hac igitur spe sola fretus vir probus atque magnanimus omnia quæ cadere in hominem possunt subter se habet, eaque despicies casus contemnit humanos, culpaque omni carens, præter Virtutem & immortalitatem nihil censet ad se pertinere. Quemadmodum alicubi de Virtutis robore præclare gloriatur Cicero.

5. Erat autem hæc animi spes atque fiducia olim in *Socrate* valde memorabilis, qua tam facile adversarios suos mortemque ipsam contempsit. Qui cum *Apollinis* oraculo sapientissimus est judicatus, in hoc
tamen

amen solo sapere videri voluit quod, ex-
tera incertus, de Animæ immortalitate ni-
hil dubitarit: neque enim hac de re (ut te-
statur apud *Ciceronem Latinus*) tum hoc, tum
illud, ut in plerisque, sed idem dicebat
semper, *Animos hominum esse divinos, iis-*
que cum à corpore exissent reditum ad cælum
patere, optimoque & iustissimo cuique expe-
ditissimum.

6. Itaque si qua in re quæ ad *Bona* spectat
externa videri possit Virtus nobis officere,
æquo tamen id animo constantique feren-
dum est, cum adeo ingens nos maneat post
breve huius vitæ curriculum compensatio.
Imo vero in lucro potius ponere debemus
quicquid in externis bonis, Corporis puta
& Fortunæ, patimur; quandoquidem, si
recte atque sapienter, & prout res ipsa nos
monet, huiusmodi jacturis uti velimus,
quantum Bonis istis externis adimitur, in-
ternis Animi bonis tantundem additur &
amplius.

Cum vero *Bona* illa *externa*, sicut Cor-
pus ipsum; mortalia sunt & caduca, *In-*
terna vero non minus quam ipsa Anima im-
mortalia & sempiterna, equidem ex his
multo adhuc confirmatiores esse debemus
ta lucra potius, quæ in corpore vel fortunis
patimur, appellanda esse quam damna &
infortunia, auctioresque & locupletiores
nos exinde magis fieri quam mutilatos qua-
vis ratione aut diminutos.

7. Quemadmodum enim perridiculum
est.

esset, si quis ex eo quod pretium solverit centuplo minus viliusve ea re quam emit, conquereretur tamen se hac ratione factum pauperiorem, fortunasque suas inde esse comminutas: Ita profecto mihi videtur atque absolum atque absurdum si quis contra Divinam Providentiam querelas adhibere ob ea quæ in externis bonis patitur, cum ex istis damnis & injuriis tanta internis animi bonis fieri possit accessio, quæ maximam sane partem humanæ felicitatis conficiunt, quæ non brevissimo hujus vitæ spatio, sed æternis immortalitatis seculis, mensuratur & clauditur. Ita ut, si quis recte sapere velit, non tam abhorreere debeat à rebus asperis & adversis, quam eas tanquam sapientissimi Dei dona, maximaque & efficacissima Virtutum perficiendarum instrumenta, agnoscere & amplecti.

Hæc enim animæ vires explorant, omneque ejus vitium & rubiginem deterunt & abstergunt; Hæc *Prudentiam*, *Fortitudinem*, *Sinceritatem* nobis ingenerant, omnemque omnino Virtutem; aut saltem nullam in nobis hæcenus sinceram fuisse Virtutem, in opprobrium nostrum, clarissime demonstrant. Cum igitur externa illa mala adeo utilia sint, existimari etiam debent, ut salubria omnia medicamenta, tolerabilia.

8. Atque ea certe mala externa quæ Animum nostrum affligere non possunt nisi per propriam ipsius imaginationem, (jux-

u illud Epicteti, *Perturbant homines non En-*
im ipsa, sed falsa ipsorum de rebus senten-
cia, si cui illa intoleranda sunt, parum se
 in Virtute profecisse agnoscat. Virtus illa
 nulla est quæ propriis viribus, nullis ex-
 ternis suffulta adminiculis, omnes imagi-
 narias passiones non valuerit devincere &
 debellare. Iplis vero corporis sensibus mo-
 lestis & dolorificis obniti, eosque compri-
 nere vel demulcere, aut effertiores factos
 constanti tamen animo perferre, id certe
 supra humanæ naturæ vires positum esse
 priori jure existimetur.

Qua igitur de re præclare, ut de omni-
 bus, *Cicero*: Dolor esse videtur acerrimus
 Virtuti adversarius; is ardentes faces inten-
 tur; is fortitudinem, magnitudinem ani-
 mi, patientiam se debilitaturum minatur.
 Quod tamen tam frequenter præstare non
 pollet, nisi nosmetipsi in culpa essemus.
 Recte enim instituta probeque imbuta na-
 tura res quædam invincibilis est. Sed nos,
 quod merito ille conqueritur, umbris, de-
 liciis, otio, languore, desidia animum in-
 fecimus, opinionibus maloque more deli-
 nitum molivimus.

9. Quod vero supra humanæ naturæ vi-
 res non sit vel summos dolores sponte no-
 stra suscipere, ex eo manifestum est, quod
 vel inanis gloriæ cupiditate, vel ex alicujus
 consuetudinis vi aut superstitiones, multi
 permagnos quidem & intolerandos dolores
 pertulerunt.

10. Ni-

Tuf-
culan.
Quæ.
l. 2.

10. Nihil hic attinet dicere de pueris *Spartanis*, qui ad aram verberibus accepti ut multus è visceribus sanguis exiret, nonnunquam etiam ad necem, non modo non exclamaverunt unquam, sed ne ingemuerunt quidem. Nihil de uxoribus *Indarum*, quas cum plures singuli haberent, incertamen iudiciumque venerunt quæ cum defuncto marito viva combereretur. Ni-

Tuf-
culan.
Quæ.
l. 3.

hil de *Aegyptiis*, qui quamvis carnificinam subire maluerunt quam ibim, aspidem, felem aut canem violare. Nihil de *Turcis* aut *Americanis*, qui immania spontaneæ Tolerantiæ specimina, aut superstitioni aut ostentationis causa, frequentissime cederunt. Huiusmodi enim exemplis omnes scatent Historiæ.

11. Quod si natura rudis, inculta, imperita, barbara, veræque Virtutis rerumque optimarum ignara, tanta polleat animi firmitudine & tolerantia, verane ac genuina Virtus, quæ Divinum quiddam est, cumque Deo ipso conjuncta, splendidaque beatæ Immortalitatis spe armata semper & præmunita, potestne illa tergiversari, iis que malis cedere quibus inermis ipsos barbaros succumbere maximopere puduisset? Minime gentium, vera sinceraque Virtus id non potest. Facile tamen id possunt illius molliusculi quivis & delicatuli proci, qui leviter cum illa deliciari amant & colludere, nomenque suum ex ipsius familiaritatis opinione ornare utcunque & co-

necta-

celtare : Siquid vero duri asperive illius
causa subeundum praesentiant, personam
excitant perbelli isti Histriones, seque non
Virtutis amatores, sed honorum, opum,
corporisque voluptatum, palam aperteque
ostendunt.

12. Quamobrem qui serio philosopha-
nvelit, cum tam manifestum sit supra il-
lus vires positum non esse, (quod infinitis
sere exemplis possemus probare, nisi bre-
vitati studeremus.) oportet eum toto ani-
mo eniti ut perfectam assequatur *Patientiam*,
qua omnes omnino animales volu-
ptates corporisque dolores subter se habeat,
prorsusque contemnat, sola Virtute con-
tensus, certissimoque illo Virtutis fructu
beata immortalitate; nec audere prius aut
apud seipsum fingere, aut profiteri apud
alios, se ullam habere Virtutem, quam
eam quam supra descripsimus *Patientiam*
affectus fuerit. Neque enim recte habere
dicimur vel tenere id quod in cujuslibet po-
estate est e manu nobis excutere.

13. At vero inquires, An tu, estne sic
sapere via ad humanam felicitatem expe-
ditissima? Magnatem me faciet hxc tua
Philosophia, aut Familiam meam opulen-
tiam? An non potius hxc tua decantata
Virtus bonaque Conscientia, nisi forte ubi
benigniori degitur sub climate, recta per-
ducet hominem ad Ignem vel Patibulum,
quemadmodum infinita testantur exempla
a primis usque temporibus repetita, per-
que

que totum terrarum orbem passim edira? Ejusmodi vero Virtutis ratio exponi debet, non quæ aliquibus locis aut temporibus accommodata sit, sed quæ omni loco ac tempore quæ bona sunt nobis conciliet, mala vero aut procul à nobis averruncet, aut saltem eis ferendis, siquando obveniant, non semper efficiat pares.

Quantum Virtus ad Honores Opesque & ad alia id genus bona conferat, supra jam innui, nec hîc repeto. Solum addo, honestam paupertatem injustis divitiis esse præferendam, easque divitias esse injustas quæ vel minima Virtutis jactura acquiruntur vel retinentur. Relinque tuis Virtutem tuam in hæreditatem, quæ si carent, non merentur tuo tanto cum dispendio discedere. Si eam habent, superfluis non indigent divitiis.

14. Quod vero Ignem attrinet & Paribulum; Si *Patientia* cares, pro certo scias occultum semper aut Principis, si restiterit, aut Patriæ, aut Religionis, ac Amicorum, aut horum omnium, tecum circumgestare pro litorem. Quod si *Patientia* satis sis instructus, dic, feroculus istis, dic istis hominum larvis, Animam humanam nec flammis absumi posse ne aquis extinguï, nec ullis tortorum lanicibus distrahi in partes nec discerpi, nec ipsam Virtutem ab invita Anima divelli, nec Deum ipsum à Virtute Animaque.

15. Præterea, Summæ esse & improbi-

uis & stultitiae, quando Deus hanc vitam nostram reposcit, non lubentissime reddere depositum tam potenti iustoque Peritori. Reposci autem ab eo semper, quoties ejusmodi proponuntur vivendi conditiones quae consistere non poterunt cum ea observantia quam Deo debemus & Virtuti.

16. Postremo, in extremis angustiis non flere Deum deesse suis, vitamque beatam ut in mediis tormentis interrumpi, modo non remittat se Animus, nec eum incepti peniteat, sed forti & sincero affectu in mediis doloribus ad Deum perpetuo anhelare beatamque immortalitatem. Animam enim nostram ex omnibus hisce sive exultationibus sive laniationibus ad oras superas, Divinumque illud Animorum concilium cœtūque, integram & indelibatam pervolare, summisque gaudiis & tripudiis, tanquam ex diuturniori aliquo bello victricem exiliorum reducem, in cœlestem patriam accipere.

17. Quae ibi lætitia! qui triumphus! quam suaves beatorum Geniorum Animo- rumque congressus & complexus! quam amica colloquia! Quae congratulationes adveniēti à tantis laboribus Animæ, tamque dira ob Veritatis Virtutisque amorem perpeſſæ! Quam solidis plausibus, quam honoris acclamationibus Supernæ illæ sedes reorabunt! vel potius quam solidam & sempiternam felicitatem adipiscetur victrix Anima in supernis illis sedibus! ubi æter-

na juvena floret impollutus Amor, sine
raque Amicitia; ubi divini discurrunt Splen-
dores, pulcherrimique bonorum Genio-
rum obversantur vultus & aspectus; ubi
purum circumfulget Veritatis lumen, ve-
razque Virtutis candore omnia renident;
ubi perpetua rerum pax & tranquillitas
quies inconcussa & inexpugnabilis securi-
tas; ubi denique ea est voluptas & felicitas
quam alibi humanæ animæ nusquam pos-
sunt experiri.

18. Dea enim imago quædam Animus
est, ex ipso Deo delibata & profecta: Pro-
fecta autem à Deo cælum ipsum appetit,
nam in eum locum unde discessit semper
optat redire. Terra autem si cui appetenda,
Corpori soli est. At vero *Animis* æterna
cæli sedes quærenda, eaque propria illo-
rum patria. Siquidem animorum nulla in
terris origo inveniri potest, ut præclara
de re philosophatur *Cicero*.

De
Con-
sola-
tione.

19. O vitam vere vitalem, quæ intimos
Animæ sensus hac crusta Corporis crasso-
que cortice nudatos jucundissimis cæli vo-
luptatibus lenissimisque Divinæ auræ spir-
culis tam mirificè percellit, perflat & per-
mulcet! O beatissimum victricis Virtutis
statum omnibus bonis & gaudiis circum-
fluentem! Sed & beatam illam mortem &
carnificinam, quæ fortes & constantes ani-
mas ad tanta gaudia tantasque voluptates
transmittit!

20. Magna sunt, fateor, quæ hic lo-
quor

quor & per totum hunc libellum: Majora
amen non sunt quam quæ veræ & genuinæ
Moralis Philosophiæ descriptioni compe-
tunt: Neque enim rectæ Rationis limites
optumve transcurrunt, nec insigniorum
Ethnicorum excedunt professiones & testi-
monia.

11. Verum nequa fraus fiat Religioni,
serte dicam libereque quod sentio,
sempe, Præclara illa ferè omnia de Deo,
de Anima, deque Virtute, quæ in veterum
Philosophorum scriptis reperiuntur, vel
quæ de præstantiorum Ethnicorum dictis
hæcive memoriæ produntur, aut antiquis-
simæ Ecclesiæ Dei doctrinæ vetustæve Cab-
ulæ, aut æternæ Dei Filio, *LOGO* accepta
esse referenda; qui ab omnibus retro seculis
singulos homines aliquali, quosdam vero
pleniori præter cæteros acriorique sensu ho-
nestatis imbuir.

Hæc est enim illa lux quæ illuminat om-
nem hominem venientem in hunc mundum,
prout Christiana testantur oracula. Pytha-
goram vero è fontibus Hebraicis sapientiam
suam hausisse Scriptores veteres tum sacri
tum prophani suis certatim confirmant suf-
fragiis. Hujus autem sapientiæ partem præ-
cipuam de Deo, de Anima immortalitate,
 deque Vita ac moribus, in Platonem deriva-
tum fuisse, mox in Stoam Peripatumque,
postea vero in totum fere terrarum orbem
redundasse, manifestius videtur quàm ut
quisquam de eo possit dubitare.

21. Quamobrem ut præclara, aliquam multorum Ethnicorum Virtus & Sapientia Divinæ Providentiæ vim & benignitatem penetrantem ad omnia & longe lateque dimanantem non mediocriter illustrant, in sane Ecclesiæ gloriam obscurare non possunt; cum quicquid pulchri apud Ethnicos occurrit, aut Ecclesiæ Dei doctrinæ debetur, aut *Divino Loge*, quem Vetus Ecclesia è Tabernaculo elucentem, Nova vera (id est, Christiana) in humana *Messia* terra tanquam in sanctissimo quodam Templo gloriose residentem, sancte, prout patet, religioseque colit ac veneratur,

F I N I S.

Sci

nam
mentu
atena
de di
, in
pos
nicos
etbe
s. Ec
vero
a na
tem
it pu

Scriptorum Græcorum Voces ac Sen-
tentia, quarum Interpretamenta
solummodo occurrunt in antece-
denti Tractatu, Græce hic resti-
tuuntur.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

sect. 1. **K**Αὐτὸν φόνος τίλειται ἢ
κατὰ βίον.

sect. 2. Α' γὰρ ἀρετὴ τὴν ἐκείνου φύσιν ἐκεί-
νῃς ἐπιφέρει καὶ τί.
κατὰ βίον ὅτι τίλειται πρὸς μὴν ἀγαθὰ ὅτις,
καὶ ἐκείνους.

Ἐμπροσθεν γὰρ τὴν προαίρεσιν ἀρετὴν ἐκείνην τὴν
μὴ ἀρετὴν κατὰ τὴν φύσιν, τὴν δὲ ἀτυχίαν κατὰ τὴν
κατὰ φύσιν.

sect. 3. Ἐκείνῃ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν, Ἐκείνῃ τὴν ἀτυχίαν.

CAP. II. Sect. 2. Τὸ μέγιστον ἐκείνῃ ἀνδρα-
γυῖαν ἀγαθὴν.

sect. 3. Η' ὅτι ἀνδρὶ τίλειται τὴν ἀνδραγυῖαν, Ἐκείνῃ
ὅτι ἐκείνῃ, &c.

Ἡ δὲ ἀνδραγυῖα ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν ἐκείνῃ
ὅτι ἐκείνῃ, ὅτι ἀνδρὶ γὰρ ἀνδραγυῖα.
Ὁ ἀνδρὶς ἀνδραγυῖαν ἐκείνῃ, Ἐκείνῃ ἀνδρὶ τὴν
ἀνδραγυῖαν ἀνδρὶ.

Ἐκείνῃ ἀνδρὶ ἀνδραγυῖαν ἀνδρὶ.

sect. 4. Ἐκείνῃ γὰρ ἀνδρὶ ἀνδραγυῖαν ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν
ἀνδρὶ ὅτι ἀνδρὶ ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν.

Τὴν γὰρ ἀνδραγυῖαν ἀνδρὶ ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν ἀνδρὶ
ἀνδρὶ.

sect. 6. κατὰ τὴν ἀνδραγυῖαν, vel κατὰ τὴν ἀνδραγυῖαν
ἀνδρὶ.

Ἡ δὲ ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν, Ἐκείνῃ ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν
ἀνδρὶ ἀνδρὶ Ἐκείνῃ ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν
Ἐκείνῃ ἀνδρὶ, Ἐκείνῃ ἀνδρὶ ὅτι ἀνδρὶ, Ἐκείνῃ ἀνδρὶ τὴν ἀνδραγυῖαν

अथवा ३. वि. शिरोधार्य अथवा वि. सुपरनास

[illegible]

Σελ. 7, ἡνὲ ἀπὸ ἱεροῦ: ἀλασπίαν καὶ ἰατρίαν.

ΔΙΑΤΑΞΗ: ΕΠΙΛΕΓΩΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

[illegible]

Fig. 8. Kinetograph of the movement of the head.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΕΚΚΛΗΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΚΚΛΗΤΗΣ

μία, ἣτα εἰς τὴν αὐτὴν ἀποκατασταθῆναι.

[illegible]

πῶς τὴν ὑπόθεσιν ἐκφράζει. Ὁ ἀνὴρ ἐστὶν ὁ

உள்ளே இருக்கிறவர்களைப் பற்றி, உத்தரவுகள்-

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

свои собственные работы.

ἐκ τούτων ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν, ὡς ὅτι καὶ ἐν τῷ
θεσπιά, ἐκ τῶν τῶν μαρτυρίων.

ΜΗ. 3. Η ἐργασία βαλὺν ἔχει ἀγαθὴ τὴν ποιότητα.

இ. 4. எழுதிச் சிறைகளில்.

Εξίστην ενχαριστή μίση ἐν τῇ παύσει & τῇ

Αὐτοὶ τὰ γὰρ αἶμα ἐπὶ τῶν ὁμολογιῶν.

இது தான் அந்த மரத்தின் பெயர்.

අප්‍රේල් 2014

[illegible]

இது ௧௮௭௭-௭௮௭௮ ஆம் ஆண்டுகளில் எழுதினார். இது ௧௮௭௭-௭௮௭௮ ஆம் ஆண்டுகளில் எழுதினார்.

பிழைப்பது , சிவன் புகழ் உரைப்பது என்பனவே நமக்குரியவை.

பி.6. கிரேக்கச் சொப்பனம் பற்றிய.

τὰς ἡθρὰς λόγῳ, ἡ δὲ τὰς ἐργασίας.

Σ 49. III. Sect. 1. Εἰς δὲ λαὸν τὸ ὑποχρεῖται τὰ θύματα.

περί τῆς ἀποστολῆς.

23

Οὐ γὰρ πῶποτε ἐνέβλεψαν διαφθέρῃ αὐτὴ διαφθί-
νῃ αὐτὴ ἐν τῇ λυπηρῇ, ὅτι οὐκ ἐν τῇ πρὸς γυναικὶς διανοίᾳ
δοῦς ἰσχυρὰ ἀλλὰ καὶ οὐκ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.

Sect. 13. The first part of the book is divided into three parts.

Seck. 18. Χρησ. 3. ο. 1. το παρρησιαστικόν εὐαγγέλιον
 φησὶν εὐαγγελιστὴν ἵνα, ὡς δὲ Στάκ. 4. Στάκ.
 2. 1. εἶπεν ὡς ἰσχυρὰ ἐπαμυνάτιζεν, ὡς δὲ τὰ
 παλαιὰ ὁδοὶ τοῦ Χ. τοῦ καὶ πρὸς τὸ ὡς αὐτὸν.
 Χρησ. 3. ο. 1. εἰς τὸ ὡς αὐτὸν.

CAP. X. Sect. 3. *in* *actum* *et* *in* *rebus*

in di. 200, 250, 300, 350, 400, 450, 500, 550, 600, 650, 700, 750, 800, 850, 900, 950, 1000, 1050, 1100, 1150, 1200, 1250, 1300, 1350, 1400, 1450, 1500, 1550, 1600, 1650, 1700, 1750, 1800, 1850, 1900, 1950, 2000, 2050, 2100, 2150, 2200, 2250, 2300, 2350, 2400, 2450, 2500, 2550, 2600, 2650, 2700, 2750, 2800, 2850, 2900, 2950, 3000, 3050, 3100, 3150, 3200, 3250, 3300, 3350, 3400, 3450, 3500, 3550, 3600, 3650, 3700, 3750, 3800, 3850, 3900, 3950, 4000, 4050, 4100, 4150, 4200, 4250, 4300, 4350, 4400, 4450, 4500, 4550, 4600, 4650, 4700, 4750, 4800, 4850, 4900, 4950, 5000, 5050, 5100, 5150, 5200, 5250, 5300, 5350, 5400, 5450, 5500, 5550, 5600, 5650, 5700, 5750, 5800, 5850, 5900, 5950, 6000, 6050, 6100, 6150, 6200, 6250, 6300, 6350, 6400, 6450, 6500, 6550, 6600, 6650, 6700, 6750, 6800, 6850, 6900, 6950, 7000, 7050, 7100, 7150, 7200, 7250, 7300, 7350, 7400, 7450, 7500, 7550, 7600, 7650, 7700, 7750, 7800, 7850, 7900, 7950, 8000, 8050, 8100, 8150, 8200, 8250, 8300, 8350, 8400, 8450, 8500, 8550, 8600, 8650, 8700, 8750, 8800, 8850, 8900, 8950, 9000, 9050, 9100, 9150, 9200, 9250, 9300, 9350, 9400, 9450, 9500, 9550, 9600, 9650, 9700, 9750, 9800, 9850, 9900, 9950, 10000, 10050, 10100, 10150, 10200, 10250, 10300, 10350, 10400, 10450, 10500, 10550, 10600, 10650, 10700, 10750, 10800, 10850, 10900, 10950, 11000, 11050, 11100, 11150, 11200, 11250, 11300, 11350, 11400, 11450, 11500, 11550, 11600, 11650, 11700, 11750, 11800, 11850, 11900, 11950, 12000, 12050, 12100, 12150, 12200, 12250, 12300, 12350, 12400, 12450, 12500, 12550, 12600, 12650, 12700, 12750, 12800, 12850, 12900, 12950, 13000, 13050, 13100, 13150, 13200, 13250, 13300, 13350, 13400, 13450, 13500, 13550, 13600, 13650, 13700, 13750, 13800, 13850, 13900, 13950, 14000, 14050, 14100, 14150, 14200, 14250, 14300, 14350, 14400, 14450, 14500, 14550, 14600, 14650, 14700, 14750, 14800, 14850, 14900, 14950, 15000, 15050, 15100, 15150, 15200, 15250, 15300, 15350, 15400, 15450, 15500, 15550, 15600, 15650, 15700, 15750, 15800, 15850, 15900, 15950, 16000, 16050, 16100, 16150, 16200, 16250, 16300, 16350, 16400, 16450, 16500, 16550, 16600, 16650, 16700, 16750, 16800, 16850, 16900, 16950, 17000, 17050, 17100, 17150, 17200, 17250, 17300, 17350, 17400, 17450, 17500, 17550, 17600, 17650, 17700, 17750, 17800, 17850, 17900, 17950, 18000, 18050, 18100, 18150, 18200, 18250, 18300, 18350, 18400, 18450, 18500, 18550, 18600, 18650, 18700, 18750, 18800, 18850, 18900, 18950, 19000, 19050, 19100, 19150, 19200, 19250, 19300, 19350, 19400, 19450, 19500, 19550, 19600, 19650, 19700, 19750, 19800, 19850, 19900, 19950, 20000, 20050, 20100, 20150, 20200, 20250, 20300, 20350, 20400, 20450, 20500, 20550, 20600, 20650, 20700, 20750, 20800, 20850, 20900, 20950, 21000, 21050, 21100, 21150, 21200, 21250, 21300, 21350, 21400, 21450, 21500, 21550, 21600, 21650, 21700, 21750, 21800, 21850, 21900, 21950, 22000, 22050, 22100, 22150, 22200, 22250, 22300, 22350, 22400, 22450, 22500, 22550, 22600, 22650, 22700, 22750, 22800, 22850, 22900, 22950, 23000, 23050, 23100, 23150, 23200, 23250, 23300, 23350, 23400, 23450, 23500, 23550, 23600, 23650, 23700, 23750, 23800, 23850, 23900, 23950, 24000, 24050, 24100, 24150, 24200, 24250, 24300, 24350, 24400, 24450, 24500, 24550, 24600, 24650, 24700, 24750, 24800, 24850, 24900, 24950, 25000, 25050, 25100, 25150, 25200, 25250, 25300, 25350, 25400, 25450, 25500, 25550, 25600, 25650, 25700, 25750, 25800, 25850, 25900, 25950, 26000, 26050, 26100, 26150, 26200, 26250, 26300, 26350, 26400, 26450, 26500, 26550, 26600, 26650, 26700, 26750, 26800, 26850, 26900, 26950, 27000, 27050, 27100, 27150, 27200, 27250, 27300, 27350, 27400, 27450, 27500, 27550, 27600, 27650, 27700, 27750, 27800, 27850, 27900, 27950, 28000, 28050, 28100, 28150, 28200, 28250, 28300, 28350, 28400, 28450, 28500, 28550, 28600, 28650, 28700, 28750, 28800, 28850, 28900, 28950, 29000, 29050, 29100, 29150, 29200, 29250, 29300, 29350, 29400, 29450, 29500, 29550, 29600, 29650, 29700, 29750, 29800, 29850, 29900, 29950, 30000, 30050, 30100, 30150, 30200, 30250, 30300, 30350, 30400, 30450, 30500, 30550, 30600, 30650, 30700, 30750, 30800, 30850, 3090

Secl. 4. τὸ ἀνάγκη ἐστὶν βροχῶν ἀντίστροφον.
Secl. 5. τὸ ἀνάγκη ἐστὶν ἐν τῇ ἀντίστροφῳ.

Seft. 6. Ἰησὺς μετὰ λόγῳ πιστοποιεῖται.
Seft. 7. ἀπειθεῖται πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἀπορριπτεῖται.

विशेषतः।
विशेषतः १०-१२ वर्षावधाय तः पूर्वम्।

Καὶ γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἔλαβον πολλὰ δυνάμει 4 οὐκ
 ἔλαβον τὰ φανερότατα γὰρ ἐξ αὐτοῦ ὁ κόσμος οὐκ

Sect. 8. *Yadon, 10/1/2000.*

Seit. 15. Καὶ τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ ζῆλῳ καὶ παρὰ
ἀνθρώπων ἐπερὶ πόλιν.

Sept. 17. Nov. ist i d' Jahr, & ist die 157. Tag der Olympe
1794.

[illegible]

Οὐκ ἀνέστη αἰεὶ ζήτησις μακαροῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς
παράστασις τύχης αἰεὶ τὴν κἀλαίαν προζῇ. Ὁ δὲ
ἐκ τοῦ ἀθλίου μὲν εὖ διαποτα γήρυσεν· αἶψα, ἀλλὰ με-

90

τοῦ μακροῦ τῶν γε τούτων εἶναι, ὅτι Πρα-
ματικὴ θεωρεῖται τὸ γὰρ.

ἰ μὴ μακροῦ γε, ὅτι Πραματικὴ τὸ γὰρ θεω-
ρεῖται.

sect. 19. Εἰ μὲν τοῖς θεοῖς οὐκ ἔστι, μὲν γὰρ ἡμεῖς
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι. Ὁ μάλιστα δ' ἀποφασίζοντες μὴ δύ-
νασθαι βλάψαι ὅτι.

LIBER TERTIUS.

C. A. P. I.

sect. 2. Εἰ δ' οὐκ ἔστι, δ' οὐκ ἔστι μὲν.

θεοῖς μὲν ἀνθρώποις.

sect. 3. ———— ὅτι ἡμεῖς

ἀνθρώποις γε θεοῖς τοῖς ἡμετέροις, ἀλλὰ θεοῖς.

sect. 8. τοῖς δ' αὖτε ἔστιν ἡμεῖς τοῖς ἀνθρώποις, Ὁ
μάλιστα.

Ἄλλοις περὶ τοῦτο ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ ἡμεῖς
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, Ὁ μάλιστα.

sect. 9. τοῖς ἡμετέροις ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις, Ὁ μάλιστα
ἡμεῖς δ' αὖτε ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις τοῖς ἀνθρώποις ὅτι ἡμεῖς
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι.

sect. 10. ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις.
Ἄλλοις περὶ τοῦτο ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ ἡμεῖς
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι.

cap. II. Sect. 3. Οὐδὲν ἡμεῖς ἀνθρώποις, Ὁ
μάλιστα.

Ἄλλοις περὶ τοῦτο ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις.

sect. 4. Πάντες ἡμεῖς ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις ὅτι ἡμεῖς
ἀνθρώποις, Ὁ μάλιστα ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις ἀλλὰ ἡμεῖς
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, τοῖς δ' αὖτε ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι.

sect. 5. Ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις ἀνθρώποις ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις,
ἀλλὰ δ' ἡμεῖς ἀνθρώποις ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, τοῖς δ' αὖτε ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις. Ἡ δ'
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ ἡμεῖς
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις, ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις.
Ἄλλοις περὶ τοῦτο ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις. Καὶ ἡμεῖς ἀνθρώποις
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, τοῖς δ' αὖτε ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις.
Ἄλλοις περὶ τοῦτο ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις. Καὶ ἡμεῖς ἀνθρώποις
ἐμὲ δ' ἄνθρωποι, τοῖς δ' αὖτε ὅτι ἡμεῖς ἀνθρώποις.

உதிர்த்து விட்டால், உதிர்த்து விட்டால் உதிர்த்து விட்டால்

Sect. 6. *On the limits of mathematics.*

[illegible][illegible]

Sect. 6. O'pa' O'me, rapamitme m'e am'e e' d'iamie,
ti'tamy mi'i ta' m'e'm'e, m'ampe i' ta' x'xap.

Σκοπὸς δὲ τὸ νόμιμον αὐτὸν εἶναι πρὸ πάντων τῶν Θεῶν
 ἐκείνων ἐπιβεβαῖον, τὸ ἀποφᾶσαι τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπαρ-
 τέρειαν τῆς συντηρητικῆς τοῦ δίκαιου συντηρητικῆς
 ἢ ἐκτενερῆς τῆς ἐπινοήσεως τοῦ πνεύματος, φεχῶ
 εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐκείνων λόγων.

Sect. 9. *Leguminosae*.

Σήμερον γὰρ ἐστὶν ἡ ἡμέρα τῆς ἐπιφανείας
τοῦ κυρίου.

Ὁ π δὲ κη εἰ παῖδες τοῖς ἀποδιδόντες αὐτοῖς
 ἔδωκε τὰς ἐλπίδας αὐτῶν διὰ τὴν ἀποδοτὴν, καὶ
 τὰ μαχαλὴδον ἐλπίδας αὐτῶν αὐτῶν τὸ ἐπιδο
 ῖον αὐτῶν ἀποδοῖ, ἔθηκεν αὐτοῖς ἐπιδο
 ῖον δόντος. καὶ οὕτως τὸ αὐτῶν ὡς συγγενῶν
 ἐκτελείται.

661. 10. 6. அங்குள்ள சிறப்பியல்புகள்.

စာအုပ်, မဂ္ဂဇင်း ဇာတိအမျိုးမျိုး ပုံနှိပ် နှင့် အပ်.

Sect. 11. On which side of the road the house was built
and the house was built on the side of the road.
The house was built on the side of the road.

Τὸ δ' ἰσθὺν ἀνίσταται διαρκῶς ὑπερκαμύβει πρὸς
ἀπὸ τοῦ, Χερσὶν γὰρ ἀνίσταται τὸ ἔμμενον πρὸς τὴν
ἐμμενον.

Sept. 12. Making Survey.

Soct. 14. $\lambda\iota\tau\alpha\kappa\theta\iota\mu\acute{\epsilon}\nu\tau\alpha\sigma\tau\alpha\iota\ \sigma\acute{\iota}\nu\ \epsilon\delta\ \kappa\alpha\tau\alpha\ \theta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\alpha.$

Tibetanische und tibet. Texte, die sich auf
Sichuan beziehen.

Satz 17. Einmal ist gut' drehen! B! @ v D! n
imn

ἡμετέρας ἀντιλήψεις· τὰ ὅτι θεία ἐστὶ, ὅτι
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

sect. 16. Ἀλλὰ ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως ἐκ τῆς θεοῦ
τὸ ὅτι ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως

sect. 18. τὸ ἀποκαλύψεως ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

sect. 20. Πᾶς τὸ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

sect. 23. Οὐτὶς ὅτι μόνον ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως

ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως

Μάλας ὅτι ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως
ἐκ τῆς θεοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ
ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως

sect. 24. τὸ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

sect. 25. Μάλας ὅτι ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

Πᾶς τὸ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

Πᾶς τὸ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

cap. IV. Sect. 2. Τὸ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ

Τὸ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως ὅτι ἡ ἀποκαλύψεως

Ἐργον ἰσ' ἑστῶτος, ἵστα δὲ σὺ καὶ σπῆσαι.
Sect. 11. Τὴν αὖτε πρὸς τὴν μακρότητα, Μισθὸν αὖ
καὶ τὴν πρὸς τὴν βίοντι.

Sect. 12. Οὐδ' ἀγαθὸν ἔστιν ἀπὸ τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ ὅτι
ἔστιν ἡμῶν ἰσ' αὖτε, καὶ ἡ λαὸς αὖτε.

Sect. 18. Πᾶσι μὴ συνῆλθ' ὅτι διὰ μακρότητα ἔστιν,
ὅτι αὖτε.

CAP. X Sect. 1. — Μισθὸν ἡμῶν ἰσ' αὖτε ἡμῶν
ἀπὸ τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ ὅτι αὖτε.

Ἐνθ' ἡμῶν μὴ φαίνεται, ἡμῶν δ' ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ
ἔστιν ἡμῶν καὶ αὖτε, καὶ αὖτε αὖτε αὖτε.

Ἀπὸ τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ ὅτι αὖτε ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν
Ποίημα, ἔστιν ἡμῶν αὖτε, ἔστιν ἡμῶν αὖτε.

Sect. 2. Ταῦτα δ' ἡμῶν αὖτε ἡμῶν αὖτε ἡμῶν αὖτε,
ὅτι αὖτε ἡμῶν αὖτε ἡμῶν αὖτε.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ

H. MORI ad V. C.

Q U Æ

Apologiam complectitur pro CAR-
TESIO, quæque Introductionis
loco esse poterit ad universam

PHILOSOPHIAM
CARTESIANAM.

Πάντα ἐν τῇ παρτι μηχανικῇ γίνονται
παντελῶς ἀμύχανοι ἴσσι.

EPISTOLA
H. MORI ad V.C.

C. U. E.
Philosophum congregetur pro C.A.R.
tato, duxque Institutionis
loco esse poterit ad universam

PHILOSOPHIAM
CARTESTIANAM

Philosophum congregetur pro C.A.R.
tato, duxque Institutionis

EPISTOLA

H. MORI ad V. C.

Q V E

Apologiam complectitur pro CARTESIO, quaeque Introductionis loco esse poterit ad universam Philosophiam Cartesianam.

RE me magnam à me pos-
tulas, V. C. nempe ut de
Philosophorum Trium-
viratu huius seculi maxi-
me insignium sententiam
feram. Quorum quidem
de duobus nihil plane statuere possum, ut-
pote quos nondum perlegi; nec è re credo
fore mea eos unquam perlegere. Miror e-
quidem quod ex me quæras quid de tertio
illo sentiam, cum præclaram illam opinio-
nem quam de eo concepi plus semel publi-
ce testatus sim. Sed dum porro sciscitaris,
quas potissimum ob causas illius Philoso-
phiam tam avide sum amplexus, uberioris
Responsi argumentum mihi suppediat
importunior illa interrogatio. Neque enim
quæritio est una atque simplex, sed accusa-
tunculae cuiusdam aculeo præarmata, quasi
Cartesiana omnia sine delectu admitterem
& foverem.

M 6

Verona

Veram multo aliter se res habet ac suspicaris. Quamvis enim incomparabilis Philosophus in Inventis suis ac Ratiociniis plerisque omnibus adeo supra humanam sortem felix sit ac ingeniosus, ut, quod ubique fere præstat, id nullibi eum non præstitisse credere cogi videamur; me tamen Natura tam tardo ac hæsitabundo ingenio finxit, ut nullius mortalis autoritas mentis aciem ita potuerit unquam perstringere, ut hoc fascino devinctus eis Theorematis fidem haberem quorum veritas satis solidis argumentis non sit luffulta, multo minus eis quæ proprijs animi sensibus ac rationi repugnant. Itaque breviter dicam; Tantum abest ut tam avide Cartesiana omnia eruda cocta perinde devorem, ut libere apud te profitendum censuerim, me in illius Scriptis observasse nonnulla quæ nullo pacto deglutire possum. Quæ operæ pretium fore existimo tibi recensere, ut, postquam Cartesium perlegeris, quod brevi te facturum scribis, iudicium tuum experiri possim, an de eisdem Theorematis jura mecum sentias.

2. Ad tria causarum genera revocari possumus quicquid uspiam lapsus est Cartesius. Nimirum vel ad simplicem nudamve inadvertentiam, qualis in omnes fere mortales cadere solet: Vel ad nimium sive prudentiæ sive honestæ cujusdam altitæ studium, cujus haud adeo multi rei sunt; Vel denique ad enormem quandam Mathematicæ

certitudinis ac necessitatis in singulis ^{piam} suis conclusionibus affectationem; quo ^{lapsus} certe perpauci adhuc aspirarunt in rebus na- ^{est} turalibus, nemo prorsus eoque pervenit, ^{Carte-} nec fortassis unquam est perventurus. ^{fius.}

3. Ad primum genus referri potest mo- ^{3.} dus ille quem explicat Refractionis, Dio- ^{Primi} peric. cap. 2. & ratio situs imaginum in Re- ^{gene-} flexione, cap. 6. cum paucis aliis, de qui- ^{ris ex-} bus forsitan mox plura dicemus. ^{empla.}

4. Secundi generis duo insignia occur- ^{4.} runt exempla. Primum est, explicatio na- ^{Ex-} turæ Motus, quem dicit semper esse reci- ^{em-} procum. Quæ quidem notio manifestis ^{pla se-} contradictionibus mihi semper visa est in- ^{cundi.} volvi. Maluit tamen hoc modo *obscurare* *verbis scientiam*, quam non videri minus motus tribuere terræ quam aut Copernicus tribuit aut Tycho; imo omnem motum illi adimere, ut majorem gratiam Philo- sophiæ suæ conciliaret, sibi que melius ca- veret ab eis hominibus apud quos invetera- ta consuetudo cæcæque autoritas plus valet quam luculentissima quævis demonstratio. Manet at enim proculdubio altæ menti in- fixum durum illud Galilæi fatum, qui tam liberos circuitus terræ tribuendo circa So- lem, libertatem sibi ademit suam, gres- susque proprios intra carceris limites cir- cumscripsit.

Alterum exemplum est de brutis ani- mantibus, quæ inanimes Machinas insen- sataque Automata esse fingit. Quod lepi- dum

dum commentum necesse erat comminisci, ne brutorum animas pariter ac nostras ex sua philosophandi ratione concluderet immortales. Cum enim firmiter teneret, ne vilissimum quidem cogitandi actum cadere in Materiam qualitercunque modificatam, si agnovisset sensum inesse brutis, debuisset etiam concedere substantiam ipsa inesse realiter à materia distinctam, hoc est, animam immortalem. Sensu igitur maluit bruta privare, quam se finire insensatorum & captiosorum hominum odiosis quæstionculis de brutorum statu post mortem irretiri & torqueri.

Hujus generi accenseri debet quod obiter profert Princip. part. 3. Art. 2. de non investigandis finibus earum rerum quas in Naturæ complexu videmus. Quo monito proculdubio sibi præcavit ab importunis illis sciscitationibus quas male feriati homines urgere possent de universo genere tam Cometarum quam Planetarum, uti etiam de Stellis, quas totidem quasi Soles esse ipse plane agnoscit. Admodum enim proclive erat porro interrogare, in quem finem tot Soles creasset Deus, quibusve lucerent? Et, cum in Planetis omnibus (utpote qui eandem fere originem, ab incrustatis scilicet solibus, eundemque productionis modum, habuerint) sit terra, mare, aer, magnes, aurifodina, &c. quærere insuper, annon etiam tum bruta animalia, tum nobiliores illi incolæ, homines, singulis

inest. Transcurrentes denique Cometas
hospitiumque sibi in aliquo Vortice qua-
rentes, annon credibile sit novorum ipsos
Terrarum orbium esse iacta rudimenta. E
quibus spinosis quaestionibus facillime se
expedire posse sperabat Cartesius, mature
præmonendo tam profundum esse Dei con-
siliū in Naturæ operibus, ut summæ sit
temeritatis fines eorum investigare. Novit
enim homo nasutissimus, potius multo
esse ignorantia simulationem, quam in-
tempestivæ venditationem scientiæ.

5. Ad tertium genus spectat id quod ad-
hibet ad demonstrandum Rarefactionem
& Condensationem fieri ad modum spon-
giæ: nempe Distantiam, sive Spatium,
ac Corpus idem esse realiter, nec ullam ul-
lubi fingi posse Extensionem quæ non sit
realis affectio alicujus corporis. Quod fun-
damentum magnopere Cartesio placuit,
quoniam certitudine, si fieri potest, plus-
quam Mathematica suum Rarefactionis &
Condensationis modum confirmat; ac
præterea totam doctrinam de immensis
numero ac magnitudine Vorticibus, deque
particulis primi elementi in infinitum divi-
sis, mirifice suffulcit. Mihi vero Funda-
mentum illud non arridet ullo modo. Tum
quod rationes illæ quas pro eo adducit Car-
tesius non satis validæ sunt, prout fusc in
litteris meis probavi; tum quod innuit ma-
teriam aut per se independentem exsistere,
aut saltem ab omni æternitate simul cum
Deo

5.
Tertii
exem-
pla.

Deo existisse, necessario ab ipso produr-
tam eique coarvam. Quorum prius cum
vera Dei notione plane *aversatur* est, poste-
rius durum ac temerarium. Quamvis non
sit dissimulandum fuisse semper, atque etiam-
num esse, qui utramvis opinionem cum Dei
Existentia cultuque religioso serio conjun-
gunt.

Porro, ad morbum hunc Mathematicum
summæque certitudinis pruriginem
reducenda est & illa Cartesii de conclusioni-
bus ex Mechanica Motus necessitate, per
universam suam Philosophiam, perpetuo
deducendis magnifica pollicitatio. Neque
enim putabat Vir sagacissimus se satis secu-
rum de certitudine eorum modorum qui-
bus Naturæ Phænomena fieri asserit, si
Divina consilia (quæ variis modis eadem
Phænomena exhibere possint) cum Mate-
riæ Motusque legibus miscerentur. Sed in-
gens hic ardor atque studium deducendi sin-
gula ex certa hac atque inevitabili Materie
lege, Motusque ejusdem mensura in uni-
verso Mundo semper permanentis, gene-
rosam Cartesii ingenium ita effascinavit,
ut non raro præpropere nimis imaginatus
sit se id præstitisse, quod tam efficitum ubi-
que præstare desiderat. Omissis aliis, unum
duntaxat, sed præfulgidum maximique
momenti, producam exemplum, nempe de
efformatione particularum striatarum, ei-
rundemque motu. Tantum enim abest ut
necessario fiant eo modo quo ille rem expli-
cat,

eat, ut valde improbabile videatur, imo
 forsan impossibile, eas ita efformari, aut
 formatas ejusmodi legibus moveri.

Intorsionem enim particularum striata-
 rum ex motu globulorum Vorticis, per
 quem transseant, oriri asserit, magisque
 vel minus intortas esse pro celeritate motus
 globulorum circa axem Vorticis circumvo-
 lutorum; eas nempe quæ longius, magis,
 quæ vero propius absunt, ab Axe, minus
 intorqueri, quemadmodum constat ex

* Artic. 90, & 91. tertiæ part. Princip. *• Vide*
 Philosophiæ. Sed nulla prorsus videtur Me- *Transf.*
 chanica necessitas ut columellæ illæ triangu- *Gallie.*
 lares communi Vorticis raptu in gyrum ver- *Et que*
 tantur circa proprios axes. Idem enim hic *ces*
 experiri possemus in qualibet materia, præ *trois*
 sertim in rotunda pariter ac longa, posita *canaux*
 quæ in tubo vel canali aliquo Telluris axi *sont*
 parallelo. Hanc enim nemo somniaverit *plus ou*
 ex raptu terræ in circuitum, circa pro- *moins*
 prium itidem axem in canali suo gyratum *tour-*
 ni. Pari igitur, si non potiori, ratione *nez, à*
 intelligamus triangulares illas particulas in *propor-*
 columnæ formam productas communi *tion*
 Vorticis motu circumagi, nec tamen inte- *de ce*
 nim sibi ullos proprios gyros acquirere ex *qu'el-*
 hac circumactione. Nam æque certum est *les pas-*
 (adque certitudine prorsus Mechanica) o- *scent*
 mnes globulos ab axe Vorticis illa circum- *par des*
TO *droits*
qui
sont
plus ou
moins

éloignez de cet effieu, à cause que les parties du second ele-
ment tournent plus vite en ces endroits plus éloignez, qu'au-
autres plus proches.

rotationis vi repelli, quam gravia omnia crassaque corpora versus centrum terræ remitti; ita ut omne subterfugium hinc precludi videatur inania responsa communiſcenti. Quibus addas vel ipsam figuram harum columnarum triangularium magno fore impedimento illis propriis ipsarum gyrationibus quas fingit Cartesius. Nam simul ac lentor ille materię satis sit induratus ad retinendam hanc formam triangularem, anguli columellarum adeo erunt robusti et crassitiem suam ut haud facile siverint se intorqueri. Recto igitur, sed, celerrimo, cursu pergent triangulares hæ columnulæ per spatia illa triangularia sine ulla sui intorſione, modo continua serie spatiorum anguli in eisdem fere reperiantur lineis.

Quod si anguli horum spatiorum triangularium in eisdem lineis non reperiantur, sed anguli & latera alternatim se mutuo ſecent, (quod sane factu facilius videtur, globulis eo situ in formam stabiliorem magisque compactam relabentibus,) videamus tandem, an hoc modo res feliciter ſuccedet, existerque ulla Mechanica necessitas, ut dictæ columnulæ in formam cochlearem torqueantur. Supponamus igitur materiam primi Elementi tranſeundo per spatium triangulare *ABC* sibi acquisivisse figuram triangularem, ipsi vero hoc modo formatae proxime occurrere,

alterum spatium triangulare DEF, angulis suis. prioris latera secans, si eo nempe suo committerentur. Profecto longe abest ut intorqueantur hæc particule eis legibus quibus intorqueri contendit Cartesius. Nam tamen si Materia subtilissima, simul ac satis lentuerit, formam necessario acquirat triangularem transeundo, puta per ABC; præ ténacitate tamen consistentiæ suæ motusque celeritate vix credibile est, quin, dum impingit hæc columnula in DE, EF, FD, latera trianguli DEF, abradat prorsus & deperdat omnem illam materiam quæ continetur angulis a Aa, b Bb c Cc, fiatque inde non triangularis, sed sexangularis, peneque rotunda; unde & contorsionis necessitas illa Mechanica plane periret. Ex certe si daremus productos illos angulos columnulæ triangularis alisione illa non abradi, sed protuberantia globulorum, qui succedens triangulare spatium claudunt, inverti duntaxat & intorqueri, (quod tamen,

men, ut dixi, ob celeritatem transitus recensque formatæ particulæ teneritudinem nullo modo est probabile,) sequeretur tamen nihilominus rem admodum esse fortuitam quas in partes hæ columnulæ intorqueantur, nempe an secundum ordinem Vorticis G H, an vero contra. Nam cum globuli ætherei proxime sibi adjacentes sint ejusdem magnitudinis, triangularia illa spacia æqualia erunt æqualiterque se interceptabunt, ita ut angulus A, dum impingit in latus F D, in ipsum medium lateris necessario cadat; & sic de reliquis. Unde nulla suppetit ratio quare columnæ illæ triangulares intorqueantur versus H magis quam versus G, & vice versa: Ac proinde merito concludi possit, particulas striatas nunc hac nunc illac in efformatione sua torqueri, nec omnes ab eodem polo venientes in easdem partes esse intortas. Quo quidem pacto everterentur penitus notissimæ illæ Magnetismi leges, Mundique Phænomena mutarentur. Quamobrem necesse est aliorum aliquam causam & diviniorem quam Materiam Motumque pure Mechanicum ad hoc opus adsciscere, si tam affabre, tam constanti artificio, inque tam utiles fines destinato, cochlearem in formam columnulæ illæ triangulares sint torquenda.

Idemque statuendum est de cursu & tendentia ipsarum hoc modo jam intortarum. Nam ad certas partes lege certa pergere
sup-

supponuntur, quæ tamen Mechanica esse non potest. Ut quando transeunt per Materiam subtilem sideris jam cortice incrustati incipientis, aut jam ferme incrustati, nisi hic vis aliqua directrix Mechanica diviniore striatarum cursum regat ac moderetur, impossibile est quin ab axe sideris latera versus rejiciantur, alteraque extremitate eo porrecta corticem seriant linea ad axem sideris non parallela, sed ad angulos saltem obliquos eum secanti: incredibile enim est alteram extremitatem striatarum particularum alteri ut plurimum non præponderare magisve solidam esse. Hoc saltem manifestum est, cum hæ striatæ simul cum sidere circumrotentur, necesse fore, ob rapidissimos materię subtilissimæ gyros, ut ab axe recedant, confestimque versus eas sideris partes quæ propius absunt ab Ecliptica retrudantur; unde maxima vis Magnetismi versus Telluris Æquatorem, nulla fere versus Polos, reperiretur. Quod si minus pura jam evaserit Elementi primi Materia, contractisque sordibus aliquantulum lentuerit, particulæ striatæ tam longo itinere motum suum perderent, viam sibi findendo per hunc Materię lentorem crassoremque consistentiam.

Sed concedamus recte hic omnia intus peragi ac feliciter, videamus quid fiat de his striatis particulis cum integro impetu exsiliunt foras. Certe mihi incredibile non est, si nullam aliam vim haberent modera-

tri-

tricem præter legem pure Mechanicam, eas tam prospero exitu redituque cursus suos repetere posse. Nam ut omittam quam facile sit particulas Australes in foramina Borealia & Boreales in Australia impingere, illisque impactionibus meatus magneticos (præsertim dum teneri sunt recentique formati) turpiter deformare; id certe mihi videtur supra omnem Mechanicæ legem positum, quod factis quasi agminibus tam constanti cursu revertantur à Polo ad Polum, & in liberum ætherem non recta proficiscantur, ut iacta spicula vel sagittæ. Mechanicis enim legibus magis consonum esset ut viam sibi perforarent per aërem, (etiā si eum fingeremus aliquanto crassiorē,) motumque suum ac vim hisce conatibus impendendo perderent, quam ut, data quasi opera, reditum molirentur, cursumque ad alterum polum tam longe distantem dirigerent. Nam cum semel è partibus Terræ magneticis in aërem se projecerint, clauduntur protinus aëris partibus omnimode consimilibus, ut quæ proxime sibi invicem adjacent. Unde manifestum est, nihil corporei in causâ esse posse cur hæ particulæ, homogeneis undique aëris partibus isthoc modo involutæ, hac potius erumperent quam illac, aut quod reverti mallent quam rectâ viam conficere, vel in sublime ferri; sed subesse altius aliquod Principium & divinius quod errantes revocet, quodque motus cursusque earum

in fines certos & destinatos ubique moderetur & gubernet.

Postremo, ad *κινεσις* hanc sive *κίνησις* Mathematicam referre poteris tantum illud ac scrupulosum Principium, videlicet, Quod ne tantillo quidem plus minusve motus sit in rerum Universalitate uno tempore quam alio. Quod nullis, quod sciam, rationibus defendi potest nisi precariis vel fictis. Cujus generis duæ mihi occurrunt. Prima est, nec Genios nec Animas humanas materiam posse movere, sed motus ejus duntaxat versus hanc vel illam partem determinare; cum plane grâti dictum sit Essentiam ullam activam ac operativam, qualis ab omnibus æstimatur substantia spiritualis, habere vim coercendi, sistendi ac gubernandi materiam motam, & tamen ne minimam quidem vim unquam habere posse eandem ullatenus movendi. Altera est, Corpus quod alteri corpori motum imprimit, quantum illi motus imprimit, tantundem de suo semper perdere, partemque quam perdit eandem numero in alterum corpus transire: quod credo me, si vacaret, ex speculatione Potentialium, quas vocant, Mechanicarum facillime posse refutare. Sed cum hæc de eodem prorsus, tam numero quam mensura, motu in Mundo semper permanente opinio ad quosdam Cartesii sequaces magis quam ad ipsum pertineat, illis potius quam ipsi impingenda est hæc temeritatis culpa.

Vi-

Vides tandem, quam non omnes illas dapes, quibus tam laute amicos suos excipit Cartesius, promiscua ingluvie devoro.

6. Cur tanto-
pere
fisi in-
dulget
lectio-
nem
Philo-
so-
phie
Carte-
sianæ:
Prima
Ratio.

6. Postquam igitur hanc suspicionem dilui, libenter quaestioni responderem, si verba sensumque paulum mutaveris. Utique si mihi non exprobraveris tam avidos Inventorum Cartesianorum arctosque amplexus, sed interrogaveris solummodo quare profitear me tanto cum studio & voluptate Philosophiam evolvere Cartesianam. Habeo enim in promptu multa quæ respondere possum.

Primo enim, nullus dubito quin omne id quod appellit ad sensus nostros à Mundo sensibili (hoc est, ab externis Objectis, quæ *Phænomena* vulgo vocantur, quibusque sensus nostri afficiuntur) nihil omnino sit aliud quam motus corporeus aliter atque aliter ex magnitudine, figura, situque partium Materie modificatus. Quod manifesto patebit omnes sensus ipsorumque objecta percurrenti.

De tactu palam est, qui non afficitur nisi alicujus corporis pressione, adfrictione, impactione sive illusione, & similibus. Porro, quod id quod admoveatur corpori nostro videatur molle vel durum, calidum vel frigidum, & id genus reliqua, motui tribuendum esse æque manifestum est. Saccharum enim, saxa & ferrum, attritione confracta & in tenues pulvisculos comminuta, mollia fiunt; Aqua vero, ex

mo-

motus privatione partiumque unione ac
 quiere in glaciem compacta, dura. Un-
 de constat duritiem consistere in firma u-
 nione quiescentium partium, molliem in
 earum disjunctione, modo satis tenues
 sint, majoremque fore molliem si motus
 tenuitati accesserit: quod fusc, si opus es-
 set, demonstrari posset. Eandem etiam es-
 se rationem de calido & frigido ex eo li-
 quer, quod motu ad hunc vel illum gra-
 dum adurgente calor excitatur, & remissio
 illo motus gradu vel diminuitur vel tollitur:
 Quemadmodum clare videmus in aqua bul-
 liente super ignem in vase posita. Quin &
 ipsius ignis naturam in vehementissima par-
 ticularum agitatione consistere ex eo plane
 deprehendimus, quod maximam partem
 pulvis sui in flammam, quæ vehementi
 motu agilique vibratione sursum fertur,
 absorbit, ipsosque cineres in minutissimas
 partes disjungit, unde & ipsi molles aliqua-
 tenus evadunt. Pari ratione reliquæ quali-
 tates tactiles ex natura motus explicari pos-
 sent: sed id iusti Voluminis, non unius E-
 pistolæ, opus esset.

Cum autem de tactu constet, quod nihil
 id sit aliud quam motus corporeus quod ip-
 sum afficit, securi esse possumus idem con-
 tingere in gustu, cum & ipse sit tactus qui-
 dam, (etiam astipulante * Aristotele,) il-
 lusque perceptiones fiant ex Objecti atque Ani-
 Organi contactu corporeo, varienturque
 et variis motus effectis in objecto. Omnes

N

enim

De
ma, l.
2. c. 9.

enim cibi ex aliis atque aliis ignis ministeriis (cujus naturam in vehementiori particularum agitatione consistere modo probatum est) alios atque alios sapes sibi adiciunt, variisque modis gustum afficiunt. Quod æque verum est de Medicamentorum tam saporibus quam viribus. Utraque enim ignis arte (qui, ut sæpius dixi, nihil aliud est quam motus quidam Materię modificatus,) augentur, minuantur, variantur. Est autem & ipse Sol ignis, cujus indẽ calore fructus terrę omnes maturitatis gradus subeunt.

Et quod ad odoratum attinet, quamvis non videatur hic esse eadem ille Organi Obiectique contactus, sensationem tamen motu corporeo fieri ex eo constat, quod odores vento feruntur ad nates, & subinde diveruntur. Unde palam est eos esse particulas quasdam aëri innatantes, & odoratus organo impingentes. Quod adhuc manifestius apparet in suffumigationibus, ubi agitatione ignis odores majori copia excutantur, fortiusque nates feriunt.

Soni etiam ab aëre transvehuntur, deficiuntur corporum obstaculis, & ab adversis ventis impediuntur. Unde plane suam produnt naturam, indicantque se esse certos quosdam motus per aërem transmissos. Quod etiam planius apparet ex ipsorum generatione. Nunquam enim auditur sonus nisi ex aliquorum corporum collisione: Quemadmodum palam est tam in Animalium

lium vocibus, & in pullandis inflandisque instrumentis Musicis, quam in inconditis quibuscumque strepitibus & fragoribus. Ipsa etiam Echo huic veritati accinit, quæ nihil aliud est nisi sonus à corpore aliquo concavo percussus, sive reflexus. Quid autem, quæso, à corpore reflecti potest quod ipsummet non sit corpus? Sonus igitur nihil aliud est quam motus quidam aëris, Echo autem nihil præter motus hujus reverberationem.

Quemadmodum vero ex Echo deprehendimus sonum motum esse quendam corporeum, ita pari ratione concludere possumus id quod ad oculos nostros appellit ab Objectis visibilibus nihil esse aliud præter hujusmodi motum distinctis quibusdam legibus modificatum. Nam species illas visibiles, quas vocant, à corporibus reflecti apud omnes est in confesso. Nihil autem à corpore reverberari posse nisi corpus, jam monuimus ex se satis esse manifestum. Universum igitur verum est, Sensationem nihil esse aliud nisi motus corporei perceptionem, aut saltem sine istiusmodi motu nunquam excitari.

Cujus quidem Theorematis (quod obiter moneo) insignis est utilitas ad eos refutandos qui specificas nescio quas somniant Materie differentias, finguntque certas particularum congeries, omni figuræ, motus, soliditatis sitisque vi seposita, ex sola specifica sua natura immediata & im-

mutabili varia illa Mundi Phænomena sensibus nostris exhibere. Nam plane constat ex prædictis, aliisque id genus quamplurimis quæ adjici possint, tum species hujusmodi materiales omnes subinde mutari, tum sensus nostros non aliter ab ipsis affici quam per certas figuræ, motus, magnitudinis sitisque leges in ipsis particulis.

Et certe quod ad prius attinet; Nemo qui hujusmodi specificas differentias in Materia fingit, nisi temere & absque omni ratione philosophari velit, negare potest, quin quæ, sensu judice, maxime discrepant, specie etiam eadem oporteat differre. Jam vero, quæ major, obsecro, differentia sensibus nostris unquam occurrit, quam quæ Stellam inter & opacam hanc Terram, quam calcamus, intercedit? Quod præclarum esset argumentum demonstrandi eandem numero materiam species quam maxime oppositas subire, ac proinde Materiam nullubi specie differre, si Hypothesis Cartesiana de mutatione Stellarum in Planetas nuda Hypothesis non esset, sed agnita veritas. Hoc enim pacto constaret, quodlibet corpus terrestre, quantumvis durum & crassum, ex subtilissima omnium materia (quæ ex ramentis globulorum æthereorum, ubique, uti patet ex uniformi luminis perceptione, homogeneorum, originem duxit) conflatum esse, & si arte quidem non possit, saltem Natura & Temporum Factorumque serie in eandem minu-

tas deteri posse ac dissolvi. Cæterum ut Hypotheses missas faciamus, succedaneam sane ac ferme æqualem vim habet solida illa macularum Solis observatio, quæ proculdubio ex subtilissimis illis particulis fiunt ipso æthere tenuioribus. Quin & quæ comminus conspiciuntur idem testantur, ut crassorum corporum, puta sebi, ceræ, ligni in tenues splendentesque flammæ transmutatio; quemadmodum & graminum herbarumque in sanguinem, carnem, ossa, pellesque bovinas vel ovinas conversio. Gramina enim, si sensus nostros consulamus, ab istis animalium partibus immane quantum differunt, ac proinde, juxta supra dictum postularum, specificæ.

Quod vero ad alterum illud spectat, de particulis Materiæ specie distinctis, quasi sola hac specifica virtute Phænomenon varietatem sensibus exhiberent, motu, situ, quiete, figura, cæterisque Materiæ modificationibus seclusis, abunde mihi refutatum videtur ex prædictis observationibus, quibus clare constabat, Omne id, quod ad sensus nostros appellit, motum esse corporeum, aliter atque aliter ex magnitudine, figura, & similibus partium Materiæ affectionibus modificatum. Nec opus est quicquam huc adjicere, postquam animadverteris quam manifesta hujus veritatis instantia è natura luminis & colorum elucescat. Lumen enim oriri ex motu inde patet, quod, si vehemens sit aut propinquum, calor.

calor sensibilis ipsum comitetur. Colores autem non esse specificas quasdam qualitates, sed motum certis legibus modificatum, constat ex Iride & Prismate; quandoquidem nec in roscidis illis nubium guttis, nec in ipso prismate, utpote diaphanis, ullus inest color, sed lumen certis modis refractum reflexumve in istam colorum varietatem degenerat. Quod manifestum est indicium nec ullos específicos colores corporibus opacis inesse, sed lumen ab eorum superficie aliter atque aliter, pro sita exteriorum particularum, reflecti, quo mutato colores protinus mutantur: uti constat in ære, ferro, aliisque metallis, quorum superficies colorem mutant aquis corrodentibus vel salinis aëris particulis impetite & sorditate. Quippe quod necesse sit, quod particularum situs saltem, si non figuræ, in superficie æris ferrive hac insultura atque impetu mutantur, globulique ætherei aliter ab ære, puta, nitenti, ab ærugineo aliter, reflectantur.

Quamobrem cum tam clare constet, omnia mundi Phænomena, quatenus sensibus nostris patescunt motu perfici, certe ille mihi verissimas Philosophiæ leges observare videtur qui tam accurate causas horum Phænomenon & tam profunde scrutatur, ut præcise nobis enarret quo situ, qua tenuitate, quibusque particularum figuris, motus illi omnes qui varie sensus nostros afficiunt modificantur. Hoc autem stupendum

dum in modum nobis præstitit à me nunquam satis laudatus Cartesius.

7. Præterea, nemo quisquam est qui Materię Motusque naturam vel mediocriter intellexerit, qui non plane viderit ex eo solo quod Deus certum Motus gradum (eundem puta quem in Mundo jam experimur) Materię impresserit, quod varia inde Phænomena sint emeritura. Fieri enim non potest quin ea motus mensura materiam ita diffingat & in exiles minutias conterat ut, quanquam quædam dura, (id enim ex minori motus gradu alicubi contingeret), alia tamen mollia, quædam sensui frigida, alia calida, alia plane ignea appaerent. Credoque Deum ex destinato duobus hisce simplicissimis rerum Principiis liberos suos vagosque gyros semper permisisse, quamdiu intra illos limites continerentur qui æque commodi rerum Naturæ forent, atque si ipsorum impetus diviniori quadam vi ac lege compescerentur; ut eo magis adblandiretur ingenio humano rerum naturalium contemplatio.

Physicum enim puto esse neminem qui, si mentem propositumque suum probe novit, non agnoscat se causas rimari effectrices rerum corporeas, easque, si fieri potest, longiori serie deductas, nexuque necessario concatenatas. Quales certe nullæ repetuntur, si naturalibus & in se necessariis motus corporei legibus Deus, intermediente superiori aliqua virtute, ubique se-

7. Ratio
secunda.

dulo obsisteret: Nulliusque causæ efficien-
tis investigatio esse posset nisi immaterialis,
nobisque minime omnium intelligibilis,
qualis est Peripateticorum forma substan-
tialis, quæ eâdem fere notione pariter ac
nomine per res singulas pervagatur, nihil-
que nobis indicat præter ignorantiam no-
stram ac nugacitatem, quos non puderet
interroganti de Aqua, Igni & similibus,
quid & unde sint, elatis superciliis respon-
dere, Ignem & Aquam Aquam esse & I-
gnem, ex eo quod formæ quædam sub-
stantiales, quæ Ignem & Aquam consti-
tuunt, è gremio Materię in, nescio, quas Ma-
terię partes prorepserint, eoque pacto duo
illa elementa Mundo exhibuerint. Apage
frivolas istas ac otiosas narnias, quibus o-
mnis humani ingenii industria consopitur
& sufflaminatur, omnisque ejus sagacitas
& acumen retunditur & inutile redditur?
Non tam torpidum naturalis Contempla-
tionis objectum nobis proposuit Deus: sed
tantum necessariis Motus ac Materię legi-
bus prudenter permisit quantum ad perscruta-
andas rerum naturalium causas nos excita-
re, & inventarum voluptate delimitare, pos-
sit. Adeo ut non sit ubique necesse ad cæcum
illud ignaviæ & ignorantię asylum confu-
gere, *internas scilicet formas substantiales.*
Quis enim qui inter Philosophos nomen
suum proficitur rogatus de Lunæ phasibus,
de eclipsibus utriusque Luminaris, si, o-
missis apertis illis ac necessariis Matheseos
ac

ac Naturæ rationibus, responderet ea omnia proficisci ex internis Lunæ Solisque principiis formisque essentialibus, quæ faciunt ut certis temporibus Sol juxta ac Luna lumine privetur, Lunaque statis vicibus sub hac vel illa phasi videatur; quis, inquam, est à Philolophorum grege qui tam frigide & jejune respondens non altis cachinnis ab omnibus exciperetur?

Quid autem faceret misellus hic homuncio, si de Planetarum stationibus, directionibus & retrogradationibus fieret quaestio? Neque enim recipere se potest ad Hypothesin Ptolemaicam, neque quæ manifestissimis scatet contradictionibus, uti omnes jam norunt qui vel primoribus labiis rem Astronomicam delibarent. Succedat igitur Tychonica, ubi in libero æthere Planetæ omnes gyros suos perficiunt; & rogemus hunc nostrum, quid in causa sit, cur Mars, Jupiter & Saturnus, postquam festinantius perrexerint secundum ordinem Signorum, mox tanquam obtutu tacito defixi derepente subsistant, posteaque, quasi jam in memoriam revocassent rem aliquam cujus obliti fuerant, inopinato recurrant. Proculdubio eadem semper oberraret chorda, diceretque id fieri ex internis horum Planetarum formis quas ipsis à prima creatione indiderat Deus, omnesque eorum lusus, progressus, regressus & stationes eis naturales esse ex principiis suis constitutivis, quemadmodum motus deorsum lapidis

di motusque sursum igni connatus est. Praclarum quidem Responsum, talisque Responsoris ignavia & inscitia nequaquam indignum! Dimisso igitur nugatore hoc nugacissimo, experiamur quomodo huic quaestioni satisfieri possit ex apertis & confessis Materiae Motusque legibus, quales Naturae Artique Mechanicae plane communes esse merito statuit Cartesius.

Venerem citra ultraque Solem circuitus suos peragere ex ipsius phasibus constat, eademque ratio est de Mercurio. Martem autem, Jovem & Saturnum circa Solem ferri nemo adhuc dubitavit. Hos igitur quinque Planetas circa Solem ire & redire manifestum est. Quarendum est deinceps an moveantur viam sibi secundo per materiam aetheris, an motu ipsius aetheris circumvehuntur. Primum autem non fieri ex eo liquet, quod tam celeres Planetarum transitus materiae coelestis resistantia impediret, perderentque paucillo tempore motum suum fluido ipsum aetheri communicando. Reliquum est igitur, ut circumvehantur ipsius aetheris motu, totaque materia coelestis, cui innatant, Vorticis instar circa ipsum Solem torqueatur. Investigemus tandem quid de Terra fiat, quae proculdubio intra limites hujus Vorticis invenitur. Stabitne illa in rapido hoc flumine, an movebitur? Quibus autem uncis, quibus funibus & anchoris, in profundo hoc mari detinebitur? Sed fingamus eam vi aliqua supernaturali

naturali & immateriali stabilem & defixam.
Deus bone ! quantas procellas excitabit hoc
contra sanctissimas Naturæ leges Admis-
sum ! Cœlestis enim Materia rapidissimi
Torrentis instar Telluris faciem tanto in-
sultu impetuque affligeret , ut animalia, ar-
bores, turres, omniaque prorsus ædificia di-
rueret, secumque abriperet, imo universam
terram decorticaret , & saltem ad metallicas
usque regiones penitus diffringeret , abru-
ptasque partes , ad modum intandi naufragi,
secum in vasto hoc ætheris pelago trans-
portaret. Tetram igitur oportet permittere ,
juxta Naturæ Morusque leges , cum reliquis
Planetis æthere quiete iunatantibus circa
Solem circumduci.

Et ne forte interim de Luna sis sollicitus ;
cum certum sit eam circa Terram perpetuo
singulis mensibus tanquam assiduam illius
pedissequam circumcurrere, nec id fieri pos-
se nisi ope Vorticis, quemadmodum jam de-
monstratum est , necesse est ut Luna pecu-
liari Vortice circa Tellurem circumferatur.
Cujus in medio cum sit ipsa Tellus, omnes-
que illius poros materia cœlestis, quæ in
hunc particularem Vorticem torquetur,
pervadat , fieri non potest per leges Naturæ
quin ipsa Tellus hujus Vorticis vi in gyros
circa proprium axem rapiatur. Ut summa-
rim igitur dicam Impossibile est, si motus
corporei leges consulamus, quin Terra diut-
no illo motu annuoque feratur quibus eam
ferri olim docuit Ethnicorum sapientissi-

mus Pythagoras, cuiusque doctrinam ante seculum unum & alterum Nicolaus Copernicus in lucem revocavit.

Vides ex quam perspicuis simplicibusque Principiis vel inviti ducimur ad eam Hypothesin, (si modo Hypothesis illa dicenda sit quæ reali Naturæ compage necessario continetur,) qua posita rationes & causæ non possibiles vel probabiles, sed necessariae & ineluctabiles, omnium fere Phænomenon quæ Astronomorum ingenia per tam multa secula corserant manifesto deteguntur. Non enim magis necessario corpus nostrum in Sole umbram projicit, quam ex hoc rerum quod demonstravimus systemate Pythagorico nota illa Planetarum Phænomena omnia, quæ mox ordine breviter recensebimus, consequuntur.

Cujusmodi sunt, Motus Saturni, Jovis, Martis, Mercurii, Veneris in Epicyclis suis; qua tamen interim supellectile Sol destituitur.

Quod dicti illi quinque Planetæ sint directi, stationarii, & retrogradi in Epicyclis suis; cum tamen Luna in suo Epicyclo nec stationaria videbitur, nec retrograda.

Quod circuitus Epicyclorum Saturni, Jovis & Martis eam habeant ad motum Solis rationem, ut semper perficiantur eo temporis spatio quod elabitur ab una singulorum conjunctione cum Sole ad alteram, quodque in singulis istis conjunctionibus cum Sole reperiantur in Apogeis Epicyclorum, opposi-

lino-

tionibus vero in eorundem Perigeis.

Præterea, Periodos Epicycli Saturni celeriores fore quam Jovis, & Jovis quam Martis; Martis vero Retrogressiones majores fore quam Jovis, Jovisque quam Saturni.

Porro, quod Venus ac Mercurius nunquam procul distent à Sole, centraque Epicyclorum utriusque Soli videantur *in idem punctum*.

Postremo, hisce omnibus addas Phænomena ex motu Terræ diurno emergentia; Stellæ nempe Planetasque omnes, quamvis immensis spatiis & à Terra & à se invicem distantes, viginti tamen quatuor horarum spatio circa terram ineffabili celeritate impetuque contrario retorqueri.

Quorum Phænomenon omnium, necnon aliorum quorundam, simplex hæc Pythagoræ Hypothesis (quam veram esse tam certum esse possumus, quam quod folia quæ ab arbore in fluvium decidunt secundo, non adverso, flumine feruntur) tam evidentes & necessarias causas exhibet, ut nemo nisi plane stupidus & delirus de eis possit dubitare, nisi Deum data opera Naturæ leges turbare, cum non opus sit, fingere vellet. Quod quam sit insulsum figmentum satis supra demonstravimus.

Tandem perspicis, V. C. quam pulchra sit & apprime grata humano ingenio hæc philosophandi ex immutabilibus & necessariis Naturæ legibus petita ratio: Quo in genere cum Cartesius ceteros mortales in-

finitis parafangis antecelluerit ,

Lu-
cret.
de Re-
rum
natura
lib. 3.

*Qui genus humanum ingenio superavit ,
Omnes*

*Præstinxit stellas , exortus uti ætherens
Sol ,*

minime mirari debes si aliquanto frequen-
torem scriptorum ipsius lectionem mihi
soleo indulgere.

8.
Tertia
Ratio.

8. Veruntamen quamvis admodum cer-
tus sim aliquam multa Naturæ Phænomena
ex Mechanicis legibus demonstrari posse ;
nihil tamen æque persuasum habeo quam
non omnia , imo ne millefimam quidem
eorum partem , eo modo posse explicari.
Primo enim , si ex eo solo , quod Deus ad
certum aliquem gradum Materiam agitave-
rit & in motum civerit , totius Mundi fa-
brica facta fuerit , plantis brutorumque
corporibus , imo & hominam non exce-
ptis ; creatio Universi Benignitati solummo-
do Divinæ ac Omnipotentix , exclusa il-
lius Sapiencia , esset tribuenda. Nisi quis
forte putaret , non minoris esse sapientix ex
consilio talem Mundi Materiam creasse quæ
ex solis Mechanicæ legibus necessariis in
hanc rerum formam pulcherrimam emer-
geret , quam aliam aliquam quæ innumeris
aberrantium motuum correctionibus & ca-
stigationibus indigeret.

Deinde , hæc motuum leges adeo simpli-
ces sunt , idemque fere ubique præstantes ,
ut incredibile proorsus videatur miram hanc
rerum varietatem inde posse oriri. Quid e-

num

nim præstat motus ullubi nisi quod recta
pergat, aut saltem recta pergere conetur?
quod pars materiæ ab alterâ parte reflecta-
tur, aut eam secum auferat, partemque
sui motus ipsi communicet? quod denique
in varias minurias diffringatur magnitudi-
ne, figura, situ distinctas? Diffringe igitur,
si lubet, corpus quodvis durum, &
pistillo in pulverem contunde; mox adhi-
bito microscopio singulos pulvisculos con-
templare. Videbis, proculdubio, pulvis-
culorum figuras à rudrum fragmentis ni-
hilo differentes, nisi quod minores sint; nec
primi tertiique elementi particulas à pulvis-
culis hisce differre, nisi quod ipsis adhuc
multo sint minores. I nunc & judica quam
bellæ rerum formæ ex cæcis confusorum
horum fragminum concursibus, allisioni-
bus & coalitionibus orientur, quali artifi-
cio illa depingent aut papilionum alas aut
caudas pavonum. Ut nihil dicam de stupen-
do Divinæ Mentis consilio in formando in-
ternas omnium animalium partes: ubi ni-
hil inepte admissum est, sed singula tam
accurata arte perfecta, ut necesse sit agno-
scere Principium aliquod Materiæ motuæ
corporeo longe sanctius ac divinius huic
provinciæ invigilare. Quamvis enim con-
cederemus (quod tamen ego nullo modo
concedam) viliora quædam animalcula hoc
modo produci posse; tamen omnes anima-
lium species sic esse productas, nullasque
interim à tam cæco & fortuito principio in-
epte

epte esse formatas, omnino est impossibile, quemadmodum copiose demonstravi in Tractatu adversus Atheos.

Quamobrem ex eo, quod quædam Phænomena exhibere possit simplex Materie motus, omnia hoc pacto præstari posse confidere, abjectissima quædam *ὀρασις*, id est, ridicula & superstitiosa quædam Materie cæcæ adoratio & cultus, mihi videtur, non legitima philosophandi ratio. Qua de re cum semper fuerim satis persuasus, certe ex lectione Cartesii jam evasi omnium persuasissimus. Neque enim dubito, quantum ingenium humanum præstare possit ex Mechanicis rerum rationibus, incomparabilem hunc Philosophum præstitisse. Deprehendo tamen eum magnis illis pollicitis de perpetua conclusionum certitudine ex necessariis Mechanicæ legibus deducendarum sæpiusculæ excidisse, idque in reddenda ratione rudiorum generaliorumque Naturæ Phænomenon, neque enim ultra illos limites adhuc processerat. Quid igitur eum fuisse facturum putemus, si tentasset humani corporis vel alius alicujus Animalis generationem ex eis solis principiis demonstrare?

Sive vacillet igitur *Cartesius*, sive firmiter figat pedem, utrumque sane mihi perjucundum est Spectaculum. Nam si incedit firmiter, speculationem hoc pacto necessariam pureque naturalem nactus sum: Si titubet, id etiam in lucto pono. Hoc enim
non

non parum facit ad veritatum Metaphysicarum certitudinem, & ad demonstrationem Essentiae à Materia prorsus distinctæ. Nam si istiusmodi in Mundo inveniuntur Phænomena quorum generatio Materiae leges excedit, necesse est ut introducamus Principium immateriale & incorporeum, quem vulgo Spiritum appellitant. Ad quam vocem quam exhorrescunt, tanquam pueri ad spectrum, barbati quidam ac grandævii huius seculi Philosophastri, nemo est qui ignorat.

9. Sed nequa fiat injuria mirando Car-^{9.}
tesii ingenio, quamvis omnia per univer-^{Quar-}
sam illius Philosophiam nexu hoc Mecha-^{ta.}
nico planeque necessario non cohæreant, ita ut unam perpetuam ac congenerem catenam exhibere possint; fatendum est tamen, non paucas huiusmodi inveniri catenulas vere aureas affabreque factas, ex quibus omnibus, non nudis quidem Materiae legibus, sed diviniore aliqua vi coarctatis & ligatis, pulchra sane satisque firma conclusionum omnium sit concatenatio. Verbi causa, Quamvis certi esse non possimus ex legibus Mechanicis striatas illas particulas sola Vorticis contorsione formati, quemadmodum jam diximus; facile tamen supponere possumus, (nisi ὑλαστικῇ quodam correpti-
ousque insanire velimus, ut audacter affirmemus omnia prorsus Universi Phænomena, ne stirpibus quidem, necdum animalibus, ea conditione exemptis, solo motu
cor-

corporeo fieri,) facile, inquam, possumus supponere vim aliquam virtuti illi analogam, qua animales fetus (sive matrum in utero, sive in Telluris communis omnium parentis matrice) tam admirabili artificio efformantur, in cælo juxta ac in terra regnare, id est, divinam Providentiam nullis locis aut spatiis excludi, sed ubique præsto esse paratamque ad attenuata subactæque Materie motus ita moderandos, ut nihil ullubi omittatur aut fiat quod non cedat aut in utilitatem aut in ornatum Universi: atque ex hac vi (sive Animam, cum Cartesio, illam appellare mallet, sive Spiritum) ubique & omnibus sedulo prospiciente, effectusque suos præcipuos in subtilissimis & fluidissimis Materie partibus exhibente, cochleares illas particulas (sive quibus Axis terrestris parallelismus, Tempestatum cardines, Magnes, Navigatio, Gentium commercia stare non possint) mature fuisse efformatas.

Evicta autem earum efformatione, vel supposita, cætera omnia quæ tradit egregius Philosophus, usque ad locupletissimas illas de virtutibus magneticis demonstrationes, mirifice inter se consentiunt. Quamvis nollem vel hic fidem dare Universa Mechanica plane necessitate ubique concatenari, prout supra monui. Sed è contra, ut dicam summatim, suspicor potius in Phænomenis plerisque omnibus producendis, ubi conspicitur satis magna partium multifor-

formitas conspirans in insignem aliquam utilitatem aut pulchritudinem, rudes Materie impetus cæcasque propensiones & tentamina à divina illa virtute semper gubernari ac perfici. Nam quod ad Halones Iridesque spectat, & id genus reliqua quæ suam habent pulchritudinem, à causis simplicissimis fiunt; nec ea partium varietas, quam diximus, ullo modo in eis reperitur. Multo plus mereretur admirationis illa quæ vel oculum vel ardentem lampadem referre videtur, Pavonis pluma. Cujus artificium tot distinctis filis, tot & tam amœnis coloribus, nunc intermissis nunc resumptis, tamque scite attemperatis ad efformandam diversicolorem illam Ellipsin, consistit; ut tam operosum effectum bruto Materie motui vel casui, non consilio, tribuere extremi mihi videatur stuporis aut demerui.

Eadem igitur rerum series quæ reperitur apud Cartesium tuto agnosci potest, sed non eadem ubique hujus seriei connexio. Necesse enim est ut subinde se intermiscæat divina illa Mundi-rerumque generandarum Gubernatrix Providentia.

10. Quamvis autem id à Cartesio non sit præstitum quod à nullo mortali præstari posse pro certissimo habeo, nempe ut causæ rerum omnium naturalium uno tenore congenerique serie à capite ad calcem deducantur, nulla alia interposita vi præter mechanicam illam protusque corpoream, cuius

10.
Quinta
Ratio.

jus effectus cognoscere proculdubio pura
puta illa Naturæ scientia habenda est: ta-
men in immensam Gentis philosophicæ vo-
luptatem pariter ac commodum hoc saltem
accurate perfecit, ut clare scilicet intelliga-
mus immediatas causas effectrices, easque
congeneres semper pureque corporeas, o-
mnium fere rerum sensibilibum quas tractat.
Quæ certe difficilis est provincia, & quam
nulli præter eum susceperere quos non merito
pœniteret eam unquam suscepisse. Persen-
tiscis tandem ob quam multas gravesque
causas tanti facio Cartesium.

11.
Ratio
ulti-
ma.

11. Sed ut nihil te celem, una adhuc mi-
hi superest peculiaris ratio, quæ, quamvis
forsan aliis admodum paradoxa videri pos-
sit, apud me tamen non parum gratiæ con-
ciliat Philosophiæ Cartesianæ. Est autem
illius cum Mosaica Mundi creatione confor-
mitas. Rem miram, inquires, narras. Sed,
mihi crede, valde verisimilem. Nam,
quod nosti, Pythagoram suam sapientiam
à Judæis mutuatum fuisse constans susti-
nuit fama. Præterea, exstiterunt per sin-
gula fere secula qui operam dabant appli-
candis nunc his nunc illis Philosophiæ prin-
cipiis textui Mosaico. Quo autem successu
mallem alii judicent quam ego. Commu-
nibus igitur omnium suffragiis expectan-
dus est illic sensus aliquis Philosophicus; ad-
do, Mose Deoque dignus. Neque enim vi-
lia ac puerilia sanctissimo illo Literæ vela-
mine abscondisse credendum est. intimum
illum

illum Dei sapientissimi Amicum, sed tam ampla, tam augusta & tam fulgida; ut merito verendum esset vulgi oculos ea ferre non potuisse. Mosem tamen ejusque posteros, Prophetas intelligo & Sacerdotes, cum probatissimis quibusque maximeque cordatis tum suæ tum aliarum gentium hominibus ea libere communicasse.

Hanc Cabbalam à Judæis acceptam, numerisque singulorum dierum opera adumbrantibus involutam, magni fecit Pythagoras; nec sivit Arcanum in vulgus emanare, quamvis forte de eo discipuli ejus symbolicis illis numeris sensum regentibus vel apud imperitos aliquando garrere non recusarent. Nucleum igitur sibi servantes, putaminis fragmina à vtroque populo projecerunt; quæ alii risu, stomachatione alii, alii suspicaci quadam veneratione exceperunt; indeque quamplurimas numerorum & appellationes & virtutes vere Pythagoricas literis mandarunt. Quorsum autem ista omnia? inquires. Breviter tibi dicam. Equidem mihi videor horum corticis fragminum ope nucleum ipsum invenisse ac recuperasse. Dum enim Mosaicæ creationis sensum Philosophicum serio meditabar, oculis hinc inde, nunc in verissima quælibet, quod judicare potui, Philosophiæ principia, nunc in Textum ipsum conjectis, revera nulla invenire potui quæ tam examussim Mosaicæ paginæ congruerent quam illa Cartesiana.

Tria ejus Elementa, non numero solum
sed

sed & naturis eorum haud obscure indigita-
tis, ibidem contineri deprehendi. Tella-
rem etiam observavi circa Solem circum-
volvi, imo vero eam cum reliquis Planetis
ejus esse naturæ tanquam si ipsi olim fuif-
sent Soles. Ex materia denique cælesti Ter-
ram, Lunam, cæteraque alia universa ge-
nerari. Quæ omnia, pro tenui illa qua
polleo vocum Hebraicarum peritia, in De-
fensione *Cabbalæ* meæ *Philosophicæ* Mosaicæ
Textui ita convenire demonstravi, ut nemo
sit, modo tam certus esset de Philosophiæ
Cartesianæ veritate quam plures se profiten-
tur de Principiis Aristotelicis, quin statim
agnoscat me verissimum fidissimumque e-
gisse Interpretem. Quod si postea animad-
verterit quam exacte Pythagoricorum il-
lorum numerorum & nominibus & virtuti-
bus res illæ congruant, quas singulis diebus
adjudicavi, novum certe argumentum,
neque id levissimum, ad philosophiæ Car-
tesianæ fidem faciendam se reperisse exsul-
tanter gaudebit, mirabiturque operosissi-
mum hoc ingenii humani inventum divino
calculò tam clare esse comprobatum. Ipse
tamen hujusmodi demonstrationibus non
audeo nimium confidere. *Conjecturam* ma-
lui appellari, nihilque prorsus statui; sed
maturis sapientissimorum virorum judiciis
rem totam permisi.

12.
Car-
te-
sianum

11. Quod ad vagos illos susurros ac ru-
mores spectat quos spargi ais de Cartesio,
quasi de Deo non recte sentiret, nihil eos
moror.

moror. Novi enim maximorum ac liberri-
morum ingeniorum perpetuum fere fuisse
fatum à semidocto vulgo Atheismi esse su-
specta. Nec tamen diffiteor in illius scriptis
paucula reperiri quæ vel ab invidis vel im-
peritis in eam partem nimis facile possint
requeri: qualia sunt tria illa præcipue. vi-
delicet,

1. Primum, Implicare contradictionem
spatium vel Extensionem dari quæ revera
non sit corporea; quo tamen morbido do-
gmate ipsas etiam Scholas laborare memini
me observasse.

Alterum, Ex Mechanicis motus Mate-
riæ legibus omnia Naturæ Phænomena esse
demonstranda.

Postremum, Fines Phænomenon ab in-
genio humano non esse indagandos.

Quæ tria tam pravo aspectu subdoloque
nectu sese mutuo contuentur, ac si Deum
ac Providentiam è Mundo exturbare serio
conspirarent. Sed nihil prorsus ab eorum
aut consiliis aut viribus est metuendum Pri-
mam enim illam opinionem ipse satis co-
piose ac solide refutasse mihi videor in Lite-
ris meis ad Cartesium. Alterius vero, Tra-
ctatus mei adversus Atheos pars secunda
perpetua est & inextinguibilis Confutatio.
Sed aliter respondi atque restitui. Dico igitur
eum non ex morbo aliquo Atheistico,
sed, prout * supra monui, solummodo ex
effreni quodam pruritu omnia concludendi
certitudine plane Mathematica, priores il-
las

inju-
ste ab
impe-
rito
vulgo
A-
thei-
smi
infi-
mula-
ri.

13.
Qua-
lia sunt
quæ
poti-
sti-
mum
hujus
crimi-
nis
eum
suspe-
ctum
red-
dunt.

* Sed
&

las duas, ex nimio autem prudentiæ studio, opinionem tertiam tenuisse: neque opus esse hisce diutius immorari, cum ex * Sect. 2 & 3. dictis ipse tibi possis plenissimum colligere Responsum.

14. Quod porro addis, quosdam submiserare, cum causam illam quam suscepit, Existentiæ Dei Animæque immortalitatis demonstrandæ, data opera prodidisse, suspicio est omnium injustissima & contumeliosissima. Nam quod ad Dei Existentiæ attinet, primum illud argumentum quod adhibet non solum omnium optimum est quæ ratio humana excogitare potest, sed revera absoluta perfectaque demonstratio, & cui maxime confisus est Cartesius, prout videre est aliqui in Responsionibus suis Metaphysicis. Unde palam est eum duo illa altera (quæ minus firmiter concludunt, nec tamen sua probabilitate carent atque acumine) primo huic, ne solum in campo stare videretur, in pompam potissimum succenturiasse.

15. In demonstranda autem Animæ immortalitate vix latum quidem pilum aberravit; cumque tam prope scopum attigerit, nullo modo dubitare possum quin constanter crediderit se revera eum attigisse. Cui confidentiæ vim insuper addidit illud ingenii sui solum, quo ita addictus erat virtutibus Materiæ Mechanicis contemplandis, ut nihil in ea somniare quidem potuerit præter motum localem, situm, figuram & similia: unde securus erat cogitationem toto
cælo

cœlo ab eis differentem alii alicui substantiæ esse tribuendam.

16. Porro . piæ ac generosæ illæ ad Animam suam hortationes ac gratulationes paulo ante ejus exitum , quibus eam monebat de ferendo morbo cum patientia , & de expectando liberationem ex hoc corporis ergastulo cum gaudio , abunde testantur eum serio de Animæ immortalitate fuisse philosophatum.

17. Quibus omnibus adjici potest , tam de Dei existentia quam de conditione Animæ (nisi Illum existere , Hanc vero substantiam esse crediderit à Materia plane distinctam) quam plurima in illius scriptis occurrere , (ubi tamen absque omni astu fucove eum agere ipsæ circumstantiæ satis arguunt ,) quibus ipsi sibi pugnare manifesto deprehendatur : Cujusmodi sunt ,

1. Materiam ubique unam esse perfecteque homogeneam.

2. Ex eo nos certos esse quod non fallimur ubi clarè ac distinctè rem percipimus , quod non fortuito nati sumus , sed à benignissimo Deo creati.

3. Substantiam esse quæ sua vi existit , ac proinde Deo ac creaturæ non univoce competere , materiæ tamen mentique nostræ competere univoce.

4. Cogitationem substantiam intelligentem , Extensionem corpus constituere . Et quemadmodum motus localis , situs , figura , sunt modi corporis ; ita imaginatio-
nem , mique

im- nem, memoriam, voluntatem, esse mo-
mor- dos substantiæ cogitantis.

5. Imaginationem esse duplicem, cor-
poream & incorpoream; illam ope cerebri
mentem nostram exserere, hanc absque il-
lius ope.

6. Libero nos pollere arbitrio, in ejus-
que usu legitimo veram consistere generosi-
tatem.

7. Per imaginem quandam non magnam
sane, sed tamen in varias partes extensam,
Conarioque impressam, objectorum nos
visibilibum perceptionem habere.

8. Menti nostræ inesse quasdam non à
sensibus haustas, sed ipsi plane connatas,
notiones communes rerumque ideas.

9. Denique, quod alio prorsus modo
concepimus magnitudines, figuras, alio
dolores, colores, & similia.

Quæ omnia partim cum Dei existentia,
partim cum Animæ à corpore distinctione
reali, tam intime conjuncta sunt, ut nisi
plane deliraverit Cartesius, impossibile sit
quin utramque ex animo tenuerit.

Nam quod ad primum attinet, manife-
stum est ex lumine Naturæ, simplicibus e-
jusdem speciei substantiis easdem prorsus
genere ac gradu proprietates competere.
Quemadmodum igitur certi sumus cuilibet
circulo cujuscunque magnitudinis eandem
ubique esse rationem diametri ad periphe-
riam; ita easdem esse in qualibet Materiæ
particula proprietates secum esse possumus.

Quam-

Quamobrem, si Materia immediate ex sua natura movetur, continuo sequetur, omnem Materiam, saltem si nulla vi detinetur, eodem motus gradu agitari. Unde necesse esset ut Terra reliquique Planetæ liquescerent in materiam subtilitate & fluiditate aëri saltem, si non ætheri, parem; vel potius, ut nunquam in tam crassam consistentiam coaluissent. Palam est igitur Materiam ex se quiescere, quod & aperte mihi professus est perspicacissimus Philosophus in suis ad me Literis. Unde impossibile est quin animitus agnoscat omnipotentem aliquem Materiae motorem Deum: Imo & Animæ nostræ à corpore realem distinctionem, nisi & omnem proflus Materiam sentire veller, quod valde ridiculum esset, tantoque Philosopho indignum.

Deinde, alterum illud principium tanti facit, ut serio agnoscat ipsam certitudinis illius, quam credit se habere de omnibus suis naturalium rerum demonstrationibus, præcipuum esse fundamentum; pro ut videre poteris Princ. Philos. part. 4. Art. 106.

Hæc autem si recte pensitaveris, modumque scribendi distinctum & sobrium quem adhibet (Part. 1. Art. 51, 52, 53, 54.) debite observaveris, non suspicaberis cum Theorema tertium quartumque lusu vel joco, sed bona fide, descripsisse; præsertim si insuper cogitaveris, minime esse probabile eum Metaphysicæ suæ compendium Philosophiæ principis prætexere voluisse.

se, nisi sensisset hoc pacto universa uno quasi filo, eoque tenacissimo firmissimoque, cohaerere.

Quinta conclusio plane Platonica est, quae est Philosophia omnium religiosissima. Atque reliquae quatuor ejusdem fere generis sunt, clareque arguunt aliquid Materia longe praestantius longeque divinius in nobis habitare.

18.
Tre-
decim
loca
inEpi-
stolis
eodem
spe-
ctan-
tia.

18. Plurima huc possum accumulare quae passim in Epistolis ejus occurrunt, quorum nonnulla operae esse pretium duco tibi recensere, ut inde perspicere possis quam ubique sibi constans unusque sit Cartesius. Hujusmodi sunt,

1. Animam videre, non oculos.
2. Animam ex unione cum corpore quaedam bona majora sibi repraesentare quam revera sunt.

3. Liberum nostrum arbitrium nos Deo quodammodo æquiparare. Ad Reginam Sveciae Epist. 1.

4. Quod minus sit damni vitam perdere quam usum Rationis, quoniam ipsa Philosophia sola, etiam sine Fidei documentis, spem nobis ingenerat melioris status post mortem, facitque ut Anima nostra nihil æque onerosum fore praesagiat quam tali corpori alligari quod suam prorsus adimat libertatem.

5. Duo esse voluptatum genera; unum quod ad Animam solam, alterum ad Hominem, id est, ad animam quatenus cor-
pori

pori unitam, spectat. Has fluxas esse & caducas; illas, quemadmodum ipsa Anima, immortales.

6. Quod tria potissimum cognitu necessaria sunt ad beatam vitam; Existentia Dei, Animarum nostrarum Immortalitas & Immensitas Universi. Ad Elizab. Princip. Epist. 6.

7. Animam, quando data opera cogitat de rebus imaginabilibus pariter ac intelligibilibus, nova signare cerebrum impressione; eamque respectu animæ actionem esse, non passionem, proprièque hanc dici Imaginationem.

8. Providentiam Dei omnia complecti, tam minima quam maxima. Ad eandem, Epist. 8.

9. Amorem duplicem esse, vel Intellectualein, vel Corporeum: hunc propriè passionem esse, illum Animæ etiam à corpore separatæ competere.

10. Deum esse Spiritum, five Rem cogitantem infinitæ perfectionis; nostramque Animam illius esse quasi subobscuram quandam imaginem. Ad D. Chanurum, Epist. 35.

11. Hominem Corpore non intelligere. Mentem enim, etsi impediatur à Corpore, ab illo tamen ad intellectionem rerum immaterialium juvari plane non posse, sed tantummodo impediri. Ad Hen. Regium, Epist. 81.

12. In rebus corporeis omnem actionem

& passionem in solo motu locali consistere; nomina autem illa ad res immateriales extendi posse, quando aliquid motui analogum in ipsis consideratur: atque ita volitionem in mente Actionem dici posse, intellectionem vero & visionem passionem. Ad eundem, *Epist.* 83.

13. Perceptionem Universalium ad imaginationem non pertinere, sed ad intellectum solum, qui Ideam ex seipsa singularem ad multa refert. Ad eundem, *Epist.* 88.

Super sunt multa alia quæ huc faciunt tum in *Epistolis* tum in *Tractatu de Affectibus*; quæ tamen libens prætereo, ne sim infinitus. Addo id tantum, nullatenus esse verisimile tam purum & defæctum ingenium, tanta modestia, humanitate morumque integritate stiparum, in tam sordidam foveam foetidumque barathrum incidere potuisse.

19. Nihil igitur restat, quod sciam, ob quod Cartesius Atheismi suspectus esse possit, nisi quod merito audiat omnium Philosophorum præcellentiissimus. Est enim fanaticum quoddam genus hominum, qui quanto quis sapientior sit Naturæque consultior, tanto eum semper autemant ab omni Religione alieniorem: quasi quanto quis imperitior sit & stolidior, tanto magis ad Dei cultum foret idoneus.

Gentes olim Judæos statvam quandam asini-

asinino capite colere finxerunt, magnoque se hoc pacto sperabant eos opprobrio afficere. Pari equidem contumelia mihi videntur illi Deum ipsum onerare, qui imaginantur à nullis eum rite coli posse nisi Onoccephalis. Ignorantiam sane rerumque infertiam nihil necesse est ad cultum divinum adhibere, sed Innocentiam omni nive ac luce candidiorem.

29. Cetera quæ sæpenumero objici scribis magis toleranda sunt, sed non minus ridicula. Mente utique emotum fuisse incomparabilem Philosophum ac vertigine correptum. Allusisse ineptulos illos credo ad doctrinam de Vorticibus. Præclarum quidem jocum, & Cartesii obrectatoribus dignum! Sed urgent serio, tam inopinata, tam vaga, tamque longe petita commenta in Scriptis ejus reperiri, ut in neminem hominem nisi mente captum possint ullo modo cadere. Equis enim est, inquiunt, homo sobrius & consideratus qui unquam seipere ausit rationem condendi Solem, Stellæ Planetasque demonstrare? quibusque Materiæ figuris motibusque lux singulique colores sunt particulatim definire? duram hanc denique opacamque Terram, quam calcamus, lucidam aliquando fuisse Stellam aperte statuere? Verum nihil diffido quin facile evincere possim Democritum non insanite, sed populum; nec tam ulli Cartesii dementiæ tribuendum esse quod tam mira Paradoxa invenerit, quam

30. Ridicula quorundam obrectatio, qui cum tantam quam vertiginosum mentis male compotem considerant.

aliorum socordix & stupori quod in consimiles cogitationes non incidissent.

21.
In-
venta
ejus
maxi-
me
para-
doxa
cum
nup-
eris
Philo-
so-
pho-
rum
obser-
vationi-
bus
artifi-
sime
cohae-
rere.

21. Nihil enim in hisce omnibus excogitavit Cartesius nisi quod partim ex obviis quibusdam experimentis, partim ex novis & accuratis tam praesentis quam proximorum seculorum observationibus & conclusionibus, sagaci animo admodum proclive esset cogitare. Varii enim tum Philosophi tum Astronomi, tanquam inferioris ordinis Operarii, rudera jam sustulerant, materiamque praeparaverant sublimi huic ingenio vereque Architectonico.

Tycho Planetarum orbes solidos è caelo deturbaverat, totumque eorum spatium in fluidum reduxerat aetherem. Astronomi & Philosophi nobiliores plerique omnes doctrinam veterem de Telluris motu à Copernico renovatam uno ore comprobaverant, ipsamque Terram (quippe quam non solum circa Solem se gyram, sed etiam, Lunæ instar, Solis lumen, idque in ipsam Lunam, Eclipsibus & Noviluniis reflectentem, deprehenderunt) in Planetarum album communi consensu conscripserant. Galilæus Solem stellam fixam, stellasque fixas tot Soles esse statuerat, Jovemque quatuor Satellitibus eum circumcursantibus, tanquam tot Lunulis, circumstipatum, Tubo suo optico detexerat. Scheinerus immenso volumine Doctrinam de Solis maculis, earumque generatione, dissipatione, motuque circa Solem, Solisque cir-

circa proprium Axem, plenam perfectam-
que tradiderat. E stellis fixis quasdam nunc
maiores, nunc minores videri, imo novas
prorsus apparere aliquando, mox evane-
scere, multi observaverant. Cometas ma-
gnitudine terræ pares, vel maiores, in
Planetarum regione discurrere ipse iterum
Tycho aliique certissimis indiciis demon-
straverant. Gilbertus denique non solum
virtutes Magnetis summa arte & industria
explicaverat; sed, quod caput rei est, ip-
sam Terram ingentem quendam esse Ma-
gnetem argumentis evidentissimis confir-
maverat.

21. Dispiciamus, quæso, jam sedulo
quam nec vagas nec longe petitas conclusio-
nes hinc deduxerit Cartesius, sed obvias &
cum dictis probatissimorum Philosopho-
rum Observationibus arctissime conjunctas.
Præcipuum vero Fundamentum ejus Phi-
losophiæ in eo jactum videbimus quod Pe-
rigeum Martis Phasesque Veneris invito
Tychoni extorserant, in cælorum nempe
Fluiditate. Quid enim sit esse fluidum o-
ptime intellexit Cartesius, hæcque non
posse nisi materia, vehementi motu per o-
mnes ejus partes pervadente, easque qua-
quaversum agitante & disjungente, in mi-
nutissimas particulas diffingatur: quarum
pars maxima (quicquid in eis exstat assiduis
agitationibus & allisionibus detricto) non
possunt tempore procedente non rotundæ
evadere, nec earum triangularia intervalla

22.
Quo-
modo
ex Ty-
cho-
nica
cæli
fluidi-
tate
pri-
mum
secun-
dum
que E-
le-
men-
tum
colle-
gitur.

non longe minutioribus materiæ particulis, rotundarum formatione abralis, impleri; nec denique ramenta hæc tam commensurata esse triangularibus rotundarum intervallis, quin eorum major sit copia quam quæ ad spatia illa implenda suffecerit, ita ut sphericæ illæ particule, quas globulos vocat, huic subtilissimæ omnium materiæ laxius possint innatare.

23. Quomodo ex Hypothesi Comperi-
eana de-
xerit Ma-
teriam
celestem
circa So-
lem, ad
mo-
dum
Vorticis,
et
cum-
rota-
ri.
* Vide
Sect.
7.

23. Porro, cum in confesso sit apud omnes Cælum non solum esse fluidum, sed Tellurem cum Planetis circa Solem in liquido hoc cælo circumferri; cumque legibus Naturæ * repugnet ut aliter vel Tellus vel Planetæ circa Solem ferrentur quam ipso motu materiæ cælestis devecti, plane constabat Cartesio, ingentem hanc cælestis Materiæ molem, in qua Planetæ Tellusque inveniuntur, necessario circa Solem in gyrum rapi. Cujus adhuc ulterius indicium esse potuit ipsius Solis circa suam axem circumrotatio; quemadmodum & aquarum Vortex festucas & folia suo margine circumvehentium familiare quoddam illius exemplum leveque documentum.

24. Postremo, ex hoc rapu Materiæ cælestis quem jam fieri deprehendimus circa Solem, ipsum Solem olim fuisse generatum, ab obvio illo plumbi funda circumacti experimento non potuit non moneri. Oportebat igitur cum concludere, solidioribus cæli particulis, globulis nempe æthereis, à centro Vorticis recedentibus, subtili-

tilissimam materiam, quam aliquantulum 24.
 redundasse diximus, eorum locum occupa- Quo-
 pavisse, totumque illud implevisse spa- modo
 tium ubi Solem nunc conspiciamus; vel, ex ra-
 si malles, spatium illud subtilissima hac ptu
 materia isthoc modo repletum nihil aliud hujus
 esse nisi eum ipsum quem contuemur So- Vorti-
 lem. Cum vero observasset tantam affini- cis So-
 tatem Soli intercedere cum stellis fixis, ut Stel-
 utrique in se lucem habeant, neutri loco rum-
 dimoveantur, prout erat facileque opus, que
 ad exemplum Galilæi, Solem hunc no- gener-
 strum inter fixas stellas numerare, eum ration-
 demque productionis modum utrisque pa- nem
 riter attribueret, adeoque universam Mun- intel-
 di visibilis materiam, pro Stellarum nu- lexe-
 mero, in infinitos fere Vortices dispe- rit.
 scere.

25. Quibus evictis, continuo illi eno- 25.
 tuit intima lucis luminisque natura Stellis Quo-
 Solique communis: in eo utique illam con- modo
 sistere, quod globuli cœlestes partim suo, hinc
 partim materiae subtilissimæ, motu pro- Lumi-
 trusi, versus oculos nostros premerentur. nis ac
 Cujus rei certissimus esse potuit ex eo, quod Colo-
 Sensum nihil esse aliud nisi * motus corpo- rum
 rei, certis legibus modificari & in organum nato-
 ab objecto transmissi, perceptionem ipsi ra illi
 elare constabat, aliisque omnibus, nisi eno-
 qui plane stupent, facile potest constare. * Vido tuerit.
 Luminis autem natura penitus perspecta, Sect. 6.
 colores ipsi se ultro prodiderunt. Admo-
 dum enim illi proclive erat cogitare, si mo-

tus per hos globulos transmissi perceptio sit Lux, variato motu hoc ipsam perceptionem variatum iri. Variatio autem nulla occurrebat tam facilis atque obvia quam rationum circularis motus globulorum ad rectilineum: seque hac in re probe divinasse ex prismatis experimento ingeniose concludebat.

26.
Quæ
Philo-
so-
pho-
rum
Ob-
serva-
tiones
eum
invi-
tave-
rint
ad
cre-
den-
dum
Ter-
ram
olim
fuisse
Solem
Stel-
larumve
fixam.

26. Et quod ultimum illud spectat maximumque omnium paradoxon, Tellurem scilicet hanc, quam pedibus calcamus tractamusque manibus, Solem aliquando fuisse Stellamve fixam; certe non pauca sunt quæ eum non modo invitaverint, sed fere coëgerint, ita cogitare. Nam etiamnum eam Planetam esse omnes, nisi qui forte infimi subsellii sint Philosophi, audacter profitentur. Satellites autem Jovis non obscure indigitabant eum ad instar Solis, qui tot Planetis jam cingitur, lucido solio olim regnavisse; quemque fulgentem circumluserant, fideles comites hunc luce cassum lapsumque non deseruisse. Unde non levis eum suspicio occupare poterat, Soles Stellæve fixas in Planetas procedentibus sæculis mutari posse.

Modum autem quo id possit fieri facile intelligebat è maculis Solis, quæ illius faciem aliquando ita obtexerunt, ut calor ejus maturandis frugibus vix sufficeret, pavidi que mortales supremum mundi fatum imminere putaverint. Cujus tristissimi casus etiam Virgilius meminit in Georgicis;

Cum

Cum caput obscura nitidum ferrugine tinxit,

Impiaque aeternam timerunt secula uoltem.

Sed & de facto stellas solesve aliquando ita obduci & incrustari maculis ut omni luce priventur, multiplicique cortice indurescant, facillimum illi erat augurari ex stellis illis novis in Cassiopea, Cygno, alibi-que ex improvise apparentibus, & evanescentibus denuo post aliquem temporis lapsum.

Quid autem postea huiusmodi incrustatis opacisque globis accidere posset, ex natura Vorticum, quam callebat perfectissime, pari facilitate conjiciebat. Probe enim novit, extincta stella languere Vorticem multumque debilitari, indeque necesse esse eum spoliari & diripi à vicinis Vorticibus ad centrum ejus usque inundantibus, incrustatumque sidus ab ipsorum fortissimo mox abreptum iri: pro soliditate autem sua vel è raptoris manu elapsurum, vel tam prope ad centrum descensurum ut circa Stellam Solemve Vorticis circumcurrere cogatur.

Huic autem conjecturæ fidem faciebant tum Planetæ pro diversa sua soliditate intervallis diversis circa Solem circumrotati, præsertim Jupiter, Saturnus, atque Tellus, (quos olim Soles Stellasve fuisse Lunarum suarum subindicabat satellitium,) tum Cometarum discursus in summo Solis nostri Vortice oberrantium. In promptu enim il-

li erat divinare ex Cometarum mole ac distantia, eos esse fixas incrustatas, sive Planetas itinerantes, certamque sedem in Vortice aliquo sibi quærentes, & ad nostram Planetarum regionem descendere tentantes. Quid igitur hic faceret homo ingenio sagaci pariter ac libero? quomodo se tot adblatiantibus & verisimilibus indiciis pellectum ab assensu cohiberet?

27. Nec tamen adhuc ad rei apicem per-
venimus. E longinquo tantum hæcenus
cum monebant illa Phænomena, fieri pos-
se quod Planetæ omnes olim fuissent Soles:
Cum vero Planetam hunc nostrum (Tellu-
rem intelligo) cominus contemplatus fue-
rit, eumque Magnetem, juxta Gilberti
doctrinam, revera esse deprehenderit, nec
tamen eum esse posse nisi ferreis ferrove du-
rioribus corticibus obvolutum; præcipuam
vero Magnæcis vim in eo consistere, quod
particulæ quædam insensibiles tali figura
fuerint formatæ, ut quæ per unum Magne-
tis polum intrant per alterum intrare non
possint, (quod tum ex mutuo Magnetum
repulsu polis eorum cognominibus ad invi-
cem admotis, tum ex Magnæcis Vorticis
vestigiiis in ferri limatura signatis, certo illi
liquebat;) dictas porro particulas tam sub-
tiles esse, ut lignum, vitrum, aurum, &
quodlibet aliud corpus quantumvis soli-
dum, penetrarent; cumque de cælo etiam
illas defluere Polorum Telluris directio i-
psi indicari, maximam vero illarum vim

27.
Enu-
mera-
tio
qua-
run-
dam
Ma-
gnæcis
pro-
prie-
ta-
tum,
gene-
ralis-
que ex-
eis
Con-
clusio;
Quod,
si Ter-
ra Ma-
gnæcis
sit, in
axe a-
licu-
jus
Vorti-
cis
eam

ac copiam circa coelestium Vorticum axes olim
 reperiri, tum formatarum magnitudo tum sitam
 formandarum ratio persuaserit; formati e- esse
 nim debent ubi materia elementi primi jam oportuerit.
 lentorem incipit contrahere ob minorem
 Vorticis motum, (quod proculdubio con- Vide
 tingit prope axes Vorticum, maximeque Sect.
 versus polos,) formatæ vero, si quando ab
 axibus Vorticum multum divagantur,
 (cum majores sint ac segniores reliquis pri-
 mi elementi particulis,) versus Vorticum
 axes iterum retrudi: Cum hæc omnia, in-
 quam, tam clare perspexerit Cartesius,
 res mira fuisset, nisi non tam pellectus
 quam coactus apud se agnovisset Tellurem
 olim in axe alicujus Vorticis positam fuis-
 se, ibique tanquam in loco omnium maxi-
 me opportuno magnetisum suum acqui-
 sivisse.

28. Sed ut ad reliqua argumentorum ca- 28.
 pita recurramus: Etiam major adhuc illi Ea-
 ita concludendi incumbere necessitas, quod dem
 universam Mundi aspectabilis materiam, con-
 idque summo cum judicio, in tot Vortices clusio
 distinxerat, qui duobus tantummodo ele- parti-
 mentis constarent, materia scilicet subti- cula-
 lissima & globulis. Globulos autem nullo rum è
 modo coalescere posse demonstrabat ipso Duri-
 ra figura & glabrities: Materiam vero tie
 subtilissimam id posse facillime, luculenter Terre
 ostendebant illæ toties in Sole observatæ Ma-
 culæ. Hujus autem materię tantam gneti-
 copiam, quæ ingentem Telluris molem com- ca.
 po.

poneret, præterquam in alicujus Vorticis centro reperiri, ipsi singula ad Naturæ leges expendenti videbatur prorsus impossibile.

Neque enim hujus argumenti vim eludere poterat, fingendo durissimos illos terræ cortices magneticos revera non esse obductos cortices, sed terram interiorem jam esse, fuisseque semper, partem materiæ ex se solidam & duram, id est, nondum in minutas particulas ab universo illo motu, qui tentat omnia, diffractam. Quippe huic commento repugnat tum Telluris mora circa Solem, tum ipse Magnetismus. Si enim tam solida esset, ex hoc Vortice erumperet protinus, & in alterum injecta ab illo continuo evaderet; & ita in æternum à Vortice ad Vorticem erraret, nec intraret ullum, nisi Catonis lege, ut statim exiret. Sed neque Magnes ullo modo esse posset. Quomodo enim exiles illæ particule magneticæ in tam solido corpore foramina sibi excavarent?

29. Molles igitur aliquando fuisse vel interiores Terræ crustas clarissime illi constabat, id est, ex minutis quibusdam particulis coaluisse; neque id solum, sed omnium minutissimis. Eam enim partícula-
rum magneticarum subtilitatem esse ab experimentis ante oculos factis intelligebat, ut plane deprehenderet nullum corpus particulis quam primi elementi majoribus coagmentatum, capax esse foraminum tam

79.
Tum
è sub-
tilita-
te
parti-
cula-
rum &
fora-
mina-
lorum
ma-
gneti-

tenui & delicato artificio efformandorum. ^{co-}
Intervalla enim nimis laxa esse, particulas ^{rum,}
autem ipsas nimis duras, nec satis fortasse ^{illata.}
latas ut in tortilem illam formam terebra-
rentur; omnemque materiam crassiori filo
ac textura consistentem quam sit illa o-
mnium subtilissima, multo ineptiorem esse
ad recipiendum minutissima hæc, & di-
stinctissimo tamen artificio excavanda, fo-
raminula, quam rudem quercum vel fra-
xinum ad imagines Cæsarum pari spatii an-
gustia qua in gemmis pretiosissimis insculpi
solent. Quo pacto iterum magneticos Ter-
ræ cortices ex elementi primi materia con-
stare manifesto sibi demonstrabat. Cujus
cum tantam copiam quæ Terræ condendæ
sufficeret extra centra Vorticum invenire
non posset, necesse erat ut primam Tellu-
ris materiam in ipso alicujus Vorticis axe
collocaret, ut hoc modo Planeta Terra vel
Magnes esse posset, postquam Sol vel Ste-
lla esse desiisset.

30. Si igitur insaniit Cartesius, summa ^{30.}
sane cum ratione eum insaniisse dicendum Carte-
est. Sed nec eousque insanivit ipse, nec ^{sii in-}
quisquam quod sciam ex ejus sectatoribus, ^{doles}
ut quicquam amplius ex tam luculentis in- ^{mo-}
dicationibus statueret, quam quod ita Na- ^{desta}
tura rerum comparata sit, ac si Terra hæc, ^{ac so-}
cujus incolæ sumus, olim fuisset Sol vel ^{bria.}
Stella fixa. Vides Cartesii indolem, quam
cauta ac modesta sit, quam undequaque so-
lida ac sobria.

31.
Nimium
tamen
illum
indul-
fisse
suo
Genio
Me-
chani-
co, sed
in im-
men-
sum
Rei-
publi-
cæ li-
tera-
riæ
com-
mo-
dum.

31. Sed si ullubi magnopere culpandus sit nobilissimus Philosophus, ob illud potissimum eum reprehendendum censeo, quod Mathematico suo Genio ac Mechani-
co in Phænomenis Naturæ explicandis nimium quantum indulserit. Eam tamen interim agnosco summorum Ingeniorum felicitatem, ut vel vitia eorum & errores aliquam virtutis speciem habeant atque fructum. Et profecto mihi plane incredibile videtur, nisi ingentem illam spem conce-
pisset demonstrandi omnia fere Mundi Phænomena ex necessariis Mechanicæ legibus, eum unquam tot tantaque tentare voluisse, aut tentata potuisse perficere. Jam vero tam prospere res successit, ut non possim non suspicari eum Antiquorum illam scientiam, quæ ad Naturam spectat, maxima ex parte restaurasse. Qua in re si recte me conjectasse judicaverit perspicax & pacifica Posteritas, reliquæ mex *Cabbala* majorem adjungent fidem. Ubi tamen, uti in parte illa altera Physica, deprehendent paucas me tantummodo sive conclusiones, sive principia rerum Metaphysicarum, indigitasse, vastas autem & hiantes interjacere lacunas, & è scriptis Platonieis potissimum implendas, aut saltem ab aliquo quem ingenio plusquam Platonico sera Fata Mundo exhibuerint: qui Dei rerumque aliarum incorporearum naturas penitus rimando, quique status earundem innumeros prorsum retrorsumque spectando, immentosque il-
la-

larum circuitus metiendo, qui denique tum ex summi Numinis attributis, tum ex propriis immaterialium Ordinum facultatibus, omnia pensando, singulos illos griphos nexusque, quibus nefarii & male fœriati homines devotos Religionis cultores irretire solent, tam facili opera solverit, ut nihil in posterum nisi misera quædam animi angustia, nisi despicabilis stoliditas, aut impotens quædam & deplorabilis ad omnia flagitia perpetranda proclivitas, & ex perpetratis futuri supplicii anxia & discrucians formido, obicem mortalibus ponere possit, quo minus præcipua Religionis Fundamenta sincero & inconcusso assensu amplectantur. Quam quidem spem non dissimulasse, sed eis de rebus verba fecisse quas ipsi fortasse nulla ex parte præstare valeamus, agnosco quidem non adeo gloriosum quibusdam videri posse: nihil tamen interim dubito quin sit honestum, ardorem suum ac studium promovendi publicum humani generis commodum obiter monstrasse, & aliquo saltem modo succedentibus seculis faciem prætulisse.

32. Quod ad eos attinet quos ob Aristotelis nugæ universam Philosophiam vilipendere ais, quique nihil earum rerum de quibus scribunt Philosophi sciri posse secure præsumunt, aut, si scirentur, parum ad communem vitæ usum conferre; non habeo quicquam quod illis reponam aptius aut accommodatius, quam quod olim hu-

32. Qui nihil sciri posse conque-
runt, non
jus-

tam
op-
pro-
brio
Phi-
loso-
phiam
affice-
re,
quam
suam
excusa-
re
igna-
viam.

jusmodi farinae hominibus regeſſit Scaliger, *Nullam utique majorem ignavis inſcitiam parere ſolere voluptatem, quam expeditum ſaſtidioſumque contemptum.* Quanquam proſecto ea non tam voluptas cenſenda videtur, quam conſolatio quædam ac lenitio doloris quem capere poſſint ex ſenſu damni proprii rerumque optimarum jacturæ. Eſt enim à Natura nobis omnibus inditum ſatis magnum ſciendi deſiderium, nec minimam naturalis conſcientiæ partem completur, nos ad pecudum inſtar ſtupidos rerumque ignaros eſſe non debere; nec tamen ad impoſſibilem vel inutilem ſcientiam teneri. Unde manifeſtum eſt eos qui nihil ſciri poſſe tam ſtridula voce conqueruntur, non tam opprobrio afficere Philoſophiæ ſpeculationes, quam ſibi honeſtum quæ-
re prætextum, ſeſeque excuſare quod luxu, avaritiæ aut ambitioni totam fere vitam im-
pendant.

33.
Ali-
quid
ſciri
poſſe
in re-
bus
natu-
rali-
bus
Carte-
ſium
clare
edo-
cuſſe.

33. Aliquid autem in rebus naturalibus ſciri poſſe tam clare edocuſit Carteſius, ut nemo ſit qui de eo dubitet quin de Mathematicis demonſtrationibus eundem necesse ſit dubitare. Imo vero, ut liberius dicam, excuſſa hac injurioſa modestia ac ſepoſita, ſi intra communes utriuſque Philoſophiæ limites nos contineamus, tantundem ſciuiſſe Carteſium ſtatueret oportet in inveſtigandis Naturæ cauſis quantum ignoravit Ariſtoteles. Neque enim judicandum eſt quid in Philoſophia fieri poſſit à ſevero ac ſagaci ingenio,

genio, ex eo quod jam præstitum sit ab homine arguto sane, sed parum solido; ut qui ne prima quidem veræ Philosophiæ principia invenerat.

34. Sed demus, inquit, Cartesium
vera illa Principia invenisse, causasque effe-
ctrices omnium Phænomenon naturales &
immediatas, quas nescivit argutus ille Græ-
culus, in lucem eruisse; quid ista ad vitæ
usum faciunt? Si per usum vitæ intelligunt
honores, opes, corporisque voluptates,
non multum eo facere lubens fateor: inte-
rim tamen contendo, in vera Philosophan-
di ratione reperiri aliquid honoribus multo
excelsius, pretiosius opibus, & universis
denique corporis voluptatibus suavius longe
longeque jucundius. Qui autem quæ ad
mentem ornandam, pascendam, & divino
quodam gaudio exhilarandam, conducunt,
ad humanam vitam nihil conferre existi-
mant, nec illi mihi videntur se mentem ha-
bere penitus obliti, aperteque profiteri vi-
tam se degere prorsus belluinam.

Vale, V. C. & si forte fufius ac liberius
quam par erat apud te de his rebus disserui,
nimium hoc tibi obsequendi studium igno-
sce, meque, prout soles, amare perge.

H. M.

F I N I S.

Librorum Capita sive Argumenta.

LIBRI PRIM I.

- Cap. I. **Q**uid Ethica. Pag. 1
II. De Partibus Ethica, deque
Beatitudine. 3
III. De Virtute in genere, deque Recta Ra-
tione. 10
IV. Noëmata quadam sive Principia Intel-
lectualia, in qua omnis fere Ratio
moralis resolvitur. 18
V. Quod datur aliquid simpliciter & sua na-
tura Bonum, quibusque id demum
Facultatibus deprehenditur & perci-
pitur. 25
VI. De Passionibus in genere, deque earum
Utilitate. 30
VII. De Passionibus, in specie, proprie di-
ctis. 40
VIII. Passionum Usus & interpretatio;
primoque Admirationis cum sua
Classe, & reliquarum quinque Pri-
mitivarum Passionum. 50
IX. Usus & Interpretatio Passionum quas
secunda Classis complectitur, Amo-
ris scilicet & Odii. 56
X. Passionum tertia Classis, quas Cupidi-
tas ducit, Usus & Interpretatio. 59
XI. Interpretatio & Usus Passionum quar-
ta Classis, quam constituunt Gau-
dium & Tristitia. 61
XII. Quod proprie dicta Passiones omnes in
se bona sunt, quolique ex ipsarum
In-

*Interpretatione constat aliquid esse
sua natura Bonum & Malum; &
qua tandem fit illa natura sive es-
sentia Boni Malique.* 71

XIII. *De reliquis Passionibus, sive Im-
pressionibus corporeis.* 76

LIBRI SECUNDI.

Cap. I. **D**E Virtutibus Primitivis nu-
mero. 84

II. *De prima Virtute Primitiva, Pruden-
tia.* 90

III. *De reliquis duabus Primitivis Virtuti-
bus, Sinceritate & Patientia.* 95

IV. *De prima trium Principalium Virtutum
Derivatarum, Justitia, idque in
genere.* 103

V. *De Pietate.* 107

VI. *De Probitate, sive de Justitia proprie
dicta.* 114

VII. *De reliquis duabus Principalibus Vir-
tutibus Derivativis, Fortitudine &
Temperantia.* 119

VIII. *De Virtutibus Reductivis.* 123

IX. *De Mediocritate illa in qua Virtus con-
sistit; deque vera hujus Mediocrita-
tis mensura.* 135

X. *De Bonis Externis.* 148

LIBRI TERTII.

- Cap. I. **D**E Libero Arbitrio. 160
- II. **O**bjectiones dua prapua contra Liberum Arbitrium proponuntur, & diluuntur. 167
- III. Theoremata acquirendis Virtutibus in genere inservientia. 176
- IV. Qua Virtutum Primitivarum acquisitioni inserviunt. 191
- V. De tribus Virtutibus Principalibus Derivativis acquirendis. 196
- VI. De Virtutibus Reductivis acquirendis; primoque de eis qua reducuntur ad Justitiam. 205
- VII. De Virtutum acquisitione qua ad Ferititudinem reducuntur. 211
- VIII. De acquisitione carum Virtutum qua reducuntur ad Temperantiam; deque Divini Amoris excitatione. 214
- IX. De acquisitione Bonorum Externorum. 220
- X. De Bono illo Externo, Summo Aeternaque, ad mentem Philosophorum, 232

F I N I S.

0
n-
n-
7
in
96
h-
91
71-
96
is,
ad
of
97-
11
na
me
14
m.
10
na-
131